

591949357

101 KØBENHAVNS
KOMMUNES
BIBLIOTEKER

Mag. 09.6557 Me

HB
hma

KØBENHAVNS
RÅDHUSEBIBLIOTEK

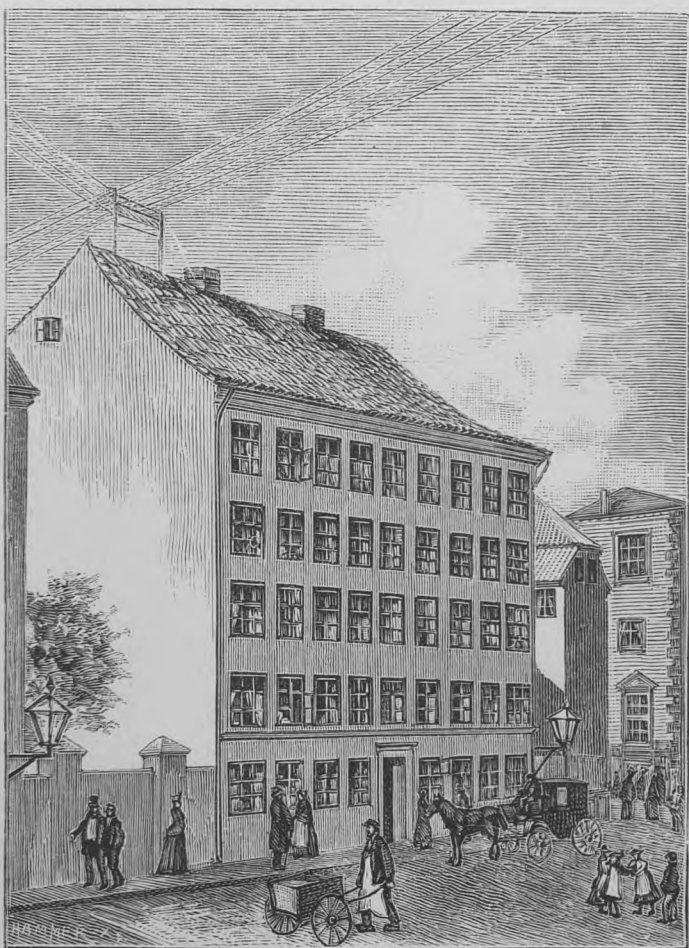
Mag

09.6557

Me

Ex 2

Kaadothuarkivet.

Stittelsen i Hindegade.

Mag
09.6506 Arkivnummeren
lunger Nr 50 2

MEDDELELSER

OM

URTE- OG ISENKRÆMMER- SAMT SUKKERBAGERLAVET

1693—1861

SAMT

URTEKRÆMMERFORENINGEN

1862—93

UDGIVET AF

URTEKRÆMMERFORENINGEN

I ANLEDNING AF 200 AARS FESTEN

DEN 10. JUNI 1893

KJØBENHAVN

TRYKT HOS J. JORGENSEN & CO. (M. A. HANNOVER).

1893

FORORD.

Udgivelsen af nærværende Skrift skyldes Foreningens afdøde Formand N. E. Hellfach, der efter at have indhentet Generalforsamlingens Samtykke 1890 anmodede Arkivaren ved Raadstuearkivet Dr. O. Nielsen, der 1887 havde været Deltager i Udgivelsen af et lignende Skrift for Manufakturhandlerforeningen, om at paatage sig Udgivelsen. Hellfach meddelte selv Foreningens Historie indtil 1891 foruden de Erindringer fra hans Lærlingetid, der ere aftrykte Side 219 fig. Uagtet Urtekræmmerlavets Arkiv, der er afleveret til det Store kgl. Bibliothek, ikke indeholder særlig betydelige Efterretninger, vil et og andet af det meddelte dog være af Interesse for Standen, ligesom der findes en Del Træk til Oplysning om ældre Kulturtilstande. Urtekræmmerforeningens Historie er mere kortfattet, men dog udførlig nok til at Medlemmerne ved Læsningen ville genopleve mange fornøjelige Minder, ligesom den vil frembære Vidnesbyrd om Foreningens Virksomhed for Godgørenhed og Oplysning. Vi haabe, at den i Fremtiden ikke alene maa virke i samme gode Aand, men ogsaa blive saaledes sammenarbejdet, at Enighed om vigtige fælles Interesser lettere maa kunne opnaas, end det er sket i tidligere Tid.

I.

Lavets Tilbliven og Organisation.

Det antages i Almindelighed, at det Ord Kram, hvoraf Kræmmer afledes, betyder de Varer, hvormed denne handler, men Ordets oprindelige Betydning var en ganske anden. Kram er et tydsk Ord, der først betydede udspændt Klæde, Telttag, Tag over en Bod; senere gik det over til at betyde selve Boden og tilsidst de Varer, der sælges i Boden. Paa Langeland kaldes de Neg, der under Høsten sættes i Traver, endnu Kram, idet Negene ved at stilles med Toppen mod hinanden faa en vis Lighed med et Telttag. I Christian V's danske Lov betyder „Kram“ en Krambod. Denne Betydning af Kram viser os tilbage til de gamle Tider, da Kræmmerne rejste med deres Varer fra Marked til Marked, førend der i Købstæderne havde dannet sig en fast Handelsstand. Senere kaldtes ogsaa de faste Handlende Kræmmere, men det er ubekendt, om Handelen i Kjøbenhavn var delt førend i nyere Tider; det er sandsynligt, at man hos samme Kræmmer indtil henimod Aar 1600 har kunnet købe baade Alenvarer og afvejede Varer. I Kjøbenhavn var der i det 16. Aarhundrede 2 Slags Handlende: Vandtsniderne eller Klædebodlavet og Kræmmerlavet; de første vare Detailhandlere med Silke-, Klæde- og Lærredskram men ellers Grosserere, medens Kræmmerne vare

Detailhandlere med alle Slags Varer, med Undtagelse af, at de vare Grosserere i Henseende til Hørkram og Bundtmagervarer. I en Politivedtægt af 1549 opregnes alle de Varer, som hver Art Handlende maatte sælge, og i denne Liste nævnes blandt Kræmmernes Varer:

„Vox, Peber, Safran, Muskat, Negliker og anden Urtekram og Speceri“,

men uden at der er nogen Antydning af, at der endnu var en særlig Handelsgren, der udelukkende handlede med Urtekram. Urtekramhandelen fik egentlig først sit Opsving, da den blev Kolonialhandel eller Handel med de Produkter, der førtes til Skibs direkte hjem fra Amerika og Ostindien, og dette skede for Danmarks Vedkommende først i Løbet af det 17de Aarhundrede. Førend den Tid bestod Urtekramhandelen i de Produkter, der kom hertil gennem Tydskland og Holland, og disse vare indtil en rum Tid efter Amerikas Opdagelse ikke meget talrige. Den vigtigste Vare var Peber, der var det Kryderi, hvorpaa man i Middelalderen satte mest Pris. Da det væsenlig kom fra Ostindien, kaldtes dette Land Peberlandet, og man satte saa stor Pris paa Peber, at dette i hele Evropa var en særlig Afgift af Handlende.¹⁾

I Kjøbenhavn nævnes det allerede 1492 som en gammel Sædvane, at hver fremmed Kræmmer, der havde haft sin Bod opslaaet i 3 Dage, skulde give Magistraten et Pund Peber, og hvor paaskønnet denne Afgift var, fremgaar af den Bestemmelse 1543, at Enker efter Magistratspersoner i Aaret efter deres Mænds Død bl. andet skulde have et Pund Peber.²⁾ Det er ogsaa tydeligt, at Peber var en Hovedvare for de fremmede Kræmmere, der handlede med Kryderier. Det er vel nu anset for en Misforstaaelse, at disse fremmede Kræmmere, der almindelig kaldtes Liggere, eller Gæster, naar de kun opholdt sig kort paa et Sted, ogsaa hed Peber-

1) K. D. Hüllmann, Städtewesen des Mittelalters 1826, I. 23—31.

2) O. Nielsen, Kjøbenhavns Historie og Beskrivelse I. 80.

svende, men Pebersvende var kun de Personer, der gik omkring paa Landet med Kram.¹⁾

Den ældste danske Benævnelse paa Urtekræmmer er Krudkræmmer og Krydenerer, af det nedertydske Ord Krut, der foruden Urt ogsaa betydede Kryderi; da man ved Krut særlig tænkte paa Peber, fik ogsaa Bøssekrudt, der oprindeligt var af en stor Kaliber og lignede Peberkorn, Navn heraf. Det tilsyneladende mere danske Navn Urtekræmmer afledes ikke af det danske Ord Urt, der betyder en Plante, men af det nedertydske Worte, højtydsk Würze, der betyder Kryderi; dette afledes dog igen af et Ord, der betyder Urt.²⁾

De gamle Urtekræmmeres Handel faldt for en Del sammen med Apothekernes. I de ældre Apothekerprivilegier nævnes Urtekræmmerne ikke, men i 2 Privilegier fra 1609³⁾ tillades det Materialister, Krudkræmmere og Destillatører „at destillere og gøre de Slags Destillata, Siruper, Conserva og Condisa udaf Ribs, Kirsebær, Pommerans og andet saadant, som til daglig Spisning og anden gemen Brug henhører“. Heraf ses det, at der paa den Tid var særlige Urtekræmmere, men at deres Handel for en stor Del bestod i tilberedte Varer.

Den Overensstemmelse, der var imellem Apothekernes og Urtekræmmerens Varer, fremkaldte af og til Stridigheder. 1686 klagede de første over, at Urtekræmmere, Sukkerbagere og adskillige andre, som give sig ud for Materialister og Destillatører, gjorde dem Indpas i Næringen, idet de ikke nøjedes med at destillere Aqvaviter, men tilegnede sig, hvad der kunde destilleres af Simplicia. Det var vel i et kgl. Reskript af 7. Marts 1685 til Politimesteren tilladt Urtekræmmerne at destillere de simple Aqvaviter, saasom Annis, Kommen, Fenikel, Enebær, Citron, Pommerans, Alant

1) Professor Joh. Steenstrup i Dagbladet f. 23. Nov. 1891.

2) Lübben und Walther, Mittelniederdeutsches Handwörterbuch.

3) Kjøbenhavns Diplomatarium II, 551—52.

og Calmus, hvoriblandt der dog var nogle, som egentlig henhørte til Apotheket. Apothekerne vedlagde en Fortegnelse over Varer, som de forat holde Fred vare villige til at være fælles med Urtekræmmerne og andre om at forhandle. Denne Liste indeholdt foruden de nævnte Aqvaviter en Mængde Sager under Rubrikkerne: Conditor eller indsyttet Tøj, Confecturer og Sukker, Speceri og Frugter, Mineralier og adskillige andre Simplicia. Urtekræmmerne mente, at de 4 Apothekere alle vare i god Flor og Velstand og dog nød adskillige store Friheder, medens der var mange Urtekræmmere, og disse havde slet ingen Friheder. Apothekerne tjente 100—150 pCt., medens Urtekræmmerne maatte sælge til den allerbilligste Pris.

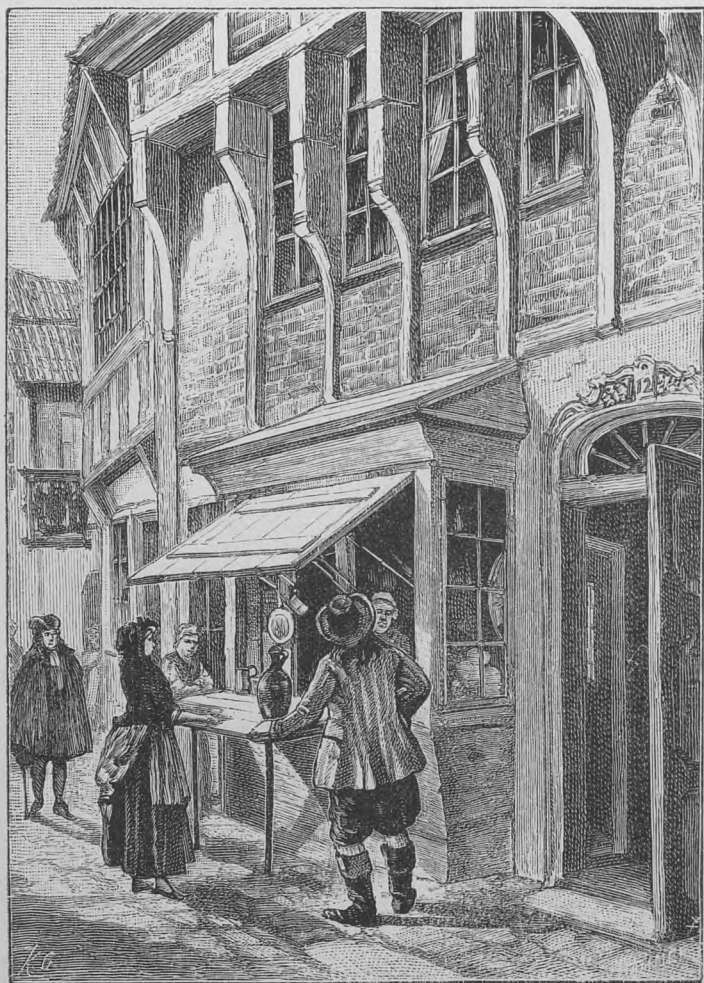
Kongen befalede derfor det medicinske Fakultet at forene de stridende Parter og undersøge, om der kunde tillægges Urtekræmmere og Sukkerbagere flere Varer, end der indeholdtes i Apothekernes Fortegnelse.¹⁾

Dette gav Anledning til en Forordning af 19. Nov. 1687, hvorved det tillodes Sukkerbagerne, Urtekræmmerne, Destillatørerne, Droguisterne og Materialisterne at falholde visse „Species“ tilligemed Apothekerne. Disse „Species“ opregnes derfor under visse Hovedafdelinger, saasom Aqvaviter, destillerede Vande, Conditor og indsyltede Varer, Konfecturer og Sukker, brun og hvid Sirup, Specerier og Frugter, Mineralier, Jorder og Gummier, Træer, Stene og adskilligt andet, men Fortegnelsen har ikke videre Interesse, da den forandrede ved Urtekræmmernes Lavsartikler.

Vi have ingen Tegninger af nogen Urtebod i den ældste Tid. Det ses af Inventarier fra det 17. Aarhundrede, at Kræmmernes Boder da enten vare i Stuetager eller Udbygninger paa Fortovet, men disse sidste svandt efterhaanden ifølge et Forbud af Christian V i Forordningen af 27. Feb. 1683. I disse Boder kom de

¹⁾ Kjøbenhavns Diplomatarium VII. 154—55 og Indlæggene dertil i Rigsarkivet.

Urtebod fra det 17de Aarhundrede.

Købende ikke ind. Som det ses af hosstaaende Afbildning, lukkedes Boderne med Træskodder, hvilke kaldtes Vinduesskreder, der kunde drejes paa Hængsler, saaledes at, naar de aabnedes, den øverste dannede Tag og den nederste den Disk, hvorpaa Varerne fremstilledes. De vare altsaa indrettede omtrent som de smaa Boder paa Broerne, hvori Kagekoner have Udsalg. I en Klage fra 1680 hedder det, at Udbygninger og Boder paa Gaderne hindrede Færdselen, end mere ved at Folk endogsaa lader Vinduesskrederne af samme Boder lægge ud paa Gaden med adskillige Varer, som de have fal, hvoraf og ofte kommer skadelige Klammerier og Ulykke, idet dem for den store Trængsel af Vogne køres for nær.¹⁾ Da Vinduesskreder er det samme som Skodder, er det klart, at man ved den Tid endnu brugte de gammeldags Boder. Til hosstaaende Afbildning er benyttet en Tegning efter et fransk Værk i H. Hildebrand, Sverige under Medeltiden I 427, men Bygningen, hvorpaa Skodderne ere befæstede, er ikke den afbildede franske Pragtbygning, men et kjøbenhavnsk Hus. Det maa antages, at disse Boder i Hovedgaderne ere afskaffede før Aar 1700, og at man derpaa har handlet i Stueetager og i de enkelte Boder, der bleve tilbage i afsides Dele af Byen, men saaledes, at Køberne gik ind i Boden. I Kældere kom Urtekræmmerne næppe før hen imod dette Aarhundrede.

1651 forenedes alle Købmænd og Kræmmere i Kjøbenhavn i et fælles Lav, der kaldtes det store danske Købmands-Kompagni og havde sin egen Gaard i den sydlige Del af det senere „Hotel Royal“ ved Stranden. Om dette Kompagni findes udførlige Oplysninger i „Meddelelser om Silke-, Ulden- og Lærredskræmmerlavet 1651—1861, Kbh. 1887,“ S. 5—41, hvortil henvises; dette Kompagni blev som alle andre Lav ophævet ved Forordningen af 23. Dec. 1681, men ligesom de andre Lav snart fik Artikler i en ny Form

¹⁾ O. Nielsen, Kjøbenhavns Historie og Beskrivelse V, 82.

med kgl. Stadfæstelse, og Silke-, Ulden- og Lærredskræmmerlavet 7. Juli 1688, saaledes varede det ej heller længe, inden Urtekræmmerne paany kom ind under ordnede Regler.

Paa Grund af Mangelen paa Lavsartikler tiltog Urtekræmmernes og Sukkerbagernes Tal nemlig saa stærkt, at de ældre havde ondt ved at bestaa. De bleve derpaa enige om at indgaa med følgende Andragende til Kongen:

„Saasom vi E. K. Majestæts tro Undersaatte af Krydenerere, Sukkerbagere og Isenkræmmere her udi Staden dagligen udi vores Handel og Næring sker stor Afbræk af en Del Fuskere og Omløbere, som løbe her omkring i Husene med allehaande Varer at sælge, som vi med handle, saa og af en stor Del unge Mennesker, som sig her nedsat have og endnu dagligen nedsætte, saa at Byen bliver saa fuld af saadanne Folk, at den ene ikke kan have Brødet for den anden, og dog omsider maa forlade deres Kram og gaa derfra, som, Gud bedre det, allerede sket er, saa at vi E. K. Majestæts gamle Skatteborgere tilligemed dem Dag efter Dag vorde ruinerede og udi Armod maa forgaa saa man fast ikke mere kan have sit daglige Brød eller og svare til E. K. Majestæts Skatter og andre Kontributioner, hvorfors vi hermed udi allerstørste Underdanighed indfly til E. K. Majestæt udi den visse Forhaabning, at E. K. Majestæt allernaadigst lader sig behage og bevise os den store Naade, som E. K. Majestæt for nogen Tid siden har bevist Silke-, Ulden- og Lærredskræmmerne, et Kompagni under dem at slutte. Altsaa er vores allerunderdanigste Ansøgning og Bøgen, at E. K. Majestæt af sær kgl. Naade vilde forunde os Krydenerere, Sukkerbagere og Isenkræmmere, at vi og maatte slutte et Kompagni under os, som i forrige Tider været har, om vi derved kunde blive frelste, at vi ikke slet ganske skulle forgaa og omkomme, hvorom vi nogle Punkter have opsat, som herhos følge,

om det allernaadigst maatte behage E. K. Majestæt dem at lade igennemse og os arme betrængte Undersaatter af den Profession dermed allernaadigst benaade vilde. Saadan E. K. Majestæts store Gunst og Naade imod os vil den Allerhøjeste Gud igen rigeligen belønne, og vi forblive stedse E. K. Majestæts tro Arve
 Undersaatte og Skatteborgere
 indtil Døden.

Paa samtlige Interessenternes Vegne:

Lüder Ortman.   Andres Kellinghusen.
 Johan Auman.   Hans Hinrich Bechell.¹⁾

Det medfølgende Forslag sendtes derpaa til de Kommitterede ved Politikommissionen, og Resultatet af disses Betænkning blev følgende kgl. Privilegier:

Wi Christian Dend Fembte osv. Giøre alle vitterligt, At wi effter Urte- og Iszen-Kræmmernis Samt Sukker-Bagernis Her i Voris Konglig Ressidentz Stad Kiøbenhaufn deris Allerunderdanigst Giorde Ansøgning og Begiering Allernaadigst Haver givet og Forundt dennem til deris Handels og Nærings Fortsættelsze Saa og adskillige Misbrugs og inconveniencers Afschaffelse Effterskrefne Priuilegier og Articler, Huor efter de Sig Allerunderdanigst haver at rette og ey efter denne Dag understaa sig nogen Nye Vedtegt eller Anordning imellem sig self at giøre, saa Fremt de icke derfor ville stande til Rette, som wedbør.

1. Ingen maa sig af Urte- eller Isen-Kræmer Handeln saavel som Sukker-Bageri ernære eller Nogen Kramboed med Specerie, Isen-Kram eller Sukkerbageri Holde, Før end hand haver taget sit Borgerskab og er i Lauget indschreven: Forseer sig nogen her imod, da bøde Første gang til Lauget Tyve Lod Sølf, anden gang

¹⁾ Indlæg til Privilegierne i Rigsarkivet.

Dobbelt og Tredie gang miste alle de Vare, som hand Haver med at handle.

2. Urte-Kræmerne og Sukker-Bagerne maa og skal Handle med efterskrefne Vare, Nemlig:

Aquaviter

af

Alant, Angelica, Annies, Calmus, Citron, Enebær, Fænikel, Malurt, Kummen, Pomerantzer, Rosmarien, Simpel Roszen.

Destillerede Vande.

Balsom Vand, Jordbær Vand, Krusemynte Vand, Lavendel Vand, Pomerantz Vand, Rosen Vand.

Conditer og indsyltede Vare.

Alant-Roed, Apricoser, Berberis med Stilke og uden Stilke, Calmus, Cichore-Rødder, Citroner, Citron-Blomster og Skaller, Citrinat eller Sukkat, Doesmer-Pærer, Ebler, Hindbær, Hyben, Ingefer gemeen, og af China, Kirsebær, Lemoner, Mandeler, Morbær, Muskater af Indien, Persicker, Plumer, Quæder, Ribs, Spansk Lactuke, Stikkelsbær, Tørre Cichore-Rødder og Valnødder.

Confecturer og Sukker.

Ambra-Kugler, Annies, Buntet Confect, Bundtet Desmer Confect, Caneelbark, Cardemommer, Coriander, Cubeber, Dansk Kummen, Desmer Kager, Fænikel, Mandeller, Marsipan, Marmalade, Neglicker, Nyrnbergske Kager, Paster og Morseller, Pinier, Pitaches, Rosmarien, Spiiskummen, Canari Sukker, Sukker-Candi brunt og hvidt, Melis Sukker, Penitz Sukker, Rafin Sukker, sterdt Sukker.

Brun og hvid Sirup.

Af Berberis, Kirsebær, Lemoner, Qvæer, Ribs.

Specerier og Frugter.

Annies, Caneel-Barck, Cardemommer, Caszia lignea, Coccinel, Coriander, Cubeber, Citronskaller, Dadeler, Dansk Kummen, Fænikel-Frøe, Fænum Grecum Frøe, Fugle Frøe, Hør- og Hampe-Frøe, Figen, Gal-Eble, Ingefer, Kockel-Korn, Corender, Laurbær, Laurbær-

Blade, Mandeler, Muskatter, Muskatte-Blommer, Neglicke, Neglicke Barck, Oliver, Paradies-Korn, Peber, Perle-Gruber, Pinier, Pistaches, Pomerantz-Skaller, Pruneller, Riis, Rosiner, Safran, Spiiskummen, Svedsker, Tørre Hyben og andre Tørre Frugter.

Mineralier, Jorder og Gummer.

Allun, Ambra, Antimonium, Bentzom, Bierggørn, Biergblaa, blaa Farve, Bligeel, Blihvitt, Cinober, Cølnisk Jord, Glasgalle, Gummi Arabicum, Gummi Gotte, Gummi Tacamahac, Gummi Tragacanth, gul Arsenic, gul Jord, gul Suovel, gul Bernsteen, Hiorte Tacke, Rød og hvid Bolus, hvid og Rød Viinsteen, Lackmoes, Ladanum, Marcasit, Mastix, Minie, Muscus, Olieblaa, Operment, Qveg-Sølf, Rød Jord, Rød Engelsk Jord, Rød Kride, Ruusgeel, Salpeter, Sandarach, Smirgel, Søegrøn, Sølfled, Spanskgrøn, Umbre, Vandblaa, Victriol, Virack, vellugtende Storax, Zibeth.

Træer, Steen og adskilligt andet.

Aske-Træ, Brasilien-Træ, blaat og Rødt, Buxbom-Træ, Cypres-Træ, Ebenholtz, Enebær-Træ, Lignum fossile Islandicum, Korck, Lignum Lentisci, Pocken-Træ, Sandel-Træ, Foedsteen, Marmor-Steen, Tripel, Bleck-Pulver, Bias, Borax, Campher, Colophonium, Spansk Røgelse, Ablater, Fæ-Thiriagelse, Farver, som bruges til Manufacturer, Florentin, Lack, Fugle-Lim, Galange-Roed, Gule-Roed, Harpax, Honning, Huusblas, Kirsebær-Moes, Klæde-Pulver, Krage-Glas, Kugel-Lack, Lack at beseigle med, Jasmin-Olie, Lisbons-Olie, Lin-Olie, Mandel-Olie, Nød-Olie, Peter-Olie, Rosen-Olie, Rou-Olie, Spik-Olie, Terpentin-Olie, Nyse-Pulver, Vin- og Øl-Edicke, Paris-Røed, Pot-Aske, Rosmarien, Røgelse-Pulver, Røgelse-Lack, Røddug, Skæe-Vand, Salarmoniac, Sæbe, hud og grøn, Luttendranck, Lemonade, Chocolate, Tee og Caffè, Terpentin, Vox, Vernix, Negenogen, Anchois, Riskebytter, Sylted Østers og Muslinger, Sylted Lemoner, Agurcker, Capris og Oliver, Azia, Soya, Cavear, Champignons, Morkeler, Multebær og Tyttebær, Sylted Portulac, Indianiske Fugle-Reder, Engelske-Sprutt,

Engelske-Bykling, Fremmet Ost, Friske Citroner, Pommerantzter og Apel de Chiner, Elepfants Tænder, Hiorte-Takker, Caret-Skeel, Horn, Hvalfindsbeene eller Fiskebeene, Raa og uforarbejdet Papier, Kort, Tran, Glas og Flasker med Skruer og foruden Skruer, Kruse og Steen-Tøy, Lim, Stivelse, huidt og blaat, Rotgietter og Guldsmed-Degler, Krukker, Tobak og Tobaks-Piber, Bomuld og Bomulds-Garn, Bleget Lyse-Garn, Lær-Remmer, Skoe-Remmer og Snøre-Remmer, Pentzeler, Svamper, Hyssing og Seigl-Garn, Penne-Fedre, Bleck, Marmorter, Skøtteller, Bolde og Rokke-Snorer.

3. Isen-Kræmerne maa og Skal Falholde Efter-skrefne Vare, Nemlig: Alle slags Kram-Vare af Jern, Staal, Meszing, Sink, Malm og Blick, alle Slags Papier, Skrif-, Median-, Post-, Real-, Cardus- og Træk-Papier, Kort og Lack, Skrif-Tauler, Bref-Tasker, Bogbinder-Spaaen, Elpfenbeens-Tænder, Skielpade, Bog- og Mosel-Guld, Kamme, Kamfoder, Dukke-Tøy, Boddiker, Blekhorne, Naale-Huse, Masker eller Skabilke-Hoveder, Tobaks-Doser og Stoppere, Rør og Stokker, Skoe-Spender, Tin- og Meszing-Knapper, Gevær af Byszer, Carbiner, Pistoler, Pufferter, Kaarde-Klinger, Patron-Tasker, Kofferter, Flaske-Foder, Skattoller, Blek- og Urte-Skrine, Natstole, Speyle, Esker, Meszing-Kiedler og Bekner, Støbt og Drewen Meszing-Arbeyde, Meszing- og Jern Traa, Hegter og Maller, Sperlagens-Ringe, Uld-Karder og Puster, Jern-Kakelovne, Stang-Jern, Jern-Gryder, Jern-Plader, Sorte og Fortinnede Blik-Plader, Klump- og Rulle-Bly, Krud, Lunte, Hagel og Kugler, Flinter og Fyrsteene, Sye-, Knappe- og Seyl-Naale, Skomager-Pinde, Knive, Syler og des tilbehør Rødskab, Fiol- og Lutten-Strenger, Rokke-Snore, Fingerbølle, Sye-Ringe, Seyl-Plader, Knif-skeeder, Seygl-Garn, Hyszing, Krid-Snore, Sadel-Giorder, Børster, Brænde-Glas, Kikerter og Brillen, Korck og Krud-Horne, Krud-Flasker og Bøsse-Spender, Haar- eller Sigte-Dug, Søm eller Spiger, Hammere, Knibtænger, Høvel- og Hugge-Jern, Filer, Baand-Knive, Sauge og Saug-Blader,

Samt allehaande Smaat, som af Jern, Staal, Tin, Træ eller Deslige er giort.

4. Disse skall hafve Een Oldermænd, som samme sit Embede i Toe Aar skal Forrestaa, og naar dend afgaar, da skal de samtlige ved Fleeste Stemmer Forestille Magistraten paa Raadstuen Tre af deres Midler, af huilcke de een til Oldermænd Igien udi Den andens Stæd haver at anordne, som dennem synis der-til best og Dygtigst at være, de maa og have en Skriver, som imellem dennem sielf skal udvælgis, Huilken Lauget skal betiene og derfor Lønns, som de med hannem kand Accordere.

5. Oldermænden skal hafve alle de gamle og unge Kræmmere og Sukker-Bagere, som nu ere eller her efter i Lauget indkommer, ved deris Nafne indtegnet, saa vel som hvor de boer, Paa det hand Disbedre kand vide dennem at Finde, naar noget Forefalder at For Rette eller og de nogen vil eftersøge, som dennem gjør Indpas udi deris Næring, Og Paa det sligt dis bedre Kand Exsequeris, da skal det være Oldermænden Tilladt aarligen Tree af Kræmmerne at udnæfne, Som skal være Berettiget ved Politie-Mesterens Assistentz ofvenskrefne, Enten de ære Mænds eller Quindes-Persohner, at udsøge og af dennem oppebære den ovenbemelte Straf, men hvis de den ikke strax betaller, maa de uden nogen Henseende til deris Jurisdiction, hvor de antræffis, Lade dennem Henføre udi Stadens Arrest-Huus og med Samme Arrest forholde sig efter Politie-Mesters Instruxis 6. Articul.

6. Ingen af dennem, som her Effter vil Drive denne Handel eller Offentlig Kramboed Holde, maa i Lauget antagis, Førend Hand er over sine fulde Fem og Tyve Aar gammel. Dernest skal hand af Oldermænden og Nogle af de ældste Kræmmere Examineris udi en af Magistratens Deputeredis overværelse, om Hand forstaar den Handel, Som hand vil Bruge, Desligeste beviise, at hand samme Handel Lært Haver, og derpaa sine Aar for Dreng og Suend ærligen Udtient.

Saa skal og saadan een, som her efter i saa maader indkommer, give til Indgangs-Penge Fem og Tyve Rixdaller, foruden Huis Hand til de Fattige godvilligen vil give.

7. Det skall og Aldelis være Forbuden, at nogen Omløber, det være sig enten Mands- eller Quindes-Person, maa med nogen Kram eller Vare, Som Urte- og Isen-Kræmerne Samt Sukker-Bagerne Handle med, omløbe at selge under Varenis Forbrydelse, og derforuden Een Rixdaller straf første gang, anden gang To Rixdaller, Tredie Dobbelt, naar de dermed betrædis. Desligeste at ey Heller nogen Ligger eller andre maa Varene udi deris Huuse Paa deris Kammere eller andensteds udi Smaat Udselge eller betienne dennem af nogen Omløber under Straf Første Gang Ti Rixdaler til Lauget og de Fattige, anden gang Dobbelt og Tredie gang at have alle de Vare Forbrudt, som hos dennem findes, og maa Laugets Brøderne enhver for sig, naar de saadanne Personer kunde opspørge eller og nogen Omløber paa Gaden med nogen Vare antræffe, Søge alle Loulige nærmeste Midler til at føre Beviis derpaa, og siden ikke alleniste saadanne Personer antaste og det Voris Politie-Mester Strax tilkiende give, Som uden nogen Henseelse til deris Jurisdiction skal lade dennem forvare i Stadens Arrest-Huus, som før er meldt, men end og Varene, under Eyermændenis og Politie-Mesters Forseigling udi Politie-Cammeret indsette, Huor de Til Sagens Uddrag skal forblive. Og paa det ey nogen Ligger sig skal undskylde, at Hand med saadan Vare Handler udi Gross, da skal ingen derfor agtis, uden de, som sig for saadan Næring og Handel paa Raadstuen Haver angivet, eller og Tre Uger efter denne Voris Forordnings Publications datum angiver, Mens dersom nogen Laugs-Broder skulle understaa sig self at holde Omløbere eller Liggeri, da skal hand give til Straf Fem og Tyve Rixdaller.

8. Ovenbemeldte Kræmere skal tilforpligtede være af ald Flid og muelighed derhen at tragte, at saa vel

Manufacturerne som og Handverks-Folkene kunde forhielpes til at giøre og forarbeide Vare, som de Handle med, og dennem saa forsiune med all huis her kand giøres og til deris Handel Hører, og skal Iszen-Kræmerne til saadan deris Handels desto bedre Fortsættelse Lade dennem være angelegen og Beflitte dennem paa at lade indrette Poleer- og Slibe-Møller Paa Bequemme Stæder her i Landet. Desligeste skal de med forsvarlige Reene, u-Forfalskede og ufordervede Vare Handle, under vedbørlig Straf, Staden, Lauget og des Fattige til lige deeling. Saa skal de og selge deris Vare for den billigste Pris, som de Kand.

9. Ingen Kræmer eller Sukker-Bager maa Her udi Staden have meere end en aaben Boed, under Ti Rixdallers Straf Første gang, at hand dermed betrædis, anden gang Dobbelt og Tredie gang Boen ganske at tillukkes, og Stande under Politie-Mesterens forseigling, Dog skal det herved ikke være Formeent, at de jo Tillige maa Have en Boed Paa eller under Børsen.

10. Ingen Kiøbmand, som handler udi Gross og som ey Tillige med udi Dette Laug er indskrevet, maa nogle deris Vare udi Smaat udselge eller Forhandle, førend de det Oldermanen paa ald Laugets Vegne haver tilbudet, som det siden alle Laugs Brøderne skal tilkiende give. Naar og nogen Fremmed her sine Vare vil selge, skal hand sig for Oldermanen angive og sine Vare udi Kræmernis Compagnie Huus oplegge, og der Tvende gange om Ugen, Nemlig Mandag og Torsdag til Kræmerne deraf forhandle, men udi de andre Dage skal Varene tillige med staa under Oldermanens Lukke, Paa det imidlertid ey noget til andre end Kræmerne deraf vorder Forhandlet. Forseer sig nogen Herimod, da miste ey allene Varene, men endog der foruden give Tyve Rixdaller til Straf, Staden, Lauget og des Fattige til lige deeling.

11. Kræmerne skal sig Flittig om Dagen Paa Børsen paa Ordinarie Børsz Tid lade finde og da forrette Huis de med Hinanden kand have at handle, og maa

de ingen andensteds nogen Forsamling have, uden at Fornødenheden det højt udkræver, da de det Magistraten skal Tilkiende give, som saadan deris Sammenkomst skal for got Befinde, Hvor en af dennem skal være overværendis, saalenge slig forsamling varer, og skal da udi deris Nærværelse til Bogs føris alt huis imidlertid forrettis. Skulle nogen understaa sig herimod at giøre, da give hver, som mødt haver, Fyrgetyve Rixdaler til Straf, Huilke Bøder Staden skal være tilfalden.

12. Naar Nogen Kræmer ved Døden afgaar, da skal det Hans Efterladte Hustrue uformeent være Handelen at drive, Saa Længe hun Sidder u-gift og sig ærligen forholder.

13. Naar Nogen Kræmer Reyser herfra Staden og Tager sin Boepæl udi en anden Bye eller paa Landet og bliver Aar og Dag borte og hand for hans Bort-Reyse ikke haver det med Magistratens og Laugets Minde, da maa hand icke, naar hand igienkommer, søge sit Stæd i Lauget, uden Hand Magistraten og Lauget tilfreds stiller.

14. Hidkommer Nogen Fremmed Kræmer eller Sukker-Bager, som sig her vil nedsette og beviser sig andensteds Handelen virkeligen at have drevet, da maa hand, naar hand sit Borgerskab haver Taget, udi Lauget indskrivis, hvorfor hand ey skal give videre end hans Indgangs-Penge udi Laugs-Cassen, Saa og Tree Rixdaler til Oldermænden for Indskrivelsen.

15. Naar Nogen Kræmmer, Hans Hustru eller Børn ved Døden afgaar, da skal deris Liig af Laugs-Brødrene, saa mange som dertil fornøden eragtis, Til Jorden henbæris Sidder nogen Oldermænden overhørig, naar de i saa maader vorder tilsagt, Da bøde Hver gang til Straf To Rixdaler, den Eene til Lauget og den anden til de Fattige, er der nogen, som for Alder eller Svagheds Skyld ikke kan bære, da maa de forbigaais.

16. Naar Nogen sig till nogen Kræmmer Begiver, nogen Handel at lære, da skal hand sig hos Oldermænden lade Indskrive, og naar nogen Kræmmer saa-

dan Dreng antager, da skal der skriftlig Contract med Drengens Venner og Paa Rørende oprættes, Huorudi de særdelis skal borge for hans Troskab, og skal samme Contract indførís Ord fra Ord udi en Bog, som Oldermænden til den ende allene skal holde, for huilcken Indskrivelse Oldermænden skal Nyde Een Rixdaler. Forsømmer Hosbunden hannem at lade indskrive, efterat hand hos hannem paa Forsøg haver været i Tre Maaneder, da bøde Hosbunden i Laugets Cassa Fire Rixdaller.

17. Ingen maa tiene Ringere For Dreng end udi Syv Aar, dog skal ikke hermed forstaaís Kræmernís Sønner, huilcke, dersom de ville blive ved den Handel, som derís Forældre haver drevet, og de Stedse haver været i derís Huus indtil Attende Aar og haver lært Handelen, da maa de strax der Efter for Suenne indskrives og siden, naar de dygtige ere befundne, da udi Lauget at indtages, om endskiönt de ikke endda haver naaet derís Fem og Tyve Aar.

18. Naar nogen saaledis sine Dreng-Aar haver udtiendt, da skal hand af Oldermænden i en dertil indrettet Bog for Suend indskrives, hvorfor hand skal give To Rixdaler til Oldermænden, og maa hannem ikke af hans Hosbund Afskeed veigrís, huorledis hand sig i sin Tieniste haver forholdet, mens dersom Hosbunden hannem dette uden loulig Aarsag ville forholde, Da skal Oldermænden tillige med Fire af Laugs-Brødrene, naar det for hannem Klagís, Derpaa kiende, og dersom nogen af Parterne derpaa skader, da give det Politie-Mesteren tilkiende, som dennem Efter Sagens Beskafenhed uden Proces skal imellem sige, og hvis det ikke i saa maader kand afhandlis, da det siden ved Lands Lov og Ræt at forblive. Og paa det ald Stridighed herudinden kand forekommis med de Svenne, som allerede i Tienniste ere, da skal samme Suenne inden Fiorten Dagís Forløb efter denne Vorís Forordnings Publication dennem Self hos Oldermænden lade indskrive, huor længe de Een Hver for Suend haver Tient

og for saadan Indskrivelsze Betalle til Oldermænden To Rixdaler.

19. Naar nogen For Svend er indskreven, da skal hand, førend hand i Lauget maa indtagis, nogen Handel at drive eller aaben Kramboed holde, endnu Tienne for Svend i Fire Aar, huoraf hand i det Ringeste skal Tienne Toe Aar hos hans forige Hosbond fremfor nogen anden, om Hosbunden det begierer, for en billig Løn, Som de imellem sig kunde foreenis om, dog skal de Suenne, som i nest foregaaende 17. Articul ommeldis, gotgiøris de Aar, som de allerede for Suenne haver tient udi.

20. Hidkommer nogen Fremmed Svend her at vil Tiene og dette Lands handel lære og hand ey af nogen særdelis er forskreven, da give sig an hos Oldermænden, Paa det hand hannem efter muelighed til en Tienniste kand forhielpe.

21. Huerken Svend eller Dreng maa nogen Tid deris Hosbunds Handel eller Sager for nogen aabenbare, men alt, hvad dennem bliver betroet, med Taushed hos sig holde, med mindre det kunde være noget, Som imod Voris Allernaadigste udgangne Love og Forordninger kunde stride. Befindes nogen Herimod at handle, da skal samme Suend eller Dreng ey derefter tilstædis her i Vore Riger og Lande nogen Handel enten udi Stort eller Smaat at drive eller udi noget Laug Tagis. Samme Straf skal de og være undergivne, Som udi nogen Utroskab eller Tyveri betrædis.

22. Svenne og Drengne skulle for alting vel udi agt have deris Husbonds Nytte, Gavn og Profit, den i alle Maader vide og Ramme og befordre, i særdelighed skulle de ogsaa goed agt og tilsium have med de Vare, som de handle, at de ey formedelst deris Uagtsomhed og ilde medhandling bliver fordervede, saa fremt de ey till Skaden ville suare.

23. Hverken Svend eller Dreng, saa lenge de ere udi nogens Tienniste, maa med noget for sig sielf handle, ey heller maa de, foruden deris Hosbunds Vidskab eller

samtykke noget enten for Ind- eller Udlændske tage i Commission at forhandle, under samme Varis Confiscation, og derforuden betalle Tre dobbelt saa megit til Hosbunden og Lauget, som hand i saa maade betrædis med. Dog skal det hermed ingen formeent være udi deris Hosbundis handel, ligesom de med dennem kand Contrahere, noget at indskyde og Participere.

24. Ingen maa den andens Svenne og Dreng afspendig gjøre eller udi Tienniste tage, førend hand med hans forige Hosbunds Afskeed og Pas beviiser sig med hans Villie og Venskab fra hannem at være kommen. Forseer sig nogen herimod, da bøde Hosbunden derfor til Laugets Cassa Ti Rixdaller og Suennen for hver Maanet, hand ey udtienner, Fire Rixdaller, der foruden miste sin Løn.

25. De Bøder, som i nest Foregaaende Articuler forbrydes og Staden tilkommer, skal af Oldermændene oppebæris og til Kæmneren leveris, som derfor skal quitere og siden det til Regenskab føre, men de som Lauget skulle have, skal leggis udi Laugets Cassa, huortil Oldermænden og Tvende af Lauget, som dertil hver Aar udvælgis, skal have deris sær Nøgler, huilken Cassa Fiorten Dage efter Hver Nyt Aars Dag skal aabnis og for dens Indkomst af Oldermænden til Lauget giøris Regnskab, da deraf skal tagis hvis til Laugets nødvendige Udgifter behøvis, huorpaa Rigtig Bog af dennom, som Nøglerne haver, skal holdis.

Og skal Voris Politie Mester over disze af os Allernaadigst forundte Privilegium og Articler alvorligen holde og hvad Forseelse, derimod begaais, hos de Skyldige paa forskrefne Maade lade Exsequere, Huorefter alle og enhver Vedkommende sig aller underdanigst haver at rette. Og byde og Befale Vi hermed Os Elskelige Præsident, Borgemestere og Raad i bemelte Voris Kongl. Ressidents Stad Kiøbenhafn saa og alle andre, som disze Articler under Voris Cancelie-Seigl tilskikket vorder, at de dennem paa behørige Stæder til alles Efterretning strax lader læse og forkynde. Givet

paa Vort Slot Kiøbenhavn den 10. Junii Anno 1693.
Under Vor Kongelig Haand og Signet¹⁾.

Christian.

I Spidsen for Lavet sattes en Oldermænd, der valgtes paa den Maade, at de tre, der fik de fleste Stemmer paa et Lavsmøde, ved hvilket et Medlem af Magistraten var tilstede, indstilledes til Magistraten, der da valgte en af dem, dog ikke altid den, der havde flest Stemmer. Da Urtekræmmernes Tal var det overvejende, faldt de fleste Stemmer sædvanlig paa Urtekræmmere, hvorfor Magistraten af og til ogsaa tog Hensyn til Isenkræmmerne, forat disse ikke skulde føle sig forurettede, hvad de dog gjorde alligevel til sine Tider; men Magistraten har ogsaa undertiden til Oldermænd taget Urtekræmmere, for hvem den almindelige Stemning i Lavet kun var ringe. Da Isenkræmmerne havde overtaget Raadvaddam Fabrik, indhentede Oldermænd sædvanlig Erklæring fra dennes Direktører over Sager, der særlig vedkom Isenkræmmerne. Først 1807 oprettedes et særegt Lav for Isenkræmmerne.

Ved Oldermændens Side sattes to „Ældste“, der vare Bisiddere ved Lavsmøderne og havde Nøglen til Lavskassen tilligemed Oldermænd. I Oldermænd Rasmus Jensens Tid, 1704—08, regerede Oldermænd egenmægtig uden Ældste, hvorfor man ogsaa forefandt en tom Kasse ved hans Afgang.

Af andre Embedsmænd havde Lavet Inkquisitionen, visse Personer, der valgtes paa kortere Tid til at gøre Undersøgelse i Forening med Politibetjentene om ulovlig Handlende. Deres Stilling var ubehagelig; i det følgende vil man fra 1818 finde en Protest mod at være „Jager“.

¹⁾ Disse Artikler ere oftere trykte, bl. a. i en Udgave af 1805, der ogsaa indeholder forskellige andre Bestemmelser om Lavet, men de meddeles her med den gamle Retskrivning, hvilket kan have nogen Betydning i Henseende til Benævnelserne paa Varerne.

Paa en Lavssamling 31. Marts 1699 valgtes 4 Personer, der skulde afsige Kendelser i Forening med Oldermænden, men denne Kommission gik i Staa, indtil det 7. Dec. 1729 blev vedtaget, at der skulde vælges 2 af de ældste, 2 af de mellemste og 2 af de yngste Medlemmer, der tilligemed Oldermænden og de 2 „Ældste“ den første Torsdag i hver Maaned skulde samles paa Kompagnihuset for at overveje de Sager, der for Øjeblikket forelaa. Disse Personer kaldtes Assistenten og deres Forsamling Sessionen; det var væsentlig Sessionen, der afgjorde Lavets Anliggender. Oldermænden tilligemed Sessionen var saaledes Lavets egentlige Bestyrelse. Om Sessionens Virksomhed se iøvrigt i det følgende under 1824.

1698 beskikkedes to Kommissarier, der skulde have Tilsyn med de fremmede Kræmmere.

12. April 1699 fik de følgende Instrux:

1. De to Kommissarier, „hvem det tilfalder hos de Fremmede at opvarte“, skulde have Tilsyn med, at Ingen andre købte af disse end Kræmmerne i Kompagniet og de 4 Apothekere. De skulde fungere i 1 Maaned og i den Tid være tilstede, naar Varerne bragtes ind og ud, ved deres Udpakning og Indpakning, og naar de Fremmede gik bort, lukke af og levere Nøglerne til Oldermænden. De skulde lukke op om Sommeren Kl. 8 og om Vinteren Kl. 8 $\frac{1}{2}$ og om Eftermiddagen Kl. 1 $\frac{1}{2}$, men lukke Kl. 12, og om Eftermiddagen om Sommeren Kl. 7 og om Vinteren Kl. 5. Det var Mandag og Torsdag, det var de Fremmede tilladt at udsælge, og disse 2 Tønnedage¹⁾ skulde de være tilstede og desuden naar Oldermænden bevilgede en anden Dag, hvis der skulde indtræffe en Helligdag paa en af de nævnte Dage. Naar der var flere Fremmede, skulde den ene Kommissarius være paa Kamrene og den anden paa Pakhusene, hvor de skulde optegne Navnene paa dem, der købte af de Fremmede.

¹⁾ Tønnedag af det nedertydske tonen, at fremvise.

2. De Fremmede, der kom til Staden med Varer, skulde melde sig hos Oldermænden og derpaa bringe Varerne op paa Kompagnihuset, hvor de kun maatte forhandles de to Tønnedage. Hvis nogen Fremmed solgte til nogen udenfor Lavet, havde han forbrudt sin Frihed til at handle, og de Arbejdskarle, der bortbar Godset, bleve afskedigede. Hvis nogen Kompagnibroder fordristede sig til at medtage nogen, som var udenfor Kompagniet, skulde han straffes efter 4 Lavsbødres Kendelse. Naar nogen Fremmed ikke tog sine tiloversblevne Varer med sig bort fra Byen, skulde han lade dem forblive paa Kompagnihuset, hvis han ikke vilde have Varerne forbrudt og yderligere straffes.

3. Lavsbudet skulde hver Tønnedag i rette Tid hente Nøglerne hos Oldermænden og bringe dem tilbage om Aftenen. Han maatte ikke lukke op for nogen Fremmed, førend begge eller en af Kommissarierne vare tilstede. Han skulde forblive begge Tønnedagene hos Kommissarierne for det Tilfælde, at der kunde forefalde noget.

Af lønnede Funktionærer var Lavsskriveren, der 1694 lønnedes med 100 Sletdaler aarlig, men efterhaanden fik højere Løn. Den første hed C. Krich. Fra Midten af forrige Aarhundrede valgte man sædvanlig en Prokurator, der kunde sætte Andragender og Stevninger i den rette Stil.

Dernæst var der et Lavsbud, der sædvanlig var en forhenværende Urtekræmmer. Den første hed Bernt thor Bühren, hvis Portræt længe hang i Lavets Forsamlingssal. Han havde i Løn 75 Rdl. aarlig, men da Lavet fik Kompagnihuset, fik han fri Bolig, og da det var solgt, Huslejegodtgørelse, og desuden efterhaanden højere Løn.

Det varede ikke længe, inden Lavet fik sig et Kompagnihus, thi det gamle var overtaget af Silke-, Ulden- og Lærredskræmmerne 1690 og Lavet maatte derfor en Tid i en Gaard ved Stranden leje Forsam-

lingssal og Pakrum til de fremmede Kræmmere. Det var nemlig en gammel Bestemmelse, at saadanne skulde leje sig ind hos Borgere, naar der ikke var Kompagnihus, de maatte ikke ligge her længer end en Maaned og kun have Udsalg 2 Gange om Ugen, ved hvilke de ikke maatte sælge i Smaapartier¹). 18. April 1698 købtes Søbøtchers Gaard paa Østergade (nu Nr. 55, Lille Kongensgade Nr. 46 og 48 og langs S. Jørgensgade) for 4000 Rdl. Dette Køb anbefales saaledes af Oldermændene:

„Dette Hus er bekvemt og indrettet, som noget Hus her i Staden findes kan, baade med mange Kammerer, som er ovenpaa 18 Alen med fri Fortov²), saa hvert Kammer har sin egen Indgang fra Fortovet. Neden udi Huset 5 skønne Stuer, alle i en Rad, med Køkken og Spisekammer hos, Stuerne alle med Jærnkakkelovne, saa der findes 12 tilsammen; under det ganske Hus er gehvelfte Kældere. Ud til Kirkegaarden er en ganske ny Bygning med Portrum til Indkørsel, derudi Staldrum med 4 Spiltov, Lofter og Kammerer over den ganske Bygning og Kælder under. 6 Fag Hus til Gaarden, som er afdelt udi 3 Værelser til Kul- Spise- og Ølkælder“.

I Huset var Kompagnisalen, hvori Lavsmøderne holdtes. Dens Inventarium beskrives saaledes 3. Jan. 1731: En Jærnkakkelovn med 20 Messing-Knapper. En Grønlænder med Baad, et stort ovalt Fyrrebord, et udtrukket Egebord med Fyrre Dæksel, et Skilderi med Trojas Erobring, Kompagniets Maal, hvorefter Inddelingen af Højde udi visse Klasser sker til Ligbæren, et stort sort Spejl med 3 Messing-Skruer, en Messing Lysekroner med 8 Arme, en dito af Træ, en Jærn Ildskuffe, en Raritetskalender og 2 Landkort. En indlagt Dragkiste, hvorudi befindes Kompagniets

¹) O. Nielsen, Kjøbenhavns Hist. og Beskr. I 221—22 IV 168—69.

²) Ved Fortov forstaas her en aaben Svalegang, fra hvilken der var Dør til hvert enkelt Kammer.

store Ligklæde med Sølv- og Silke-Frynser, et dito Underklæde paa Børen og et dito til Skamlen under Liget, et mindre Ligklæde med Sølv- og Silke-Frynser, 2 dertil hørende Underklæder; et grønt Klædes Bordklæde med hvide og grønne Crepiner, 13 brogede Katuns Vinduesgardiner med Kappe, meget gamle, to dito Overtræk til samme Dragkiste og Kompagniets Kassa, 3 Par Tin-Lysetager med Doppe, 3 Messing-Lysesaxe, et Fire Time-Glas. I Lavsbudets Værelser var Frederik IV's og Droning Lovises Portræter. Portræt af forrige Lavsbud thor Bühren. Et Skilderi med Frugter og et med Landskab. 34 sorte Læderstole.

Efterat Huset var solgt, beholdt Lavet dog Inventariet, der forblev paa de Steder, hvor Møderne holdtes. 1749 havde det følgende Inventarium:

1. Kompagniets Kassa med 2 Nøgler og derudi de Fattiges Bøsse med videre, Protokoller, Dokumenter og Skrivematerialier.

2. En Ege-Dragkiste med Beslag og derudi 2 Ligklæder med Frynser, 2 Stykker sort Klæde til samme Brug, et grønt Klædes Borddækken med Crepiner.

3. Et langt malet Bord med 2 Fløje.

4. Et dito ovalt Bord.

5. Et Egebord med 2 Fløje.

6. To Skildrier, Kong Christian VI og Dronningen, uden Rammer.

7. Et Skilderi, det første Lavsbud¹⁾.

8. Trede diverse Skildrier og en Kalender.

9. Kompagniets Signet.

10. En fransk Stol af mig (den dav. Oldemand) bekostet, tegnet med Navn Niels Titchen.

11. En Stol tegnet for Lavsskriveren.

12. 59 Kompagnibrødres Stole, tegnede enhver med sit Navn.

¹⁾ thor Bühren.

Lejligheden i Kompagnihusets Stueetage udlejedes for 150 Rdl., først til Vinhandler Johan Drist, senere fra 1704 til en af Stadens bekendteste Vinhandlere og Restavratører Klavs Biehl¹⁾, 1709—13 til Jakob Lerche og Postdirektør Pop, og da var her Postkontor; derpaa til Vinhandler Johan Jakob Heller, der 1713 lejede paa 4 Aar for 180 Rdl. hvert af de to første Aar og 190 Rdl. i de to sidste. Det ses, hvorledes Huslejen gik i Vejret i disse Aar. Efter Heller lejede Henrik Jæger for 180 Rdl.

Østergade blev ikke berørt af den store Ildebrand 1728, hvorfor Kompagnihuset intet led. Kompagniets Sal blev efter Branden taget i Brug af det offentlige som Politikammer, og det uden at det var muligt at faa Godtgørelse derfor.

Efterhaanden blev man ked af at have selvstændigt Hus. Allerede 1707 var man villig til at sælge Gaarden for 7—8000 Rdl., men da det 1731 trængte til en Hovedreparation, solgte man det til Vinhandler Johannes Henninger for 5000 Rdl., af hvilke de 3000 bleve staaende. Lavsbudet skulde dog beholde sin Lejlighed og Salen skulde fremdeles være indrømmet til Lavssamlinger mod en Godtgørelse af 60 Rdl. aarlig, indtil hele Købesummen var udbetalt. Som en Følge af Salget opsagdes Politikamret og de andre Lejere til Mikkelsdag. 1734 vedtoges det at opsigte Lavets Lejligheder, imod at Lavsbudet fik Huslejergodtgørelse af 24 Rdl. Denne Besparelse viste sig dog at være indbildt, thi man har derefter holdt Samlinger i et Værelse forneden i samme Gaard, men da Folk i den tilstødende Vinstue kunde høre, hvad der foregik, lejede man 1743 Salen paany for 40 Rdl. aarlig.

Efter Gaardens Salg holdt man Oplag for Fremmede paa Bjørns Plads (Vilders Plads) paa Kristianshavn, men 1744 lejede man i Jonas Collins Gaard i Norgsgade — den bekendte gamle Gaard i Bredgade,

¹⁾ Om ham se Kbhvn. paa Holbergs Tid S. 218—20.

der saa ofte har været omtalt i Literaturen¹⁾ — et Pakhus til Oplag for Glashandlere og andre Liggere og en Sal med 2 Kamre til Lavets Forsamling, alt for 70 Rdl. aarlig. Det første Møde holdtes her 8. Jan. 1745.

Nogle Aar efter blev det Skik at holde Lavssamlinger i Oldemandens Hus imod Godtgørelse til denne, hvilket vedblev til ind i dette Aarhundrede, da man lejede en Sal paa forskellige Steder; 1825—31 i Østergade Nr. 63 (nu 32), 1832—33 i Hotel du Nord, 1834—35 i Hotel d'Angleterre, 1836—43 Vingaardsstræde Nr. 6, 1844—46 Nytorv Nr. 3, 1847 Hotel du Nord; 1848 Østergade Nr. 32, 1849—58 Vingaardstræde Nr. 6, 1858 Læderstræde Nr. 26, 1859 Lille Kirkestræde Nr. 1, 1860 Børsens Læsesalon, 1861—62 i Industriforeningen ved Holmens Kanal.

Ved Midten af forrige Aarhundrede ophørte man med at have Oplagsrum for fremmede Købmænd, da der nu sjelden kom saadanne; dette var ogsaa en medvirkende Grund til, at Lavshuset blev solgt. I ældre Tider var det derimod navnlig for de Fremmedes Skyld nødvendigt at have en stor Gaard med mange Kældere til Oplag. Ved Lavets Begyndelse var de Fremmedes Tal stort.

Saaledes opgives 1693: en Købmand fra Salingen med Isenkram, en fra Amsterdam med Urtekram, en Guldsmed fra Bremen; i Nov. bevilgedes der 3 Tydskere 3 Tønnedage imod Afgift af 1 Rdl. om Ugen, i Dec. kom en Tydsker med Kram. I Jan. 1694 lejede en Kræmmer fra Sonnenburg 2 Værelser paa et Aar for 40 Rdl., i April kom en Danziger med Flasker og forgyldte Glas og en fremmed Glassnider med skaarne og forgyldte Glas, i Maj en Mand fra Schlesien med 6 Kister fine skaarne Glas, i Juni en Bøhmer med skaarne Glas, i Juli en Bøhmer med skaarne Glas, i Avg. en Mand fra Schlesien med Glas, i Sept. en Bøhmer med Glas, og en Mand fra Stettin med Glas

¹⁾ Se bl. a. E. Collin, H. C. Andersen og det Collinske Hus.

osv. Der kom ogsaa Nürnbergere, men efterhaanden blev Besøget af fremmede Kræmmere næsten udelukkende indskrænket til at være af Glashandlere, hvilket først ophørte, da Staden fik særlige Glashandlere, der selv forskrev Varerne. Som omtalt var det endnu 1745 nødvendigt at holde Pakhus for Glashandlere.

I Begyndelsen havde Lavet en Del Bryderier med disse Glashandlere. Hos en Remsnyder i Læderstræde logerede saaledes 1694 en Sachser, der handlede med adskillige Slags fine skaarne Glas. Oldermænden betydede ham, at han skulde bringe sine Varer op paa Kompagnihuset at sælge til Kræmmere og til ingen andre to Dage om Ugen, men han efterlevede ikke dette Forbud og styrkedes tilmed i sit Forsæt af sin Vært og dennes Hustru, hvorfor hans Kammer blev forseglet af Politibetjentene, og nogle Dage efter bleve Glassene førte til Kompagnihuset. I April samme Aar forbød man Glassnyder Gotfred Uhle at staa ude (paa Torvet) med skaarne og forgyldte Glas, hvorimod man underrettede ham om, at han maatte have Udsalg i sit Hus, af hvad han selv forfærdigede.

Ved samme Tid blev det forkyndt Jokum Friedebolts Enke, at da hun ikke var i noget Kompagni, men alligevel brugte Glashandel og holdt aaben Bod, var hun forpligtet til at indtræde i Lavet, men hun svarede, at hun havde haft 2 Mænd, der begge havde været i det gamle Kompagni, og selv var hun en gammel Kone, som gik paa Gravsens Bred, hun vilde derfor tage det i Betænkning.

Lavets Medlemmer bare efter en viss Omgang de afdøde Lavsbrødres og deres Familiers Lig til Jorden, men der foreligger ingen Oplysninger, om de tillige have for Betaling baaret Standspersoner til Jorden, saaledes som Tilfældet en Tid var med Silke-, Ulden- og Lærredskræmmerne. Om Ligbæren i den ældste Tid forekommer følgende:

Oldermænden klager 10. Jan. 1695 over, at da han havde ladet en Del af Lavsbrødrene tilsige forat bære

Lyder Ortman's Datters Lig, vare to Personer udeblevne, hvorfor de bleve idømte Bøder, som de nægtede at betale; den ene svarede, at han var paa Bytinget, og den anden „ej at ville være nogen Andens Knægt“, ligesom han mente, at Oldermænden havde begyndt noget nyt, da det ej tilforn havde været Brug, at Lavsbødrene bare hinandens Børn; dette var imidlertid fastsat i Privilegierne, hvorfor Oldermænden bad Politimesteren være sig behjælpelig.

29. Juni 1696 klagedes over, at en af Lavsbødrene ved Marcus Kurtzes Begravelse var saa drukken, at to Kompagnibrødre maatte følge ham bort og ind i en Bod, hvorfor han blev idømt 1 Rdl. i Bøde.

31. Marts 1699 blev der foretaget en ny Deling, da der ofte klagedes over, at Klasserne, i hvilke Medlemmerne vare delte, ej vare rigtige. Først forskaanedes Oldermænden og Lavets Funktionærer, baade de forrige og nuværende. De andre deltes i 6 Klasser saaledes, „at enhver Formand selv ved Liget deler sine Folk til højre og venstre Side, saaledes at alting kan gaa skikkelig til og ikke alle Folkene blive paa een Side og paa den anden Side ingen er. Forser sig nogen, som ikke vil lade sig sige eller og skuffer og holder sig tilbage, og ikke vil bære, da giver Formanden for den Klasse Oldermænden det tilkende, at han sættes i Mulkt“.

Ved Ligbegængelser „haver hver Formand sin Klasse at dele i tvende Parter og saa hver halve Del at bære paa sin Side og derhos formane sine Folk, at enhver passer paa sin Mand og dem smuk ved Liget, enhver paa sin Side, udi en Linie holder og til rette Tid løser hinanden af. Oldermænden gaar bagefter Liget forved Sørgefolkene, og høs ham, naar Ingen af de ældre tilstede er, Henrik Røbe og Herman Wiinberg (de to Ældste). Forved Liget gaar udi en Linie de 4, der afsige Kendelser i Forening med Oldermænden. Vores Lavsbud skal være tilstede og nogle Gange holde sig ved Oldermænden, om noget kunde passere, ellers varte

op ved Liget, om nogen Formand paa sine Folk kunde have noget at sige.“

Lavets Ligbæring vedvarede til henimod Midten af nærværende Aarhundrede. Paa en Lavssamling 4. Nov. 1824 blev det vedtaget, at enhver uden Undtagelse, som ikke havde været Interessent i over 15 Aar, efter Tour skulde deltage i Ligbæring eller sende en anden Interessent i sit Sted. Det ses, at 1847 betalte Lavskassen 22 Rdl. for Ligbæring.

Tallet paa Lavmedlemmerne holdt sig temmelig uforandret de første 80 Aar. 1699 var der 67, 1739: 80, 1759: 88, 1779: 89, men den stigende Velstand i Slutningen af forrige Aarhundrede fremkaldte ogsaa bedre Vilkaar for Urtekræmmerne; 1799 var Tallet steget til 121 og 1819, uagtet Isenkræmmerne i Mellemtiden vare udtraadte af Lavet, til 141. Dette Tal vedblev at stige; 1839 var der 218 og 1859: 401, ved Lavets Ophævelse 1861: 413. Disse Oplysninger findes for hvert Aar i Lavsprotokollen, men nogle Lister ere ogsaa trykte. I en foreliggende for 1814 findes følgende Digt af Lavsbudet Chr. Syndergaard:

Grunt det stormed rundt paa hele Jorden,
Rædsler rejste sig fra hver en Vraa;
Rolig vare vi dog stedse i vort Norden,
Trygge vi bag vore Volde laa.
Velstands-Træ og herlig blandt os stod,
Thi Borger-Enighed det trindt omskygged.
Og Borgerfliden vandede dets Rod,
Gid evig det maa staa blandt os urykked.

II.

Lavets Historie 1693—1861.

I det følgende gives i Tidsfølge Uddrag af Lavsprotokollerne, for saa vidt som der i disse findes Oplysninger af Interesse for Lavets Historie og Bidrag

til Kulturhistorien. Da Forholdene i Lavet saa meget afhang af Oldermændenes Virksomhed, deles Fremstillingen med disses Navne i Spidsen for hver Afdeling.

Eilert Stuhr (1693—99).

Den første Lavssamling holdtes 10. Avg. 1693 i Politimester Klavs Raschs Nærværelse, ved hvilken Lejlighed Urtekræmmer Christian Krich blev anordnet til Lavsskriver og Urtekræmmer Johan Auman og Isenkræmmer Hans Henrik Bechel til „Ældste“, der skulde have Nøglerne til Kassen. Det vedtoges at tilbyde dem, der havde været Medlemmer af det gamle Kræmmerlav, men havde forladt Handelen, de Penge, de havde indskudt i det gamle Lav, men ellers opfordre dem, der vare vedblevne med Handelen, til snarest muligt at lade sig indskrive. Der var allerede 31 indskrevne Lavsledlemmer, der hver betalte 25 Rdl. i Indgangspenge, desuden 9, der ikke havde været i det gamle Lav, medens andre vare „ganske vrangvillige og forment Kompagniets Rettighed for Intet at nyde“; om Hans Jørgen Holst hed det, at han „var meget uhøflig og brugte en slem Mund, og Slutningen var at han ej begærede noget Kompagni“.

Oldermanden havde ladet de vedkommende Kræmmere stævne for sig en efter anden, men dette tog en Del saa ilde op, at de klagede til Magistraten: ved dette Møde havde der ikke været noget Medlem af Magistraten tilstede og Oldermanden og de 2 Ældste havde strengelig foreholdt dem, at de skulde lade sig indskrive eller ogsaa regnes for Fuskere og lade deres Boder lukke; de havde været Borgere i flere Aar, saa det kunde ikke være Meningen, at de skulde betale 25 Rdl. i Indgangspenge.

Oldermanden svarede, at han ikke havde holdt nogen Lavsforsamling, men bedet Kræmmerne om at komme op i deres Kompagnihus, naar deres Vej faldt forbi, og da Kompagniet ikke kunde indrettes og vedligeholdes med tomme Hænder, da man var forpligtet

til at holde Oplag, hvortil behøvedes Hus og Husværelser paa belejligt Sted, foruden andre højnødvendige Udgifter, havde de fleste Lav vedtaget, at enhver endog skulde skyde noget til foruden de i Artiklerne meldte 25 Rdl. Oldermænden bad derfor Magistraten om, at Urtekræmmer Hans Jørgen Holst, der var Ophavsmand til Klagen, maatte blive sat til Rette, fordi han utilbørlig havde begejnet Oldermænden. Efter gentagne Klager og Magistratens Formaning endte Sagen med et kgl. Reskript af 6. Marts 1694, der paalagde de genstridige uden videre Udflugter at udrede de 25 Rdl., hvorpaa de faldt tilføje.

En Sukkerbager Jakob Geelskerchen, der havde lært i Holland, søgte som Reformert om at være fritaget for Indbetalingen til Lavet, men Oldermænden mente, at han ikke kunde henføres til de fra Frankrig fordrevne, for hvem der var givet særlige Privilegier; Magistraten formaade ham ogsaa til godvillig at lade sig indtegne¹⁾.

Efterhaanden fik man de fleste til at indtræde i Lavet. Blandt de genstridige var Prins Frederiks Sukkerbager Henrik Dyhr i Klosterstræde, der udsagde, at han havde intet med Kompagniet at bestille, men var en fri Mand, da han var i H. kgl. Højheds Tjeneste. Da han havde udsat offentligt Skilt, mente man dog, at han burde svare borgerlig Tyngge, hvortil han erklærede, at han kun havde opsat Skilt forat man kunde vide, hvor han boede, men han havde ingen Krambod og brugte ingen Næring til Præjudice for Sukkerbagerne, da han købte sine Varer hos Medlemmer af Lavet og som andre kgl. Betjente var han fritaget for borgerlig Tyngge.

I Juni 1694 opfordredes Knivsmedene ved Politibetjentene til at sælge deres Knive til Isenkræmmerne

¹⁾ Det var ham, der bode paa Købmagergade i David Skolemesters Gaard, fra hvis Bod Holbergs Komedier senere solgtes.

og det forbødes dem at omløbe dermed eller at udestaa paa Torvene, hvilket de lovede at rette sig efter; det samme var Tilfældet med Tøj- og Borsmedene samt Børstenbinderne.

I Juni 1694 blev der ved Hjælp af Politibetjentene forefundet hos Skærslipper Claude Rosset ved Stranden en stor Del Kramvarer, som vedkom Urte- og Isenkræmmerne, og hans Varer bleve forseglede. Hans Hustru Louise klagede derover til Kongen. Hun var barnefødt i Kjøbenhavn, havde boet der altid og nu i mange Aar søgt sit Brød ved en liden Galanterikram. Hendes Mand havde i 18 Aar været Skatteborger og i sidste Krig tjent som Soldat. Endelig havde hun 28. Maj 1690 af Magistraten faaet Bevilling til at omgaa i Staden og handle med parfumerede Handsker, Haarpudder, Lak, alle Slags Kamme, uægte Perler, Vifter, smaa Krystalflasker, Brillen, Blyantspenne, Tandbørster, Snustobaks-Æsker og Sæbebolle, dog paa den Betingelse, „at hun sig paa Gader og Stræder saa vel som udi Husene udi sin Tale, Ord og Fagter skikker og forholder sig sømmeligen, finligen og kristeligen“.

Oldermanden paastod derimod, at hun „baade hjemme udi hendes Hus saa vel som med Omløben udi Vinhusene og hos fornemme Herrer og andre Godtfolk, hvor hun kan vide at noget købes, betager Kræmmerne en stor Del af deres Næring“. For nogle Aar siden havde Isenkræmmerne maattet afkøbe hendes Kram paa den Betingelse, at hun herefter ikke skulde have noget at bestille med hvad de handlede med; det blev hende derfor ogsaa kun tilladt imod en Afgift at handle i sit Hus med visse Varer, men Omløben blev hende forbudt.

Senere fik Claude Rosset kgl. Privilegium paa Galanterihandel og blev en anset Handlende, endnu mere hans Søn af samme Navn¹⁾.

16. Okt. 1694 indgav Oldermanden Klage til Politi-

¹⁾ Kjøbenhavn paa Holbergs Tid S. 147, 282—83.

mesteren over nogle Kvinder, der vare arresterede i Vinhusene, fordi de falbød Sukkerbrød, Makroner og Plesken, men det svarede i Politikamret, „at man skulde være noget sagte, indtil vi med de klagende kom til Endskaab“. I Lavet blev der nu udnævnt tre Mænd, der skulde være berettigede til i Forening med Politimesterens Folk at opsøge dem, der gjorde Indpas i Næringen.

Samme Maaned henvendte man sig til de tre Tobakspibemagere, om hvormeget de mente at kunne forfærdige om Aaret; de svarede: 300 Tønder Piber. Deres Navne var Rasmus Christensen, Gotfred Fichte og Sidsel Jan Jansens; de tilbød Lavet hele Lageret mod en Betaling af 20 β for Grosset af det gemene Gods, og $2\frac{1}{2}$ $\frac{1}{2}$ for Grosset af det efter engelsk Mønster, men man vilde dog ikke forpligte sig til at købe mere, end man havde nødig.

Da Oldermænden, de to Ældste og to unge Borgere en Dag sade i Stadskælderen under Raadhuset og drak et Glas Vin, kom der en Pige, der tjente hos Mester Hans Hummer, Kok, paa Mønten, og falbød Sukkerbrød, hvorpaa de fratog hende et Træfad med 19 Stykker Sukkerbrød, 16 Makroner og 11 Plesken.

Herover klagede Hans Hummer, men Oldermænden paastod, at de kgl. Privilegier tilholdt Hummer at blive ved sit Kokke-Haandværk og bage Tærter, Postejer, Spækbakkelse, Vafler og saadant, som en Kok med rette tilkommer, og nære sig deraf som saa mange andre Kokke, men holde sig fra Sukkerbageri, thi Sukkerbagerne betoges derved deres daglige Haandskillinger, saa de intet havde at leve af, „saasom det kostbare og store Sukkerbageri ganske og aldeles nedligger og liden Afgang er paa, hvorover en Del er kommen til agters og lever fast i Armod“. Hans Hummer fortæller til Gengæld, at en Sukkerbagers Hustru var kommen til hans Bud paa Gaden og havde anstillet sig, som hun vilde købe af hende, og havde derpaa frataget hende en Del Sukkerbrød, Makroner, Pleskener og Dragant-

gods og desuden med mange nærrørende Ord og Trusler overfaldet hende og revet hendes Forklæde itu.

Oldermanden nægtede dog Sandheden heraf, thi den paagældende Kone er en smuk sagtmodig tarvelig Kone, der ikke tros at ville gøre nogen Uret eller Overlast, men er det sket, „saa har maaske Kokkens utilbørlige Omløbere, som tilforn mange Gange alt have givet vakre honette Folk slemme og uforsvarlige Ord og Gloser, selv givet Aarsag og Anledning dertil“.

Oldermanden indgav derpaa en Klage til Kongen over „en Del Kokke, Rendekællinger, Bønhaser og andre slige flere, der udenfor vort Lav og Profession understaa sig at bage Sukkerbrød og andet slikt Bageri at bage, sælge og falholde offentlig, udi Vin- og andre flere Huse at lade ombære og en Del ligesom paanøde og til Købs byde“. Da nu en Del Varer, der tilkom Lavet, vare udeladte i de kgl. Privilegier, søgte han om at faa Tilladelse til at indføre følgende Bagværk: Mandel-Bisquit eller Kranse. Opblæste Billeder og alle Slags Frugter. Bøjede Kanelrør. Italienske Sprytzer. Engelske Makroner. Ordinære Makroner. Sukkerbrød. Sukkerpletsken. Sprøttede Bogstaver, røde og hvide. Dito Pebernødder. Spanske Bisquiter. Sukker-Snitter. Krølspaaner. Citron-Tøge. Mandelbrød. Alle Slags trykt Gods af Marsipan. Kandiseret: Røde, hvide og grønne Mandler. Kanel. Kardemomme. Citron-Kranse. Pommerans dito. Tragant-Kranse, dito Frugter, Tøger og Brikker, Lavendel, Boccades, Marmelade. Halve Pærer og Æbler. Støbte Sukker-Billeder og Frugter. Krospen-Konfekt eller døde Ben. Selleri-Konfekt. Tørre Konfekturer: Vindruer. Alle Slags Kvæde-Paster. Kvædesaft udi Æsker. Kirsebær dito. Berberis dito. Bagte Mandler. Lemon-Paster. Alle Slags Masser og Dej, som Sukkerbagerprofessionen med rette tilkommer. Endnu tilligemed Apothekerne: Alle Slags Snuftobakker, gemene og parfumerede.

Paa Kristianshavn havde C. Werner et Glasmanufaktur.¹⁾ 1694 forespurgte Lavet, om man kunde faa alle Slags Glas hos ham, hvortil han svarede, at han havde mange Tusende færdige, men kunde ikke sælge dem saa billig som de fremmede Glas, der daglig indførtes i Mængde og bleve ombaarne for Dørene og paa Gaderne, hvorfor han nu maatte nedlægge sin Hytte. Lavet søgte derfor Kongen om Tilladelse til at indføre Drikkeglas, Buteiller og Flasker.

I Dec. 1694 lod Oldermændene gøre Undersøgelse paa Torvene efter dem, der handlede med Børstebindere og Dukketoj; af de sidste fandtes 3 paa Ulfeldts Plads, 3 paa Amagertorv og 1 ved Stranden, hvis Varer førtes til Politikamret. Oldermændene forestillede Politimesteren, at det var nødvendigt at skride ind, „da det nu er den Tid imod Jul, som Kræmmerne deraf noget løse skal og siden saa godt som et ganske Aar ligge stille“.

I December 1695 udlaante Lavet sine 24 ny sorte Læderstole til Slottet i Anledning af Festlighederne ved Kronprins Frederiks Bryllup.

I Marts 1696 klager Oldermændene over en Nürnberger, der i Bygmesterens Gaard i Stormgade paa Salen holdt en offentlig Krambod og solgte til Alle og Enhver Spejle, Knive, Saxe, Lysestager, Vægtskaaler, Tobaksdaaser, Regnepenge, Krudtflasker, Syskrin, Skrive-tavler, Snustobaksdaaser, Kamme af Horn, Buxbom, Elfenben og Skildpadde, alt imod Isenkræmmerens Privilegier.

I April 1696 søgte Lavet om Lindring i Tolden af en Del Varer, der ikke vare at faa her i Landet og som man var nødt til at faa udenlands fra. Blandt disse Varer var Sukker, om hvilket det siges, at det „ej mere her raffineres og ved Sukkerhuset intet kan bekommes“. Tolden af det raffinerede Sukker burde sættes til 1 β pr. $\mathcal{R}$, men „den brasilske Sukker $\frac{1}{2}$ β

¹⁾ Se Kjøbenhavns Hist. og Beskr. V. 167.

pr. æ , efterdi det er raat og uraffineret Gods, ligesaa vel som den brune Maschavade Sukker er, som kommer fra Barbados og St. Thomas.“ Om Tobakspiber siges, at „en ganske ringe Del forfærdiges her, røde og slette, og dog Tolden saa højt er sat, i Henseende at saadanne her skulle gøres; da som Materien dertil ej saaledes her falder, at noget hvidt og godt Gods deraf kan forfærdiges“, saa ønskede man en Told af 2 ß pr. Gros. „Smaa Salt, hvormed Seigneur thor Møllen skulde forse (forsyne) Landet, har en Tid lang været stor Mangel paa, saa at man nødes til, for Staden og Landet, som ej saadant kan undvære, at forsyne, det fra andre Steder at forskrive. Det er en Kram, som ej kan undværes og man dog herved Staden næppe en Tønde kan til Købs bekomme“.

I Maj samme Aar greb man en Jødedreng, der løb om og solgte Lak og Knive i et broget Tørklæde.

Paa en Lavssamling i Juni 1696 klagedes for Oldermændene, hvorledes Folk daglig i Højbrostræde og paa Torvet udsad med Svedsker og gik omkring i Byen dermed. En Lavsbroder meddelte, at „som han sad i sin Barbers Stue og lod sig barbære, da kom der en Kvinde ind med et ganske Forklæde fuldt med adskillige Slags Krydenervarer, saa og nogle Toppe Sukker“; tillige klagede alle de Tilstedeværende over, at „overalt udi Byen stor Fuskeri og Omløben sker med adskillige Slags Varer saavel som med Glas“; det bestemtes derfor, da Lavsbudet Bernt thor Bühren havde at opvarte ved den tydske Kirkes Bygning, at antage en anden Person, som tilligemed Politibetjentene kunde gaa omkring i Byen at inkvirere, indtil Kirkens Bygning var færdig.

I Juli forseglede Lavsbudet et lille Skib, der laa ved Højbro og hvorfra der solgtes gemene Glas og Buteiller; Nøglen leveredes til Politimesteren, og siden førtes Varerne til Kompagnihuset, hvor Ejeren solgte dem.

I dette Aar førtes for Oldermændens Domstol en Uenighed mellem Urtekræmmer Johan Mohr og hans Dreng Christian Christensen fra Helsingør. Drengen klagede over, at Mohr engang havde slaaet ham, saa han maatte gaa i Seng og spyttede Blod, og havde nogen Tid efter ved Nattetid været ubarmhjertig imod ham og derpaa ladet ham sætte i Arrest paa Raadhuset; nu havde han tredie Gang jaget ham ud af Huset. Drengens Formyndere fremstillede Sagen saaledes i et Brev til Johan Mohr: „Al Ederes Hastighed foregives at skal rejse sig af den Pige eller Kvindespersion, som hos Eder tjener, hvilken han ikke nok har gaaet under Øjne og stedse vundet hendes Gunst, dog hun altid i Ord og Gærninger sig uhøflig imod ham skal have beteet, ja og undertiden mere villet raade udi Kramboden med Varerne at udsælge end Drengen, som dertil var betroet, da hun dog efter vores enfoldige Mening i den Sted bedre tilkom og anstod at passe paa sin Rok og anden Husgærning, og om de overalt ikke kunde forliges, maatte vel Husbonden straffet dem begge“.

Johan Mohr svarede hertil, at Drengen altid laa i Klammeri med hans Pige, og hun tjente ham vel og forestod hans Hus i alle Maader, derfor vilde han ikke af med hende, men Drengen vilde han give et ærligt Pas, saa han kunde tjene, hvem han lystede, men Æreklædning, som en udlært Dreng skulde have, vilde han ikke give ham.

Opkaldte for Oldermændene bleve de „efter lang Debattering og megen Mundbruger“ forligte saaledes, at Drengen maatte bede om Forladelse og give Johan Mohr sin Haand, hvorpaa denne tog ham igen i sin Bod og lovede at være imod ham, som en Husbond bør være.

Kort efter var det galt igen. Drengens Formyndere klagede igen over, at Mohr „af idel Had og til at fornøje den Kvindespersion, som tjener hos Eder, at hun kunde faa sin Villie frem“, havde Dagen efter Forliget

om Morgenen tidlig pryglet ham med et Tov, da han laa i Sengen, og derpaa jaget ham ud. Da Oldermændene sendte Folk med Klagen til Johan Mohr, sagde denne: „det er en skælmske Dreng og gør mange Skælmstykker, kan og ikke forliges med min Pige“, og da han nærmere skulde forklare sig, sagde han, at Drengen altid gaar paa Lur efter hans Pige og gør hende al den Fortræd, han kan optænke, og nu vilde han slet ikke have ham længer. Drengens Formynder skrev videre, at saa vidt han kunde fornemme, „vil samme Kvindemenneske tiltage sig altfor stor Kommando og have mere at sige over Drengen end Husbonden selv, ja, som jeg har ladet mig sige, tør og vel paa groveste Maader undertiden Husbonden selv i lige Maader udskælde“.

De stridende Parter stævnedes paany for Oldermændene, men da Mohr ikke mødte, afsagdes den Dom, at han skulde give Drengen en rigtig Afsked og 20 Sletdaler til Kendelse, at han ikke skulde have tjent sin Husbond for Intet i de 3½ Aar, han havde tjent, „uagtet det enhver vel er vitterligt, at udi det første ej andet er end Skade, førend han bliver noget lært, og er stor Møje og Umage med saadan en Dreng“.

Her kan medtages en anden lignende Sag:

En Dreng hos Isenkræmmer Herman Vinberg blev ogsaa 1698 jaget af Tjenesten for Tjenestepigens Skyld. Han skriver derom, at han havde en daarlig Hals og derfor spyttede paa Gulvet, hvilket frøs om Natten. Pigen sagde da til Husbonden, at hun ikke vilde rede hans Seng mere, og da Husbonden kom op i Kammeret, skændte han, fordi hans Brædder raadnede af den Spyt, „hvilket synes mig, at en Pige ikke bør saa at fly En i Ugunst hos Ens Husbond, saa at Husbond og jeg, siden han den Pige har bekommet, altid have været i Fortræd, sær for et og sær for andet, da jeg for den Bagtalelse gav samme Pige et Ørefigen, dog hun igen tog; da hun nere i Boden til ham selv og det beretter, og jeg derefter ner gaar i Boen, da Husbond mig tar

fat og vil mig i Hovedet slaa, da siger jeg: Husbond, slaa mig ej i mit Hoved, thi jeg har ondt nok deri iligevel, jeg gør mig ingen Svaghed af mig selv, jeg kan paa denne Maner ingenlunde tjene Eder“. Da siger han: saa gaa Fanden i Vold. Enten maatte jeg da gaa bort eller jeg vilde være slaaet“.

Vinberg klagede derimod bl. a. over, at naar han var ude, havde Drengen „indviklet sig i overflødig Omgængelse med Drengene, den ene at opvarte ham med sit Haar at skære og opsætte som Svinebørster, en anden med Kyten og Byten, med Spender og hvis (hvad) andet mig uvidende“. Kyten og Byten maa være et Spil, ligesom „Spend“, der nu i Kjøbenhavn hedder Klink, men i Jylland Spend; Kyten er et tydsk Ord, der ogsaa hedder qviten, at kvitte, og byten betyder at bytte, det er vel Spil om Knapper.

Drengen klager dernæst over Husbondens Mistæksomhed og Gnavenhed og siger, at Begyndelsen til det hele var, at han nægtede at bære ud med Pigen af Sekretet paa Gaden, hvilket ingen Kræmmer begærer af sin Dreng. Han led saa meget af Tandpine, som man raadede ham at fordrive ved Tobaksmøgen. „Men Gud hjælpe den, som i hans Tjeneste nogen Svaghed tilkommer, for havde han givet En Klæder paa Kroppen, som duede noget for Frost og Kuld, saa havde man vel været samme Sygdom foruden; han skulde ej kunne nægte, at det er jo 1½ Aar siden han gav mig et Par Hoser, han ingen Tider har givet mig noget Par Sko andre end hans afkastede Tingester, som jeg maatte gaa og sluffe udi, han ej har givet mig noget Stykke Lintøj enten for Hænder eller om Hals mere end 4 stakkede daglige Klude; jeg tidt har været helt nødlidende for Skjorter og engang, jeg nogle begærede, da lod han tage et groft Blaargarnslagen itu og lod gøre 2 Stykker af. Alt hvad jeg skulde have lidt folkelig enten paa Fødder eller andet smaat Lintøj, det maatte mine Forældre alt forsyne mig med, som han sig dog har forskrevet til. Hvad de andre Klæder

angaar, have de været saa slette, som de have kunnet, og ej nogen Tid et Stykke har bekommet end det, som han selv har taget den bedste Styrke af paa begge Sider, og siden skulde holde længer for mig end for ham.“

Disse Sager tyde ikke paa, at det har været behageligt at være Dreng i de Tider.

23. Juni 1696 indgav Oldermændene følgende Klage til Politimesteren. Da Lavsskriveren Krich Dagen i Forvejen var paa Kompagnihuset og det var Tønnedag, paa hvilken de Fremmede havde aabent og forhandlede deres Varer, gik han op paa en fremmed Nürnbergers Kammer. Derind kom da en Brabander, som havde sit Kammer bag i Gaarden med Glas i, men da det var hans første Tønnedag og han intet havde solgt, smældte og skældte han, især over Oldermændene, kastede sin Hat paa Jorden, stampede med Fødderne og saa meget bister ud, gjorde „adskillige gale Miner med Munden og Ansigtet, saa man fast havde maattet blive baade angst og bange“. Krich søgte nu at stille ham tilfreds og at faa ham til at gaa hjem og lægge sig, da han var drukken, eftersom det var hans gamle Vane, at han altid gik fuld, men han blev endnu værre, skældte alle Indbyggerne og Nationen for Bankerotterere og Bedragere, „saa og den højeste for en Bedrager“, og da Krich foreholdt ham dette og spurgte, hvem den højeste Person var, skældte han Krich ud for en Hundsfot, og da ingen ærlig og brav Mand kan taale saadan Skimpf eller Spot, gav Krich ham et Slag over Nakken med sit Spanskrør og gik bort, men Brabanderen fulgte efter ham og bad ham om at glemme, hvad der var skeet, saa Krich med Nød og Næppe kom ud af Bagporten. Da han og en Lavbroder en Times Tid efter kom op paa Kompagnihuset, kom han igen, begyndte paany og sagde bl. a., at Hans Majestæt havde forskrevet ham fra Braband, og da man ønskede at se denne Forskrivning, svarede han, „at det var ham i Kallebo, som var ligesaa god som Kongen, hvilket da

udfaldt at det var Dysseldorf,¹⁾ og som man ham det foreholdt, at Dysseldorf var en Hans Majestæts Tjener og ej at ligne ved en Konge af to Kongeriger“, blev han ved at bruge Mund om Oldermænden og skældte en anden Person for en Hund og en Bedrager, fordi han skyldte ham noget fra gammel Tid, „hvilket endelig skulde være den arme Bernt thor Büren“ (Lavsbudet). Han blev nu formanet om, „at han ej et Menneske, som var Guds Billede, skulde skælde for en Hund“, og endelig fik man ham ud og man aflåste Døren til hans Kammer, men da han opdagede det, bankede han paa Døren, hvor de andre vare, „ligesom han var galen“, saa de maatte lade en af Arbejdskarlene følge ham til hans Logi.

I August 1696 klager Oldermænden over, at „der er kommet en Del Kvinder fra Skaane, som sælge dansk Kommen, og saasom, naar denne Tid om Aaret er, at saadan Kram ankommer, pleje saadanne Folk Byen dermed at forfylde baade hos Brændevinsbrænderne og andre, saa Kræmmerne intet deraf sælge kunne, førend det købte Forraad er forbrugt“. Skaaningerne maatte derfor føre deres Varer til Kompagnihuset og sælge dem til Kræmmerne; der førtes derpaa 3 Vognmandslæs dertil fra Toldboden.

Paa Lavshuset læstes et kgl. Reskript af 16. Jan. 1697, at da Kongen har ladet Tropper rykke ind i Lybæks Distrikt og vil lægge Beslag paa alle Skibe og alt Gods fra Lybæk, der findes i Kongens Riger og Lande, saa skulde alle Kræmmere indgive Fortegnelse over, hvad de maatte være Lybske skyldige, og maatte ikke betale noget deraf førend videre Anordning. Den hele Sum, som dette Lavs Medlemmer vare skyldige, beløb sig til 3183 Rdl., medens man havde tilgode i Lybæk 371 Rdl. Ved kgl. Reskript af 20. April samme Aar

¹⁾ Vinhandler, siden Kancelliraad og Præsident Albrecht Dysseldorph.

ophævedes denne Bestemmelse, da Kongen „nu har bekommet Fornøjelse for den begangne Exces“.

10. April 1697 tilskrev Oldermændene Kammerkollegiet, at da Peter Friborg har tilforhandlet sig Sukkerhuset¹⁾ og vil fortsætte med at lade Sukker raffinere, „hvilket er os kært, at saadant et herligt Manufaktur ej skal ligge øde, som det allerede udi mange Aar her har været i Brug“. Men man frygtede for, af Peter Friborg og hans Compagnon Hans Peter Pelt skulde bruge Handel efter eget Tykke i smaa Partier, hvorved Lavet vilde lide et stort Skaar i sin ringe Næring. Oldermændene søgte derfor om, at det ikke maatte være tilladt at sælge paa Sukkerhuset i mindre Partier end 100 $\mathring{S}$ Sukker og 50 $\mathring{S}$ Sirup. I Septbr. tilbød P. Friborg at ville forpligte sig til ikke at sælge Sukker uden til Kræmmerne og Sukkerbagerne, hvis de kunde blive enige om en vis Pris. Herom sluttedes da den Kontrakt, at der sattes en vis Pris paa de forskellige Slags Sukker og at Køberen fik 1 pCt. for god Vægt og 2 pCt. for god Betaling, dog ikke ringere end for 100 $\mathring{S}$ ad Gangen; Friborg og Pelt forpligtede sig til ikke at sælge Sukker uden til Urtekræmmerne og Sukkerbagerne og de 4 Apothekere.

I Avg. 1697 fratog man en Kvinde, der løb og huserede i alle Kældere, to Kurve med Tobakspiber, som tilhørte Movrids Bertelsen i Skidenstræde, der angav, at han selv forfærdigede dem. De Slags Piber, han solgte, vare kablede engelske, kablede Postelins, slette Postelins, slette engelske og gemene Piber, de 2 første Slags kostede 3 $\mathring{S}$, de to andre 2 $\mathring{S}$ og de gemene 1 $\mathring{S}$ 8 $\mathring{S}$ Grosset.

8. Dec. 1697 klagede de Kræmmere, der havde Boder paa Børsen, over, at Snedker Jørgen Barchman i en Bod paa Børsen foruden med forarbejdede Tresurer og Cabinetter ogsaa handlede med adskillige Slags Duketøj, til Skade og Afbræk for dem til den

¹⁾ Det gamle Sukkerhus bag Børsen, der endnu staar.

nu tilstundende Jul, men Barchman paastod, at det var Vox-Dukketøj, som han havde tilladt sin Naboerske Thale Pedersdatter at falholde, og denne havde kgl. Bevilling.

10. Febr. 1698 klages over, „hvorledes Gaderne løbe fulde med Omløbere, som Hus fra Hus løbe og sælge saadanne Varer, som vi ere berettigede at handle med, saa og derforuden en Person fra Holland, som skal efter Beretning logere paa Østergade og have udi Nr. 1¹⁾ ligeud for Holmens Kirke adskillige Slags Urtekramvarer, hvormed han skal have ligget her den hele Vinter og brugt hemmelig Handel, solgt til Omløbere, som dermed igen Hus fra Hus have omløbet, hvorved vi fattige Folk vores daglige Næring betages, som vi skulde have at leve af med Hustru og Børn; dersom herudi ikke i Tide raades Bød, se vi ej andet end vores total Ruin, saasom Næringen, Gud bedre det, i disse slette Tider er saa ringe, at man sig ej derved føde kan, hvorudover en Del af vores Profession alt har maattet forlade deres Boder og lever saa godt som i Armod, de fleste af dem, som endnu ere igen, leve udi en mærkelig slet Tilstand, som er at beklage, og ganske faa ere endnu nogenledes ved Magt“.

Ledsaget af Politibetjente gik Lavets Udsendte til Nr. 1, hvor der boede en Trompeter, der aldeles nægtede, at der boede nogen saadan Person, hvorfor de sendte Bud efter en Smed, men de fandt temmelig Modstand baade hos Trompeteren og Hollænderen, der nu kom tilstede, hvorfor der hentedes 4 Soldater fra Hovedvagten, og da blev der lukket op for Kammeret og Varerne, der bestode af Sukker, Kaffe, Kanel og syltet Ingefær, hvilke bleve førte til Politikamret. Hollænderens Varer konfiskeredes og solgtes ved Avk-

¹⁾ Husene langs Holmens Kanal og de bagved liggende Skipperboder vare da de eneste numererede Ejendomme i Kjøbenhavn.

tion, saa der blev 56 Rdl. til Deling mellem Kompagniet, Byen og de Fattige.

Ved den Tid var man meget ivrig efter at lede efter Omløbere og ulovlige Handlende. Navnlig stævnedes Assessor C. Braem, der havde solgt Urtekramvarer. Det bevistes imidlertid, at han først offentlig gennem en Mægler havde faldt Varerne paa Børsen; Sukkeret havde han faaet fra London og først tilbudt Urtekræmmerne, men de havde da erklæret, at de havde selv forsynet sig.

4. April 1698 mødte ved et Lavsmøde 2 Raadmænd med en Kollektbog og et kgl. Brev, hvori man opfordredes til at yde Gaver til de Fattiges Underholdning; der indkom 115 Rdl. Derpaa sendtes Bud til Raadmand Johan Drøges Enke, der svarede, „at hvad hun vilde give de Fattige, havde hun ej nødvendig at gøre Nogen vis, og i saa Maade burde den venstre Haand ej vide, hvad den højre giver, og vilde hun intet have med os eller vores Kompagni at gøre, forlangte ej heller, naar hun ved Døden afgik, at være af Kompagnibrødrene bortbaaret“.

29. Juni 1698 blev der i Studiestræde optaget en Kvinde og en Pige med en Kurv Svedsker og bragte paa Politikamret, men de forklarede, at Svedskerne vare købte hos Renteskriver Mathias Rasmussen, hvor de havde solgt Æg, og da vare Svedskerne blevne dem tilbudte for 8 $\frac{1}{2}$ for 2 Lispund, og de vilde bringe dem til Organisten ved Helligaands Kirke, der havde bestilt dem for 4 $\frac{1}{2}$ 4 $\frac{1}{2}$ Lispundet, men „som det var hos saadanne Folk, vil man det for denne Gang lade blive indtil videre“; derimod bleve Konen og Pigen straffede med 1 Rdl.s Bøde hver og Svedskernes Konfiskation, og da de ikke kunde betale, bleve de satte i Arresthuset, „men som jeg (Lavsbudet) saa, at de godvilligen med gik, fornåm jeg Umuligheden hos dem til Straffens Afbetaling, lod jeg dem kalde tilbage og forblive paa Raadhuset, medens jeg gik til Oldermænden og konsulerede med ham, hvad jeg skulde gøre og lade,

og som jeg havde hans Mening, er jeg igen gaaet paa Politikamret og lod dem igen indkalde, hvor det ved Hr. Politimesters Fuldmægtig og mig paa Lavets Vegne saaledes modereredes, at de dog betalte til Betjentene 1 Sletdaler, som og strax blev delt dem imellem, som havde i denne Sag været med, nemlig Lavrids Mikkelsen 2 $\frac{1}{2}$, Niels Nøt 1 $\frac{1}{2}$ og Simon Vagtmester 1 $\frac{1}{2}$, og de konfiskerede Svedsker paa Lavets Vegne bleve dem og forærede, paa det de herefter skulde være des villigere“.

Den 8. April 1698 „havde velædle og velbaarne Hr. Politimester det ganske Kompagni ladet sammenkalde udi Politikabinetet og dem der H. K. Majestæts Villie og Befaling foreholdt om Sabbatens Helligholdelse, nemlig at Hr. Politimester hermed vilde advare enhver, at de for Alting Søndagen saavel som alle Helligdage helligholdt og ej lukkede deres Boder op, men ej heller sælge inden sine Døre noget, til hvem det er eller være kan, saafremt de ej efter H. K. Majestæts allernaadigste Forordning¹⁾ ville straffes foruden nogen Persons Anseelse, naar de derudi blive betrædede eller befundne“.

6. Juni vedtoges det, at Oldermænden og „nogle mere gode Mænd“ skulde tale med Politimesteren, „at vi om Søndagen maatte sælge imellem Prædiken, ligesaa vel som Vintapperne gøre“.²⁾ Det ses, at Politimesteren har givet Tilladelse til at aabne Boderne efter Aftensang, thi 19. April 1699 skrev Oldermænden til Politi-

¹⁾ Forordningen af 9. Sept. 1679 paabød, at alle Slagterboder, Kramboder, Kroer og Kældere skulde være lukkede alle Søn- og Helligdage. I Danske Lov 6, 3, 7 forbydes om Søn- og Helligdage at aabne nogen „Kram“ eller Værksted eller paa offentlig Sted at falholde Varer førend efter Aftensang, hvilken Bestemmelse var vanskelig at overholde i Kjøbenhavn.

²⁾ Ved Forordning af 24. Marts 1696 var det forbudt at sælge Drikkevarer førend efter Aftensang, men dette blev altsaa ikke overholdt.

mesteren og paaviste, „hvorledes vi af de Købende om Søndagen og Helligdagene ofte ansøges om noget udi vores Boder, som de nødvendig kunde behøve, da som os af velædle Hr. Politimester er forelagt ej at aabne vore Boder, førend Aftensang er ude, og man gjerne et Menneske hjælp, som til noget af vore Varer kunde trænge, da som de fleste af vore Boder ej saadant kan ske udi, foruden at man derudi i værende Tid kontinuerlig maa brænde Lampe eller Lys, saa og desforuden maa den Købende, som bestaar alt udi Tjenestefolk og Tyende, gaa igennem vore Huse og bag ind udi vore Boder, hvorved snart kunde være at befrygte, at ved saadanne Folk saavel som vores egne Tjenere nogen Ulempe eller Skade kunde passere og tilføjes os udi en eller anden Maade“. De bad derfor om Tilladelse til at holde aabent om Morgenen før Prædiken indtil Kl. 8 og efter Prædiken fra Kl. 11—2, paa samme Tid, som Vinhandlerne have aabent, „eftersom mangan en for vort Kram til de Tider saa haardt kunde være betrængt som til et Glas Vin“.

Da der intet Svar kom herpaa, maatte Oldermænden 18. Avg. minde Politimesteren. Man fik dog den ønskede Tilladelse, men 22. Okt. 1701 udkom en ny Forordning om Politiets Administration, hvoraf et Medlem af Magistraten ved et Lavsmøde med Svende og Drengene 16. Marts 1702 oplæste den 3. Artikel, der handler om Ærbarhed og gode Sæder, formanede de Tilstedeværende til at rette sig derefter og fremviste Polititegnet, en Stok med en hvid Haand. Oldermænden forespurgte nu, hvorledes man skulde forholde sig med Bodernes Lukning om Søn- og Helligdage, men fik alene følgende Orakelsvar af Undersekretæren i Politiretten: „De Ansøgende have sig herudi efter H. Majestæts allernaadigste Forordninger at rette“.

Kort efter bleve imidlertid flere Medlemmer stævnedes til Politikamret, da de vare angivne for at have holdt deres Boder aabne under Prædiken; de gave strax det skriftlige Svar, at dette var ikke sket,“ men om Nogen

før og imellem Prædikenerne af os kan være betjent med noget ringe, som de af vores Kram kunde have haft nødvendig, nægtes ikke, men efter Lovens 6. Bog 3. Kap. 7. Art. dem dermed forhjulpet i vores Huse, saasom det derudi tillades, og som denne Post ej er sat for os Urtekræmmere alene mere end for alle Handlende in genere, da som alle Vin- og Ølkældere saavel som Slagterboderne, Bagerhusene og alle andre, som noget falholde, deres Boder have aaben holdt indtil Dato“, saa formodede de at maatte nyde samme Frihed som deres Medborgere.

Hertil svarede Politimesteren 3. Avg. 1702: at det i Politiforordningen forbydes at udskænke Drikkevarer i Vin- og Ølhuse og Værtshuse under Gudstjenesten, „men derhos ingenlunde meldes at være utilladeligt jo paa samme Steder før, imellem og efter Gudstjenestens Forretning maa paa forskrevne Dage udtappes og skænkes saa vidt, som til Livs Fornødenhed og Ophold behøves, al den Stund ellers ingen Forargelse derved begaas, og saasom udi Urteboderne en Del Drikkevarer udtappes og skænkes, en Del Specerier og Kryderier, som til Maaltiderne og Spisning behøves, udsælges, saa befinder jeg at være konform med allerhøjeste Forordnings udtrykkelige Ord, at Urtekræmmerne ligesaa lidet som Vin- og Øltapperne samt Bagerne og Slagterne kunne formenes i det ringeste om Morgenen paa fornævnte Dage at sælge udaf deres Boder og til den Ende holde en Dør aaben, indtil det ringer anden Gang sammen til Højmesse, paa det og deres Tyende dog kunde komme betimeligen til at overvære Gudstjenestens Forretning strax ved dens Begyndelse. Men imellem Prædikenerne eragter jeg, at de forat forekomme Forargelse bør at holde deres Boder tillukkede imod Gaden og fra Kl. 11 Formiddag, indtil det ringer anden Gang til Aftensang, kun bør at sælge ud af deres Huse. For det øvrige er dem igen tilladt, efter Aftensang er endiget og Klokken er 4 slet, at aabne en Dør igen paa deres Urteboder at udsælge, hvad Enhver kunde behøve.

Isenkrømmerne anlangende, da finder jeg hverken nogen kgl. Forordning eller Befaling, hvorefter dem kunde tillades paa Hellig-, Fest- eller og Bededage enten før eller efter Gudstjenestens Forretninger at aabne deres Boder eller sælge af deres Kramvarer udaf Husene“.

30. Maj 1698 klages til Magistraten over, at de tiltales af Vinhandlerne „for en ringe Næring, vi ved vores Huse have med Franskvin og Brændevin, som dog af gammel Tid ved vores Profession har været brugeligt, at man udi Urteboderne har falholdt en Pæl Franskvin til Mad, at det ene kunde være hos det andet, eftersom de fleste Folk, som hos os købe, ej gjerne paa tvende Steder ville hente, hvis (hvad) de behøve. Fransk Brændevin, som og om Morgenen af en og anden for et Par Skilling kan købes, er ikke af stor Importans og kan ej meget skade dem udi deres Næring, som de Flæste af os det dog hos dem selv købe. De Faa af os, som paa Kristianshavn bo, have altid holdt offentlig Skænk udi deres Huse, saasom de derefter ere indrettede saavelsom købte, og derforuden endnu til Dato aldrig paa Kristianshavn været noget offentligt Vinhus, hvor en ærlig Mand kunde gaa ind og drikke en Pæl Vin, naar han dertil Lyst havde, uden hos Urtekrømmerne, som der bo, hvoraf en Del af os fra Ungdom op har tjent og brugt vores Tid til at erlange derved kummerligen vores Brød“. De havde desuden kgl. Privilegium tilligemed Apothekerne paa at falholde adskillige Slags Aqvaviter, som ej kunde forfærdiges uden Brændevin, ligeledes var det dem tilladt at sælge Limonade og Luttendrank, hvortil Franskvin ikke kan undværes, hvorfor de tro, at Vinhandlerne ikke kunne formene dem at handle med Vin og Brændevin.

Da de havde faaet Advarsel fra Politimesteren om til Nyaar at ophøre med denne Handel, indgave de 7. Jan. 1699 til denne et Andragende af lignende Indhold; det kunde ikke skade Vinhandlerne, at de sælge en

Pæl Vin til Mad og for et Par Skilling Brændevin, da de Fleste købte Varene hos dem og kun faa af dem vare interesserede i Skibsparter og kunde faa Retour tilbage fra Frankrig.

Vinhandlernes Oldermænd gjorde gældende, at hvad det angik, at Urtekræmmerne fra Arilds Tid havde solgt Vin og Brændevin, kunde det vel være Tilfældet, „thi da gjorde enhver snart, hvad de vilde, og ej agtede nogen Politi“, men siden Kongen havde skikket en Politi og visse Ordning, ere de gamle Inkonvenienser og selvtagne Vedtægter blevne afskaffede. Urtekræmmerne selv spare ikke, naar de kunne opspørge nogen, der handler med deres Artikler, at straffe dem stricte efter Bogstaven, hvorfor Vinhhandlerne mene, at Politimesteren bør forbyde Urtekræmmerne at udsælge og tappe i deres Huse, „men hvad de behøve til Luttendrank eller Lemonade eller Brændevin til at destillere Aqvaviter, afdisputere vi dem ikke“.

Urtekræmmerne svare hertil, „at i forrige Tider havde Gud og beskikket Landet og Staden med Øvrighed, hvorved Politien da var, og levede Urtekræmmerne og Sukkerbagerne saavel som Vintapperne meget vel foruden nogen Fortrydelse i nogen Maader paa begge Sider, og var da mere Næring ved begge Professioner end som nu“; „at han siger, det vi med vores Lov alt udi god Stand og Rolighed ere komne, var vel at ønske, det saa var, hvilket daglig hos dem selv udi Vinhusene anderledes ses, hvad Indpas Sukkerbagerne alene sker med Omløben af Sukkerbrød, Makroner og deslige foruden anden Omløb med Urtekram udi alle Huse“. „De misunde og ville forbyde os dog den ringe Næring, som vi med en Pæl Vin og et Par Skilling Brændevin til Hjælp til Brødet til Hustru og Børn kunne have i disse besværlige Tider, der vi dog med Stiltiende tilse alt det, de gode Vintappere imod os og vores Profession gøre, som ligesaa vel stridigt er, om man derpaa tale vil. H. K. Majestæt har allernaadigst forundt os udi vores Lavsartikler at maa sælge The,

Kaffe og Chokolade, hvilket en Del af Vintapperne og bruger, alligevel de ingen Rettighed dertil have, saa og sælge nogle Faa af dem Aqvaviter og mest alle om Julen Luttendrank, foruden at de selv forskrive, hvis (hvad) de af vores Kram forbruge. „Det er enhver bekendt, at hvor man udi et Vinhus kommer og begærer et Glas Vin, at man kan faa for 2 Skilling Sukker dertil tilkøbs, foruden hvad sig Tobak, Piber, Kort, Negenøjen, Anchiovis og saadant mere anbelanger, i en Del Vinhuse hvad for Slags Snuftobak, der begæres tilkøbs, alligevel til Dato have de af os upaaanket og upaaklaget det nydt, som os alt udi vores Brug en temmelig Skade er“.

Disse sidste Beskyldninger syntes Vinhandlerne ikke om. Med Hensyn til Rendekvinderne lovede de at hindre deres Omløben. De troede ikke, at det kunde godtgøres, at nogen Vinhandler solgte The, Kaffe og Chokolade uforbrugt, „men at en Mand skænker Thevand og deslige, kommer ikke Urtekræmmerne ved, men er et frit Væsen, som de ogsaa ere tilladt at maa gøre og gøre ogsaa“. Aqvaviter er ogsaa en fri Brug for den, der vil destillere dem, og Luttendrank er en tillavet Vin, som ingensteds findes trykt, at Urtekræmmerne og Sukkerbagerne alene skulle handle med, og er tilmed en Post af ikkun ringe Consideration, thi det er den Vin, som ikke mange spørge efter“. Med Hensyn til, at der leveres Sukker til Vin i Vinhusene, svares saaledes: „Er Husbonden i Huset en forsynlig Husholder, da køber han gerne saa meget udaf de nødvendige Varer, han behøver i Huset, at han ikke stedse haver fornøden at lade løbe og handle i Skillingstal, hvilket endog de forstandige Hustruer udi deres Køkken tage i Agt, som altid have adskillige Slags Specerier i Forraad udi deres Urteskrin, hvortil ogsaa Sukker henhører. Man indkøber til sit Huses Fornødenhed en Top Sukker eller to tillige, noget deraf bruges i Køkkenet, og naar en Gæst begærer for 2 β til et Glas Vin, meddelede man ham deraf, thi det er engang købt

hos Urtekræmmerne og ej en Mands Lejlighed, hver Gang en Gæst saaledes begærede for 2 β Sukker, at lade sit Tyende gaa i Kramboden. Paa lignende Maade afvistes Urtekræmmernes andre Anker.

Urtekræmmerne vilde ikke indrømme, at Udsænkning af The, Kaffe og Chokolade er fri Næring, thi i Lavsartiklerne nævnes de efter andre Drikkevarer, hvoraf det kan ses, at det er Drikken Thevand, der menes, Aqvaviter og Luttendrank ere ej heller fri Næring, da de ere beviledede Urtekræmmerne i Lavsartiklerne. Hvad Sukkeret angaar, „da bruges i brav fornemme Herrers Køkken ikke andet end Melis, men det, der sælges paa Vinstuerne, er Canarisukker, som særlig indkøbes dertil. Tobakspiber købe Vinhandlernes af om-løbende Kællinger og de hollandske Pottokræmmere, saa, Gud bedre det, Urtekræmmerne deres Brød og ringe Næring paa alle Kanter betages“.

5. April mødte Urtekræmmernes og Vinhandlernes Oldermænd og Ældste i Præsidentens Hus, hvor Politimesteren foretog Sagen imellem dem, og Sagen endte saaledes, „at hvis nogen Vintapper eller de, som ere udi deres Lav, sig imod vores Lavsartikler have forbrudt eller herefter derimod handle, da skulle vi dem derfor tiltale, saasom de dem ej ville forsvare, men at de selv løbe deres egen Risiko og man dem efter Bogstaven straffer, hvem saadanne ere. Derimod er os forelagt, at vi os, naar denne Maanedes Udgang er til Ende, entholde at sælge nogen Vin eller Brændevin“.

14. Febr. 1700 klages atter over Vinhandlerne: Første Maj 1699 ophørte Urtekræmmerne med Handelen med Vin og Brændevin, medens Vinhandlerne bleve ved med at handle med Urtekræmmernes Varer, hvorfor der klagedes til Magistraten.

I Feb. 1699 skrev Oldermændene følgende Brev til Magistraten:

„Saasom jeg min Oldermands Tid efter vores aller-naadigste Lavs-Artikler har udtjent og end langt der-

over, da som min Lejlighed for en og anden mine egne Affaires saadant ej længere tilsteder, at jeg det kan opvarte, er jeg ydmygeligst begærende, at den velædle og velbyrdige Magistrat mig derfor vilde entledige og videre allerydmygst ombedende, at det højgunstigst maatte behage Dem at forunde mig efter de velædle og velbyrdige Herrers gode Behag at forsamle det ganske Lavs Interesserende til at votere efter den 4. Artikels Indhold 3 Mænd, som siden den velædle og velbyrdige Magistrat paa Raadstuen allerydmygst kunne forestilles, at den Person, som dertil dygtigst eragtes, ved de velædle og velbyrdige Herrers høje Gunst Kompagniet til Oldermænd ordineres, som det udi min Sted skal forvalte og mig afløse. Herpaa jeg allerydmygst de velædle og velbyrdige Herrers gode Resolution begærende, naar det højgunstigst Dem maatte behage, at det ske kunde. Jeg forbliver stedse Højædle og velbyrdige Hr. Etatsraad og Præsidents samt velædle og velbyrdige Herrer Borgmestere og Raads allerydmygste og tjenstskyldigste Tjener, Eilert Stuhr“.

„Efter foregaaende Begæring har det behaget den velædle og velbyrdige Magistrat at anordne, at Oldermænden skulde lade samle det ganske Kompagnis Interesserende paa vores Kompagnihus idag, som er Torsdagen den 16. Februarii om Eftermiddagen Kl. 2, hvor da den højgunstige Magistrat paa deres Vegne udi vores Forsamling til os sendte den at bivaane, imedens vores Forretning skede, velædle Hr. Raadmand Lavrids Andersen, og som da saa mange af Kompagnibrødrene forsamlede vare, som formedelst Svaghed og lovligt Forfald have kunnet komme, har man foretaget udi velædle Hr. Raadmands Præsens hvis, hvorom man var sammenkommen, nemlig at votere 3 Mænd, som siden den velædle og velbyrdige Magistrat paa Raadstuen kunde forestilles, og de højgunstigst efter deres gode Behag os en Mand deraf at forestille, som denne itsige Oldermænd kan afløse fra hans Oldermændsskab, som

han i 5½ Aar har forvaltet, og ere da Stemmerne faldne, som herefter følger: Hans Hendrik Beckel 20 Vota, Christian Krich 1, Hendrik Schrøder 22, Hendrik Bekman 3, Hendrik Røbe 3, og som vores Enker ej paa vores Kompagnihus kunne møde, har Oldermændene udi deres Hus dem ladet ansøge om deres Vota, saa og nogle faa af Kompagnibrødrene, som for Svaghed og andet lovligt Forfald den Tid paa Kompagnihuset ej have kunnet mødt, og ere da 13 Stemmer nok indkomne, som bleve sendte til velædle Hr. Raadmand udi hans Hus, der at aabne og efterse, hvem de paa lyde, og befandtes da saaledes at være voteret, som følger: Hans Hendrik Beckel 8 Stemmer, Hendrik Schrøder 2, Hendrik Røbe 1, Christian Krich 2, og som eftersaas, at de 3 efterfølgende Mænd, nemlig Hans Hendrik Beckel havde 28 Stemmer, Hendrik Schrøder 24, Hendrik Røbe 4, ere de Mænd, som havde de fleste og højeste Stemmer, har velædle Hr. Raadmand det saaledes ordineret, at Oldermændene til næste Raadstuedag, som er paa tilkommende Onsdag d. 22. Febr., skulde opkomme og tage forskrevne 3 Mænd med sig, at da videre efter den velædle og velbyrdige Magistrats gode Disposition en deraf Lavet til Oldermænd kan blive ordineret“.

Herman Henrik Beckel (1699—1704).

I det første Lavsmøde, som den ny Oldermænd holdt 31. Marts 1699, blev bl. a. hellig sluttet og samtykt, at man skulde holde over Lavs-Artiklerne, især den 7. Artikel om Fuskere og Omløbere, „saasom her ved os vores daglige Brød betages, og hvis her udi Tide ikke raades Bod fore, vi alle herover fordærves og ruineres, da som fornemmes, at en Del af vore egne Kompagnibrødre sælge selv saadanne Fuskere og Omløbere Varer, som de omløbe med og sælge igen hid og did, hvor de kunne opsørge, at nogen saadant behøver, have vi samtligen for godt befundet denne Reglement herudi at finde, at vi endrægteligen og

velbetænkt forbinde os den ene med den anden, ej nogen af vore Varer, som vi med handle, til saadanne Folk at sælge, hverken sely ej heller vore Folk, saa fremt vi ej hertil ville svare og efter den 7. Artikel være straffede, nemlig for 25 Rdl.“

12. April 1699 vedtog man at anskaffe et Lavssegl „udi Størrelse som en Tomark udi Oval og derudi et Justitsbillede med den Overskrift: Urte- og Isenkræmmerne samt Suckerbagernes Compagniets Seigl.“

26. Maj indbragte Monsieur Drewsen paa Papirmøllen „til Begyndelse 50 Ris graat Papir med Tilsagn, at efter Helligdagene vilde han mere indsende, som skulde staa paa Kompagnihuset Aaret igennem, at enhver, som behøvede noget, kunde faa deraf, naar han det forlangte“. 15. Dec. gav Lavet ham Attest for, at hans Papir er ligesaa godt og billigt som det lybske, og han forpligter sig til altid at forfærdige godt og forsvarligt graat Papir eller „Mackeltuhr“ og ikke lade Prisen stige højere end 28 β Riset.¹⁾

I Anledning af, at en Mand søgte om kgl. Bevilling til at sælge grøn Sæbe og islandsk Tran, erklærer Oldermændene 12. Juni 1699, at der er to Sæbesyderer, der have Monopol for hele Danmark,²⁾ „og vi Urtekræmmere fra Begyndelsen af samme Sæbesyderier saavel som og i den Tid, førend de bleve begyndte, da man denne grønne Sæbe udenlands fra som fra Amsterdam lod komme hid, altid ved Urtekrammen har været manerlig at falholde baade udi Stort og Smaat, men siden samme Værker ere begyndte, søges det ej andet end udi Smaat, baade Punde- og Skillingsstal, og som den ringe Næring, som vi derved have, udaf adskillige her udi Staden betages, hvorved man med Hustru og Børn leve skulde, saa man fast ej længer sit Livs Op- hold til sig og sine fortjene kan, men en efter en

1) Om Johan Drewsen, den første Opretter af Strandmøllen, se C. Nyrop, Strandmøllen 1878, XX—XXI.

2) Se Kjøbenhavns Hist. og Besk. V. 168—70.

anden maa krepere og forgaa, og den største Del af os saa godt som lever lidet bedre end i Armod“.

I Lavsprotokollen findes 1699 optegnet følgende: „Den 25. Avg., som var en Fredag, døde vores aller-naadigste Herre og Arvekonning Christian den 5te om Aftenen Kl. 4^{1/2}, og er denne Person den første, som derefter idag, som er Mandagen den 28. Avg., var med Oldermændene paa Raadhuset og for Magistraten aflagde sin borgerlige Ed og svor vores ny Konning Frederik den 4de, og var det Samuel Hansteen, hvorpaa han strax paa vores Kompagnihus tillige vandt Kompagniet og betalte dets Indskud“.

19. Nov. klagede Herman Vinberg¹⁾ over sin Dreng, at han Fredagen den 17. er funden i et Vinhus under Prædiken sammen med en Musiker, hvilke havde staaende for sig et Halvpotteglas med rinsk Alantevin og Brændevin; Drengen havde undskyldt sig med, at hans Ven vilde rejse og havde bedet ham ind til Valet (Afsked), hvorfor Vinberg slog ham med et Tov istedenfor en Krabask, hvilket han indrømmede var urigtigt. Drengen havde ikke Lyst til Handelen, men vilde heller staa udenfor Boden i hans Fraværelse og diskutere med sine Kammerater, og i Boden stod han med Hænderne i Lommen. Efterat have spist om Middagen tog Drengen samme Tov og skar det itu i Gaarden, hvorpaa Vinberg greb et Spanskrør og truede ham med Enden deraf og gav ham ogsaa et Rap, hvorpaa Drengen sagde, at han vilde ikke tjene Vinberg længer, hvilket ogsaa bevilgedes af Oldermændene.

3. Feb. 1700 klagede Sværdfejerne over, at flere Isenkræmmere falholdt Klinger og Kaardefæster, som de solgte baade til Soldater og andre; Varerne bleve derpaa førte op paa Politikamret, hvortil Oldermændene svarede, at Isenkræmmerne havde Privilegium paa at handle med allehaande Arbejde af Jærn, Staal, Messing, Sink, Malm og Blik og desuden med alle Slags Gevær,

¹⁾ Jfr. hans Sag ovenfor med en anden Dreng.

Bøsser, Karabiner, Pistoler, Pufferter og Kaardeklinger, hvorfor Sværdfejerne havde begaaet et groft Overgreb. Efter lang Tids Forhandling forkyndte Politimesteren 9. Dec., at det var Kongens Villie (ved Reskript af 23. Juni), at Isenkræmmerne skulde have Klingerne tilbage, men Trediedelen af deres Værdi skulde være konfiskeret, og i Fremtiden maatte Isenkræmmerne ikke sælge Klinger Stykkevis, men kun en gros.

15. Avg. 1701 anmodede Magistraten om en Fortegnelse over de Bøder, der vare faldne i Lavet og hvoraf if. Lavsartiklerne en Del skulde deles imellem Staden, Lavet og de Fattige. Hertil svarede Oldermændene, at engang er en Hollænder bleven mulkteret, hvoraf Staden havde faaet sin Del, men i lang Tid var ellers intet indkommet.

6. Dec. søgte man Kongen om Moderation i Tolden paa de Varer, Lavet fik fra fremmede Steder og som Christian V havde tilstaaet dem, men Tolldirektøren nægtet under Foregivende, at han ingen Ordre havde dertil. Nogle af disse Varer vare satte saa højt, at Tolden var 100—200 pCt. af Værdien. Da der intet Svar kom, gentoges Andragendet 3. Maj og 26. Juni.

17. Marts 1702 klages til Politimesteren, „at nogle fra Tydskland hidkommende, baade Augsburgere, Sachser og andre med adskilligt som Kobberstykker og Bøger samt anden smaa Kram, som adskillige Slags Duketøj udaf Alabast, Saft- og Moselfarver, anden smaa Kram mere, som ikke alt er vitterligt, det de dog derhos have og med omgaa, under det Skin af Kobberstykker og Billeder, saa og pleje her nogle at omgaa med adskillige Slags Tøj, gjort af Serpentin-Sten, sorte og forgyldte med andre Farver formengede, Krus, adskillige smaa Æsker og Trætøj, som ikke saa egentlig alt kan specificeres“.

26. Juni 1702 skrev Oldermændene til Politimesteren: „Haver jeg ydmygeligst at andrage for Hr. Etatsraad, hvorledes Fuskeriet med adskillige Slags Varer, som vi handle med, tager Overhaand, ja langt mere, end nogen

Tid tilforn skeet er, baade med Omløben i Husene og andet, saa at fast ingen af os noget udi vore Boder haver at bestille, og hos mangen En Næringen er saa ringe, det han ej Brødet til Hustru og Børn fortjene kan“, hvorfor han bad om, at Omløberne maatte opbringes og straffes efter Loven om Politiets Administration.

Politimesteren svarede imødekommende 3. Avgust: Han havde befaleet 3 Politibetjente, at naar som helst Oldermændene tilkendegav dem noget eller de selv bleve vidende om, at der handledes imod Urtekræmmernes Privilegier og Forordningen om Politiets Administration, skulde de ikke alene uden videre Ordre være Oldermændene assisterende, men Urtekræmmerne maatte endog selv, naar disse ikke vare ved Haanden, lade slige Omløbere og Fuskere paa en god Maade anholde og aflevere dem med deres Varer paa Politikammeret.

Da Regimentskvartermester C. F. Wodroff ønskede Privilegium paa den Slibe- og Polermølle samt Perlegryns- og Snuftobaksmølle, som han havde oprettet udenfor Byen paa det Sted, der efter ham fik Navn af Vodroffsgaard, erklærede Oldermændene 13. Nov. 1702, at hans Møllværk havde kostet mange Penge og var meget nytteligt for Staden og Landet, hvad Perlegrynene angik. Med Hensyn til Snuftobak burde han ogsaa have Privilegium derpaa, „dog at ingen af os vorder forment, det udi sit Hus selv at gøre og forfærdige saa meget og lidet, som enhver kan afstedkomme, og som man her ikke de Sorter af Tobaksblade kan have eller bekomme, hvoraf det bedste spanske og brasilianske Snuftobak bliver gjort, som udi Spansk Vestindien, Brasilien, saa og Spanien og Portugal bliver forfærdiget, altsaa bør det tilligemed at være frit at indbringe, naar man H. K. Majestæts Rettighed (Told) deraf betaler“.

Samme Aar foretog Kandestøberne Undersøgelse hos forskellige Isenkræmmere efter Tinskeer og borttog dem, de fandt, medens de Handlende mente at have

Ret til at sælge udenlandske Varer af Tin. Man enedes tilsidst om, at Isenkræmmerne kun maatte sælge de Tinskeer, som Kandestøberne her forfærdigede, men at disse kun maatte sælge Tinskeer i Dusinvis.

Noget før Jul 1702 konfiskerede man „Dukketøj“, som forskellige Kvinder og Mænd sad med ved Stranden og paa Torvene. Af Fortegnelsen kan man se, hvilke Slags Legetøj, kjøbenhavnske Børn da fik i Julegave: Kvindedukker af Papir, Dukker af Ler, Træheste, smaa Spinderokke, forskellige Dyr af Ler, saasom Hjorte, Gæs, Enhjørninger, Lam, Ænder, Ællinger, Høns, Hunde, en Kone med Lam, en Kone paa en Stol, Syringe, Fingerbøl af Messing, Naalehuse, malede Æsker, Ranglebøsser, nøgne Lerbilleder, en Fændrik, en Amager, en Vugge med Barn, smaa Spejle, Fioler, Basuner, Pipfugle, Jægerhorn, Bondepiber, nøgne Papdukker, Kridtbilleder, Børne-Mangelfjæle. Denne Sag fremkaldte en vidtløftig Trætte med en Mand paa Ulfeldts Plads, ligesom man samme Tid havde meget Skriveri i Anledning af, at en Mand vilde gøre Indgreb i Privilegierne og handle med grøn Sæbe.

Rasmus Jensen (1704—08).

29. Febr. 1704 holdtes Lavssamling i Anledning af Valg af en ny Oldermænd. De tre Mænd, der fik de fleste Stemmer, skulde møde paa Raadstuen 3. Marts, men kun den ene mødte tilligemed Oldermænden, der fik Magistratens Ordre til at lade Lavet tilsige igen og foretage et nyt Valg. Dette skede, og Henrik Bekman fik ligesom sidst de fleste Stemmer, denne Gang 35, Herman Vinberg 5 og Rasmus Jensen 4. Da de tre nu anden Gang mødte paa Raadstuen, valgte Magistraten Rasmus Jensen paa Kristianshavn.

16. Maj 1704 tilskrev Oldermænden de „Højærede fornemme gode Venner Seigneur Friborg & Pelt“, at da Urtekræmmerne en Tid lang ikke havde kunnet faa saa mange Sukkere ej heller alle Sortimentter, som de kunde afsætte, og nogle Gange havde faaet ikke saa

dygtigt Købmandsgods, som det burde være ifølge Kontrakten, og da det nu stundede ad Sommeren, da Sukkeret plejede at blive mere begæret end andre Tider, vilde man fornemme, om de gode Venner kunde forsyne dem med saa meget Sukker, som de behøvede, og det oprigtig godt Købmandsgods, som de havde faaet i forrige Tider.

Herpaa kom intet Svar, idet de to Kompagnoner skiltes ad. Peter Friborg beholdt Sukkerhuset. 12. Nov. mødte denne paa Kompagniet, hvor der afkøbtes ham 6000 Lispund Melis à 25 β og 1000 Lispund à 24 $\frac{1}{2}$ β .

14. Okt. 1704 indgav Oldermænden en Klage til Politimesteren om, hvorledes Omløberne tage Overhaand, saa vi med Vemodighed maa se „at Rendekællinger gaa Hus fra Hus med adskillige Kramvarer, en Del, som de sig tilforhandle af vore egne Lavbrødre, og en Del af andre Personer, som slig Kram paa adskillige Maader indpraktisere, hvorom vores forrige Oldermænd Sr. Hans Hendrik Beckel vel for nogle Aars Tid siden har anmodet Eders Velbaarenhed og har erlanget en god Fortrøstning med al mulig Assistens af Politibetjentene, men maa dog beklage, at den gode Mand har selv været forsømmelig, hvorover Alting er blevet værre og ikke bedre. Aarsagen bestaar mest herudi, at naar nogen Omløber antræffes, enten manqvere Politibetjentene eller og Kræmmerne, som dem skulde anvise, hvorover jeg vil give min Betænkning og enfoldige Tanke, om det sig ikke kunde lade gøre, at naar jeg har Hr. Etatsraads Bevilling efter H. K. M.'s allern. givne Kræmmerlavs 7. Artikel, at saadanne Omløbere maa antastes, at Politibetjentene kunde have Ordre at antaste dem selv, hvor de dem mødte paa Gaderne, saa vilde jeg paa Lavets Vegne give dem en Befaling til Lavbrødrene, at de næstboende skulde være dem assisterlige, saafremt de ikke ville anses for dem, der holdt med Fuskere“.

Politimesteren svarede herpaa, at han havde givet en Resolution af 3. Avg. 1702, hvilken han nu gentog (se foran S. 55).

27. April 1705 fremkom Oldermænden med et nyt Andragende til Politimester O. Rømer, der havde efterfulgt C. Rasch, hvori det bl. a. hed, „hvorledes det ganske tager Overhaand med Omløbere med adskillige Kramvarer, hvilket begaas af adskillige løse Folk; somme af dem kunde vist tjene Godtfolk for deres Brød og de Gifte spinde paa deres Rok og derved fortjene deres Underholdning, ja det er nu kommet saa vidt, at de ikke engang frygte sig for Nogen, men sætte sig offentlig paa Gaderne, Torvene og Broer, hvorover vi fattige Folk, som dertil af H. Majestæt allernaadigst ere berettigede, tage ubodelig Skade¹⁾“.

Politimesteren henviste Oldermænden til sin Fuldmægtig Oluf Klavsen, der bevilgede, at Politibetjentene skulde møde nogle Dage efter, og til samme Tid tilsagde Oldermænden 9 Lavsbrødre til Møde paa Politikamret under 4 Rdl's Bøde. Dette skede. „Inqvisitionen blev holdt, men intet forrettet, uden en Kone med en ringe Del Svedsker blev opbragt, som blev konfiskeret, og hun betalte til Betjentene 2 $\frac{1}{2}$ tilligemed Svedskerne, som de og beholdt“. Herom gav Oldermænden en ny Beretning til Politimesteren. Han mente, at Grunden til, at deres Expedition mislykkedes, var, „at vi vare forspejdede, eftersom om Morgenen, der (da) jeg gik forbi, nok paa Gaderne, Torvene og Stranden sad med Svedsker og andet, men som Inkvisitionen skede, var Alting borte og Ingen der“, hvorfor han bad Politimesteren om at stadfæste Rasches Bestemmelser om Fuskere og Omløbere, men herpaa kom intet Svar. O. Rømer var ikke som Rasch den skarpe

¹⁾ En lignende Klage fra 1703 over den tiltagende Omløben er meddelt i Meddel. om Silke-, Ulden- og Lærredskræmmerlavet S. 55—56.

Haandhæver af Lavsprivilegierne, der havde deres bedste Tid, medens denne levede.

29. Jan. 1706 forespurgte Kommercekollegiet sig hos Lavet om, hvorledes det fandt sig betjent af Amdamværkerne, hvorpaa der svaredes følgende: „Det ældste deraf er paa hin Side Lyngby ved Krudtmøllen, som Dr. Buchwald tilhører, som arbejder et Aar og et andet staar stille. Mons. Wodrof har og anfanget uden Vesterport, men lidet leveret. Nok skal der være et ved Emdrup, som Bispinde Bagger tilhører, men kun ganske lidet forfærdiget. Nok findes der en Mand udi Ny Kongensgade ved Navn Tielo, som forgangen Aar begyndte at gøre godt Gods; derforuden er her en Hob Kvinder, som gøre Stivelse, men kun slet Gods, saa vi det ikke kunne købe, hvorover de løbe Hus fra Hus og sælge det i Pundet. Dette er vor allerunderdanigste Pligt efter H. K. M.'s allern. Lov og vores allern. givne Privilegier at befordre og haandhæve Manufakturernes, men naar vi se til vores egen Velfærd, maa vi os elendig beklage, idet vi se vores egen Ruin derved. H. K. M.'s allern. Mening og Øjenmærke har været ved Manufakturernes Fortsættelse til Landets Fremtarv og Velstand, men bliver efter vores enfoldige Mening misbrugt ved det, at Rendekællinger, ja Tjenestepiger og Drengene omløbe og fordærve os fattige Folk, som deraf skulde leve, som f. Ex. her er indrettet tvende Sukkerhuse. Nu er det alt kommet saa vidt, at man kan faa Sukker i Toppetal at købe paa Sukkerhuset, i lige Maader Sirop, grøn Sæbe og andet, som her fabrikeres, ja ydermere vores Kram, som vi faa fra andre Steder med stor Omkostning, gaa de omkring med Hus fra Hus, saa vi vide snart ikke at sælge et Pund Gods, men de bedste Huse bespises af dem, og naar vi betragte og tale med de andre Fabrikerende, saa finde vi, at de ikke kunne faa saa mange Spindere, som de behøve, thi saa længe en Rendekælling eller Tjenestepige maa løbe med Kram, gider hun ikke spundet, thi dette er lettere“.

„Mandagen d. 19. April 1706 var Christian Krich (Lavsskriveren) paa Politikammeret efter Oldermændens Begær angaaende den Klage, der blev indgiven over Ingerman Ising Sukkerbager, hvorefter han var citeret at møde paa Politikamret om Eftermiddagen Kl. 3, og som Krich den Tid kom der, da havde han alt været der og bortgaaet, ret som Krich kom ind ad Døren. Hr. Politimesters Fuldmægtig Sgr. Oluf Klausen svarede, at han havde berettet, han formente at faa en Bestilling ved Hoffet enten hos Prinsessen eller en af Prinserne, saasom det ham var lovet, efterdi han haver bekommet sit Giftermaal paa Slottet, og havde han talt med Marskallen og sagt, han var om denne Sag opkaldt at komme paa Politikamret, som efter hans Beretning skal have sagt, han skulde gaa op paa Politikamret og berette, som oven er meldt; skulde Hr. Politimester ikke tro ham, da vilde han sende hans egen Laqvai til ham, for hans Brev blev ikke saa hastig færdigt, vilde vel vare 8 eller 14 Dage. Oluf Klausen sagde, det fik at bero, indtil han fik berettet Hr. Politimester det, man kunde høre did om et Par Dages Tid og fornemme videre derom“.

Oldermanden havde nemlig klaget over denne Ising, der havde brugt Sukkerbageri i over 3 Aar uden at have Borgerskab, hvorfor man vilde søge at tvinge ham til at indtræde i Lavet.

Den 5. Maj mødtes man endelig paa Politikamret og der „blev nogen Disputering imellem os, og svarede han noget uhøflig, hvorpaa Hr. Politimesters Fuldmægtig og strax Herrens Resolution os forelæste, som lød saaledes, at Ingerman Ising, dersom han ikke fremviser Kongens Brev, som han beraaber sig paa at skal faa, skal han betale 20 Lod Sølv inden Løverdags Aften, og at han inden Mandag Aften skal tage sit Borger-skab under hans Faldsmaals Bøder og videre Tiltale efter Loven“.

Men Terminen gik hen, og Ising lod ikke høre fra sig, hvorfor Oldermanden paany klagede.

3. Maj 1706 beskikkedes 6 ny Personer til at betjene Inkvisitionen, i hvilken Anledning Oldermændene omtaler „den Forandring, som skede ved sal. Hr. Etatsraad og Politimester Claus Raschs dødelige Afgang og den nuværende ikke saa hastig dertil vilde lade sig bekvemme at gøre os Assistens førend nu, vi ham dertil have formaaet“. Disse 6 Personer beskikkedes paa $\frac{1}{2}$ Aar, da man hidtil havde klaget over det byrdefulde ved et Aars Arbejde, men da Oldermændene kun mærkede liden Frugt af deres Forretning — der vare 6 andre valgte i September — stævnedes han dem for de Ældste, at de kunde gøre Rede for sig. De bleve derpaa idømte Bøder og 6 andre valgte. Senere valgte de for 3 Maaneder ad Gangen, og i Almindelighed viste de ny Funktionærer nogen Iver i Begyndelsen, men man var ikke længer saa ihærdig som tidligere.

25. Maj 1707 tilsagde Politimesteren en Lavssamling, hvor han selv fremførte følgende:

„Saasom Oldermændene adskillige Gange haver beklaget sig, at ej kunne nyde saadan Assistens af Betjentene, som han forlanger, da syntes Politimester for godt, at Lavsbrødrene skulde gøre en Forening under dem selv og det skriftlig, at Ingen udaf Lavsbrødrene skulde sælge deres Varer til nogen Omløber. Naar det var gjort og han saa det, da skulde vi nyde al den Assistens, som man kunde forlange, hvilket det ganske Kompagni befandt for godt og blev konsenteret“.

Dernæst opfordrede han dem til at yde Bidrag til de Fattige, da vilde han mage det saaledes, at de ingen Overløb af fattige Folk skulde have for deres Døre, hvorpaa de Fleste gave et Bidrag.

3. Nov. 1707 tilskrev Politimesteren Lavet, at saasom Oldermændene og nogle af de Ældste havde beklaget sig over, at nogle af Lavsbrødrene ikke alene solgte deres Varer til enhver Omløber, men endog havde visse Omløbere, hvem de leverede Gods paa den Betingelse, at de toge igen, hvad der ikke blev solgt, ja ydermere skulde have visse Fuskere, til hvem de

lode deres Varer bringe, forat de skulde forhandle for dem, tvært imod Lav Artiklerne, lod han hver enkelt i Lavet forkynde, at der skulde blive handlet imod dem efter Lovens Bydende.

24. April 1708 skrev Oldermændene til Politimesteren: „Maa vi os vemodig beklage, at vi paa Politikammeret ganske ingen Hjælp eller Redning kan faa til at stanse den store Misbrug, som nu mere end i forrige Tider haver taget Overhaand. Hr. Etatsraad har efter vores allerydmygste Ansøgning været saa gunstig imod os og tilladt at faa Politibetjentene, som have omgaaet nogle Gange med vores dertil forordnede Lavbrødre og opbragt nogen Kramvarer paa Politikammeret, men Omløberne have de tvært imod H. K. Majestæts os allern. givne Lav artikler ladet gaa fri, saa dersom vi ikke selv havde anmeldt dem, havde vi ikke vidst, hvem de vare eller hvem der havde leveret dem saadan Kram at gaa med at sælge, og som det nu endelig var kommet dertil, at Omløberne tilligemed deres Principaler vare blevne opkaldte paa Politikammeret, se vi dog ugærne, at Hans Fuldmægtig ganske gaar forbi i hans givne Afsigt først H. K. M.'s os givne Lav artikler og tillige den Forening, som under os selv, efter Hr. Etatsraads eget Raad og Befaling, er gjort 3. Nov. 1707“.

Christian Paulsen (1708—13).

11. Okt. 1708 blev paa en Lavssamling foretaget Valg paa en ny Oldermænd, og den, der fik flest Stemmer, Christian Paulsen, blev godkendt af Magistraten; 19. Okt. blev han indsat paa Kompagnihuset af Raadmand Hans Carstensen og begyndte med at oplæse Lav artiklerne.

Ligesom Rasmus Jensen begyndte sit Oldermændskab med at dadle sin Formand, blev han nu selv ved sin Afgang udsat for Bebrejdelser, fordi han ikke hvert Aar havde opgjort Lavets Regnskab, og ej heller havde haft de 2 Mænd ved sin Side, der havde Nøgle til Kassen, men han havde gjort alt efter eget Tykke. Nu

fandt hans Eftermand en tom Kasse, uagtet der havde været gode Indtægter i hans Oldermannstid, og han efterkom ikke gentagne Opfordringer om at afgøre Regnskabet, hvorfor Chr. Paulsen saa sig nødt til at klage til Magistraten 28. Jan. 1709. Det viste sig da, at han skyldte 116 Rdl. 5 $\frac{1}{2}$ 12 $\frac{1}{2}$, af hvilke man eftergav ham 15 Rdl. 1 $\frac{1}{2}$, der skulde have været Kassebeholdning; men de andre Penge, der vare Fremmedes og Fattiges Penge, maatte han udrede til Juni Termin.

I Anledning af en Forespørgsel fra Kommercekollegiet svarede Oldermannen 30. April 1709:

„Som de italienske Varer ere nu udi en høj Pris formedelst den Udenlands Krig, saa ere de Varer udi Fredstider vel Halvpart udi bedre Pris, ellers skulde saadanne Varer, om man dem nu fra Holland vilde lade komme, med al Omkostning komme at staa:

Melange Ris	100 Pd.	9 Rdl.
Venediske eller Veronske Ris	—	10 —
Vitriol	—	2 $\frac{1}{2}$ —
Svovl	—	6 —
Corender	—	10 —
Ny Rosiner	—	8 —

„Ang. de italienske Papirer, da ere de alle tynde og fine Sorter som Postpapir, de franske Papirer ere tykke og stærke, og er den rette Gading¹⁾ her saa og de norske Papirer, som udi H. M.'s egne Lande fabrikeres“.

20. Okt. 1710 opfordrede Kongen alle Købmænd og Kræmmere tilligemed de fleste Lav og Jøderne til at yde et Laan til 6 pCt., i hvilken Anledning man fordeltes i visse Klasser. I dette Lav ydedes et Laan paa 1225 Rdl.; kun 1, Andreas Kellinghusen, gav 100 Rdl., Johan Finckenhagen 70, men ellers vexlede Beløbene fra 50 til 10 Rdl.

¹⁾ Gadinge, et nedertysk Ord, der betyder hvad man synes om.

1711 blev Strange Helmer, der havde været i det gamle Købmands-Kompagni, men aldrig havde indtraadt i dette Lav, optaget, forat han kunde blive baaren til Jordet af Lavet.

Samme Aar understøttede Lavet Enken efter den afdøde Lavsbroder Christian Krich med 20 Sletdaler, og dette blev Begyndelsen til en Enkepensionering, der vedvarede til Lavets Ophævelse.

Chr. Paulsen døde 1713, hvorpaa

Hans Bøckman (1713—16)

fik de fleste Stemmer og udnævntes af Magistraten.

7. Avg. 1713 gav Politimester Ernst Torvemester C. C. Nagel¹⁾ Ordre til at opføre paa Politikammeret Omløbere og Torvesiddere, der handlede imod Lavets Privilegier; en lignende Ordre fik samme Dag tre Politibetjente.

I Jan. 1715 klagedes til Politimesteren over en Lavsbroder Hans Pop, der holdt Avktion over Urtekramvarer. Ogsaa klagedes der over, „at Mons. Pop nu en Tid lang ej har opført sig som en anden Kompagnibroder, thi hans egen Bod har han bortlejet til en anden Kompagnibroder, har ikke haft nu en Tid lang alle Slags Urtekramvarer tilfals, som en Urtekræmmer bør have efter Privilegierne; hans Vinkel, Krambod eller meget mere et Pakhus holder han kun nogle visse Timer om Dagen aabent paa de Tider, han lader udi Værtshusene publicere, at Folk hos ham kunne faa de og de Varer imod saadan en Pris udi Lod- og Pundevis. Han sælger ikke udi Skillingstal som andre, ja endelig anstifter han saadan en Avktion som denne omtvistede, hvorudi han falbyder Alle og Enhver, Husfædre og Husmødre, til deres Husholdning fine Varer udi Punde- og Loddevis. Derpaa, ifald saadant havde faaet Fremgang, dette visseligen havde fulgt, at enhver rig Urtekræmmer paa saadan Maade havde efterfulgt

¹⁾ Om denne se Kjøbenhavns Historie og Beskrivelse VI.

Pops Exempel med Avktion, thi da kunde Enhver sælge mere udi en Dag, end jeg udi et ganske Aar kan sælge, de rige Indvaanere forsynede sig saa paa Avktionerne med aarlig Proviantering af Specerier, saa at de Rige ikke havde nødig at søge nogen Krambod; de Fattige angaaende da behøve eller bruge de kun lidet eller intet af Speceri, uden det kunde være til Højtid, og for dem behøvedes her i Byen 4 eller 5 Kramboder, som i slige Tilfælde kunde forsyne dem allesammen, thi det er meget rar og sjelden, at en fattig Mand køber til hans Huses Fornødenhed af Urtekram for 1 eller 2 Skilling om Dagen. Ifald saadan Pops Avktion skulde blive tilladelig, maa samtlige Urtekræmmere her i Staden visselig forvente deres Ruin, thi det fejlede ikke paa, at jo hver fjortens eller Maanedes Dag i det højeste skulde blive en Avktion“.

Samme Aar nægtede man at optage Chr. Fuhrman i Lavet, skønt Magistraten ønskede hans Optagelse, men Gehejmekonseillet henstillede i Kongens Navn til Magistraten, om den vilde afsætte Oldermænden eller nøjes med en Afbigt, fordi han ikke vilde efterkomme Magistratens Ordre. Oldermænden bad da om Forladelse og Fuhrman tog Borgerskab 2. Dec.

7. Avg. 1715 anmodede Magistraten Lavet om at levere 20 Par gamle Lagen til Hans kgl. Majestæts Tjeneste og Flaadens Fornødenhed. Det var nemlig under den store nordiske Krig, da der hver Dag ventedes Søslag med Svensken.

Didrik Dressing (1716—30).

Hans Bockmann døde 1716, hvorpaa valgtes Didrik Dressing, hvis Valg stadfæstedes af Magistraten 14. Marts.

Kammerjunker Descorbiac Lavalese havde faaet Privilegium paa at indrette et Manufaktur paa spansk og andre granerede Snuftobakker, hvorfor Tolden blev forhøjet paa den indførte Tobak og Pakkerne skulde forsynes med Stempel, forsaavidt der fandtes Oplag af

dette i Boderne. Derfor resolverede Kommercekollegiet paa Oldermændens Forespørgsel 10. Sept. 1717, „at saadan Tobak indpakkedes i smaa Pakker af et Punds Vægt, som derefter med et dertil indrettet Segl af Kammerjunkeren Folk i Toldbetjentenes Overværelse skal forsegles eller stemples; for det andet ved den granerede Tobak forstås alene det, som paa italiensk Maade saaledes er tilberedt, og ikke nogen Slags skaarne eller karvede Tobakker med eller uden Confume, saa det fremdeles bliver Enhver uforment som hidtil at præparere og sælge. 17. Feb. 1719 tilskrev Oldermændene Kommercekollegiet, at Lavet gjerne vil købe af Kammerjunkeren, hvad det kan afsætte, men det vilde ikke binde sig til at tage et vist Parti aarlig, da der endnu var et Kvantum i Forraad, og de ej kunde holde Pris med ham, der solgte i smaa Partier til Enhver, og endelig fordi „saa mange andre af adskillige Professioner, Jøder og Flere, nu handle med denne Kram og desforuden istedenfor den hidindtil i Abondance brugte spanske og granerede Tobak nu lægges Vind paa andre Sorter Tobak, som fast enhver for sig selv river, støder og forfærdiger“.

1718 havde Lavet Strid med Løgtemagerne, der havde gjort Undersøgelse hos 4 Isenkræmmere, som handlede med Varer af Blik; uagtet Oldermændene protesterede, fik han Ordre fra Magistraten 19. Dec. 1718 til at sammenkalde Lavet og alvorlig paalægge dets Medlemmer at afholde sig fra at falholde Blikarbejde, „saa fremt de ikke ville forvente, at de Skyldige ej alene skulle blive ansete efter Løgtemagerens Lavsartikler 5. Post, men endog videre for Modvillighed aparte afstraffede“. Herover klagede Oldermændene til Kongen 27. Sept. 1719.

Den foran omtalte Pop døde 1719, men da Lavsskriveren meldte sig hos Enken forat spørge om, hvor mange af Lavsbørnene hun ønskede til at bære, svarede hun, at hun vilde have Studenter til at bære, hvorover Oldermændene klagede til Politimesteren, der ogsaa

27. Feb. tilskrev Enken saaledes: „Enkemadame Pops kondoleres over hendes sal. Mands Afgang, og anmeldes, at baade efter Urtekræmmerkompagniets Artikler saavel som efter de til Studenterne allernaadigst givne ikke kan betages Urtekræmmerlavet deres Rettighed, naar det ikkun efter kgl. Forordning om Begravelser sker uden Traktement og Afgift, undtagen hvad Lavsbudet kan tilkomme for Umagen for sin Tilsigelse, saa at Madame sal. Pops hermed formaner at lade hendes sal. Mands Lig bortbære ved sine Lavsbrødre“.

Enken svarede dertil, at hendes Mand havde paa sit Yderste begæret, at hans Lavsbrødre ikke skulde bære ham, hvorfor hun mente, at Ingen kunde forbyde hende at tage dertil, hvem hun lystede. Men Bedemanden, for hvem Skrivelsen ogsaa blev læst, svarede, at det var vel, han vilde tilholde Madame sal. Pops, at hun holdt sig derefter. Formanden for Studenterne Monsieur Ole Lind ytrede efter Læsningen af Politimesterens Brev, at han paa sine Medbrødrers Vegne skulde nok tage sig Vare for at overtræde deres Privilegier.

I Dec. 1719 gjordes Undersøgelse efter ulovlige Handlende og deriblandt hos Silke- og Klædekræmmer Heuserich i Naboløs¹⁾, i hvis Hus man fandt en stor Mængde Urtekramvarer, og hos mange andre, der alle stævnedes for Bytinget. Med Heuserich opstod en langvarig Proces, hvorved han dog slap for videre Tiltale paa Grund af, at man havde været for nærgaaende under Undersøgelsen, men han blev advaret mod heretter at sælge Urtekramvarer i smaa Partier.

I den Anledning indgav Lavet 24. April 1720 en Ansøgning til Kongen, hvori der klages over „den Præjudice og forventelige Ruin, vi udi vores ringe og liden Handel og Næring tilføjes, i det En og Anden af egentagen Myndighed og Selvraadighed tværtimod Lavsartiklerne sælger og handler baade i store og smaa

¹⁾ Se min Udgave af Reisers Ildebrands- og Levned's Historie S. 45.

Partier Speceri og andre slige Varer, uanset at saadanne Personer aldrig have lært Professionen, ja en Del ej engang er Borgere“. „Vore Svende og Dreng, som fra Ungdommen have tjent og Professionen lært, afskrække de fra at sætte sig ned som Borgere, i Henseende de maa være ventende at blive ligesom en Del af vores Lav ruinerede og geraade i armelig Tilstand, hvilket os andre, som ere tilbage, vil møde, dersom de os meddelte Privilegier ej allernaadigst vorde maintainerede“. Man bad Kongen videre om, at Ingen maatte blive Medlem af Lavet, førend han havde svoret sit Borgerskab og lært Professionen og at det ikke blev nogen tilladt at sidde paa Kamre og indelukkede Steder og sælge Varer, hvorfor Lavet udbad sig Konfirmation paa de af Christian V udstædte Privilegier.

I Anledning af en Rentekammerresolution, at hvis Tolden ikke blev betalt i Sølvmynt, skulde man give Lagie af 24 pCt. paa Species og 12 pCt. paa Kroner, fremstillede Oldemanden 29. Nov. 1721 den Forlegenhed, hvori Lavet vilde komme paa Grund af 1) „den store Skade, vi saavel i Krigens som Contagionens (Pestens) Tid ved Fjendehaand, Søskade, vores Debitors dødelige Bortgang og andet saadant have lidt, 2) dernæst den store Pengemangel ej aleneste paa Species og Kroner, men endog paa Kurant; 3) at Mesteparten af vores Varer, særdeles Isenkræmmernes, ikke koster os saa meget, som Tolden i saa Maade skulde blive, hvorover vi ikke af Handelen skulle kunne naa vores Forskud igen, end sige at vi deraf med vores Familie skulle kunne leve og svare E. K. Majestæts Skatter og andre Udgifter, foruden hvis mere, os til Ruin trykker, som vi for Vidtløftigheds Skyld ikke understaa os at foredrage, aleneste nedkaste vi os for E. K. M.'s Naades Trone, allerunderdanigst bedende om Toldens allernaadigste Forringelse til Opkomst for Negotien og nogen Soulagement for de Negotierende, hvilket dog ingenlunde vil geraade til E. K. M.'s Intraders Forringelse, men mere til Forhøjelse, an-

seende, Handelen desto bedre kan trives, i den Sted at den ved altfor haard en Tyngde bliver svækket“.

8. Feb. 1723 forestillede Oldermændene Lavet dets Ruin og Fordærvelse, derved at en Del Lavsbrodre selv solgte Varer til Fuskere og Omløbere, og foreslog Medlemmerne, at de indbyrdes skulde forbinde sig til, at hvis nogen gjorde dette, vilde han være villig til at betale den Bøde, som Lavsartiklerne foreskrev.

23. Dec. 1723 befalede den ny Politimester Rateken Oldermændene at lade hele Lavet tilsige, at Ingen understaar sig at skyde til næstkommende Nyaarsaften, saafremt de, som det gøre, ikke ville anses med Mulkt efter Forordningen.

1725 klagede Vintapperne paany over, at nogle Urtekræmmere i smaa Partier solgte adskillige Slags Vine og fransk Brændevin.

23. Marts 1729 besværede Oldermændene sig hos Politimesteren over, at nogle, og det især de som havde kgl. Privilegium, ikke overholdt Bestemmelserne om Bodernes Lukning om Søn- og Helligdage, hvorfor han bad om Tilladelse til at holde aabent Kl. 6—8 om Morgenen, 10—1 og 4—10, og hvis ikke det fandt Bifald, da i ethvert Tilfælde de samme Bestemmelser for Alle.

Efter Kjøbenhavns Ildebrand i Okt. 1728 indgav Lavet 21. Juli 1729 følgende Ansøgning til Kongen:

„Det er Deres Majestæt desto værre altfor vel bekendt, i hvad Misére denne Stads Indbyggere siden Branden er stædt udi. Blandt andre er vores Kompagni ikke lidet ruineret dels ved Negotiens slette Fremgang i denne kummerfulde og bedrøvede Tid, dels og vi ere Mængden, som alle søge en Slags Næring og den ene saaledes er den anden i Vejen, men overalt, allernaadigste Arvekonge og Herre, tjener Kompagniet ikke til liden Præjudice de mange privilegerede, som her i Staden holde aaben Bod og fast drive stærkere Næring end nogen af os, der som Borgere svare Kongen og Byen sin Skyld, saa det er at befrygte, ifald

deslige, som hverken have tjent sine Svende- eller Drengenaar, skal tillades at gravere Kompagniet, som de bedst vide og kunne, bliver næppe nogen af os fra Branden konserverede ved Magt, meget mindre kunne 28 afbrændte i dette Kompagni tænke til at naa deres Attraa, som er at rejse Bygt paa deres øde Pladser og etablere deres Velfærd til deres Hustrues og Børns Konservation“. Kræmmerne bede derfor om, at i Fremtiden ingen særlige Bevillinger udstædes, førend Kompagniets Erklæring er indhentet.

1730 gik Oldermænden Didrik Dressing fallit og flygtede for sine Kreditorer, og ved denne Lejlighed opdagedes det, at Kompagniet var i en Gæld af over 600 Rdl. foruden en Prioritet paa Kompagnihuset paa 3200 Rdl. Forat raade Bod herpaa bestemtes det, at $\frac{1}{4}$ af de 1105 Rdl., hvormed Lavet i sin Tid havde forstrakt Kongen, skulde anvendes til Gældens Afbetaling, foruden at hvert Medlem skulde yde 8 Rdl., hvorved der indkom 360 Rdl. Senere vedtoges det, at hver Kompagnibroder aarlig ydede 1 Rdl. til Gældens Afbetaling.

18. Okt. 1730 erklærede Didrik Dressing, der var kommen tilbage i Avgust, at „da han nu i 15 Aar havde forestaaet Kompagniet og ikke mere kunde befatte sig dermed dels for Rolighed at vinde, dels og egen Affaire at paaagte, saa ønskede han Kompagniet alt godt og en Oldermænd i sit Sted, som baade vilde og kunde gøre Kompagniets Tarv og besørge dets Bedste, hvorimod Sessionen paa egne og Lavets Vegne aflagde Taksigelse“.

Kort efter fremkom en Lærling med følgende Klage: „Jeg har udi tvende Aar tjent Sr. Ole Caspersen Hegelund Isenkræmmer for Dreng og i samme Tid har jeg meget udstaaet, som forhen passeret er. Endelig er det arriveret d. 27. Okt. sidstleden om Middagen, da jeg skulde spise, fik jeg da først Øl og Brød, dernæst bleve nogle tørre, haarde Skorper af Brød forelagte at æde til noget Fisk, hvilke Skorper faldt

for langsom at spise, saasom min Husbond var altid af den Humør, at jeg skulde være alart og hurtig, hvorfor jeg bad Pigen at give os andet Brød og Skorperne at give os i Øl og Brød en anden Gang, hvorpaa hun svarede, der var intet andet. Derpaa gik jeg ud i Boden igen, da kaldte Sr. Hegelund mig ind, sigendes: „Vilt Du ikke spise Fisk?“ Jeg svarede: „Husbond, jeg vilde vel spise Fisken, men det var de haarde Skorper, dem jeg bød Pigen at bløde, at de kunde spises en anden Gang“. Saa svarede Sr. Hegelund: „Jeg skal bløde dig“, tog saa sin Krabask „og slog og pryglede mig dygtig, sigende desuden: „Klød dig af“ menendes at prygle mig nøgen. Da jeg svarede: „Husbond, det kan jeg ikke“, pryglede han mig saa ud fra sig og sagde, jeg skulde strax pakke mig paa Døren, hvilket ikke første Gang er sket; jeg gik derpaa bort“.

Efter Dresings Afgang fik Johan Walbohm, der havde fungeret i hans Sted i nogen Tid, de fleste Stemmer, men han bad sig fritaget, derimod valgte Magistraten 27. Nov.

Nicolai von Hütten (1730—33),

hvis Indsigelse¹⁾ Magistraten ikke vilde tage imod, men han maatte strax gøre Ed og Haandstrækning. Da han var Isenkræmmer, bleve begge Bisidderne Urtekræmmere.

1. Dec. vedtog man „udi Raadstuen at gøre lige Udgift som ved hans Formands Tiltrædelse“, idet de Tilstedeværende erklærede, „at ihvorvel Kompagniets Kasse vel efter yderste Mulighed burde skaanes, vilde det dog vel ikke paa sine Steder blive vel optaget, ej heller Kompagniets Gavn ved disse Penge at spare befordres, og allermindst nu, da Kompagniantiklernes

¹⁾ I den Tid var det blevet Skik at vægre sig ved at tage imod borgerlige Bestillinger, saa mange maatte tvinges dertil.

Fornyelse og Approbation saavel som den derved agtende Søgning højlig behøver Talsmænd og Rekomendation“. Der blev altsaa givet Magistraten 10 Rdl., Raadstueskriveren 4 Rdl. og Betjentene 2 Rdl., hvilke Penge førtes til Udgift uden Bevis.

Paa samme Møde vedtoges det efterhaanden at indkalde alle Lavsbrødre, „dels for dem at bekendtgøre de Mishandlinger imellem dem selv med Omløbere“ og dels forat indhente Oplysninger af dem.

Da der var nedsat en Lavskommission, til hvilken Lavene kunde indsende deres Besværinger, indgav dette Lav 24. Jan. 1731 en Ansøgning til Kongen, at Lavsartiklerne i Tidernes Løb ere blevne svækkede ved kgl. Benaadninger og Befalinger om at indtage „ulærde og uberettigede Personer“ i Lavet, „og som dette forhen anselige og nu fast for meget nødlidende Lav paa ingen anden Maade er at hjælpe“, saa bad man Kongen om Stadfæstelse paa Lavsartiklerne, men med følgende Forandringer: 1) Man bad ikke om at ophæve de Privilegier, der vare givne til enkelte Personer, men kun om, at de Privilegerede bleve forpligtede til at underkaste sig samme Bestemmelser som Lavsbrødrene og give Bøder, hvis de solgte til Omløbere, og at Ingen herefter maatte benaades med Privilegier. 2) At Ingen uden Sukkerbagerne maatte handle med Konfekturer, og at Raffinaderierne ikke maatte sælge i Partier under 20—25 Pd. af en enkelt Sort. 3) At Salt maatte være indbefattet i de Varer, som det var dem tilladt at handle med. 4) Foruden Groshandlerne lode ogsaa andre Købmænd forskrive store Partier Varer, som de vel undertiden tilbød Lavet, men til saa høj Pris, at Ingen kunde købe, eller ogsaa passede de den Tid, da Lavet var forsynet, og solgte da til hvem, dem lystede, og fordristede sig endog til at publicere deres Varer i Aviserne. Man bad altsaa om, at det blev alle andre end Groshandlerne paalagt at oplægge deres Varer paa Kompagnihuset. Førend nogen fik Tilladelse til at indføre Varer fra Toldboden, burde han derfor

have Oldermændens Seddel, at han var berettiget til at handle dermed. 5) At alle Stridigheder mellem Husbonde, Svende og Drengene maatte kendes og dømmes i første Instans af Oldermændene med tiltagne Mænd. Der var paa den Tid 21 Personer udenfor Lavet, der handlede med de Varer, det var eneberettiget til, og af disse havde 12 kgl. Privilegier.

I Jan. 1731 tilbød Interessenterne af Barkmøllen ved Store Ravnsborg Kompagniet en Overenskomst om at levere forskellige Slags Farvetræ til bestemt Pris, imod Lavets Forpligtelse til intet deraf at forskrive fra Udlandet, hvilket ogsaa kom i Stand 23. April. Møllen maatte paa den anden Side ikke sælge Varer til andre end Lavet.

15. Avg. 1731 forespurgte Oldermændene sig hos Drewsen paa Strandmøllen, om han ville forsyne Kompagniet med Papir fremfor Andre, hvor lang Tid man skulde bestille det hos ham i Forvejen og om han vilde indrette Priserne saaledes, at man ikke kunde faa det billigere fra Udlandet. „Thi ret og just er det, Hr. Drewsen ved sin Fabrik bør leve og høste Frugten af den Bekostning, derpaa er anvendt, men Uret holde vi det for at være, om vi fremdeles skulle tie og paase, Andre at have større Adgang til hans Varer end Kompagniet, som er berettiget til denne Handel“.

23. Nov. 1731 tilkendegav Politimester E. J. Torm Lavet, at uagtet de kgl. Forordninger bød, at alle Boder skulde være tillukkede paa Søn-, Hellig- og Bededage, „saa har jeg dog med største Fortrydelse derimod set, at Urte- saa vel som Isenboderne holdes jevnlig aabne paa Søn- og Helligdage imellem Højmesse og Aftensangs Prædiken. Saa bedes venlig, Hr. Oldermænd vilde nu overalt paa Lavet gøre bekendt, at alle Boderne paa bemeldte Lav vorde holdte tillukkede paa Søn- og Helligdage fra om Morgenen Kl. 8 til Aftensangs Prædiken er ude Kl. 4 slet, og ej ringeste derfra at sælge, saafremt de, som derudi skulde findes modvillige og overhørige, ville vente at blive

ansete med 2 Rdl.'s Mulkt, til hvilken Ende samtlige Politibetjentene ere nu blevne befalede derom paa bemeldte Tider fra Dato her efter at inkvirere og de Brøstholdne mig at tilkendegive“.

„Den 27. Nov. er ifølge foregaaende Politimesters Ordre holdt Generalsamling, hvor da ved megen Persvasion blev tilladt, at naar Isenkræmmerne om Søn- og Helligdagene holdt deres Boder lukkede, til Aftensang er ude, maatte Urtekræmmerne og Sukkerbagerne oplukke deres Boder paa halv fra 6 om Morgenen til det ringede sammen, om Middagen fra 10 til 2 slet og igen efter Aftensang til 10 om Aftenen, ligesom tilforn har været brugeligt i Kompagniet, dog vilde Politimester, som bivaanede denne Samling, først indhente Politi- og Kommercekollegii Betænkning og Approbation“.

17. Jan. 1732 tilskrev Oldemanden Politimesteren, at det var vedtaget i Lavet, at alle de Varer, som Politibetjentene endog udenfor Lavets Følge og Efter-søgning konfiskerede og i Værdi vare under 5 Rdl., skulde tilfalde disse, imod at det dog blev tilkendegivet Oldemanden eller Lavsskriveren Prokurator Søren Balling.

6. Marts 1732 ansøgte Lavet Rentekamret om, at de norske Jærnværker maatte tilholdes at levere Jærngryder af samme Godhed og Pris som dem, man fik fra Udlandet, men hvorfra det ved Frdn. 8. Sept. 1730 var forbudt at indføre Støbegods.

Dette Aar gjorde Hørkræmmerne Undersøgelse hos Urtekræmmerne i Anledning af, at nogle havde solgt Salt; af den Sag, der opstod herom for Politiretten, ses det, at Urtekræmmerne i de sidste Aar flere Gange vare advarede mod at sælge Salt og Tran; der fremlagdes ogsaa en Højesteretsdom, der ellers ikke er omtalt i Forhandlingsprotokollerne, af 29. April 1728, der lød paa, at det var Urtekræmmerne forbudt at sælge udi smaat enten Salt eller Tran, skønt det er tilladt i

Privilegierne af 1693, thi Hørkræmmernes Privilegier af 1722 give disse Eneret til denne Handel.

Sagen endte med, at Urtekræmmerne forpligtede sig til at ophøre med Salthandelen, imod at Hørkræmmerne lode Sagen falde.

I Jan. 1733 indgav man derefter et Andragende til Kongen forat forestille, hvor vigtigt det var, at Urtekræmmerne handlede med Salt. „Det er den fattige Borger og gemene Almue, Civil- og Militær-Etaten, Daglønnere og Andre, som nu i Mængde ved Bygninger og andet Arbejde befindes, umuligt, for ikke at hindre eller sinke sig fra deres Arbejde, at gøre noget Køb førend Aftenen og Daglønnen er fortjent; da er Saltet at faa i vore Boder endog for halve Skillinger, istedenfor at Hørkræmmerne holde deres Boder lukkede, tør derudi, for Ildsvaade at forekomme, ej aabne ved Lys, og desuden sælge de ikke konform med de fattiges Vilkaar og Formue udi smaat og lidet. Dernæst bo Hørkræmmerne enten under Børsen eller oppe ad Torvene i Byen og tvært imod deres Majestæts Søfolk saa vel som de Fleste af Soldatesqven tilligemed den fattige Borger udi Nyboder, Kristianshavn og omliggende Gader og Stræder, der vores Boder dog ere og befindes, at den Fattige saaledes uden at gaa hele Byen igennem ved os med Salt kunde blive betjent, og endelig falholdes i Hørkræmmernes Boder intet til Føde uden denne ene Species, da det dog er os allernaadigst bevilget at handle med alle andre Sorter, til Livets Ophold behøves, og derfor uomgængelig fornødent Salt tillige hos os maatte være at faa“. Desuden vilde Major Fursmans Saltraffinaderi lide stort Tab, og Folk vilde søge de Urtekræmmere, der boede nærmest ved Hørkræmmerne, hvorved en stor Del vilde blive ruinerede. Lavet bad sluttelig om Stadfæstelse paa sine Privilegier.

Det viste sig ogsaa, at alle Urtekræmmerne tilsammen solgte omtrent 450 Tdr. Salt aarlig.

23. Nov. 1733 erklærede v. Hütten, at han nu havde været Oldermænd et Aar over Tiden og var desuden bebyrdet med adskillige andre Byens Forretninger, hvorfor han ønskede at fratræde til Nyaar.

Povl Munchgaard Liunge (1734—44).

19. Jan. 1734 indgik nogle Lavsbrødre med en Forestilling til Magistraten om det uklare i Lavsartiklerne, hvis Mening dog antoges at have været, at en Urtekræmmer skulde blive ved sin Handel, en Isenkræmmer ved sin, men en Sukkerbager, der umulig alene kunde leve af Sukkerbageriet og til sin Brug uomgængelig behøvede Urtekram, tillige maatte være Urtekræmmer. Dette Andragende skede i Anledning af, at en Person, der havde udlært og taget Borgerskab som Urtekræmmer, nu vilde bruge Sukkerbageri.

1734 søgte Christian Wolfram, der for nogle Aar siden havde taget Borgerskab som Grosserer, Kongen om at sælge Urtekram inden tillukkede Døre. Han anbefaler sig paa følgende Maade: „Saa lidet som Sønnen skal bære sin Faders Misgærning, saa lidet kan og Sønnen berømme sig af sin Faders Ærlighed og Troskab eller Ærlighed. Men, allernaadigste Konge, Døden lærer mig af daglige Testamenter at optegne min Fader sal. Gotfried Wolframs Bedrifter, som har tjent udi højlovlig og salig Ihukommelse salig Dronning Charlotte Amalies Liberi udi 8 Aar og derfra ved allernaadigste Bestalling blev Kunstdrejer Anno 1691 og siden erhvervet kgl. allern. Konfirmation af sal. og højl. Kong Frederik IV Anno 1699, den 23. Dec., som kontinuerede til Anno 1716, da bemeldte min sal. Fader ved Døden afgik, og jeg selv uværdig tjent Overkammerherre Pless udi 14 Aar, og nu jeg ikke véd andet at ernære mig med end den Smule Handel, jeg nu paa 6 Aars Tid har lagt mig efter udenlands“.

Oldermanden mener, at det er bedst, han bliver ved Groshandelen, da man ellers maatte falde paa, at han har taget dette Borgerskab forat faa Anledning til

at søge kgl. Bevilling. „Hans Faders Meriter ere til sine Tider med højkongelig Naade rigelig blevne belønnede; at denne hans Søn er kommen fra Hs. Excellence Hr. Gehejmerraad og Overkammerherre von Pless uden at være hjulpen til Brød og Embede for 14 Aars Tjeneste, maa upaatvivlelig have sine visse Aarsager, allerhelst højbemeldte Hs. Excellences Grace i at regalere og hjælpe Fremmede end sige sine egne Tjenere, naar deres Gærninger gøre dem meriterede, er noksom for Alle bekendt, og overalt, dersom det skulde staa fast, at en Tjener, fordi han i 14 eller flere Aar gaar i Liberi, kunde omsider gribe til hvad Handel og Næring, ham lystede, saa vare Lavsartikler Nul og slet Intet“.

I Maj 1734 bad Vinhandlerlavet Magistraten om at tilholde Urtekræmmerne at sørge for, at de Bouteiller, de solgte, holdt de rigtige Maal af en hel eller halv Pot, da Vinhandlernes Kunder bleve fortrydelige over urigtigt Maal.

12. Avg. 1734 blev hele Lavet samlet, og for det blev oplæst en Skrivelse fra Toldinspektørerne, hvori det blev gjort opmærksomt paa de opslaaede Plakater, hvori det bekendtgøres, „at de deres Varer efter Toldordonnansens Tilhold rigtig angive og nøje iagttage den imellem dansk og fremmed Maal og Vægt værende Difference, saafremt de ej ville vente, at hvis i saa Maade efterdags maatte befindes enten for ringe at være angivet eller og af Angivelsen rent udeladt, at da samme uden ringeste Pardon eller anseende Forevending enten af Uvidenhed eller Paaskud af deres Tjeneres Forseelse vorder konfiskeret“.

Der nedsattes derpaa et Udvalg til at forhandle med Toldinspektørerne i Anledning af, at der var visse Varer, der ikke nøjagtig kunde opgives i Netto.

1. Okt. 1734 klagede Lavet til Direktøren for det vestindiske og guineiske Sukkerraffinaderi, at der derfra solgtes i smaa Partier.

31. Marts 1735 ansøgte man paany om Stadfæstelse og Fornyelse af Lavsartiklerne, men der svarede i Kancelliet, at der ikke behøvedes Stadfæstelse, hvorfor Oldermændene igen maatte gøre opmærksom paa det ældre Andragende om Forandring i visse Henseender.

Da Justitsraad Wulf og Interessenter søgte Monopol for deres Krapfabrik, gjorde Lavet opmærksom paa, at man kunde faa de forskellige Slags Krap meget billigere fra Udlandet.

I Anledning af Forordningen om Sabbatens Helligholdelse af 12. Marts 1735 indgav Lavet en Ansøgning, hvori det priser Forordningen, idet man nu kunde søge Kirken i rette Tid, imedens man hidtil ofte var nødt til at blive hjemme fra Højmesse, da Folk vare komne i Vane med at forsyne sig med Varer Søndag Morgen. Imidlertid havde man allerede følt Misbrug i flere Henseender. „Det ene rejser sig af en utidig Begærlighed og det andet kan agtes for en høj Nødvendighed. En utidig og vores Lov højst præjudicerlig Begærlighed er det, at ligesom de i Lavet værende Kræmmere ere forpligtede at holde deres Boder lukkede fra den før hver Søn- og Helligdag værende Søgnedags Aften indtil Søn- og Helligdags Aften Kl. 4 slet, da Aftensang er ude, og i værende Tid ej at sælge det allermindste, saa betjene sig Uberettigede og Fuskere, som i Mængde handle med vores Kram, denne for dem belejlige og os forbudne Tid at sælge inden lukkede Døre til Alle og Enhver, som det begærendes vorder, og derved ikke alene berøve os vores Brød og Næring, men endog tilvende sig den Søgning og Fordel samt kontante Indkomster, vi paa andre Tider burde nyde til Handelens Fortsættelse og vores Velfærd med Hustru, Børn og Tyendes Konservation, thi det er aldeles rimeligt og mere end begribeligt nok, at disse Forordnings Overtrædere, som de ere Fuskere, den største Del er ingen Borger, og følgelig hverken svare Kongen eller Staden, vide og føle med os ingen Byrde, Skat eller Udgift og derfor alene have sig selv at forsørge, kan paa alle

Varer give bedre Køb og lettere Pris end vi, og naar da Tjenestefolk, som ere det Slags, vi mest handle og omgaas med, blive henvendte til saadanne Steder, hvor de endog selv for sig kunne beholde til deres Husbondes og Madmødres Skade den differerede Fordel og Overskud, som af Nødvendighed maa være imellem en Fuskers og vores Salg og Køb, saa er det naturligt, at Egennyttigheden opbinder slige uberettigede Sælgende og den profiterende Køber tilsammen, hvoraf ustridig følger vores Tab og Skade, ligesom og letsindige Tjenestetyende derved komme i Vane med det mindre Bedrag som en Begyndelse til det større i Tiden“.

Forat raade Bod herpaa søges derfor om Tilladelse til at holde Boderne aabne fra 11 til 2 af følgende Grunde: 1) Skulle vi allerunderdanigst formode, at efterdi Køb og Salg, som foran sandfærdig er forklaret, endnu bliver brugt til vores Fornærmelse, den da heller maa blive hos os end hemmelig prakticeres af andre. 2) Skal af os og vore Folk Søn- og Helligdage ved saadan Bodens Aabning imellem Prædikenerne ingen Gudstjeneste eller Kirkegang under vedbørlig Straf vorde forsømt og vi profitere endog dette derved, at vore Svende, som nu ville iblandt, siden de intet have med Boden at gøre, gaa ud fra Morgenen indtil Aftenen, komme da hjem efter Højmesse og bekvemmelig kunne følge med os i Aftensang, og Dagen saaledes ej unyttig af dem som unge Mennesker vorde anvendt. 3) Vi have Intet i vore Boder, som kan forvolde Drikken, Sværmen eller anden Ulejlighed, men det, vi sælge, er til Føde og Livs Ophold saa fornødent som Medikamenter den Syge, der Apothekerne dog er tilladt at forhandle endog under Prædiken. 4) Maatte det allernaadigst konsidereres, at den største Del af Indbyggerne, i Særdeleshed den Fattige, med vore Boders Aabning paa foromrørte Tid meget kan være tjent, saasom de som oftest om Løverdags Aften først faa den fortjente Uge- eller Dagpenge, hvorfor de om Søn- og Helligdagene som en Rekreation forskaffe sig

efter deres Maade et godt Maaltid Mad, og dertil behøves uomgængelig Specerier, hvor lidet det endog er, saa at Civile og Militaire ja algemene Soldater og Matroser mere betjenes ved Bodernes Aabning, end vi derunder søge ringeste Egennyttighed eller Fordel.

„Om ellers ikkun Fuskere saavel som vi kunde hindres fra Handel og Drift, og som dette sidste umuligen kan ske, om endog en Vagt var sat i hver Mands Hus, med mindre Alle og Enhver, som passerede ind og ud, skulde visiteres og examineres, hvad de kunde have med at fare, og det var endda Qvæstio, om over den Sælgende og Købende, som i slige Tilfælde gærne colluderes med hinanden, kunde faas saadant Bevis, som Loven og Forordningen exigere, hvilket, naar ikke kan erholdes, giver vidtløftig Proces, Pengespild og en tabt Sag, saa se vi ikke rettere, end at Fuskriet med sine Dependencier allerbedst er at forebygge ved Eders K. M.'s allernaadigste Bevilling og Tilladelse, at vi som Kræmmere maa aabne vore Boder fra 11 til 2 slet om Søn- og Helligdage“.

22. Juni 1735 søgte Oldermændene Kongen om Tilladelse til at købe Farvetræ fra Udlandet, da Konventhuset vel havde Monopol paa at fabrikere Farvetræ, men ikke kunde levere saa meget og saa gode Varer og Prisen var altfor høj.

Da Kompagnihuset var solgt, ses det, at man oplagde konfiskerede Varer i Andreas Bjørns Pakhus paa Kristianshavn.

Ved Politi- og Kommercekollegiets Dom 19. Juni 1736 dømtes 4 Isenkræmmere, der havde handlet med Tinvarer, til at have deres Varer forbrudte og betale Processens Omkostninger.

Til 7. og 8. Jan. 1737 tilsagde Oldermændene alle Urte- og Isenkræmmere til at møde i Søetatens Generalkommissariat forat deltage i Licitation paa Leverance til Søetaten.

12. Feb. 1737 bleve Isenkræmmere dømt af Politiretten, fordi de havde fæltholdt indført Blikarbejde,

hvilken Dom Lavet besluttede at appellere til Højesteret og antage som en fælles Sag, men ikke som en Sag, der alene angik Isenkræmmerne. Lavet tabte Sagen, de forefundne Blikvarer konfiskeredes og enhver, hos hvem de vare blevne fundne, idømtes 20 Rdl's Bøde, hvorfor Oldermænden 30. April 1738 advarede mod i Fremtiden at drive denne Handel, da Lavets Kasse ikke mere kunde udrede Udgifter til saadanne Processer.

I Anledning af en Sag mod en Kone, der havde omløbet med Rosiner og Korender, som hun havde købt hos Kaptejn Sylovs Enke i Skvaldergaarden, fremkom Lavsskriveren Prokurator Søren Balling 7. Marts 1737 i Politiretten med det Spørgsmaal, hvorledes han skulde forholde sig, idet det ikke var muligt at faa Fuskere idømte Mulkter i Henhold til Privilegierne. Politiretten kunde nemlig ikke idømme Bøder paa mere end 2 Rdl (4 Lod Sølv) og henviste derfor alle slige Sager til Poli- og Kommercekollegiet, men Omkostningerne ved en saadan Stevning var omtrent 16 Rdl., medens Bøden ikke kunde blive over 6—8 Rdl., saa Lavet havde Tab, hvordan det end gik.

Da en forhenværende Underofficer søgte Kongen om Bevilling til at være Sukkerbager, erklærede Oldermænden 26. Juni 1737, at skønt Forordningen af 10. Marts 1725 strengelig forbyder Militære at handle, omløbe eller i mindste Maade befatte sig med Handel og Købmandskab, er det dog ubestrideligt, at mange løse og ledige Kvindfolk ernære sig ved at omløbe i Vin- og Værtshuse med Sukkerbrød, Makroner, Pleskener og deslige, „ved hvilken Lejlighed, som Fuskere, der holde dem, give dem i Hænde, ofte baade Gud og Mennesker forarges“.

Da Naalemagerne samme Aar beklagede sig over, at Lavets Medlemmer ikke købte af dem, svarede Oldermænden 10. Juli, at deres Varer ikke vare gode, ej heller ordentlig sorterede, de havde ej heller tilstrækkeligt Forraad, hvortil vilde være fornødent 100000 Dusin, og kunde næppe forbinde sig til at levere

10000 Dusin, som Kjøbenhavn alene brugte aarlig. Endelig maatte Naalemagerne forpligte sig til ikke at sælge deres Varer uden til Kræmmerne, som kunde bestille hos dem Tid efter anden, ligesom de kunde afsætte, „thi for nærværende Tid og altid tilforn have jo Naalemagerne tvært imod Kompagniets Privilegier holdt Omløbere, som paa Stadens Hjørner og Stræder udraabe deres Naale, og fordi det er slet Gods, ligesom de Hægter og Maller de forarbejde, vil og kan fast Ingen købe det, saa at det var at ønske, de gode Mænd lagde Vind paa gode Varer, at Kræmmerne dem igen kunde forhandle, saa bleve de gerne Varerne kvit uden at søge derom“.

3. Avg. 1737 sluttede Lavet Kontrakt med Povl Badstuber, der forpligtede sig til fra sin Messingfabrik ikke at sælge under 50 Pd. til nogen udenfor Lavet og sætte en viss Taxt for Pundet af sine Varer, nemlig Kedler, Bækkener, blank og sort Latun, blank og sort Messingtraad.

Da Land- Økon.- og Komm. Kollegiet 1738 indhentede Magistratens Erklæring, om det vilde være fordelagtigt til Fordel for Sæbesyderierne at forbyde Indførsel af grøn Sæbe, svarede Lavet, at det handlede lidet eller intet med grøn Sæbe, uagtet det var berettiget dertil, fordi denne Handel blev dreven af Kældermænd, Spækhøkere og deslige uberettigede Personer; Lavet vilde altsaa ikke blive forurettet ved et Indførselsforbud.

14. Juli 1738 tilskrev to Lavsbrødre Oldemanden saaledes:

Ædle Hr. Oldemand Sr. Povl M. Liunge!

Da det er at beklage, at den Misbrug hos os er indløben, at enhver af os sælger om Sabbaten eller Søndag, hvilket enhver Kristen vel ved, er syndigt imod Guds Bud og stridigt imod Kongens Lov og Forordning, desforuden maa stedse være frygtendes for Politibetjentene; Prøver deraf have vi underskrevne

fundet, i det vi nogle Gange have maattet betalt Helligdags Brøde, altsaa ville vi tjenstlig referere os til det, som vi mundtlig tilforn have talt med Ham om, og bede, Han dog paa bedste Maade vilde se derhen, at Kompagniet blev enigt om denne vigtige Post, at slige Misbrug om Søndagen kunde blive afskaffede, thi naar Folk blev det bevidst, at de Intet kunde faa om Søndagen, saa købte de nok tilforn, som i vores Tanker ikke kunde være os stor Præjudice, vil ikke melde om vores Folk, at i den Sted de skulde gaa i Kirken at høre Guds Ord, de da maa blive hjemme at sælge lidet, som iblandt gaar lige op til Bøderne, altsaa indstille vi denne vores Begæring til Hr. Oldermænd, ombedendes, Han vil tage den i retsindig Betragtning og Overvejelse, om det ikke er billigt i sig selv, og ville haabe, at ingen Lavsbroder finder sig vægerlig herudi, saasom det er dog til Guds Ære og vores egen Nytte, naar det bliver dem forestillet paa vores Side; naar Kompagniet bliver enigt derom, skal det ikke fattes. Der vi med al Respekt leve ædle Hr. Oldermænds

tjenstskyldige Tjenere

N. Titchen. J. Simonsen.

10. Jan. 1739 søgte Lavet, der nu kun solgte for 45700 Rdl. Sukker aarlig, for at drage denne Handel til sig, om det maatte blive forbudt de to Sukkerhuse at sælge Sukker og Sirop under 100 Pd. ad Gangen og at Lavsbrødrene fik 10 pCt. Rabat for kontant Betaling foruden den sædvanlige Afgang paa Topsukker. Derved vilde Fuskeriet undgaas og Raffinaderierne vinde ved at undgaa det Tab, som Udsalg i Smaavægt medfører, og ved at kunne undvære Sukkerhuset ved Stranden, i det man da kunde købe umiddelbart paa Raffinaderierne, hvor saa godt som Alt vilde blive købt af Kræmmerne. Herpaa gik Land-Økon. og Kommercekollegiet ind i Juni samme Aar.

17. og 18. Feb. tegnede Lavets Medlemmer sig for 6500 Rdl. i Forstrækning til Kongen, hvorpaa de fik kgl. Obligation.

28. April 1739 udstedtes en kgl. Resolution, at Lavet selv maatte tilskrive sig den Skade, der maatte tilføjes det, naar dets Medlemmer ikke efterlevede Privilegierne ved at iagttage den Alder, Svendene skulde have, og den Tid, de skulde tjene, samt de Midler, de skulde eje, førend det tilstedtes dem at holde aaben Bod, ej heller havde Lavet efterlevet den 8de Post i Lavsartiklerne, om at de ere forpligtede til af yderste Kræfter at befordre Manufakturerne. Ligeledes anbefaledes det alvorlig at oplære Landets egne Børn fremfor Fremmede.

18. Juli 1739 klagede en Fader over, at hans Søn, der var i Lære hos Urtekræmmer Alexander Duuden, var bleven pryglet af sin Principal, saa han var baade brun og blaa, „men som han endnu atter igaar saa meget ilde har trakteret ham, viser hans Krop sig baade gul og grøn, er og ganske opsvullen paa somme Steder og store Knuder i hans Hoved“.

14. Avg. 1739 sluttede Isenkræmmerne Overenskomst med Karl Wilder, der havde en Spaanfabrik i Kjøbenhavn, saaledes at han forpligtede sig til alene at sælge sine Varer til Lavet og Lavet til kun at købe Spaaner hos ham.

En Smed paa Vesterbro Johan Peter Stochter havde oprettet en Værktøjsfabrik, hvorpaa han havde faaet kgl. Privilegium 3. Sept. 1734, og vilde slutte Overenskomst om Afsættelse til Isenkræmmerne, men disse erklærede 1739, at da Stochter havde for faa Midler, kunde han ikke have Forraad, og hans Varer vare ikke af tilbørlig Godhed, ifølge en Synsforretning, der blev foretaget af Snedkerne. Efter mange Forhandlinger gik Sessionen 13. Jan. 1740 ind paa at overtale Isenkræmmerne til at købe Varer hos ham for mindst 800 Rdl. og oprette en Kontrakt, saaledes at Handelen alene blev imellem Kompagniet og ham, da

Magistraten vilde hævde Stochters Eneret; dog forlangte Lavet Nedsættelse i Priserne.

1. Avg. 1739 fik Johan Walbohm kgl. Privilegium paa en Segllakfabrik, hvorom der samme Aar sluttedes Overenskomst med Lavet.

I Juli 1739 udmeldte Oldermændene 2 Lavsbrodre til at undersøge, med hvilken Ret 21 Personer handlede med Urte- og Isenkram, og siden hos 53 andre Personer. Flere af disse, mest Kvinder, der solgte The, Kaffe og Knappenaale, svarede, at de mente, at den Handel var tilladt Alle og Enhver. Mange af disse Personer havde dog særlige kgl. Bevillinger.

Paa Magistratens Anmodning om if. kgl. Befaling hvert Aar at give Konventhuset (o: Fattigvæsenet) Underretning om de Bøder, der faldt i Lavet, og om Bestyrelsen af Tide- og Straffepenge, at de Fattige kunde faa den dem tilkommende Del, svarede Oldermændene 8. Feb. 1740, at ved Lavet „er ingen Anordning om Tidepenge, haves og lidet eller intet af, thi det, som Lavet under sig selv ved en eller anden Lejlighed skulde betale, mangler Exekution og derfor dependerer af enhver, hvad og hvormeget han vil give, og Bøder for Fuskier, som skulde være den største Del imellem Aar og Dag, kommer aldrig en Skilling af til Lavet, dels fordi de Varer, som hos Fuskere attraperes, ere af liden og ringe Værdi, dels og at Forfølgningsmaaden ved Retterne er saa aldeles bekostelig, at Lavet for ikke at udarme sig selv med excessive Udgifter, lader Fuskieren og Processen fare, og saaledes falder og Straffen bort, saa Lavet hverken har Tide- eller Straffepenge, men naar nogen Samling sker, giver hver Mand af egen Godhed 2 eller 4 β i Fattigbøssen, som igen hvert halve Aar uddeles til Husleje for en fattig nødlidende Enke af Lavet“. Dette var Begyndelsen til den siden meget tiltagende store Godgørelse, som Lavet viste mod trængende Lavsbrodre og Enker.

28. Marts 1740 forhandlede i Lavet om at købe „Det danske Fiskekompagnihus“ ved Stranden paa Hjørnet af Knabrostræde og Stranden til Kompagnihus, men den overvejende Stemning var for at opsætte at købe Hus.

9. Maj 1740 sluttede Lavet en Kontrakt med Direktionen for det Vestindiske og Guineiske Kompagni, der ejede Sukkerraffinaderiet paa Kristianshavn, hvorved Lavets Medlemmer forpligtede sig til ikke at købe Sukker og Sirop uden af Raffinaderiet, saa længe dette forsynede med forsvarlige Varer. De, der vare i Gæld for Sukker, skulde afbetale denne i 3 Terminer, og da skulde Urtekræmmerne og Sukkerbagerne i Lavet, men ingen anden, faa 10 pCt. Rabat mod kontant Betaling.

I den Anledning sluttede Lavet indbyrdes Overenskomst 21. Maj, hvorved man forpligtede sig til at udsælge i 20 Pd.s Vægt og derover alle Sorter Sukker, hvorpaa man nød 10 pCt. Rabat, til samme Pris, som Raffinaderiet udsælger uden Rabat, men paa hvad der sælges under 20 Pd., maa der tjenes 2 β paa Pundet foruden de 10 pCt. Hvis nogen faar Kundskab om noget, der kunde være til Skade for nævnte Overenskomst, er han forpligtet til at tilkendegive det for Oldermændene og Sessionen. Ingen maa udlaane sit Navn til andre, forat disse ulovlig kunne nyde de 10 pCt., men enhver skal have en med Kompagniets Segl forsynet Bog, hvori indtegnes ethvert Køb af Sukker. For Overtrædelser skulde der betales høje Bøder, og Alle forpligtede sig skriftlig til at holde denne Vedtægt.

Denne Glæde varede kun kort, thi 1. Juli klagede Oldermændene over Abraham Pelt, der ikke var i Lavet, men som var opfordret til at deltage i Overenskomsten, hvilket han dog afslog. Nu solgte han Sukker til Folk udenfor Lavet en Skilling billigere end Urtekræmmerne, men derimod fik Urtekræmmerne det hos ham kun til sædvanlig Pris. Forat han nu ikke skulde

drage al Sukkerhandelen til sig, anmodede Oldermændene Direktionen om at tvinge Pelt til at holde sine Varer — i Overensstemmelse med den kgl. Oktroy — i Godhed og Pris lige med dem i Kompagniets Raffinaderi.

8. Sept. 1740 vedtog man en Examen for udlærte Svende, der vilde vinde Borgerskab og være Medlemmer af Lavet. Denne Examen skulde foregaa i Nærværelse af et Medlem af Magistraten. Den første Overhøring af en Urtekræmmer foregik i Oldermændens Hus 26. Sept. 1740, hvor da Børge Madsen Lund blev examineret i Henhold til visse engang for alle opsatte faste Spørgsmaal, alle angaaende Handelen med forskellige Lande i Evropa. „Da Examinationen var forbi, blev Mr. Lund gratuleret til at vinde Borgerskab og i Kompagniet at vorde indlemmet“. Fra nu af indføres i en Række Aar i Lavsprotokollen alle de Svar, som gives af Vedkommende.

Spørgsmaalene til en Urtekræmmersvend vare følgende:

1. Danmark og derunder sorterende Riger og Lande. Hvad Slags Vare behøves i en Urtebod, som er fangelig i Danmark og dets Provinser, ligesaa fra Norge, dito fra Holsten, dito fra Ostindien, dito fra Vestindien?

2. Frankrig. Hvad Sorter Vare har en Urtekræmmer og Sukkerbager sig derfra at ordinere og fra hvad Provins? Er nogen Forskel imellem fransk og dansk Vægt og hvor megen? Hvad Mynt roullerer i Frankrig? Hvorledes ligner fransk Mynt imod dansk? Paa hvad Maade beregnes Fragten fra Frankrig og hid? Hvad Thara gives paa Foustager med Svedsker og om derved vindes eller tabes? Hvori er Spanskgrøn forvaret og om derpaa faas nogen Thara?

3. Holland. Fra hvad Sted ordineres Vare i Holland? Hvad Slags Vare faas derfra? Hvorledes beregnes Lin- og Bomolie i Maal eller Vægt? Er der nogen Forskel mellem hollandsk og dansk Vægt? Hvad Mynt er i Holland gangbar? Hvorledes lignes

samme imod dansk? De Omkostninger, som medgaa paa hollandske Varer, saasom udgaaende Rettigheder, Licens, Pasbord, Scheutfragt, Provision, Courtage, Skibsfragt her til Staden, Assurance og Øresundstold, hvor mange Procent kan det i alt udgøre? Med hvad Skib ere hollandske Varer bedst hid at ordinere? Hvorfor ikke andre Puissancers Skibe?

4. England. Kan der og med Fordel ordineres Varer fra England? Hvad Sortimenter? Er der nogen Forskel paa Vægten imod dansk? Hvad Mynt bruges i England? Hvor meget udgør et Pund Sterling, en Shilling og en Penny i dansk Kurant?

5. Hamborg, Altona og Tydskland. Hvad Vare ordineres bedst fra Hamborg? Hvorfor ikke direkte fra første Haand? Differerer Vægten i Hamborg noget imod dansk? Hvad Mynt er der gængs? Befindes og Forskel imellem dansk og hamborger Kurant? Hvad Lagie udgør hamborger Banco imod dansk Kurant? Faas og nogle Varer fra Hamborg, som give Rabat? Hvorledes transporteres Varerne hid og med hvad Omkostning? Kan ikke de samme Varer have fra Altona som fra Hamborg? Hvorfor da ikke ligesaa vel handle paa Altona som dansk som med Hamborg? Faas og Varer fra Lybæk? Er og der nogen Forskel imellem dansk og lybsk Vægt? End paa Myntsorterne? Hvad Varer har man fra Sachsen? Annis og Fuglefrø, hvor det kommer fra? Hvad Mynt bruges der? Hvorledes reduceres de til dansk? Er der nogen Forskel paa Vægten imod dansk?

6. Protokoller. Hvor mange og hvilke behøves til Urtekræmmerhandelen.

Spørgsmaal til en Konditor:

Hvilke ere de fornemste Species, som dertil behøves? Hvorfra have disse Sorter fornemlig sin Oprindelse og fra hvad Sted? Kan ingen af disse Species faas her i Landet eller voxe hos os selv? Hvorledes blive da de Mandler handlede til at sylte? End modne Abrikoser? Hvorledes behandles Hyben?

Hvoraaf præpareres Marmelade? Hvad Behandling bruges dermed? Hvorfra faar man kandiserede Konfekturner? Paa hvad Maade behandles Sukker til Candeer? Hvorledes kan man forsikre sig om godt fransk Candeer? Hvad Omgang bruges med Mandler, Kanel, Fenikel etc., at det vorder imballeret i Sukker? Bliver da Sukkeret hertil alle Tider lige stærkt kogt? Hvad maa man nødvendig have til gode Sukkerbrød? De fornødneste Sorter til en Marsipan, hvilke ere de? Om man vilde slaa en Pot Vand paa en Top Sukker, skulde man vel da faa en Top Sukker deraf igen? Er det fornødent at forskrive og have fremmede Konfekturner tilligemed sine egne at forhandle? Om Frugterne voxede her i Landet, kunde man da med lige Avantage og ligesaa godt præparere dem her, som de faas fra fremmede Steder? Er det nok, at en Konditor stedse praktiserer i de Sortimentter, han har lært, eller hvad skal renommere og rekommenedere hans Metier?

I Anledning af at Felbereder Johan Henrik Hartman søgte Eneret paa at forfærdige Solde og Sigger i Sælland, idet han allerede havde Privilegium for Kjøbenhavn, lod Oldermændene foretage Syn paa hans Fabrik i Regnegade, hvilken anbefaledes 6. Juli 1741. Der siges dog, at de Solde, som Landmanden bruger, forfærdiger Bonden selv, ja fører til Kjøbenhavn, hvor de udraabes og sælges paa Gaden.

1741 klagede Spaanfabrikant C. Wilder over, at man i Jylland og Fyn havde forlangt Spaan fra hans Fabrik i Jylland, og at det der var nægtet at levere Varer uden igennem Isenkræmmerne i Kjøbenhavn; nu vilde flere jydsk Handlende søge Kongen om fri Indførsel i Jylland af Spaan eller ogsaa om at faa Spaan fra Fabrikken til samme Pris som Kjøbenhavns Borgere. Forat undgaa dette vilde Wilder nu holde et Magazin i Randers til Forsyning af Jylland, men hvis Isenkræmmerne vilde formene ham dette, saa maatte disse selv holde det fornødne Oplag for Jylland. 14. Dec. indvilgede de dog i, at Wilder selv holdt

Magazin, men ikke solgte til lavere Priser, end hans Overenskomst med Lavet paabød.

7. Marts 1742 tilsendte Magistraten Lavet et Forslag til en Forordning om Handelen, hvorom Lavet efter adskillige Samlinger afgav en lang Indstilling. Resultatet af de forskellige Betænkninger, der bleve indhentedede, blev en Forordning af 4. Avg. 1742 „om Commerciens for Danmark og Norge til sammes desto bedre Befordring og bestandige Fortgang samt for god Orden og Skik derved at holde“.

Ved denne blev det paalagt ikke alene Grossererne men ogsaa Detailhandlørerne at lade deres Varer komme fra første Haand, det er fra de Steder, hvor de forarbejdes og første Gang falholdes. Hvis en Detailhandler ikke selv formaaede dette, skulde han købe hos sine Medindbyggere, og hvis Varerne enten ikke kunde faas hos Grossererne eller der kun behøvedes saa smaa Partier, at det ikke kunde lønne Umagen at forskrive dem fra første Haand, skulde der gives højere Told. Det tillodes de octroyerede Ost- og Vestindiske samt Guineiske Kompagnier som hidtil at sælge deres Varer paa offentlige Avktioner eller udaf Haanden saaledes, som det hidtil havde været brugeligt. Grossererhandelen bestemtes ved denne Forordning, og det tillodes Grossererne at sælge deres Varer i større Partier ved Avktion, naar Varerne i Forvejen havde været tilbudte det vedkommende Lav. Ligesom det var Detailhandlørerne forbudt at sælge en gros, saaledes maatte kun de ældre Grosserere og disses Enker holde aabne Boder, saaledes som det var disse tilladt ved Frdn. 16. April 1681. Manufakturister, Fabrikører og Raffinadører maatte kun sælge deres Varer i smaa Partier, naar Købmænd og Kræmmere vægrede sig ved at købe hos dem.

27. April 1742 afholdtes den første Isenkræmmerexamen; Forfatteren af de Spørgsmaal, der skulde anvendes, var Peter Baadh. Den første Examinand var Peter Mikkelsen Lund. Examinator havde tillige

forfattet en rigtig og udførlig Besvarelse, der er lærerig i Henseende til Handelsforbindelserne. Det ses deraf, at Isenkramvarer fik man fra:

1. Kjøbenhavn: Gørtler- og Rotgieter-Arbejde, nemlig: Mortere, Strygjærn, Lystestager, ordinaire Metal- og Messing-Skospænder og Knapper — alle Sorter Lak, Uldkarter, Hornkamme, Pustere, Hægter og Maller, Spærlagensringe, Fiskekroge, Knappenaale af Jærn og Messing, Spigere og Søm, Hysing, Kridtsnører og Rokkesnører, Sadelgjorde, Børster, Kufferter, Patrontasker og Krudthorn, Rullebly, Kugler.

2. Sælland: Fra Messing-Fabrikken: Messing-Kedler og Bækkener, Traad, blank og sørt Latun Messing. Fra Lefabrikken: Høleer og Skæreknive. Alle Slags Tømmermands-, Snedker-, Hjulmands- og Drejer-Redskaber. Adskillige Sorter Papir.

3. Jylland: Bogbinder- og Skomager-Spaan.

4. Norge: Stangjærn, Jærn-Kakkelovne, Jærn-Gryder, Skrivpapir. Fra Norge var Fragten af et Skippund Jærnvarer 2 Mark om Sommeren.

5. Frankrig: Franske Saxe, Horn-Snustobaksdaaser, men de kunde ikke forskrives direkte, fordi der ingen Skibslejlighed var til de Steder, hvor de Varer vare at faa, hvorfor de indkøbtes bedst i Leipziger Messe eller i Hamborg.

6. England: Klumpebly og Rullebly, Tin i Blokke og Stænger, Hagel, Bordknive, Foldeknive, Penneknive og Rageknive, mange Sorter Saxe, File og Raspe, adskillige Sorter Værktøj for Guldsmede, Urmagere og andre Haandværkere, fint Staalarbejde, hvidt og gult Metalarbejde, nemlig alle Slags Knapper, Sko- og Gehæng-Spænder, Snustobaksdaaser, Ridesporer osv., Lygtehorn, Ride- og Jagt-Piske, Sadelgjorde eller Gortgarn. Bly indkøbes i Fodervis, et Foder er 7 Skippund og 2—3 Lispund, Hagl i Centnervis. Fragten fra England med Toldudgifter beløber sig til 10—12 pCt.

7. Lyck: Smaa Jærnsøm og Dyckere, Jærn-Grimeskafter eller Hestekæder, Heste-Søller eller Snaller,

Jærn-Pander og Støbeskeer, Skruestikker, Filkløve, Ballancer, Flinte, Pistoler, Pufferter m. m. Fra Lyck til Amsterdam er Fragten 40 Styver for 100 Pund.

8. Amsterdam: Messing-Vægtskaaler, The- og Kaffekander, Thekedler og Messing-Tobaksdaaser, Messing-Vinhaner, Ølhaner, Messing-Cirkler, alle Slags Papir, Synaale, Seglnaale, Knappenaale og Seglplader, Ballast-Skuffer, Digtehamre og Klaphamre, Lakerede The- og Slagborde, Elefanttænder, Skildpadde, Rør og Stokke. Fragt og Told fra Amsterdam 16—18 pCt.

9. Litard og Salingen og andre Steder i Westphalen: Kaardeklinger, alle Sorter Staal, Hængelaase, Lysesaxe, Skrædersaxe og Væversaxe, Cirkler, ordinaire Knive og Saxe, Jærn-Rulletraad, Hestesøller, Fingerbøller og Syringe, Kaffemøller, Værktøj for Tømmermænd, Snedkere, Hjulmænd og Drejere, Havematerialier. De tungeste Varer gaa over Amsterdam, de lette over Lybæk.

10. Bergtolsgaden og Skellenberg: Mange Sorter af Trævarer og Duketøj samt Æsker.

11. Steiermark: Alle Sorter File og Rasper, Bogbinder-Beskærejærn, Uldsaxe, Garver- og Felberederjærn, mange Sorter Bor og Fritbor.

12. Augsburg og Nürnberg: Metalguld, Metalsølv og Moseguld, fine Barbersaxe med krusede Stænger, Guldsmede- og Urmager-Værktøj, Messingsøm, store og smaa Spejle og Spejlglas, Brillen og Brillefoder, Messing-Lycestager og Lysesaxe, Messing-Strygejærn, Messing-Gardin- og Spærlagens-Ringe, Messing-Klokker, Messing-Tridsruller og Bakkelse-Ruller, Messing-Bjelder, Regnepenge, Flag- eller Knitterguld, gult og hvidt, Knapper af Messing og Tin, Elfenbenskamme og Hornkamme, Messing-Vægtskaaler med Ballancer, File og Rasper, Valdhorn og Posthorn, Trompeter og mange andre musikalske Instrumenter, extra fint Duketøj som af Alabast, Ben og Træ, uægte Sølv og Guld, rundt og fladt, paa Ruller og dito Cantellier, glatte og krusede, Citarstrengene af Messing og

Staal, smaa Fiskekroge, mange Sorter Blyantspenne samt mange flere Sorter Nürnberger Isenkramvarer. Fragten til Lybæk er 8—8½ Rdl. for Skippundet.

13. Sonnenberg: Æsker, store og smaa, malede og hvide, Trækander, Regnetavler, Skrivetavler med Sten- og Papirs-Blade, ordinaire Spejlrammer, ordinaire Fløjter, Blikskrin og Urteskrin, Grifler, Oliestene og Hvædstene, Børnefioler og andet Dukketøj, fortinnede og sorte smaa Søm. Fragt til Lybæk 6—6½ Rdl. for Skippundet.

14. Fortinnede og sorte Blikplader forskrives med bedste Avantage [fra Sonnenberg, Anneberg, Adorff eller Dyringen og fra adskillige Steder i Sachsen.

15. Smalkalden: Alle Slags Skomagerredskaber som Syle, Tænger, Pinde, Staal og Knive, mange Sorter Bordknive og ordinaire Foldeknive, mange Sorter Hængelaase, ordinaire Saxe, ordinaire Bor og Fritbor, Savblade, Baandknive, Lysesaxe, File og Rasper, Hestesøller, sorte og fortinnede Knibtænger, Hestekæder eller Grimskafter, Hakkeknive, fint, middel og groft Staal. Fragten til Lybæk 6—6½ Rdl. for Skippund.

16. Hamborg: støbte Messingsøm, Kamme af Elfenben og Horn, Knapper af Messing og Tin.

17. Lybæk: Messing-Fyrbækkener, Kridthuse af Messing og Blik, Messing-Harpetraad, Messing-Knappe-naale, Knivskeder og Kamfoder, Peberkværne.

18. Danzig: Kufferter, Flaskefoder, Staal, Bogbinderspænder, Fioler.

19. Stokholm: dobbelte og enkelte Jærnplader, runde og lange Stegepander, Vaffel-, Krumkage- og Goderaads-Jærn, sorte og fortinnede Blikplader.

Det svenske Blik er bedre end det sachsiske, men dyrere. Varerne føres bedst hertil med Skibe, der tilhøre danske Undersaatter, og med engelske og hollandske Skibe, men ikke saa godt med andre Magters Skibe formedelst den Kommercetraktat eller Forening, som er oprettet imellem Danmark, Holland og Eng-

land. Med andre Skibe maa her betaales $\frac{1}{3}$ mere i Told.

1742 ydede Lavet et Laan til Æddikebrygger Jens Cronland, da der kun var et til i Byen, nemlig Madame Holms, hvem man baade skulde tigge og betale for at faa Æddike, og den Smule, der kom fra Flensborg, var baade ringe og dyr.

9. April 1742 skrev ovenfor omtalte Spaanfabrikant C. Wilder, at Bogbinderne „have enstemmig resolveret“ at bruge Pappapir i Steden for Spaan, hvorfor han anmodede Isenkræmmerne om at ophæve deres Kontrakt med ham, hvorpaa de ikke vilde gaa ind, da de formodede noget under, eftersom der var Forbud mod Indførsel af Spaan og han var den eneste Fabrikant i Landet.

18. Avg. 1742 klages over Undersøgelsen af indkomne Varer paa Toldboden, ved hvilken Foustagerne ødelægges og Varerne spildes; man bad om, at Købmanden maatte give en Fortegnelse over Varerne, førend de aabnedes, og at derefter Betjentene kunde inquirere, Taxadeurerne vurdere, Vejermesteren sætte Vægten og Kyperen rude Maalet, og derefter kunde da Tolden beregnes. I Okt. søgte man endvidere om, at den Toldforhøjelse, der var foreskrevet ved Frdn. af 4. Avg. 1742 for de Varer, der ikke kom fra første Haand, maatte udsættes et Aar, indtil det var muligt at forskrive saadanne, men herpaa gaves et afslaaende Svar 30. Nov.

I Anledning af et Andragende fra Povl Müller om at oprette en Stivelsefabrik, oplystes det, at der var 15 Personer, som handlede med Pudder og Stivelse; blandt disse nævnes „Mohrinden i Skindergade“, der oplyste, at hun var Pensionist, og vilde man hende noget, kunde man søge Postdirektionen.

22. Jan. 1743 anmodede Politimesteren Lavet om at yde Bidrag til de Fattige i Norge, hvorved indkom 200 Rdl.

26. Marts indgik Oldermænden med et Andragende til Rentekamret om at tillade Indførsel af Krap fra Udlandet for den simple Told, thi der behøvedes 20—30000 Pund aarlig og Tolden var 1735 forhøjet til Fordel for den af Justitsraad Wulff og Kristoffer Bernt oprettede Farveplantage, men denne laa nu saa godt som øde og der kunde kun ved Aarets Udgang ventes c. 3000 Pund derfra. Den omtalte Farveplantage indtog omtrent det Areal, hvor nu Banegaardens Omraade strækker sig.

31. Okt. 1743 lod Oldermænden gennem Notarius Publicus Sieur Abraham Falck i St. Strandstræde forbyde at sælge Papir, idet han især af norske Fabrikkers Arbejde solgte i enkelte Ris til samme Pris, som Kræmmerne maatte betale derfor. Falck svarede, at han havde Papiret i Kommission for Fabrikkerne i Kristiania og havde endnu 300 Ris i Behold, som det vilde være ham kært, om Lavet vilde afkøbe ham. I Juni næste Aar blev man enig med Fabrikken om at overtage hele dens Udsalg for Kjøbenhavn og Sælland. Dette ophørte allerede næste Aar paa Grund af Papirets Slethed.

7. Marts 1744 erklærede Lavsskriveren, da man forlangte, at der skulde ske Undersøgelse om Handel med lovstridige Varer, „at da han ikke understod sig at gøre saadanne Forretninger, saasom derudi var lige Hazard som virkelige Arrester, saa gav han engang for alle tilkende, at naar den eller de klagende ikke kunde bevise, at de forment uberettigede Handlende sælge i Smaat og derfor forskaffe tvende Købere som Vidner, kunde han ikke indlade sig med deslige Forretninger, men heller forat undgaa Beskyldninger, at noget til Kompagniets Tjeneste ved ham skulde vorde forsømt eller efterladt, vilde kvittere og med Tak overlade Kompagniet at kaare sig en anden i sit Sted, hvortil han var villig strax“. Herefter fjøede Lavet sig, og Balling forblev i sin Post som Lavsskriver.

27. April 1744 indgik Lavet med en Ansøgning til Kongen om at maatte danne et sluttet Lav paa 48 Urtekræmmere og Sukkerbagere og 12 Isenkræmmere, saa der ingen kunde nedsætte sig som Urtekræmmer eller Isenkræmmer, undtagen naar nogen døde eller nedlagde Handelen; foretrakkes skulde Kræmmer-Enker og Børn og de Svende, som bleve „forsynede“ med en Kræmmers Enke eller Datter.

Iblandt andre Forslag findes her ogsaa følgende: „Som vi ugærne have maattet fornemme, hvorledes Kræmmerne, den ene mere end den anden, ved den saakaldte Tilgift, endog paa ringe og smaa Partier, skulle søge at drage Næringen til sig, og at deraf ikke kan flyde eller følge andet end den mindst Formuendes Fordærv samt at Tjenestetyende derved forlokkes og forledes til Utroskab, naar de skulle købe et og andet, at de ikke levere Tilgiften til deres Husbonder og Madmødre og i den Sted stikke Pengene til sig“, saa ønskede man en Bøde af 2 Rdl. for hver Gang, der gaves Tilgift, selv om det var paa dens Angivelse, som havde faaet Tilgift.

7. Juli 1744 opsagde Sukkerraffinaderiet sin Kontrakt med Lavet „formedelst Tidernes Omstændigheder og andre vigtige Aarsager“, saa Lavbrødrene i Fremtiden kun kunde faa 2 pCt. Rabat af Topsukker for prompte Betaling og 1 pCt. for god Vægt, men for Candis og Puddersukker blev intet godtgjort. Herover blev man ilde tilmode og stillede endog i Udsigt, at Lavet selv vilde oprette et Raffinaderi.

Niels Titchen (1744—49)

valgtes paa Lavsmødet 17. Juli 1744 til Oldermann.

Paa Lavssamlingen 30. Juli meddelte Oldermannen, at han underhaanden havde fornummet, at det vilde have sine Vanskeligheder med Opnaaelsen af et sluttet Lav, men der var maaske andre Ting, man kunde opnaa, og han fik da Fuldmagt til at sørge for Lavets Bedste, som han formaaede.

Under 11. Sept. 1744 kom da følgende kgl. Privilegium:

Vi Christian den Sjette osv. Gøre alle vitterligt, at eftersom Urte- og Isenkræmmer- samt Sukkerbager-Lavet udi Vores kgl. Residensstad Kjøbenhavn for Os allerunderdanigst have andraget og beklaget den slette Tilstand, de formedelst Fuskere samt Omløbere og andre ere satte udi og i Særdeleshed den Uorden, der er imellem deres Dreng og Folk, som, naar de ere blevne til Svende, forlade deres Husbondes Tjeneste og nedsætte sig forat handle og udhøkre Varer, baade i stort og smaat, Urte- og Isenkræmmerne samt Sukkerbagerne til stor Afgang og Indpas i deres Næring og Handel, saa have Vi til saadant at forekomme allernaadigst for godt befundet følgende Anordning at gøre.

1. Vile Vi allern. have forbudet, at ingen Urte-, Isenkræmmer eller Sukkerbager under vedhørlig Straf maa herefterdags holde mere end een Dreng, dog saaledes at de, som have tvende Dreng, dennem beholde, indtil en af dem afgaar, da ingen igen udi den afgaaendes Sted maa antages.

2. Og paadet en Svend ikke saa hastig, som forhen sket er, skulde nedsætte sig til Præjudice for Lavet, saa skal ingen Svend herefter udi Urte- og Isenkræmmer- samt Sukkerbager-Lavet som Kræmmer indtages eller tilstedes nogen Handel at drive, førend han med rigtig Pas og Afsked beviser, at han hos en Kræmmer i Lavet ærlig og tro virkeligen har tjent for Kost og Løn som Svend i 7 Aar, hvornæst og forinden han sig som Kræmmer i Lavet maa nedsætte, han tilstrækkeligen for Magistraten bør bevise selv at være til hans Handlings Begyndelse og Fortsættelse Ejer af 1000 Rigsdaler rede kurante Midler.

3. Dog kunde den Svend, som indlader sig i Ægteskab med nogen Urte- og Isenkræmmer eller Sukkerbagers Enke, vel i Lavet indtages, naar han trolig og vel efter næstforegaaende Post har tjent sine 7 Aar

som Svend, om han end ikke aldeles af 1000 Rdl. kontante Midler er Ejer.

4. Kræmmernes Sønner, som ifølge af Lavs-Artiklerne maa indskrives for Svende, naar de have været ved Handelen udi deres Forældres Huse indtil det 18de Aar, skal ligeledes være tilforpligtede at tjene deres 7 Svendear, førend de i Lavet som Kræmmer maa indtages, men at de egentlig skulle bevise, førend de sig som Kræmmere nedsætte, at eje 1000 Rdl., bør dem ikke paalægges.

5. Fornævnte Urte- og Isenkræmmere- samt Sukkerbageres Svende skulle være tilforpligtede at give Oldermændene deres Tilholdssted tilkende, saa ofte de omskifte, ligesom Vi og allern. ville, at om nogen Svend skulde betrædes med at drive nogen Handel til Lavets Skade, saa længe han staar i Tjeneste, da skal han foruden den Straf, som Lavsartiklerne udi den 23. Post omformelde, have sin Ret forbrudt til derefter at komme i Lavet.

6. Skulde ellers nogen befindes i eller uden Lavet at lade nogen Svend betjene sig af deres Navn og Rettighed for derunder at føre nogen Handel, da skal den, som saaledes sit Navn udlaant har, have alle de hos Svenden forefindende Varer forbrudt til lige Deling imellem Angiveren og Lavet og saavel han som Svenden miste deres Lavsrettighed.

7. Og paadet Lavet kan vorde underrettet om, hvad Privilegerede, der paa denne Handel maatte findes, samt hvorvidt saadanne derefter kunde være berettigede at handle, saa ville Vi allernaadigst, at den, som noget Privilegium i saa Maade erholder, samme for Oldermændene skal forevise og Genpart deraf til ham levere, samt om nogen saadan Privilegeret skulde betrædes med at sælge til Omløbere, da skal han derfor efter Vores allern. udgangne Forordning om Kommercien af 4. Avg. 1742 dens 20. Artikel vedbørligen anses med samme Mulkt som andre Kræmmere, der holde Omløbere eller Liggere, ere paalagte at betale.

8. Og som der udi andre Lavsartikler allern. findes befalet, hvorledes den Lavsbroder bør anses, som sig ikke til rette Tide indfinder, naar han udi Vores, Byens eller Lavets Ærende vorder tilsagt, saa befale og ville Vi ligeledes allern., at hvilken Urte- og Isenkræmmer samt Sukkerbager, der vorder tilsagt for Oldermænden at møde om deslige Ærende, og han sig ikke til det Klokkeslet, som ham er tilsagt, indfinder, da bør han bøde for en Fjerdedel Time 12 β , en halv Time 2 $\mathcal{L}$ og en Time 4 $\mathcal{L}$ dansk til Lavets Fattige, men bliver han aldeles borte, da bøde første Gang 2 Rdl., anden Gang dobbelt og saa fremdeles Halvdelen til Lavets Fattige og Halvdelen til Lavets Kasse, med mindre han kan bevise sig at have haft lovligt Forfald og saadant betimeligen ladet anmelde, paadet at Lavsforsamlingen ikke efter ham skal vorde opholdt, hvorefter alle og enhver vedkommende sig allerunderd. have at rette. Givet paa vort Slot Frederiksborg den 11. Sept. 1744.

En Urtekræmmer Reinier Decker, der ikke havde mødt efter Oldermændens Tilsigelse i Anledning af hans Drengs Klage over ilde Behandling og som desuden i Aviserne havde averteret Varer med vedføjede Priser, hvilket var en Kræmmer uanstaaeligt, blev i Avgust af Oldermænden anklaget for Magistraten. Denne lod ham opkalde paa Raadstuen og gav ham en Irettesættelse, men da der ikke var nogen Hjemmel forat idømme ham en Bøde, indgav Oldermænden en Ansøgning til Gen.-Land-Økon.- og Kommereekollegiet om at tillade Lavet at vedtage en Bøde for Udeblivelse.

Grunden til at P. M. Liunge gik af som Oldermænd, var, at han gik fallit; men hans Lavsbrødre gik i Forbøn hos Kreditorerne om, at de vilde akkordere med ham, ligesom Lavet selv vilde nøjes med 15 pCt. af en Sum, han skyldte det. Det siges i Skrivelsen, at han „har forholdt og skikket sig efter sin Stand og Vilkaar, og ikke formedelst nogen sin egen Ødselhed

eller slette Økonomi er Aarsag udi hans paakommende ulykkelige og gældbundne Tilstand, men formedelst foregivne Skadenslidelse udi adskillige Maader skal være geraadet derudi“. Aaret efter gav Lavet ham et rentefrit Laan paa 100 Rdl. Samme Aar vedtoges det i Fremtiden, at Lavskassen skulde have 2 Rdl. aarlig istedenfor 1 af hvert Medlem.

8. Jan. 1745 blev Zakarias Meinertsen Lavsskriver istedenfor Prokurator Balling med 50 Rdl. Løn og $\frac{1}{4}$ af de ved Konfiskationer faldende Bøder. Ligeledes afgaves Betænkning om et Forslag til en ny Soret.

Da Universitetet søgte om, at Studenterne maatte blive eneberettigede til Ligbæren, erklærede Oldermændene 21. Jan. 1745: „Som Lavet forat efterleve Artiklernes allern. Bydende med stor Bekostning har anskaffet sig Ligklæder med hvis andet, som dertil udfordres, foruden at den største Del iblandt os ligeledes har bekostet sig Kapper, Flor etc. og saaledes er i Stand til at efterleve Artiklerne i denne Post, saa bliver endog derforuden, naar noget Lig til Jorden bestædiges, af de efterlevende, som dertil Evne have, som en frivillig Gave skænket noget til de Fattiges Ligs Befordring, som ere mange, og ofte ved Lavet indfalder, hvilken frivillige Gave, som sker, forat et saadant fattigt Lig paa en sømmelig og skikkelig Maade kan blive befordret af og ved Lavet selv, vel tilsidst befrygtelig maatte blive til slet intet, naar Bortbærelsen skulde ske af Fremmede og Lavet Uvedkommende“.

13. Marts 1745 klagede Gørtlernes Oldermænd over, at Isenkræmmerne havde forskrevet fremmed Gørtlerarbejde og købt af Fuskere; derfor havde nogle Gørtlere solgt af deres Varer til fattige Folk, der sad ved smaa aabne Bænke paa Gaden forat sælge til Bønder, Matroser, Soldater og saadanne ordinaire fattige og ringe Folk, men Isenkræmmerne havde ved Politiet frataget disse Folk deres Varer. I den Anledning tilbød Gørtlerne Isenkræmmerne at sælge dem deres Varer efter en vis Taxt, men vilde Isenkræmmerne ikke ind-

gaa herpaa, vilde de sælge deres Varer paa den Maade, de bedst kunde og til hvem dem lystede. Der kom som Følge heraf Forhandlinger, der endte med, at Isenkræmmerne forpligtede sig til kun at købe Gørtlervarer af Gørtlerne i Lavet.

26. April 1745 søgte Lavet om at faa indført en Bestemmelse, der forbyder enhver Lavsbroder at sælge Varer til Omløbere og Liggere. Der fandtes nemlig iblandt Urtekræmmerne nogle, som mere saa paa egen Interesse end bekymrede sig om Lavets almindelige Velfærd og Bedste, idet de solgte til Omløbere, skønt de fuldt vel vidste, at disse gik omkring fra Gade til Gade og Hus til andet.

6. Maj 1745 klagede Oldermændene over, at Spækhøkerne udsolgte Sirop og Eddike, hvorfor de bleve mulkterede, men da det ikke var Kræmmerne saa meget at gøre om Bøder som at faa slig ulovlig Handel afskaffet, udbad man sig en Plakat, hvori Spækhøkerne advaredes. Denne Sag var af stor Vigtighed især for dem, der boede i Ny Kjøbenhavn og mange andre Steder i de smaa Gader, hvor næppe nogen Urtekræmmer kunde afsætte disse to Varer paa Grund af de mange Spækhøkere; disse to Ting efterspurgtes mest der, da de vare den gemene Mands daglige og bedste Madkryderi.

30. Sept. 1745 klagedes der til Kronprinsen over, at hans Hofkonditor Monsr. Mars gjorde Leverance til Borgernes Bryllupper med Confiturer og deslige.

2. Juni 1746 vilde Titchen nedlægge sit Oldermændsembede paa Grund af Svagelighed, men de tilstedeværende bade ham hver for sig om at vedblive til Aarets Udgang, hvorpaa han gik ind, idet han fik Hans Kilman til Medhjælper.

Ved samme Tid meldte man til Politimesteren Knud Lyhne,¹⁾ der havde solgt sort Peber. Denne

¹⁾ Denne Mand var Morbroder til Knud Lyhne Rahbeks Fader og omtales i dennes Erindringer, især S. 1—3, men ogsaa oftere.

mente, at Handel med Peber og andre af det Asiatiske Kompagnis hjembragte Varer var fri Handel, men forat undgaa Proces og da han ikke skøttede om i Fremtiden at handle med sort Peber en detail og Urtekræmmerne havde afkøbt ham hele Oplaget, forpligtede han sig til i Fremtiden ikke at sælge Peber en detail, men forbeholdt sig fremdeles som hidtil at sælge alle Slags kinesiske og ostindiske Varer.

Da Johan Gotlieb Exner og Johan Christian Høfichen søgte om kgl. Bevilling til at fabrikere hvid Sæbe, erklærede Oldermændene 18. Juli 1746, at den hvide Sæbe, der kunde være Tale om, maatte være samme Slags som den indførte Magdeborger og Lybske Sæbe, men der var andre Sorter, som ikke kunde undværes og maatte indføres fra Rusland, Marseille og Venedig. Ansøgerne vilde have et Laan af Lavet til Indretning af Fabrikken, men dette blev afslaaet, idet en anden Tydsker ved Navn Giese 1740 havde fjernet sig strax, efterat Lavet havde forstrakt ham med 50 Rdl. til Oprettelsen af en Sæbefabrik.

21. Nov. 1746 søgte Lavet om Forandring i 2 Poster i dets Privilegier, den ene, at naar en Kræmmer var gaaet fallit, men var sat i Stand til at begynde sin Handel igen, dette da var tilladt, dog paa den Betingelse, at Oldermændene og Sessionen paaviste ham et Distrikt at nedsætte sig i, men at det derimod var forbudt den Kræmmer eller Enke, som solgte sin Ejendom, at handle mere med den Kram, hvori hans Næring havde bestaaet. Desuden ønskede man, at den Svend, der ægtede en Kræmmerdatter, som efter sine Forældres Død blev Ejer af det Hus, hvori de havde holdt deres Kram og Handel, maatte benaades med lige Ret som den, der ægtede en Kræmmerenke.

Ved denne Tid gjorde man Indsigelse imod, at der blev solgt Papir fra den jyske Fabrik ved Engelsholm i Risvis. Lavet havde 1746 modtaget henved 400 Ris derfra og vilde have antaget mere, hvis Prisen havde været saaledes, at man kunde have nogen Fordel deraf.

Lavet var nødsaget til at forskrive Papir fra Udlandet, da adskillige nødvendige Sorter ikke kunde faas her.

Johan Lorens Licht søgte sit Privilegium fra 1742 paa at skære Propper udvidet til at være Eneret; Urtekræmmerne erklærede herom 7. April 1747, at de vare villige til at ophøre med at betjene sig af Folk i deres Huse, der skar Propper, men iøvrigt tvivlede de om, at Licht kunde forfærdige saa gode Propper som de franske; hvis han kunde det, behøvede han ikke Forbud imod Indførsel, thi da vilde man af sig selv søge til ham.

Billedhuggerne søgte Kongen om Forbud mod Indførsel af fremmed Arbejde. Det var venteligt, at de mange fremmede Billedhuggere, som havde arbejdet ved Kristiansborg Slots Opførelse og igen vare bortrejste, betjente sig af deres Bekendtskab til at lade indføre adskilligt Billedhuggerarbejde. Oldermænden erklærede herom 7. April 1747: „Det er Billedhuggerne bekendt og kan uden at dølge Sandheden ikke af dem nægtes, at jo Isenkræmmerne tage alt det Billedhuggerarbejde af og hos dem, som de i deres Boder kunne afsætte, undtagen visse Sorter ægte forgyldte Spejlrammer, som de nødvendig maa lade med Glassene hidkomme, fordi de fleste Rammer, som her gøres, ere af saa slet og vaadt Træ, at samme, naar det paa nogen Tid har været i Arbejde, ved Indtørrelse og Bukning foraarsager, at Glassene springe; desaaarsag naar Køberne ej hos Isenkræmmerne kunne blive forsynede med de engelske ægte forgyldte Rammer til Spejlene, forskrive de dem enten selv eller ved en anden Ven lade dem forskrive“.

Urtekræmmer Niels Schiøtt søgte om Tilladelse til at holde to Dreng, hvilket stred mod Privilegierne af 11. Sept. 1744. Herom skriver Oldermænden 7. April 1747: „Jeg maa tilstaa, at ligesom dette er den første Post udi Privilegierne, som af Hans kgl. Majestæt selv uden nogen Anledning eller Begæring fra Lavet aller-

naadigst er anordnet, saa er den og den allerfornemste Grundvold til Lavets Velfærd i tilkommende Tid, saasom derved forekommes, at Lavets Antal ej saa stærk tiltager og forøges, som ellers skede, ifald enhver Kræmmer igen ligesom tilforn maatte holde 2 à 3 Drengene, thi naar deres Læretid var omme og 7 Aar derefter forløbne, som er deres Svendetid, saa stormede jo en hel Forsamling ind udi Lavet, hvorved den ene ødelagde og forfordelte den anden, i det Sted, naar denne Hans M.'s allernaadigste Villie og Befaling helligholdes, som det sig bør, saa kan Lavet med Tiden vente at høste Frugten af H. M.'s allernaadigste Hensigt og Intention til Lavets upaatvivlelige Opkomst og Velfærd. Hr. Schjøtt kan jo holde en Svend desto flere, og hvad vilde deraf flyde, om hans Ansøgning blev bevilget, andet, end at Svendene, som bleve fornærmede og maatte ligge uden Tjeneste, derover fik en tilstrækkelig Aarsag at besvære sig og derved Anledning at begære at indtages udi Lavet før deres Svendear vare omme, som de der ej kunde faa Kondition“.

Ved Kontrakt af 7. April 1747 satte Lavet en afdød Lavsbroders Datter Mette Katrine Gelskirchen for 40 Rdl. om Aaret i Kost til hendes Konfirmation, af hvilken Sum Lavsbrødrene udredede en Del.

Da en Sukkerbagersvend ved det kgl. Konditori søgte om kgl. Privilegium som Konditor, erklærede Oldemanden 9. Juni 1747: „Det maa tilstaas, som Supplikanten siger, at en Sukkerbager ikke af sin Konditorprofession alene uden tillige at handle med Urtekram, kan leve, thi de 5 Stadens Sukkerbagere, som paa denne Tid ere, beklage sig, at af deres Konditoris Arbejde fast lidet eller intet er afsætteligt, saasom de fleste høje Herskaber, som her opholde sig, have deres egen Konditor, og til de faa af Indvaanernes Bryllupper, som disse Ting begære, betinger enhver nu, fremfor tilforn, saa knap og nøje, at dersom Sukkerbagerne ej derhos handlede med Urtekramvarer, kunde

de næppe underholde de Folk, som til Konditoriet aparte behøves“.

30. Juni 1747 klagede Lavet til Kongen over, at adskillige udenfor Lavet paa Fremmedes Vegne holdt Avktioner, især over Papir, saa det nu var sjelden, at nogen købte en hel Ris af indenlandsk Papir hos Kræmmerne, hvorfor man søgte om, at det ikke maatte være Fabrikanterne tilladt at have andet Udsalg end paa Fabrikkerne og igennem Lavet.

3. Juli 1747 stadfæstede Kong Frederik V Privilegierne af 11. Sept. 1744.

5. Okt. 1747 advarede Apothekerne Urtekræmmerne mod at sælge Varer, som det alene var tilladt Apothekerne at handle med. Oldermændene protesterede dog imod, at det skulde formenes dem at handle med Farvevarer, hvormed Urtekræmmerne vilde vedblive en fri og uhindret Handel.

For det store Besvær, Studenterne havde med at bortbære Fattiges Lig, bevilgede Kongen dem 2. Juni 1747 300 Rdl., der skulde udredes af Lavene, af hvilken Sum Betalingen af de 22 Rdl. tilfaldt dette Lav.

Ved Aarets Udgang vilde Titchen gaa af som Oldermænd, men Lavbrødrene bad Raadmænd, Justitsraad Valeur om at overtale ham til at vedblive endnu i 2 Aar, hvortil han endelig lod sig bevæge, „thi blev han dertil saavel af velbemeldte Hr. Justitsraaden som af alle nærværende Kompagnibrødre paany gratuleret“.

4. April 1748 søgte man Rentekammeret om Tilladelse til at indføre 3—4000 Pund Perlegryn, thi vel var der nylig udkommet Forbud mod Indførsel deraf, men da man henvendte sig til Bager Mathias Breslov paa Møllen paa Volden ved Nørreport, havde man faaet det Svar, at han for Øjeblikket intet Forraad havde, og andre Steder i Landet kendtes ikke, hvor man kunde faa Perlegryn. Dette Andragende gentoges i September og bevilgedes omsider.

7. Juni 1748 kom Lavet overens om følgende Vedtægt

„Omendskønt H. K. M.'s allern. Lov og udgangne Forordninger, som grunde sig paa Guds Lov, forbyde, at intet Køb eller Salg om Søn- og Helligdage maa eller bør ske, og det saaledes var uforfødt at forfatte nogen Vedtægt om at efterlade det, som baade af Gud og Kongen er forbudt at gøre, saa dog, som en syndig Gærrighed først har forledt en og anden af os til at holde vore Boder eller i det mindste vore Huses Døre aabne om Søn- og Helligdage under og imellem Prædikenerne for incognito at sælge, hvilket har forvoldet, at saadan ond og forargelig Sædvane næsten hos os alle paa nogen Tid er indsnegen til Guds Fortørnelse og Hans Majestæts Befalingers Overtrædelse, hvorved ej alene vores Folk til stor Utroskab gives Anledning, men endog, som er det værste, at dem saavel som os selv manges Gang desformelst betages Lejlighed at holde os til Kirken og Gudstjenestes hellige Iagttagelse, er nu paa min, Niels Titchens, som nuværende Oldermands Proposition imellem os aftalt og fastsat, at saafremt nogen af os efterdags overbevises at have fra Aftenen før Søn- eller Helligdag, efter at vore Boder ere blevne lukkede, eller om Søn- og Helligdage enten før eller under Prædiken, førend Aftensang eller den almindelige Gudstjeneste er tilende, som regnes til Klokken er slagen 4 om Eftermiddagen, solgt eller for Betaling afhændet enten lidet eller meget, stort eller smaat, det være sig under hvad Skin det endog kunde være, saasom ingen Prætext i dette Tilfælde skal tjene til Undskyldning, allerhelst samme af enhver uden Skade kan og bør holdes, underkaster den skyldige sig herved foruden hvis han efter Hans Majestæts allernaadigste Lov for Helligbrøde er pligtig at bøde, end videre at betale i Straf til Lavets Fattige 5 Rigsdaler, hvilket enhver af os velbetænkt indgaar og med egenhændig Underskrift bekræftes“.

1. Nov. 1748 udkom en kgl. Forordning, at da der var indkommet adskillige Klagemaal fra dem, der handlede

med ostindiske og kinesiske Varer, over den Hinder, der tilføjedes dem af Købmandslavene, saa skulde det herefter som hidtil være alle og enhver tilladt at handle med saadanne Varer, som bleve hjembragte med det Asiatiske Kompagnis Skibe, hvilken Handel altid havde været anset som en fri Handel.

Paa dette Sted ville vi meddele Fortegnelse over forskellige Slags Varer, som Urtekræmmerne falbøde i Aviserne i Aarene 1730—50.¹⁾

Frugter, Delikatessevarer m. m.

Engelske Piblinger 100 Stk. 8—10 M. Engelske Guld-Pipins 100 Stk. 2 Rdl. Leipziger Borstorfer Æbler Skokken 1 Rdl. Franske Renet-Æbler 100 Stk. 9 M.—2 Rdl. 3 M. Franske dobbelte Pico-Renetter 100 Stk. 3 Rdl. Hollandske Æbler. Bon Chretien Pærer. Perdegrier 1735. Perdeblanch 1735. Poires grises 1747. Bonguelatiner 100 Stk. 4 M. Valnødder Skokken 5 β. Polske Valnødder Skokken 6 β. Lambertske Nødder. Spanske Nødder $\text{R} 12 \beta$. Spanske Val- og Hasselnødder. Krakmandler $\text{R} 12—28 \beta$. Valenske Mandler. Søde Mandler $\text{R} 18 \beta$. Citroner 100 Stk. 10 M.—3 Rdl. 4 M. Stradske do. 100 Stk. 8 M. Appelsiner 100 Stk. 10 M.—4 Rdl. (ogsaa Aepfel de China). Pomerantser 100 Stk. 15 M. Meloner. Kejserinde-Appelcaaser. Granat-Æbler Stk. 6—12 β. Færskner $\text{R} 4 \text{ M}$. Vindruer. Spanske do. $\text{R} 24 \beta—2 \text{ M}$. 8 β. Paradisæbler $\text{R} 4 \text{ M}$. (1747). Sachsiske Lindser $\text{R} 8 \beta$. Tyrkiske (hvide) Bønner eller Prinsessebønner $\text{R} 4—8 \beta$. Cacaobønner $\text{R} 2 \text{ M}—2 \text{ M}$. 4 β (Cacao de Curague nævnes 1748). Kastanier $\text{R} 4—12 \beta$. Store Lionske Kastanier, saakaldte Marroner $\text{R} 8 \beta$. — 1746: Franske Kastanier L $\text{R} 10 \text{ M}$., $\text{R} 12 \beta$, en do. anden Sort, som falder noget tørre, kaldes Bilbaose, som Konerne gaa

¹⁾ Meddelt af Hr. Kontorchef Stolpe.

med, L R 8 M. Tyrkiske Korender R 7 B . Figener R 8 B —1 M. Tydske Svedsker L R 2 M. 8 B , R 3 B . Malaga Cathrine Svedsker R 1 M. 4 B . Cathrine Svedsker R 14 B . Franske Montebauske Svedsker. Konfekt-Rosiner R 1 M. Tørre Kirsebær R 9 B . Tørre Æbler R 9 B . Tørre Pærer R 8 B . Do. Marmisir-Pærer. Tørre Hyben R 20 B . Sevilske Oliven. Franske do. Pot 28 B . Marsilianske do. Capers R 1 M. Capers & Oliven Pot 2 M. Tyttebær i Glas. Syltede Multebær. Lemon-Asier R 3 M. Mangol do. R 3 M. Bambus eller Bombas Asier R 3 M. 8 B —8 M. Petersilien Asia R 4 M. Wandgras do. R 4 M. Pegel-Lemoner O : Lemoner, som ligge i Pegel. Syltede Lemon Valsknuder à 3 M. Legnier à 2 M. 8 B . Dantziger lagede Agurker Ankeret 8 M. Do. Agurker i Æddike $\frac{1}{2}$ Anker 2 Rdl. Syltede Champignons, Potteglas 4 M. Tørre do. Lod 12 B . Spids-Morkler R 9—10 M. Morkler Lod 8 B . Trøfler R 14 B . Consionelle R 6 Rdl. 1 M. 8 B . Mousserons Lod 8 B . Pingeler R 3 M. Pistacier Lod 8 B . Bruneller R 28 B . Bruneller i Æsker. Oliven-Olie. Orange-Olie. Jasmin-Olie. Provence-Olie. Venetiansk Bom- og Magen-Olie. Grønne og gule syltede Pomerantser R 2 M. 8 B —3 M. Indlagte Citroner. Pressede Pomerantskager. Tør Succat R 2 M. 8 B . Frugter, som kan brydes i Stykker, med franske Deviser. Rouanske & Bajonne tørre Konfiterer.

Som Konfiterer nævnes: Syltede Svedsker, Kirsebær, Mandler, Abrikoser, Meloner, Valnødder, Kvæder, Pærer, Pomerantser, Pomerantsskaller, Ingefær.

Chokolade, Portugisisk R 5 M. Do. Spansk R 4—5 M, bitter og sød. Do. Hollandsk R 2 M. 8 B —3 M. Nürnberger Peberkager Dusin 2 M. 8 B . Engelske do. R 12 B , store 1 M., smaa med Bogstaver paa à Stk. 5 B . Hvide Peberkager Dusin 24 B . Hollandske Konfekt-kager Dusin 12—24 B . Smaa Konfektkringler Dusin 6—12 B . Hamborger Sukkerkager Dusin 24 B . Hvidt chinesisk Puddersukker R 14 B —1 M. Soya, Bout 8 M.—2 Rdl. Do. Ostindisk Pot-Bout 3 M. (1741). Do.,

Chinesisk Pot-Bout 2 M. 4 β . Thornske Roer. Bot-
feltske Roer R 10 β .

The.

Kejser The R 7 M.—3 Rdl., undertiden grøn eller
som skænker grøn. Ziou Zioung R 7 M.—2 Rdl. Hey-
san R 6 M.—10 M. Peco R 6 M.—10 M. Congo R
4 $\frac{1}{2}$ M.—10 M. Grøn The R 5 M.—9 M. The de Boue
(eller Bohe) R 3 M. 8 β —6 M., nævnes undertiden som
gammel eller Kistethe. The de Chegviano R 6 M. (kun
1738). Kugel The R 10—12 M. (1743), desuden nævnes
Kugel-Ziou-Zioung og Kugel-Kejser-Heysan R 12 M.
Hejsan Gobü-The R 9 M., skænker grøn (1746). Patrie
Ziou-Zioung. Songlo R 5 M. 8 β (1747).

(NB. The nævnes i forskellig Pakning, derimellem
Tutenage-Daaser, men noget der hed Tutenage
(hvad?) solgtes ogsaa alene for 12 β R).

Kaffebønner

(blaa, hvide og brune).

Levantiske R 2 M.—1 M. Martinique R 28 β —2 M.
8 β . Syrnarn (Smyrna?) R 2 M. 4 β . Sigenar (1 Gang).
Javanske første Gang 47 (man kan accordere om Prisen
 $\frac{30}{10}$ 47) R 2 M. 4 β . Franske Kaffebønner (1748).

Oste.

Engelske R 11—20 β . Chester R 14—18 β .
Glocester 12 β . London Present 20 β .

Hollandsk R 12—18 β : Sødælks, Camin eller
Nøgle-Ost. Present. Edam. Leydenske Kryder-Ost
 R 18 β .

Fransk: Angelot Stk. 28 β . Rouansk Hjerte-Ost.
Rocquefort (1745).

Parmesan $\text{R} 2 \text{ M. } 8 \text{ B} - 3 \text{ M. } 8 \text{ B.}$ Limburger $\text{R} 2 - 4 \text{ M.}$ Schweitzer (kun nævnt en Gang, 1737). Danziger $\text{R} 7 - 10 \text{ B.}$, nævnes ofte som gammel Danziger Montauer. Elbinger $\text{R} 8 \text{ B.}$ Eiderstedts $\text{R} 7 - 8 \text{ B.}$ Kommen $\text{R} 8 \text{ B.}$ Faare-Ost og Hollænder-Ost. Tybo-Ost (1746).

Mel og Gryn.

Engelsk Hvedemel og Engelsk Flor eller Blomthel $L \text{R} 6\frac{1}{2} - 7 \text{ M.}$ Holstensk Hvedemel $L \text{R} 3 \text{ M. } 8 \text{ B} - 4 \text{ M.}$ Hamborger do. $L \text{R} 4 \text{ M.}$ Lollandsk do. $L \text{R} 3 \text{ M. } 8 \text{ B} - 4 \text{ M.}$ Eiderstedts Bankebyg $\text{R} 5 \text{ B.}$ Mannagryn (Lollandske do.) $\text{R} 9 \text{ B} - 1 \text{ M.}$ Hirsegryn $\text{R} 6 - 8 \text{ B.}$ Eiergryn $\text{R} 6 - 8 \text{ B.}$ Cracauer do. Holstenske Boghvedegryn Skp. $5 \text{ M. } 8 \text{ B.}$ Perlegryn $L \text{R} 7 - 8 \text{ M.}$ Do. Hollandske $L \text{R} 6 - 10 \text{ M.}$ Risengryn $L \text{R} 5 \text{ M.}$ Sago $\text{R} 18 \text{ B} - 2 \text{ M.}$ Do. Ostindisk $\text{R} 2 \text{ M. } 8 \text{ B.}$ Hvid Stivelse $\text{R} 6 \text{ M.}$ Fin Pudder $\text{R} 6 \text{ B.}$ Spanske Macron-Gryn eller Nudler $\text{R} 1 \text{ M. } 8 \text{ B} - 2 \text{ M.}$ Spanske Nudler $\text{R} 1 \text{ M.}$ Italienske Nudler $\text{R} 24 \text{ B} - 2 \text{ M.}$, i Figurer lidt dyrere.

Hans Kilman (1749—55).

19. Feb. 1749 klagede Oldermænden over „at Tobakspinderne saavel som The- og Porcellainshandlerne have ligesom med en Slags Rettighed udi deres Huse og Boder understaaet sig at sælge forbudte Tobakspiber“, hvorom de fik en Advarsel gennem Politiet.

9. April 1749 søgte Oldermænden at formaa det Vestindisk-Guineiske Kompagni til at give 10 pCt. Rabat paa Sukker. Efterat have mindet om, at Lavet nu i 5 Aar kun havde nydt 2 pCt., skriver han: Saa længe enhver ligesaa vel som Kræmmerne uden Forskel maa udi smaa Partier indtil 20 R paa Sukkerhusene tilkøbe sig alle Slags Sukkere, ja end mere om ikke

paa Aars og Dags Kredit, da vi som ere Kræmmere og af vores Handel og Næring med Billighed skulle leve, dog med kontant strax maa betale alle de Sukkere, som vi debitere, saa at Partikulaire have større Præference end nogensinde Lavet, vi og desuden ej kunne erholde 1 R Sukker, undtagen Pengene følge kontant, ja det er vel og mere end engang passeret, at enten en liden Mangel udi Pengene kan have været eller og at Dukater ej have været vægtige nok, da Budet uden at betros Sukkeret først har maattet gaa hjem til sin Husbonde.

14. April 1749 afsluttede Lavet Kontrakt med Salomon Burton, der havde oprettet en Tobakspibefabrik, hvorved han forpligtede sig til ikke at sælge Piber en detail og kun en gros til Urtekræmmerne til visse fastsatte Priser.¹⁾

14. April 1749 udgik et kgl. Reskript, at naar en Svend vilde nedsætte sig og ikke ved nøjagtigt Bevis kunde godtgøre, at han enten ved Arv, Testamente eller af sine Forældre havde faaet de 1000 Rdl., der vare en Betingelse for Optagelse i Lavet, maatte Magistraten paalægge Vedkommende at aflægge Ed eller fremkomme med edelige Vidnesbyrd om, at han i Virkeligheden var Ejer af nævnte Sum.

Da Farveplantagen udenfor Vesterport nu var i Stand til at forsyne Staden med Crap til Farve og derfor søgte om Toldbeskyttelse, anbefalede Oldermændene dette.

Da Grossererne søgte om at holde aabne Boder og Kældere, afgav Oldermændene følgende Erklæring 3. Nov. 1749: Grosserernes Handel bør fornemlig bestaa deri, „at de altid kunne være udi Stand med store Kapitaler og vidtløftig Korrespondance at distingvere sig udi Handlingen, at de uden nogen Slags Monopolium eller Privilegier kunne søge deres Avantage paa

¹⁾ Om denne Fabrik se C. Nyrop, Danmarks Kridtpibefabrikation 1881.

de Steder, hvor andre Handlende af Mangel paa Kapital og Connoissance ikke formaa at entrere, og saaledes anlægge Kapitaler udi Handling, at her kan være Forraad af Købmandsvarer, for samme ikke alene her udi Staden at debitere, men endog overalt i Provinserne udi Danmark og Norge saa og udi Øster- og Nordsøen at kunne employere, at de handle saaledes, at Kapitalerne conserveres i Riget derved, at de employere Landenes egne Produkter, saasom: alle Slags Fiskevarer, Tran, Tjære, Jærn, Tømmerlast og undertiden Kornvarer og deslige flere Ting, som her kunne have, i Spanien, Portugal, Italien, Frankrig eller paa andre Steder i Øster- og Nordsøen med Avantage, enten imod Kontanter eller og at barrattere samme imod andre til vore egne Landes Fornødenhed behøvende Varer, og saaledes at indrette deres Handling, at samme ikke alene sker imellem vore egne Provinser og her i Staden, men endog imellem fremmede Riger og Steder, saasom fra et udenrigs Sted til et andet, thi paa saadan Maade blive der Kapitaler udi Riget, som ved deres Handel paa Varerne avanceres. Dernæst at vedligeholde Interessen udi de kgl. octroyerede Kompagnier samt befitte sig paa Skibsrederier eller for egen Regning at lade udgaa Skibe til at søge Fiskefangst, Hvalfiske- og Sælhundefangster, ligesom Grossererne udi Holland, England og Hamborg drive Handel og Fiskeri under Island, Grønland, Færø og paa Bankerne under Skotland, thi ved denne Handel, hvorved ikkuns Fragter og Folkehyre medgaa, kan, naar Gud velsigner Fiskeriet, avanceres store og anselige Kapitaler, som blive udi Riget, foruden at Navigationen herved uimodsigeligen befordres. Saaledes at handle er en gros Handlings rette Natur, Art og Beskaffenhed, og derved have Hollænderne og Hamborgerne fundet deres Flor og Opkomst og deres Navigations Fremvæxt og Tiltagelse, og naar Grosserernes Handel derefter indrettes, som bør være deres eneste Hovedøjemed, vindes derved erfarne Købmænd, som daglig praktisere jo mere og

mere Indsigter udi Handlingen til dens Flor og Tiltagelse, og paa saadan Maade have Grossererne mange store og herlige Fordele og kunne paa saa utallige Maader og ved Handel med mange Slags Varer og adskillige Rigers Produkter befordre deres egen saavel som disse Rigers Fordel og Avantage uden at tragte efter i particulaire Boder eller Kældere at handle en detail eller udi smaa Partier, som ikke er Grossererstanden anstændigt“.

1750 vilde Apothekerne forbyde Urtekræmmerne at sælge en Del Varer, som de mente tilkom dem, men Oldemanden erklærede, at disse Varer vare specificerede i Lavsartiklerne, og de befattede sig ikke med at berede dem til Lægemedler. Hvad de giftige Sager angik, da brugte de samme Forsigtighed som Apothekerne, idet de altid havde en Bøtte med Vand i Boden, hvori den, der havde rørt ved farlige Ting, strax vaskede sine Hænder, og det kunde ikke bevises, at nogen Ulykke havde tildraget sig i slige Tilfælde, ja, istedenfor at formene Urtekræmmerne at handle med hvid Vitriol og Aurum primentum, burde det tillades dem at handle med flere Varer, der foruden til Medicin brugtes til Røgelse, Farverier og Destillerere og ikke vare giftige.

1. Juni 1750 indgav Lavet en Ansøgning til Kongen om, at det maatte forbydes at give Tilgift, „i Henseende til sligt Tid efter anden af nogle unge Folk, der tilforn udi Lavet som Kræmmere ere indlemmede, er blevet til en Disorden, at udi Urteboden paa en Skillings Købmandsskab tilgives Safran, Muskatblommer og deslige fine Specerier tilligemed Sukker og andre kostbare Varer, hvorudover den Sælgende forud maa se en banet Vej til sin og sines ulykkelige Undergang“. Derimod kunde det nok være tilladt at give Tilgift af det brune Puddersukker og andre simple Varer. I Overensstemmelse hermed udkom et kgl. Reskript af 3. Nov., meddelt ved Raadstueplakat af 9. Nov., hvorved alle Tilgifter og Foræringer bleve forbudte.

1751 tegnede Lavsbrødrene sig for 192 Rdl. 3 M. aarlig til Fattigvæsenet, ifølge et kgl. Reskript af 19. Febr. til Magistraten om at opfordre Lavene til at yde Bidrag, da Fattigvæsenet nu opholdt over 2500 Nødlidende foruden de Løsgængere og Tiggere, der førtes til Børnehuset.

12. Marts 1751 tilskrev Oldermændene Politimesteren saaledes: „For engang at se Urte- og Isenkræmmelavet mainteneret ved de dem allern. forundte Artikler og at faa Fuskerne afskaffede, som nu i nogen Tid næsten have taget Overhaand paa Gaderne og i Husene, hvor de med diverse Urtekram under Kaaberne udi Torvespande omløbe forat sælge, Lavet til største Præjudice, haver jeg med Sessionens Godtfindende resolveret, at alle de Urte- og Isenkram- samt Sukkerbager-Varer, som af Politiet, uden Kræmmernes Medfølge, hos Omløberne kunne antræffes og konfiskeres, samt de deraf følgende Strafbøder maa tilhøre de Politibetjente, som saadanne Fuskere kunne antaste, uden Lavets ringeste Prætension. Iligemaade, da det erfares, at udi de Nyboder bruges fri Handel med Urtekram og det uden ringeste Frygt, deklareres og allerydmygst, at saa ofte Politibetjentene nogen derudi med Urtekramvarers Falholdelse, enten af sig selv eller efter andre Particulaires Anvisning kunde træffe, da skal ej alene de konfiskerede Varer, mens endog, som før er meldt, Strafbøderne Politibetjentene være hjemfaldne; dog bedes allerydmygst, at naar Fuskerne udi Nyboder af Politibetjentene alene attraperes, det da imod Betaling af Vedkommende maa gives mig tilkende, saa det deraf kan erfares, hvem deslige Liggere eller Omløbere holder“.

Nogen Tid efter angav Oldermændene 5 Personer for Admiralitetet, der handlede med Urtekram.

3. Juni 1751 søgte Lavet Kongen om Tilladelse til at holde Urteboderne aabne paa Søn- og Helligdage efter Kl. 4 efter Aftensangsprædiken og Aftenen forud for disse, da uberettigede Personer, som boede inde i

Huse og paa Sale, paa saadanne Tider benyttede sig af Lejligheden og solgte adskillig Urtekram. Dette tilledes ved Reskript af 24. Sept. 1751.

Da Oldermændene havde erfaret, at adskillige Personer, der havde kgl. Privilegium paa at handle med Galanterivarer, søgte om Tilladelse til Handel med Isenkram, gjorde han opmærksom paa, at mange honette Familier af Hans Majestæts brave Borgere derved ej alene vilde blive svækkede, men endog ruinerede.

25. Sept. 1751 tilskrev Gen.-Land-Økon.- og Kommercekollegiet Magistraten saaledes: „Da adskillige af Urtekræmmerlavet idelig overhænge Kollegierne med Ansøgninger om at indføre en Del Olier, Mandler og andre Varer fra anden Haand under Paaskud, at de ikke her ere at bekomme, hvilket dog er ganske stridigt imod Hans K. Mts. allerhøjeste Villie og Forordningen af 4. Avg. 1742,¹⁾ saa vilde det behage Eders Excellence, højtærede og gode Herrer, at lade Oldermændene for bemeldte Lav for sig kalde og ham betyde, at han fremkaldede Lavet og dem samtlig tilkendegav, at de herefter holdt sig fra deslige egennyttige og imod højstbemeldte Forordning stridende Ansøgninger, allerhelst de ikke kunne være forlegne for de kvæstionerede Varer, saasom det allernaadigst ikke er forment Urtekræmmerne selv at lade komme deres Varer fra Middelhavet og første Haand, men om de dertil ikke have Evne eller Korrespondence, kunde de ved Grossererne eller Andre paa de Steder af Hans K. Mts. Undersaatter Handlende lade dem ordinere, ikke at tale om den store Lettelse, det almindelige Handelskompagni ved deres Avktioner og Retourer forskaffer til slige Varers Erholdelse, hvor Urtekræmmerne noksom, naar de ikke af Modvillighed ville efterlade det, kunne blive forsynede, og paa det de sidst Ansøgende desto bedre kunne vides, saa have vi herved villet lade følge den

¹⁾ Se S. 94.

os paa dem fra det kgl. Rentekammer tilstillede Specification“.

26. April 1752 søgte Lavet Kongen om Tilladelse til at handle med alle Slags Baand, Bændler, Traad og deslige, „da det fra ældgamle Tider af har været brugeligt, at enhver Negotierende frit og uden nogen Slags Modsigelse dermed har handlet, ja end ydermere af dem, som derpaa aldrig noget Borgerskab have vundet, falholdes“, og da Urtekrømmerne højlig præjudiceres ved, at enhver uden Forskel frit maa bruge Næring med Kinesiske og Ostindiske Varer.

I Maj klagede Isenkrømmerne over Fornærmelse i deres Næring af Folk, der solgte Spejle, Lampetter og løse Glas, og Sukkerbagerne over Indpas af det kgl. Huses og de kgl. og fremmede herværende Ministres i Gage staaende Conditores, der under Paaskud af Foræringer betjente Stadens Indbyggere ved Bryllupper, Barsler og Gæstebud.

26. Juli 1753 gjorde Lavet kraftig Indsigelse imod en Ansøgning fra Grossererne til Kongen, der vilde fremkalde Handelslavenes totale Ruin, idet de søgte om Eneret til Oplagsfrihed, og om at Detailhandlerne ikke maatte sælge større Partier Varer; desuden ønskede de, at det skulde være enhver Grosserer tilladt, naar han fandt for godt, at indtræde i ethvert Lav, der handlede en detail.

Andreas Bundsen (1755—57)

valgtes til Oldemand 20. Febr. 1755.

1756 gave Lavsbrødrene 63 Rdl. 1 $\frac{1}{2}$ til Opfostringshuset, til hvis Oprettelse alle Lav opfordredes at yde Bidrag.

Uagtet Irettesættelsen af 25 Sept. 1751 tillod Gen. Land-Øk. og Kom. Kollegiet dog 21. Juli 1756 Urtekrømmerne at indføre fra anden Haand et anseligt Parti navnlig af Rosiner og Bomolie, dog alene for denne Gang og uden Følge for Fremtiden, „thi det er dem uforment at lade deslige Varer direkte fra første

Haand komme, hvilket vi have remarqveret som noget besynderligt, ikke at være sket enten ved Skib at fragte eller selv for egen Regning Skib at udstyre, uagtet denne Nations Skibe ere paa Farten i Middelhavet for alle afrikanske Armateurs ganske sikker. De kunde og ved en ringe Møje lade enten ved Handelskompagniet eller Grossererne her i Staden det behøvende saa betids bestille, at al Mangel kan forekommes, hvorfor deslige Ansøgninger, som nu saa ofte er sket, engang bør ophøre, ligesom de og herefter aldeles ikke mere bevilges“.

1756 vedtog man aarlig at give 20 Rdl. til Raadstueskriverstuen for den store Møje og Umage, man der havde med Expeditioner for Lavet.

Christian Poul Freese (1757—61)

valgtes af Magistraten til Oldermænd 1757, uagtet han havde færre Stemmer end 4 andre. Grunden var formodentlig den, at man engang vilde have en Isenkræmmer til Oldermænd.

1757 opfordrede Magistraten Lavet til at yde noget vist aarlig til Frederiks Hospital, da der hos en og anden kunde være Dreng, der havde Hospitalets Hjælp fornøden, og man foreslog Oprettelse af en Sygekasse for alle Læredreng fra Lavene eller anden Indretning, hvorved syge Læredreng kunde komme paa Hospitalet, uden at det blev for bekosteligt for Mesteren. Dette Lav vilde dog ikke forbinde sig til noget.

Da Smedene vilde formene Isenkræmmerne at forskrive Smedearbejde fra Udlandet, erklærede Oldermænd 18. Juli 1757:

„I hvorvel Smedene i forrige Tider, da de fik deres allern. Lavsartikler, som tillige tillade Isenkræmmerne at sælge alle Slags Jærn i Arbejde, vare ligesaa gode og vel mere habile, end de nu ere, hvilket det gammel-dags Arbejde endnu kan udvise, lade Isenkræmmerne dog hos Smedene forfærdige adskilligt groft og ordi-nært Smedearbejde, som er muligt her at faa og Sme-

dene ville have Umage at gøre, nemlig grove Ildskuffer og Tænger, Jærn-Fyrfade, Ben til Pander og Komfurbeslag med videre, som dog alt ikke er Arbejde for de rige men for de fattige Smede, der ikke have Evne eller Forlag til at paatage sig stort Bygnings- eller andet Arbejde, fordi de strax kunne faa Skillingen derfor. Vinduesbeslag ved jeg ej, at nogen Kræmmer nogen Tid har haft tilfals, men om høje Herskaber og fornemme Standspersoner have ladet noget sligt komme til eget Brug, saa har vel Aarsagen dertil været, at de ej her hos Smedene have kunnet faa det af saaden Sirlighed, som de ville have det. Isenkræmmerne sælge smaa Skuffe- og Ladelaase, som mange af Smedene endog selv købe med Forundring over det gode Køb og Arbejde, saa og Taskelaase, som er mig bekendt, at en eneste Smed har købt 16 til 20 og flere Stykker ad Gangen for 24 til 28 β Stykket og igen har solgt dem med Fordel. Af fine polerede Ildskuffer og Tænger købe Smedene og en Del for 4 til 6 $\frac{1}{2}$ Parret og igen sælge dem for 10 til 14 $\frac{1}{2}$ Parret, hvilke ere saa vel og godt gjorte, at næppe nogen Smed her kunde gøre dem efter, uden at han i det mindste maatte faa 3 dobbelt højere Betaling derfor. Stegeristerne ere ikke alene slebne og meget bedre end de, her gøres, men endog meget lettere Køb og de fleste deraf forsendes til Vestindien. Jærnskruer eller de saakaldte Holtzskruer ere ikke alene vel gjorte, saa at næppe nogen Smed her kunde gøre dem efter, men de sælges endog Dusinet for 5—6 β ; af disse købe Smedene ogsaa selv en stor Del, og ifald de selv skulde gøre dem, vilde vel Dusinet komme til at koste 24 β . Det samme omtales nu med Hensyn til Stænger eller Trensebid, Jærn-Grimeskafter, Skruestikker, Ambolte, at Smedene købe dem billigere end de selv forfærdige dem.

„Hvad Flinter, Karabiner og Pistoler betræffer, da er dermed liden eller ingen Handling hos Isenkræmmerne, undtagen hvad som behøves til Grønland og Guenedien; derimod forskrive Bøsemagerne her baade

Laase og Piber udenlands fra og alene sanke det, og det, som de gøre Leverancer med til Guenedien, forskrive de hel færdigt. Jærn-Strygejærn er og et betydeligt Instrument for Fruentimmer, særdeles af den Façon og Arbejde, der nu bruges, som næppe af nogen Smed her kan gøres saaledes, som nogen kunde være tjent med, og heller ikke, uden at det skulde koste 3 Gange saa meget som de fremmede. Hvad Hus- og Skibstømmermands- samt Hjulmandsredskab, Borer eller saakaldte Tøjsmedarbejde, Krumknive og Kokkeknive angaar, da er dette hverken Grov- eller Klejnsmedarbejde, men alene Tøjsmedarbejde, hvilke have lært at gøre det og deslige skærende Værktøj, og skal her i Byen alene være 2“. „Det eneste Middel, som skal tvinge Haandværksmanden til at gøre godt Arbejde for taalelige Priser, er, at Indførsel er tilladt, omendskønt den ikke maatte anses for at være en redelig Patriot, som vilde købe udenlandske Varer, naar han kunde faa indenlandske gode Varer for samme Pris, men naar Forbud er sket, saa blive almindelig Arbejderne comode og forhøje Priserne paa deres Varer, i hvor slette de endog ere“. „Smedene have desuden nu fremfor i forrige Tider nok at fortjene ved. Naar var Staden saa folkerig, som den nu er? Naar byggedes mere, end der nu bygges? Naar holdtes her flere Ride- og Vognheste, Vogne, Carosser og Phaetons, end her nu holdes? ved hvilket alt Smedene have daglig overflødig at arbejde og leve af“.

1. Sept. 1757 klagede Oldermannen til Politimesteren over, at Marchandiserne solgte Knapper, Spænder og Stokke, og et Par Politibetjente gik derfor omkring og advarede Marchandiserne.

I samme Maaned maatte Isenkræmmerne afgive Fortegnelse over, hvilke Varer af Pretiosa, Guld og Sølv, de havde til Forhandling. Det ses, at det navnlig var Urkæder, Knapper, Daaser, Spænder og Knive med Sølvskafter; det var Guldsmedene, der havde gjort Indsigelse imod denne Handel.

I November gjorde Oldermændene opmærksom paa, at Krudtmøllen ved Jægersborg Dyrehave skulde nedlægges og at der bekvemt kunde anlægges en Hammer-, Poler- og Slibemølle hvorfor han indstillede, at Lavet skulde søge Kongen om at faa Møllen til Gave. De tilstedeværende tegnede sig for 21 Aktier á 100 Rdl. og en Ansøgning blev opsat. Det varede imidlertid endnu nogle Aar, inden deres Ønske gik i Opfyldelse om at faa en Fabrik, hvis det virkelig var et Ønske og ikke den haarde Nødvendighed, i det der i denne Tid ligesom tidligere hvilede det Tryk paa Lavene, at de vare pligtige til at fremme den indenlandske Industri.

Da Børstenbinderne vilde nedlægge Forbud mod, at Isenkræmmerne indførte fremmede Børster, erklærede Oldermændene 28. Avg. 1758, at de kun indførte nogle faa fine lakerede Klædebørster og Fløjelsbørster med hvide blegede Haar, som ikke kunde gøres her, saa og nogle hollandske Tjærekoste, som alene indførtes af en eneste Isenkræmmer, da de hollandske Skippere ikke kunde bruge de Tjærekoste, som gjordes her. De Pensler, som Børstenbinderne her forfærdigede, vare ubrugelige, og der anføres adskillige Exempler paa, hvor uselt Arbejde, de i det hele leverede.

I Avgust 1758 fremkom Lavet med en Indstilling til Kongen i Anledning af, at adskillige Personer uagtet Lavsartiklerne og Privilegierne af 11. Sept. 1744 havde i den senere Tid faaet Bevilling paa at handle; 9 saadanne foruden adskillige af Lavets Svende, der ikke havde fyldestgjort noget af det, der fordreder, vare efter særlig Tilladelse indtagne i Lavet, der bestod af over 80 Familier, af hvilke de fleste næppe havde Udveje til det daglige Brød paa Grund af de mange Privilegerede og paa Grund af, at det var tilladt alle og enhver at handle med The og Kaffe. Lavets Medlemmer bad derfor om, at deres Privilegier maatte haandhæves og at Ingen, der ikke havde lært i Lavet og fyldestgjort Privilegierne, maatte indtages i dette eller have Tilladelse til at handle. Ogsaa Magistraten

havde erklæret sig til Fordel for Lavet og vist, hvorledes Kræmmerne nødvendig maatte blive ødelagte ved de mange Privilegerede.

Denne Ansøgning sendte Kancelliet til Generalprokurør H. Stampe og denne berømte Lovkyndige afgav en meget nedsættende Erklæring imod Lavsvæsenet i det hele og særlig imod Nødvendigheden af Kræmmerlav. Om Urtekræmmerlavet skriver han bl. a., at skønt der if. Lavsartiklerne skal anvendes 11 Aar paa at lære „dette vigtige Haandværk“, førend man maa øve det paa egen Haand, er han dog vis paa, at det ikke er mere, end de fleste kunde lære i 11 Maaneder og mange i 11 Uger. Der siges i Artiklerne, at man skal tjene 4 Aar for Svend, men hvis nogen havde været Svend i 10 Aar og i de 7 Aar ingen Tjeneste havde kunnet faa, kunde han ikke komme i Lavet, hvorved man havde et sikkert Middel til at holde den ude, man ikke vilde have i Lavet, ved at aftale indbyrdes, at ingen vilde tage ham i Tjeneste. Ved Privilegierne af 1744 blev det yderligere bestemt, at en Svend skulde tjene 7 Aar og eje 1000 Rdl., saa der nu skulde bruges 14 Aar forat lære denne vanskelige Profession, og saa var man endda ikke vis paa at komme i Lavet. Ved at undersøge Lavsartiklerne finder Stampe kun een Artikel, der er til Fordel for det almindelige, nemlig at Kræmmerne skulle fremhjelpe Manufakturer og Haandværkere, dog dertil ser man intet og Øvrigheden tier, men saa snart der fremkommer det mindste Skin, af noget, der kunde stride imod Lavsartiklerne, er Lavet strax færdigt til at klage over Fornærmelse, og Øvrigheden er ligesaa færdig til at understøtte det deri¹⁾.

Sagen blev henlagt, da Kommercekollegiet erklærede sig enigt med Generalprokurøren, men fra den Tid blev der endnu taget mindre Hensyn til de Privilegier,

1) Erklæringer, Breve og Forestillinger, Generalprokurør-Embedet vedkommende af H. Stampe III. 1795, 143—78.

som Regeringen selv havde givet Lavet, end tilforn, og der blev lagt et haardere Tryk paa det i Henseende til dets Forpligtelse til at fremme Manufakturerne.

Da Stampes Erklæringer udkom 1795, berørte hans ringeagtende Dom om Urtekræmmerne disse selvfølgelig pinlig og den daværende Oldermænd Friborg tog Anledning til at udgive et Modskrift.

16. Maj 1759 meddelte Gen. Land-Økon.- og Kommercekollegiet, at saavel Urtekræmmerne som andre nu forlangte større Kvantiteter raffineret Sukker ved det kgl. Raffinaderi, for derved at nyde større Rabat, nemlig 3 pCt. paa Topsukker og 2 pCt. paa Kandis, men denne Rabat blev nu ophævet, og det blev forbudt Raffinaderiet at sælge i større Partier end i 20—25 $\mathcal{R}$ til Private og det dobbelte til Urtekræmmerne; derimod skulde disse faa Sukkeret 2 β billigere for Pundet end ved andre Raffinaderier. Dette gav Anledning til, at Sælgekoner og Omløbere nu købte Sukker og Urtekræmmerne ikke altid kunde faa, hvad de ønskede; navnlig blev en Person særlig begunstiget af Udsælgeren ved Raffinaderiet, hvorover Lavet næste Aar besværede sig for Kongen.

I Maj 1760 maatte Lavets Medlemmer give Fortegnelse over, hvor stort deres Forraad var paa fremmed Glas og naar de mente at faa udsolgt. Forraadet bestod af Flasker og Bouteiller, Sylteglas, Krus og Mælkekander, Klokker og Timeglas, Fugle-, Blæk- og Apothekerglas, Hovedvands-, Olie-, Pomade- og Capers, Glas, Zvibel- og Sukkerglas, Tragter, Patteglas og Lamper, Rømmertter, Øl-, Studs- og Brændevinnglas, Kammerpotter og Uringlas, Gruestene og Vindues Glas.

I Feb. 1761 gaves ligeledes Fortegnelse over Lavets Forraad paa Tobak, nemlig Røgtobak: 4 Sorter Knaster; Snustobak: Spansk Tobak, Rapeer, Islandsk, Pergamot og Hannoveransk, i Anledning af en Forordning af 31. Dec. 1760 og en Skrivelse fra Gen. Land-Økon.- og Kommercekollegiet af 16. Jan. 1761 til

Magistraten, der anmodedes om „paa det alvorligste at tilholde og befale alle vedkommende Tobaksælgere, det de hverken udi Tobakkens Maal og Vægt eller udi dens Pris, for saa vidt de i Skillingstal afsætte, understaa sig at gøre nogen Forandring, hvorved den gemene Mand det allermindste efterdags mere end tilforn kunde afgaa, men endog at Magistraten vilde behagelig foranstalte al dermed behøvende Opsigt, og da man allerede er underrettet om saadanne Tobakshandlers utilladelig begyndte Maade til at ophidse den gemene Mand, saa er det og meget mere fornødent, at de derudi skyldige vorde ved paalidelig Undersøgning udfundne og efter Beskaffenheden vedbørlig afstraffede til al deraf ellers flydende Ulejlighed at forekomme“.

Niels Titchen (1761)

valgtes paany til Oldermann 5. Marts 1761.

Ved kgl. Reskript af 10. April 1761 paalagdes det Magistraten at indberette, hvor vidt Lavet havde efterkommet den 8de Post i Lavsartiklerne om at fremme den indenlandske Industri, og hvis det havde været efterladent, da at efterkomme det, hvis det ikke vilde have sine Lavsartikler og Privilegier forbrudt. Ligesom Kongen ved Plakat af 1. Nov. 1748 havde tilladt Alle og Enhver at handle med ostindiske og kinesiske Varer, som kom hjem med Kompagniets Skibe og hvoriblandt var The og Kaffe, som nævnes i Lavsartiklerne, saaledes bevilgedes det nu i Henseende til de Varer, som frembringes her i Landet eller komme fra Kolonierne, dem, som gjorde Ansøgning derom, at handle dermed, saasom med Sukker, Sæbe osv.

Hertil svarede Oldermannen 27. April:

„Iblandt de almindelige Varer, som Urtekræmmerne efter deres Lavsartikler handle med, ere ikkun faa, som her kunne produceres, og af de fine Species aldeles ingen. Ikke desto mindre, da H. K. M. for nogle Aar siden bevilgede flere Sukkerraffinaderiers Anlæg her i Staden, have de ladet sig være angelegen

i den Post at vise deres allerunderdanigste Lydighed, idet at en af Lavets Interessenter for egen Regning har anlagt et Sukkerraffinaderi. De fleste af Urtekræmmerne, foruden at interessere udi andre Sukkerværker, have nu ligeledes oprettet et andet Raffinaderi. En anden af Lavets Interessenter vedligeholdte i nogle Aar et Perlegrynsværk ved Kalundborg, indtil han, fordi det var saa langt fraværende og han ikke kunde have den fornødne Tilsyn dermed, havde tabt imod et Par Tusinde Rdl. derved, og saaledes maatte forlade det, men imidlertid er dog samme Værk endnu i Andres Hænder og drives.

„Hvad Isenkræmmerne betræffer, da foruden det, at de soutenere og favorisere de herværende Haandværk med at tage af, hvis de her af Jærn- og Staalarbejde forfærdige, og ej forskrive det mindste, af hvis her af dem kan produceres og fabrikeres, saa have de og ved Foreninger og Kontrakter baade med den herværende franske Kammager og dem, som have oprettet Fabrikker paa at forfærdige de Slags Knapper, som tilforn udenlands fra ere forskrevne, forbundet sig til at tage alt hvis af deres fabrikerende Varer, som de udi deres Boder kunde afsætte uden at lade den mindste Punkt, af hvis saaledes her kan blive forfærdiget, komme fra fremmede Steder. Isenkræmmerne have og i Steden for, at Spejle og deslige Kram tilforn for store Pengesummer aarlig her blev indført, oprettet her en Spejlfabrik, saa at Spejle og Lampetter med videre nu her kunne have langt bedre og for billigere Priser, end det som af slige Sorter forhen herind blev forskrevet, og til den Ende stedse maa holde en anselig Forraad baade af Glas og Træ til at fournere og vedligeholde Haandværkerne hermed, saa at disse derved fortjene Pengene, som tilforn for disse Ting og andre Husmøbler gik ud af Landet til Fremmede, ligesom de og have an- og optaget den Spaanfabrik, som paa en Tid af Carl Wilder i Jylland blev vedligeholdt, men af ham for nogle Aar siden nedlagt

og forladt, saa at de ogsaa i dette Fald gøre sig Umage for at spare de Penge i Landet, som ellers for Spaan udgik.

„Isenkræmmerne have ikke heller ladet det mangle paa, at de jo vilde have ladet oprette en Hammer-, Poler- og Slibemølle, og til den Ende adskillige Gange, men især i allerunderd. Supplik af 15. Nov. 1757 gjort Ansøgning om at faa den Grund i Dyrehaven, hvor Krudtmøllen tilforn stod, for der at oprette et saadant Værk, og derpaa at holde de fornødne Arbejdere, men uagtet det højlovlige Gen. Land-Øk.- og Com.-Collegium ved deres Forestilling var dem favorabelt, faldt dog denne Grund udi andres Hænder, hvilke nu have anlagt et saadant Værk med saa store Bygninger og Indretninger, der skal have kostet en excessiv høj Summa, saa at det formedelst dette Værks Kostbarhed vil blive umuligt at forfærdige saadanne Varer uden til dobbelt høje Priser, som snarere vil formindske end forhøje deres Debit, da derimod Isenkræmmerne vilde have indrettet dette Værk efter den tydske Maade, saa at det ej skulde have kostet over 2000 Rdl., og dog kunde derpaa være blevet forarbejdet mere, end her kunde være afsætteligt. Som da denne Lejlighed saaledes gik dem af Hænderne, saa maatte de lade det bero og for denne Gang dermed have sit Forblivende. Imidlertid skal det ikke fejle enten paa Urte- eller Isenkræmmernes Side, at de jo ved alle Lejligheder og dertil givne Anledning skulle stræbe at fyldestgøre det, som er H. K. M.'s allern. Øjemed, og allerunderdanigst bede, at H. M. ikke vilde behandle dem i Unaade, men ligesom hans salige og højlovlige Forfædre beskærme og haandhæve dem som sin Arv og Ejendom og ikke aldeles oprykke dem, som af de højsalige Konger med saa stor Ømhed og Omhyggelighed ere blevne plantede og indhegnede“.

Det omtalte Reskript af 10. April 1761 truede i Virkeligheden ogsaa med hele Lavets Ruin, naar

det nu kunde tillades alle Ansøgere udenfor Lavet at handle med dets vigtigste Artikler.

15. Maj 1761 „lod de Herrer Kommitterede paa Kompagnihuset opbære Oldermænden Sr. Titchens Portrait med forgyldt Ramme, som de havde ladet forfærdige, og idag forærede til Kompagniet, for paa Kompagniets Samlingssted, saa længe Urte- og Isenkræmmerlav er til, at forblive til en skyldig Amindelse i Fremtiden om, at velbemeldte Hr. Titchen nu anden Gang har paataget sig Oldermænds Embedet for Lavet. Thi blev samme Portrait strax opsat og af Oldermænden med aflagt Taksigelse til velbemeldte Herrer Kommitterede erkendt“.

Ved Aarets Udgang frasagde Kommerceraad Titchen sig sit Oldermændskab og uagtet Opfordringen til at vedblive endnu mindst et Aar, undskyldte han sig med Alderdom og andre Omstændigheder. Han var vistnok en meget dygtig Mand, hvilket ses af, at han var Medlem af Kommercekollegiet 1749, en af Stadens 32 Mænd fra 1745 til 61, da han gik af med Titel af Kommerceraad.

Johan Hallensen (1762)

valgtes 14. Jan. 1762.

Reskriptet af 10. April 1761 havde til Følge, at Lavet maatte gøre ny Indrømmelser til Industriens Fremme.

6. Marts 1762 søgte Isenkræmmerne Kongen om Bevilling til at oprette en Kartefabrik med 20 Aars Eneret, da Kartemagerne i nogen Tid ikke havde kunnet forsyne dem; paa den paatænkte Fabrik skulde ikke alene forfærdiges Karter, men Staal- og Messing-Traad. Herpaa fik de kgl. Privilegium 31. Maj 1762.

8. Marts 1762 fik Urtekræmmerne kgl. Privilegium paa Tobakspibefabrikken, som Peter Aplebye og Salomon Burton havde overdraget dem. Til Direktører valgtes 4 Lavsbrødre. 25. Maj oprettedes en Overenskomst, ifølge hvilken enhver nuværende eller tilkommende Urtekræmmer skulde tage en Aktie paa 50 Rdl.

Aktierne maatte ikke komme til nogen udenfor Lavet, og hvis der i Dødstilfælde ingen Køber kunde findes, skulde Lavskassen overtage Aktien efter dens Værdi. Enhver Urtekræmmer var forbunden til ikke at købe Piber andensteds, saa længe de kunde blive forsynede her. Paa disse Vedtægter gaves kgl. Stadfæstelse 8. Feb. 1763.

19. Juli 1762 bekendtgjorde Oldermændene for Lavet, at Magistraten havde opkaldt ham paa Raadstuen og befalet ham at sammenkalde Kompagniet forat erfare, hvad Laan og Forstrækning dette og hver Kompagnibroder for sig agtede at gøre Hans kgl. Majestæt efter nærværende Tidens og deres Omstændigheders Beskaffenhed. „Thi blev da Kompagniet fra den første og ældste til den sidste og yngste igennemgaaet, da enhver lod sig antegne for saa meget, som udi en Magistraten tilstillet Specifikation findes anført, som i Alt androg sig til 7750 Rdl. Kongens Pengeforlegenhed skrev sig fra den Krig, som var udbrudt med Rusland, men saa heldig stansedes ved Czar Peters Død.

4. Okt. var der Samling paa Kompagnihuset i Anledning af „de indløbne Omstændigheder med Kompagniets Oldermænd Sr. Hallensen, at han har absenteret sig og overladt sit Bo til Rettens Middel“. Man aftalte derfor at skride til nyt Valg.

Svend Købke (1762—64)

udvalgte af Magistraten, uagtet han ikke havde de fleste Stemmer i Lavet.

6. Juli 1763 „erindrede Oldermændene den Uorden, som stedse forefalder ved Lavets Ligbæren, idet adskillige af Lavet altid undskyldte sig og ikke besørgte andre i deres Sted, med Begæring, at enhver, naar han efter sin Tour i dette Tilfælde vorder tilsagt, vilde indfinde sig eller og formaa en anden Lavbroder for sig at møde, thi ellers var han tvungen til, i hvor ugærne han end vilde, at lade de udeblivende efter Lavartiklerne vedbørlig straffe“. Ved samme Lejlighed

forevistes en Prøve af sort Klæde til et nyt Ligklæde, hvortil ethvert Medlem gav 2 Rdl., kun Nikolaj Tiedeman, der ogsaa ved andre Lejligheder udviste et stridigt Sindelag, vilde intet betale.

Ved Reskript af 14. April 1764 blev det Urtekræmmerne forbudt at handle med Arsenik og andre lignende giftige Varer.

28. Juni 1764 sluttede Isenkræmmerne en Overenskomst om den af dem oprettede Kartefabrik.

I Raadvaddam Fabrik, den gamle Krudtmølle, som halvvejs i sin Tid var lovet Isenkræmmerne, men var bleven forundt den kgl. Kammertjener Jessen, der her oprettede en Fabrik for Haandværksredskaber, som derfor kaldtes Fileværket, blev der 1764 tilbudt Isenkræmmerne Delagtighed for 2 Trediedele, saaledes at hele Værkets Værdi blev anslaaet til 150000 Rdl., men herpaa kunde de ikke gaa ind, da de mente selv at kunne have anlagt et lignende Værk for 30000 Rdl., medens de gärne vilde være Udsælgere for Fabrikken og vilde søge at faa Varerne afsatte til Provinserne og Skaane, saaledes som de allerede gjorde med udenlandske Varer. Det viste sig ogsaa heldigt for Lavet, at det ikke var gaaet ind herpaa, thi Ejeren gik fallit Aaret efter, hvorpaa Isenkræmmerne købte Fileværket 1767 for 26270 Rdl. Under 21. Marts 1769 udstædtes kgl. Privilegium paa Raadvaddam, der er trykt sammen med kgl. Stadfæstelse af 12. Maj 1767 paa Jessens ældre Privilegium og med kgl. Stadfæstelse af 21. Maj 1769 paa Isenkræmmernes Forening om Raadvaddams Værk.

Henrik Carstensen Høyer (1764—68)

valgtes 24. Okt. 1764 til Oldemand af Magistraten, skønt han ikke havde de fleste Stemmer.

18. Marts 1765 indgav Sessionen følgende Klage til Magistraten: „Da vi sidst afvigte 14 hujus paa Kompagnihuset vare forsamlede forat afgøre Lavets Pibefabriks Regnskab for næst afvigte Aar efter den

derover skete Revision, haver Sr. Nikolaj Tiedeman i Særdeleshed imod mig Købke opført sig meget grov og uforskammet med insuportable Invectiver, at det var Løgn, det jeg sagde; at jeg i min Olderstandtid havde gjort hvad jeg vilde; at jeg til mit Oldermandsregnskabs Revision og Kvittering havde formaaet saadanne Mænd af Kompagniet at møde, som vare mig favorable; at det var Løgn og Snak, som udi Antegnelserne over Pibefabrikkens Regnskab før hans Tid var indført; truende at ville rive nogle Blade af Regnskabsbogen; at Skriveren blæser Oldermænden i Ørene; at der er indsmurt og indfikket adskilligt i Pibefabrikkens Privilegium, som ikke burde være, med flere nærgaaende Expressioner, som jeg mesten med Tavshed beegnede for ej at give Anledning til videre Grovheder, hvorover og Sr. Carl Meitting fandt for godt at overstrege sit Navn i bemeldte Regnskabsbog under adskillige derved brugende Ord, saa at det syntes, ligesom at denne Sag imellem disse 2 var aftalt, førend de kom paa Kompagniet, forat ville prostituere mig i en offentlig Lavsamling, hvor jeg efter Oldermændens Tilsigelse mødte, hvilket foraarsagede os alle megen Fortrydelse, at saadant imellem os som Købmænd skulde passere paa det Sted, hvor Enighed og Samdrægtighed skulde befordre fælles Nytte, og som Sr. Tiedeman end videre udlod sig med, at meget af det, som blev skrevet for Kompagniet, blev skrevet imod mit som Oldermænds og os andre som Sessionens Kommitterede vores Vidende, hvilket baade var Tiedemans og Meittings Ord, saavel som og, at vi af Sessionen sad længer i Sessionen end vi burde, da vi dog gærne jo før jo heller saa at være denne Byrde entledigede, men formedelst Oldermændens Persvasion have paataget os endnu nogen Tid derved at forblive, hvilket vi og ville, saafremt vi ikke formedelst Misfornøjelse og Fortrædeligheder skulle nødes til at frasige os samme, hvorfor vi ikke have nogen Belønning. Saa finde vi os alle foranledigede over saadan Sr. Tiedemans og Meittings Grovheder og

Urimeligheder at klage, med underdanigst og alledyngst Begæring, at Deres Excellence og høje Herrer ville raade Bod paa saadant og forskaffe os og i Særdeleshed mig Købke en anstændig Satisfaktion samt os alle Rolighed ved vores Forretninger i Lavets Forsamlinger, da sligt Forhold ellers, naar hele Lavet var, samlet og en Del unge Kræmmere tilstede, kunde befrygtelig forvolde en Slags Revolte og Rebellion til Kompagniets Disrenommée. Hvorledes de begge og især Tiedeman have opført sig i de forrige Oldermænds Hr. Kommerceraad Titchens, Sr. Freeses og Hallensens Olderstandstider, derom kan gærne, om behøves, forskaffes Attester“.

Magistraten opkaldte Tiedeman og Meitting og fordrede derpaa, at Sagen skulde afhandles og om muligt forliges for Lavet, hvilket disse ogsaa selv havde bedet Oldermænden om 30. Marts, og der blev idømt den første en Bøde til Lavets Fattigkasse paa 2 Rdl. og Meitting paa 4 M., „hvorhos Tiedeman deklarerede, at de af ham udtalte Ord vare skete i Overilelse og at han ej derved havde haft nogen ond Mening, og som saavel Oldermænden som Sr. Købke og Sessionen deklarerede, at de dermed for denne Gang vilde være fornøjede, saa forbliver det og derved“. Tiedeman var en af Direktørerne for Lavets Pibefabrik, og havde følt sig fornærmet, fordi Revisionen havde paavist, at han fordrede Godtgørelse for Poster, som han ikke havde udgivet.

23. Sept. 1765 klagede Oldermænden til Magistraten over, at 11 Urtekræmmere vægrede sig ved at tage Aktier i Pibefabrikken, men uagtet Magistratens Paalæg om at efterkomme Overenskomsten vedbleve de med deres Vægning.

Da Oldermænden havde erfaret, at de 32 Mænd vilde indlevere en Ansøgning til Kongen om en og anden Forandring ved Købmandslavene, indgav han til disse 2. Okt. 1765 følgende

Pro Memoria.

„Det, som trykker Urtekræmmerne og ufejlbarlig vil foraarsage deres Ruin og Undergang, om derpaa ikke i Tide raades Bod, er følgende: Deres Lavsartikler af 10. Juni 1693 og senere kgl. allern. Privilegier af 1744, som love at beskærme dem ved deres Handel og Næring og forbyde uvedkommende at handle en detail med de Slags Varer, som berørte Lavsartikler mentionere, bliver dem ikke holdt, men paa nogle Aar og endnu anses, som de aldrig vare til. Bevis derpaa ses i den almindelige Tilladelse for alle og enhver at handle med Sukker, Siroper, The, Kaffe etc., hvorudi Urtekræmmerens Næring for den største Del har bestaaet, desuden de mange udstædede særdeles Privilegier for en og anden til at handle med adskillige til den daglige Husholdning behøvende Varer, saa at der nu, siden lidet eller intet af andre Specerier i Husholdninger behøves, er fast intet for Urtekræmmerne tilbage at handle med, at jo andre dertil have lige Tilladelse, og Urtekræmmerne have Navnet alene. Sker der Paatale imod en eller anden efter foregaaende Inkvisitionsforretning om at have handlet med de Slags Varer, som under Urtekræmmerne henhøre, og hvortil de endda ikke havde nogen special Tilladelse, strax vende sig saadanne Personer til Kancelliet og derfra uden nogen Modstand paa uventelig Maade udvirke saadanne Dispensationer, hvorved Urtekræmmerne lægges ligesom Haanden paa Munden, at de maa tie. Dersom endda saadanne Personer havde gjort Kongen, Landet eller Staden nogen vigtig Tjeneste og derved meriteret nogen besynderlig Naade, var Fortrydelsen derover ubillig, men unyttige Folk for Staden beneficeres, saasom Haandværksvende, Tjenestepiger, Studenter, Guldsmede, Skippere, Styrmand, de, der have været Skoleholdere, Skomagere, Skrædere, Tobakspibefabriker, Hørkræmmerende, ja endog Tobakspindermestere, som ved egen Profession have dobbelt mere Levebrød end en Urtekræmmer, og flere saadanne

Folk. Kort sagt, enhver, som søger, faar Tilladelse og Urtekræmmerne maa med Græmmelse anse, at dem paa alle Slags Maader betages Brødet af saadanne Personer, som ikke kunne være det almindelige til nogen Nytte, og Urtekræmmerne maa lige fuldt svare de paalagte Onera, uagtet dem paa saa mange Slags Maader betages deres Næring.

„Vore Svende, som efter Privilegierne skulle tjene for Kost og Løn paa Lavet i 7 Aar, blive tværtimod efter Ansøgninger, naar de have tjent et Par Aars Tid eller lidet derover, tilladt at nedsætte sig som Kræmmere og derved fordærve Handelen baade for sig selv og andre, da de som unge uerfarne Mennesker, forat skille andre ved Næring og tilbringe sig den selv, handle ubesindig med deres Varer og derpaa inden en føje Tid maa gaa fra Handelen, med andre Tab og Skade, hvorved den almindelige Kredit svækkes for dem, som agte paa en ærlig og ordentlig Maade at fortsætte deres Handel, og uagtet det ved Privilegierne er forbudt en Kræmmer at holde mere end een Dreng, have dog nu de fleste Kræmmere faaet Tilladelse at holde 2, hvorved Lavets Antal augmenteres til samtlige deres Ødelæggelse. Vi ere nu udi Lavet over 90 Familier, af hvilke de fleste næppe se Udveje til det daglige og nødtørftige Brød, baade formedelst de mange Privilegerede, saavel som de, der uden at fyldestgøre Lavets Privilegier tillades at nedsætte sig i Lavet.

„Lavets Kræmmere have mange og store Udgifter i Henseende til Lavet og foruden dets egne maa underholde mange fattige Familier, som ved Lavet ere blevne forarmede. De bo paa kostbare Steder for deres Nærings Skyld og maa svare store Udgifter deraf. De maa desuden gratis og med Bekostning forrette adskillige Byens Tjenester, for hvilket alt de Privilegerede ere fri og forskaanede, saa at naar alt dette overvejes, kunne vi ikke tænke andet, end at Kongen har unddraget os sin kgl. Naade, Forsorg og Beskærmelse og besluttet, at vi og vore Efterkommere omsider

skulle betle vort Brød, uden at vi vide, hvorudi vi skulle have forsyndet os og forspildt Kongens Naade. Naar undtages en 5 á 6 Familier udi Lavet, som ere bekendte for at have noget, hvilket de dog ej alle ved Krammen have fortjent, men enten ved Arv eller Giftermaal er tilfalden, saa er den øvrige Del i meget beklagelige Omstændigheder, ja saa slette, at der findes den Kræmmer, som ikke løser 10 Rdl. om Ugen af sin Bod, og hvad kan da Slutningen blive andet end Lavets totale Undergang, dersom det ikke haandhæves. Hvad kan enten Kongen eller Staden være tjent med mange Handlende, naar de alle ere Prakkere, eller hvem skal købe, naar det er enhver tilladt at handle? Kældermænd, som overalt i Staden sidde og foruden anden Kældernæring sælge Kaffe, The og andre Varer, som Urtekræmmerne forhandlede med, svare dog ej mere end for Kældernæring, Byrden hænges saaledes paa Urtekræmmerne alene, og Andre, som gøres delagtige i deres Næring, forskaanes. At Staden er folkerig, det er nyttigt, naar enhver kan leve af sit og deraf svare sin Byrde, men naar Mængden af et eller andet Slags Borgere saaledes tiltager, at den ene ligesom fortærer den anden, da synes det at være til mere Skade end Nytte, thi deraf kan ikke flyde andet end Fattigdom, Misundelse, Efterstræbelse, Had, Trætte og Guds Fortørnelse. Mange af de Privilegerede have anden Haandtering og hvad de ikke fortjene ved Handelen, det kunne de erstatte ved deres Professioner og i saa Maade ere lykkeligere end Kræmmerne.

„Formedelst saadan Forvirrelse og Uorden er det nu kommet saa vidt, at skikkelige Folk ej ville sætte deres Børn til Urtekrammen, efterdi de se, at Artikler og Privilegier sættes til Siden og at Børnene ej i Tiden kunne vente at leve af det, de i mange Aar skulle lære og lide ondt for, da de tænke, at saadant kunne de siden faa ved Privilegier, naar de ej kunne tjene til andet, og derfor anses som en Ting, de ikkun bortdrive deres Tid ved. Det Onde, som iblandt andet af disse

Privilegerede flyder for det Almindelige, ses af Vanins og Madame Høphner med flere, at de foruden Urtekrammen, hvoraf de ej kunne leve, lægge sig efter at handle med saa mange Slags Liqueurer, Delikatesser og Slikkerier, hvormed Publikum forledes til at øde deres Penge, som for slige ej alene unyttige, men endog i Tiden, naar Folk vænnes dertil, højst skadelige og fordærvelige Ting, gaa ud af Landet — — —

„I de fremfarne og ældre Tider vare disse Kræmmere i anden Stand, mange af dem ejede Skibe og Skibsparter, da Fragten og den Fortjeneste blev i Landet, som nu gaar til Fremmede, siden Kræmmerne ej formaa at interessere udi Rederier, fordi deres Fortjeneste og følgelig deres Formue lider altfor meget, ej at tale om det Forskud, som de i Krigens Tider have gjort Kongen af betydelige Summer, hvori ogsaa Renterne her bleve fortærede, hvilket nu er og bliver de nuværende Kræmmere umuligt, og de Privilegerede kunne ej heller gøre det“.

Ved Christian VII's Regeringstiltrædelse søgte Lavet om Stadfæstelse paa Lavsartiklerne, hvilket ogsaa opnaaedes under 8. Sept. 1766, i hvilken Stadfæstelse de altsaa fik nogen Støtte for Lavets Vedligeholdelse, men det viste sig, at Regeringen dog ikke derfor tog sig af dets Rettigheder. Ved disse ny Privilegier bortfaldt den Bestemmelse, at en Svend skulde eje 1000 Rdl., før han kunde komme i Lavet, Svendeaarene nedattes til 5 og det tillodes at holde 2 Dreng.

17. Sept. 1767 blev der igen indgivet en Besværing til Kongen over de Privilegerede, der besvaredes med et kgl. Reskript af 4. Dec. 1767 til Magistraten: „Som det ved kgl. allern. Reskript til Eder af 10. April 1761 er anordnet, at det maa være enhver, som derom maatte gøre Ansøgning, tilladt at handle med de Varer, som enten frembringes her i Landet eller komme fra vore Kolonier, saasom Sukker, Sæbe etc., og ligeledes, at naar det formenes en Svend at indtræde udi et Lav formedelst saadan en Mangel, som i sig kunde anses

for en Slags Formalitet, han da vel efter Omstændighederne kunde vente dertil at erholde Tilladelse, saa give vi Eder hermed tilkende, at Vi efter slig Beskaffenhed allern. have fundet for godt, at det herudinden skal have sit Forblivende ved forberørte til Eder den 10. April 1761 allern. ergangne Reskript, og hvad den ommeldte Paatale ved Politikammeret imod dem, som ingen Tilladelse maatte have til saadan Handel, angaar, da ville vi allern., at dermed skal forholdes efter de derom allerede forhen ergangne Anordninger.“

Dette Reskript syntes ikke at stemme overens med Privilegiernes Stadfæstelse.

Andreas Thomsen (1768—72)

valgtes af Magistraten til Oldermænd 1768, uagtet det overvejende Tal Stemmer faldt paa Hans Kjerrumgaard.

11. Dec. 1768 fik Lavet udbetalt en kgl. Obligation paa 1200 Rdl., hvilke Penge bleve satte i Isenkræmmerens Fabrik.

Da Grossererne 1769 ansøgte Kongen om Ophævelse af Handelslavene og Tilladelse til fri Handel, fraaadede Lavet dette ¹⁾.

Hans Kierrumgaard (1772—76)

valgtes til Oldermænd med de fleste Stemmer 21. Feb. 1772.

11. Marts 1772 indgav han følgende Ansøgning til Kongen: „Da Urtekræmmerlavet er af Hr. Generalauditor og Politimester Borneman blevet bekendtgjort, at de ej maa udsælge nogen Slags Vare om Søn- og Helligdage imellem Prædikenerne, omendskønt det er bekendt, at de Slags Varer, som i Urteboderne sælges og forhandles, ej bruges til Vellyst og Overdaadighed, som de, der hentes og nydes paa Vin-, Skænke- eller Drikkehuse, men købes til Mad og Spise, og det den

¹⁾ Jfr. Silke-, Ulden- og Lærredekræmmerlavet S. 142—43.

største Del af den fattige Almue, nemlig gifte og i Tjeneste værende Haandværksfolk, og andre deslige, af hvilke de fleste ej faa deres Penge før Løverdags Aften og mange ej før Søndag Morgen, og da nødes til at købe et og andet til Livets Nødtørft, som de ikke før havde Formue til, saa at de i dette Tilfælde udgangne Forordninger og Anordninger ej rimelig sigte til at forbyde disse Slags Varers Salg om Helligdage, hvilket, om saa var, vilde sligt især paa denne Tid, da Staden er opfyldt med nogle Hundrede Privilegerede og andre uberettigede Personer, som sidde i Stuer og Kældere uden nogen aaben Butik og udsælge alle Slags Urtekram, foraarsage, at disse, hos hvem Almuen kunde løbe ind og ud, uden at Politiet eller andre Opsynsmænd formærkede det, solgte deres Varer om Helligdage og tilsidst tilvendte sig Næringen derved om Søgnedagene, saa at Urtekræmmerne maatte beholde deres Varer liggende usolgte og miste deres ganske Næring og Fortjeneste“. Han søgte altsaa om Tilladelse til at holde Butikkerne aabne Søn- og Helligdage til Kl. 8 $\frac{1}{2}$ og fra 11 $\frac{1}{2}$ til 2.

8. Maj meddeltes der Lavet en Forespørgsel fra Magistraten om, hvad hver Interessent vilde betale til de Natten mellem den 17. og 18. Januar paa deres Huse og Effekter skadelidte Indbyggere i det Opløb, der fremkaldtes efter Struensees Fængsling.

21. Juli 1772 meddelte Oldermænden, at Kompagniets Samlingssted hos Guse var opsagt til Mikkelsdag, men han tilbød en større Lejlighed for samme Betaling i sit eget Hus, hvormed Forsamlingen var vel fornøjet.

19. Juli 1773 indgav Oldermænden en Indstilling til Magistraten om, hvorledes Lavet kunde ophjælpes. Han gjorde opmærksom paa, at Tallet paa dem, der havde faaet Kancelliets Bevilling til Detailhandel, for faa Aar siden, da det blev undersøgt, var henimod 900, og mange Privilegier bleve meddelte Folk, der levede i andre Næringsveje. „Monsr. Godsche Hoff,

Strømpevæver ved Gammelstrand, har 4 Mænds Levebrød, thi 1) har han sin Fabrik, 2) Privilegium paa at brygge Eddike, 3) er han Kollektor ved Tallotteriet og desforuden 4) privilegeret at handle med diverse Varer, af hvilken han vel kunde overlade de tre Slags Næringer til Andre. Ligeledes Monsr. Kiildsen i Læderstrædet, som 1) er Organist ved Garnisons Kirke, 2) har Information i Staden, 3) privilegeret at handle med diverse Varer og 4) er han Kommissionær for en Stivelsesfabrik i Laaland, fra hvilken Ingen uden han kan faa Stivelse, og derfor kan forhøje Priserne derpaa efter eget Behag, ligesom han og sælger baade i store og i smaa Partier“. „Visiterere, Spækhøkere, Værts- hus- og Haandværksfolk saa og Skippere fra Dragør og andre Steder, Styrmand, Baadsmænd og alle Slags Skibsfolk, som ved en og anden Lejlighed havde tilpraktiseret sig noget Privilegium, burde al Handel forbydes, saasom de ere befundne at have indpraktiseret og have største Lejlighed til at indpraktisere Kaffe og andre Ting, hvoraf Told svares. I lige Maade maatte de privilegerede i Lyngby og Frederiksberg forbydes al Handel, som de fra Helsingør og andre Steder med Varer souteneres“.

Isenkrammerne besvarede sig især over følgende: „En stor Mængde Jøder, Sveitzere og Bøhmere, som Tid efter anden have indsneget sig i Sælland og omliggende Øer og stryge Landene omkring fra en Herregod Præstegaard til anden, fra en Bondeby til anden med mange Slags Isenkramvarer, største Delen ufortoldet, og om de højst engang om Aaret fortolde lidt, benytte og fremvise saadan Toldseddel, hvorefter de ville forhandle 10 Gange mere, end samme Seddel indeholder, og ventelig de, som skulde efterse dette, kunne være ganske ukyndige om, hvorledes Varerne bør fortoldes. En og anden eller faa af dem tage i en af de mindste Købstæder Borgerskab uden at holde Dug eller Disk, have Kone og Børn, hvorfra de ere komne; under Navn af saadan Skytsborger holde de

mange Knægte, der, som meldt, stryge Landene om og frekventere alle Markeder, hvorved ikke alene de mindre Købsteder lide og betages deres Næring, men især Isenkræmmerne her i Kjøbenhavn, som ved deres egen Fabrik lade forfærdige mange Slags Varer, og hvad mere behøves, lade fra første Haand komme, men de Fremmede vide at praktisere Varerne ind; ihvorvel de købe dem fra anden Haand, kunne de dog sælge lige med Isenkræmmerne formedelst Toldens Tilsnigelse“.

„En for faa Aar siden privilegeret Jærnstøber Thomas Potter¹⁾, der endnu ikke var kommen ret i Stand med sit Jærnstøberi, fik end videre Lyst og Begærlighed til mere, som han af den overmaade Fortjeneste, han har paa Støberiet, der indbringer ham noget anseeligt om Aaret, idet han næppe giver 2 Rdl. for et Skippund gammelt Jærn, tager igen for det støbte 8 til 15 Rdl., tænkte at saadan Fordel var paa alt andet Arbejde, fik i Sinde først i Aaret 1771 at søge om Tilladelse og Privilegium at oprette Nagelsmederi samt alt andet smaat og stort Jærnsmederi, saa og at støbe Messing og Metal, som er Gørtlerarbejde. Om alt dette havde han ikke mindste Kundskab og aldrig lært saadant, ikke heller trængte Landet eller Staden til saadant nyt Anlæg, her var og er endnu nok af disse Arbejdere, som største Delen mangle Arbejde og Næring, saa ingen ny eller andre behøvedes.

„Da Isenkræmmerne erfarede hans Ansøgning, gjorde de en allerunderd. Forestilling derimod, hvorefter de bleve glædede med en allern. kgl. Resolution, som blev kommunikeret ved Struensee den 23. Feb. 1771, lydende: Hans Majestæt Kongen vil, at herudi intet skal ske, som kunde være imod Supplikanternes Interesse. Herover bleve Isenkræmmerne rolige og fornøjede, men inden 2 Maaneder derefter fik Thomas Potter sin An-

¹⁾ Om denne Mands Støberi se b. a. C. Nyrop, Danmarks Kridtpibefabrikation S. 4. Mere om Familien findes i Fru E. Fich født Hertzes Familieoptegnelser (utrykt Manuskript).

søgning bevilget“. Dernæst gives en Fremstilling af Unyttigheden og Skadeligheden af Potters Fabrik. „Her er ellers nogle Tydske, hjemmehørende ved Aachen, drivende Landet igennem fra Bondeby til anden med Hø- og Mejeleer, Skæreknive og Messingkedler, saa de have tilsneget sig denne hele Handel, indbildende Bonden og Landmanden, naar de ikke kunne betale til belovede Tid, da at tage det bedste fra Bonden, han har, til at gøre sig betalt i“.

Da Urtekræmmer Henrik Walbohm paa sit Dødsleje søgte Kongen om Tilladelse for en af hans Døtre til at fortsætte hans Handel, erklærede Oldermænden 20. Juli 1773, at der vel kunde være nogen Fornuft i, at en Enke fortsatte sin Mands Handel, men „det var efter mine Tanker bedre, at Datteren ikke afslog et godt Parti, siden der dog er habile og skikkelige Svende ved Lavet, om hun af en af dem blev tilbudt Ægteskab, hvilket ikke fejler, jo sker, siden der paa det Sted, hvor Næringen holdes, er et godt Eddikebryggeri tillige og saaledes kan hjælpe paa Krammen“.

28. April 1774 tilskrev Oldermænden det vestindguineiske Rente- og Gen.-Toldkammer, der havde forespurgt, hvorfor Urtekræmmerne ikke forsynede sig hos Grossererne med de Varer, der vare at faa hos disse, men ofte søgte om Tilladelse til at indføre fra Hamborg og Lybæk, at iblandt Lavets Medlemmer ere en Del i saa slette Omstændigheder, at de hverken direkte eller indirekte kunne forskrive Varer, „hvoraf naadigst og gunstigst vil erfares, hvor mange uberettigede Personer, der Tid efter anden melde sig om Varer til sliq Handel, da de ere mange, som kalde sig Urtekræmmere og dog hverken have lært Handelen eller ere Kræmmere, ja Spækhøkere, som have Privilegier paa nogle Slags Varer, nævne sig og for Urtekræmmere. Thi var det at ønske, at Ingen uden virkelige Grosserere og Urtekræmmere, som ere i Lavet, maatte indføre og fortolde Urtekramvarer, hvorved en stor Del Uorden, som meget trykker Urtekræmmerne, kunde hæmmes,

da der nu om Stunder er adskillige, saasom Studenter Kontorbude og andre ledige Personer, Sveitzere og andre Rejsende, som hverken skatte eller skyldte til Staden, hvilke medbringe diverse Slags Varer, som de baade her og paa Landet afsætte og forhandle. Hvad angaar, at de Herrer Grosserere skrive, at de med alle Slags Urtekramvarer ere forsynede, da vides ikke, at nogen af dem har Oplag af Bomolie, Korender, Figen, Rosiner og Mandler, som egentlig er de Varer, Urtekrammerne trænge til at gøre Ansøgning om at lade komme fra anden Haand, enten fra Hamborg eller Holland, og skulde der være nogen af de Herrer Grosserere, som har en eller anden af disse Sorter Varer, da er samme enten Kommissionsgoods for Hamborgs eller Lybæks Regning, eller og de selv have bekommet samme fra anden Haand og ikke direkte, og dersom Urtekrammerne da skulde være forbundne at købe det paa 3die Haand, maatte nødvendig Fortjenssten for dem bortfalde“.

I Februar 1775 solgtes Pibefabrikken paa Kristianshavn for 1800 Rdl., medens den havde kostet 4500 Rdl.¹⁾

10. Maj 1775 indgav Oldemanden en Indstilling til Gen. Land-Økon.- og Komm. Collegiet. „De mange Privilegier, som udstedes, foruden at handle med kinesiske, ost- og vestindiske Varer, med adskillige Sorter Urtekramvarer, som nu paa nogen Tid saa yppig ere udgivne, især til kgl. Betjente, Skomagere, Skrædere og andre Haandværksfolk, Skippere, Styrmand, Værts-husholdere, Spækhøkere, Kuske, Tjenere, Staldkarle, Gaardskarle, ja endog til løse og ledige Kvindfolk, have saaledes ruineret Urtekramhandelen, at snart hver anden Urtekrammer er kommen i Armod. Af hosføl-

¹⁾ Om Urtekrammernes Forhold til denne Fabrik se C. Nyrop, Danmarks Kridtpibefabrikation S. 23—33. Om Forholdet 1791—93 til Urtekrammer Johan Casses Pibefabrik i Store Kongensgade se sammesteds S. 34—36.

gende Note kan erfares, hvor mange nu paa nogle Aar, siden de mange Privilegier ere udstædte, tildels ere fallerede og andre opholdt at handle¹⁾. De Privilegeredes Tal, som hverken have lært eller forstaa Urtekramhandelen, har saaledes taget til, at det for en føje Tid siden har været over 3 a 400, der have handlet med de betydeligste eller kuranteste Urtekramvarer, saa at de mindst betydelige Poster blive tilovers til Urtekræmmernes Salg af de udi deres Lavsartikler af 10. Juni 1693 specificerede Sorter. Adskillige have og under falske og urigtige Foregivender erhvervet dem Privilegier, hvoriblandt er Naalemager Johan Lassou og Skærsliber Mikkel Dørup, som under 31. Avg. og 17. Sept. 1753 have erholdt Privilegier paa at fabrikere og handle med Stivelse, Pudder, Olieblaa og Smaltzblaa, da dog Olie- og Smaltzblaa saavel som Lakmos og Plat-Indigo aldrig have været eller af dem ere blevne her fabrikerede, men ere Købmandsvarer, som fra fremmede Steder forskrives. Fra den Tid af ere samme Poster i alle de udstædte Privilegier indførte som noget her i Landet fabrikeret, og ikke heller er gjort Forskel paa den Plat-Indigo, som bruges til Vask, og den amerikanske Indigo, som bruges til Farveri, som de efter deres Privilegier paastaa at være berettigede til at handle med, fordi deri simpel nævnes Indigo, da dog Urtekræmmerne efter deres Lavsartikler dertil alene ere berettigede at handle med Olie- og Smaltzblaa, Indigo og Lakmos. Til Negotie hjemføres ingen Ris fra Kina eller Ostindien, thi hvad Ris, som ved Kompagniet bliver solgt, er alene en Beholdning af Kahyts- og Skibsprovision. Paa vore danske Pladser i Vestindien voxer ingen Ris, men bringes fra engelske Pladser derhen og siden hjemføres med vore Skibe. I Avg. 1774 bekom Sr. Appelbye Salt hjem med et af hans Skibe fra Vestindien, som ikke maatte anses til Fortoldning som vestindiske Varer, men ved

¹⁾ Fortegnelsen findes ikke.

kgl. Resolution for den Gang blev ham bevilget. Ligeledes forholder det sig med Kaffe, som voxer paa de franske og andre Pladser og henføres til vore danske Kolonier. Vel voxer paa St. Jean Kaffe, men meget lidt, samme ere extra gode, hvoraf ikke nogen til Negotie hjembringes, men enten forbruges samme i Landet eller og sendes som Present, og med ingen Vare kan formodes at gaa større Toldsvig i Svang end med disse, dels da Tolden og Konsumtionen paa dem, som fra fremmede Steder forskrives, er meget stor og alt-saa god Fordel derved, naar de kunne blive indsnegne, og dels da enhver maa handle dermed, saa at Skippere og Snighandlere ingen Mangel kunne have paa Oplagssteder“. Urtekræmmerne søgte derfor om at der ved kinesiske, ost- og vestindiske Varer skal forstaaes: The, Porcellain, Sago, Peber, Rhabarbara, Gallanga, Radix China, Snør Rottinger, alle Slags Silketøj, Manquin, Tuttenage, alle Slags Katuner, Nettetdug og Sirts, Tørklæder, raa Sukker, Rom, Bomuld, Tamarin, Elefanttænder, og at Urtekræmmerne skulde have Ene-ret til at handle med Ris, Levantiske, Martiniqve, Domingo, Surinamske og andre Kaffe-bønner, hvid og brun Ingefer, Semen Amomii eller engelsk Allehaande, Piemento eller vestindisk Allehaande, Olieblaa og Smaltzblaa, Lakmos og alle Sorter Indigo, Hovedvand og andre Specerier og Farvevarer, alt ifølge deres Lav-artikler.

Octavius Holman Baadh (1776—83)

valgtes af Magistraten til Oldemand, uagtet han kun havde 4 Stemmer. Ligesom i hans Formands Tid holdtes Lavssamlingerne i Oldemandens Hus.

Niels de Hemmer søgte om Privilegium som Urtekræmmer og skrev i sin Ansøgning: „Jeg har i min Ungdom anvendt min Tid til Studeringer, har og her ved Akademiet taget 2 Examiner, men da det har ikke villet gelinge sig for mig efter Ønske, har jeg siden appliceret mig til Handelen, hvorved jeg har tjent i en

Tid af 8 Aar“. Hertil erklærede Oldermænden 2. Maj 1776: „Dersom Supplikanten endog ved denne sin allerunderdanigste Ansøgning havde fremlagt Bevis for at have studeret i de højeste Videnskaber og derpaa ved Akademiet (Universitetet) taget Examina, saa var det dog dermed ikke bevist, at han forstod at handle med Urtekram eller blev en god Urtekræmmer sig og Publikum til nogen Nytte, siden Erfarenhed skal samles og have ved Lærdom og Omgang med Handelen i sig selv, og da han ej har lært og tjent paa Urtekrammen ved Lavet her udi Staden heller ikke godtgør at have været Urtekræmmer andensteds og langt mindre beviser at have gjort Kongen og Landet nogen saadan Tjeneste, som kunde gøre ham meriteret til at obtainere et saadant Privilegium for sig og Hustru, som er direkte stridigt imod de Urtekræmmerne meddelte kgl. allern. Lavsartikler og Privilegier, her og desforuden i Staden allerede ere langt flere Privilegerede og Uprivilegerede end virkelige Urtekræmmere, som sidde i hvertandet Hus og Kælder og sælge de kuranteste og til den daglige Husholdning behøvende Urtekramvarer til største Afbræk udi Urtekræmmernes Næring og Fortjeneste, hvoraf de og deres Familier skulle leve og svare de dem paalagte Skatter og Byrder“.

I denne Stil ere de talrige Erklæringer, som Oldermændene afgav paa saadanne Ansøgninger, men der blev sjelden taget Hensyn til hvad de erklærede.

11. April 1776 udvirkede Oldermænden en Resolution fra Admiralitetet til Holmens Chef, hvorved det under Straf blev Nyboders Folk forbudt at handle med Urtekramvarer.

Ved Skr. fra Vestindisk-Guin. Rente- og Gen-Toldkammer af 24. Maj 1777 blev det tilkendegivet Lavet, at naar dets Medlemmer herefter meldte sig med Ansøgninger om at indføre Varer fra anden Haand, skulde de være forsynede med Attest fra Grosserernes Formænd, at Varerne ikke vare at faa her eller af hvilken Grund man ikke kunde forenes om Købet.

30. Maj 1778 gav Rentekamret efter en Protest fra Lavet nærmere Fortegnelse over de Varer, paa hvilke man ikke kunde vente Frihed paa Indførsel paa anden Haand.

21. Jan. 1779 meddeltes det, at der herefter ingen fri Ordre kunde gives paa Indførsel fra anden Haand, især ikke paa Rosiner og Corender.

I en Skrivelse af 18. Juli 1778 gjorde Professor Abildgaard Magistraten opmærksom paa, at Urtekræmmerne i deres Boder havde giftige Varer, der let kunde tabes og spildes imellem Gryn og andre Fødevarer, at man f. Ex. imellem Hjortetak, der skulde koges til en Syg, havde fundet Spanskgrøn. Hertil svarede Oldermændene 14. Avg. 1778: „Dersom det forholdt sig saaledes, at Urtekræmmerne, som i deres Boder have nogle tildels giftige Ting at handle med, saasom Spanskgrøn, Sølverglød, Minie, Bleghvidt, Ruscgell, Aurum og Gunemigutte, skulde findes saa uforsigtige, at det maatte foraarsage Farlighed for Publikum, var det hel beklageligt og kunde da ikke nægtes, at der til at hæmme saadant burde tages fornødne Præcautioner, men da Urtekræmmerne i Almindelighed ikke omgaas skødesløst med disse Varer, som alle Tider have haft og have sine egne Gæmmer i Skuffer, Bøsser og Glas, særskilt fra Føde- og Drikkevarer, saa vil den af ham foreslagne aarlige Eftersyn af en Politibetjent med en Del over Uordener holdende Protokoller være hel ufornoden. Enhver fornuftig Urtekræmmer iagttager nok selv den fornødne Forsigtighed med giftige Varers Salg og med de dertil brugende Vægtskaalers Renholdelse, hvorfor han, om Fejltagelse indløb, staar til Ansvar, foruden det, at han derved kan vente et betydeligt Skaar i sin Næring. Der kan og i slige Tilfælde i en Urtebod ikke indløbe mere Uorden end paa et Apothek, hvor saavel giftige som ikke giftige Medikamenter ere udi et Værelse og undertiden paa en Hylde. Om Spanskgrøn end skal være fundet iblandt Hjortetak, saa er det ikke afgjort, at det er Sælgerens

Skyld, og saa er saadant og noget, som maaske aldrig før er indtruffet. Desuden blive de Varer, som anses for giftige, alle Tider vejede i Papiret og ikke i de blotte Vægtskaaler. At en Patient nu og da kan findes i saadan Forfatning, at Sygdommen ikke befrygtes og han dog pludselig bliver angreben af dødelige Tilfælde, derfor er det ingenlunde afgjort, at giftige Ting ere Aarsagen dertil. Til Slutning begærer Hr. Professor Abildgaard, at den skadelige Brug af Tinmaal maatte komme i Betragtning, siden Tinnet aldrig er frit for Bly, hvilket han formener ved at maale Eddike og andre sure Ting opløses og gøres giftigt. Man kunde vel tilstaa, at naar de sure Ting bestandig vare staaende udi Tin, at det da med Tidens Længe kunde have Følger, men da Eddiken findes dels paa Træ-Ankere dels i glasserede Krukker, og et Tinmaal til at udmaale med bruges i mindre Tid end et Minut, tror man ikke nogen Skade udi saa kort Tid at kunne møde. Skulde ellers, efter Professorens Forslag, Glasmaal anskaffes, vilde det blive en uendelig Bekostning og Publikum falde i Forundring, at den gamle Skik og anordnede Ting med justerede Tinmaal var forandret.

Herpaa fulgte under 26. Avg. en Skrivelse fra Magistraten, der anbefalede den største Forsigtighed, Rensning af Vægtskaaler og Udskylning af Tinmaalene.

14. Juni 1779 fremkom Opfordring om at indtræde i Kræmmerkompagniernes Enkekasse, hvori ogsaa nogle indtraadte.

30. Nov. 1780 søgte Lavet Kongen om følgende: „Om det ikke maa blive reskriberet og befalet, 1) at naar nogen Kompagnihandel imellem en Kræmmer eller Kræmmerenke og en Svend, som ikke har udtjent de Svendear, som ham efter Lavsartiklerne og Privilegier er paalagt, oprettes, de Kontraherende da skulde være forpligtede strax at forevise Kontrakten for Lavets Oldermænd og deraf levere verificeret Kopi, samt at, naar denne Handel supponeres at være pro forma og at Kræmmeren eller Enken kun har laant sit Navn til

Svenden for derunder at handle, saa at hun ingen væsentlig Del har i Handelen, saaledes at Kræmmeren eller Enken ikke i det mindste ejer det halve af Varerne eller de til deres Indkøb fournerede Penge og at de ikke nyde den halve Fordel eller Fortjeneste, da maa disse Kontraherendes Forhold efter Oldermændens Anmeldelse ved Politikammerretten nøje undersøges og begge være pligtige herom der at aflægge edelig Forklaring, og skulde da herunder befindes noget utilbørligt og imod foranførte stridende, saa skal Kontrakten være ugyldig og baade Kræmmeren eller Enken og Svenden have saavel al Lavsrettighed som de hos dem forefindende Varer efter det Lavet allern. meddelte Privilegium af 11. Sept. 1744 6. Post forbrudt. 2) Og paadet Svendene i deres Ansøgninger ikke herefter urettelig skulle kunne beraabe sig paa, at ingen Kondition for dem har været at obtinere, om det da ikke allern. maa paalægges de Urte- og Isenkræmmersvende, som ere eller herefter blive uden Kondition, naar de ville have nogen anden, da strax og siden hvert Fjerdingaar at anmelde sig hos Oldermænden, for om nogen ved Lavet maatte være, som deres Tjeneste kunde behøve, paadet disse la saadan Kondition kunde anvises, hvorom dem siden i fornødent Fald kan meddeles Attester“.

Da Jøden Josef Gugenheim, der var opdraget i Berlin hos sin Svoger, den bekendte Lærde Moses Mendelsohn, og forlovet med en Jødes Datter her, søgte Handelsprivilegium, erklærede Oldermænden 6. Sept. 1782: „Supplikanten begærer frit og uden Undseelse Tilladelse at maa handle med og falholde alle Slags Galanteri- og Fabrikvarer, hvilket, om det blev ham bevilget, var til største Fornærmelse for 4 allern. etablerede og privilegerede Lav, thi under saadan Tilladelse og Privilegium kunde han have en fuldkommen Klæde- og Silkehandling samt alt Guldsmede- og Juvelerarbejde saa og Ure, hvoraf Jøderne indføre en stor Mængde, som største Parten er et slet Arbejde og

uduelige, hvormed Publikum bliver bedraget; det øvrige, som henhører til Galanterihandel, er Metal- og Staal-arbejde, som alt er Isenkram. De Jøder, som nu paa nogen Tid have erholdt Privilegier, især Agent Henriques, anmasse sig al denne Handel, ligesom de havde Ret dertil efter deres Privilegier, og handle nu med den bedste Del af Isenkram, og i Særdeleshed med Kjole- og Ærme knapper, Spænder, Tobaksdaaser, Knive og „Saxer“, og det er ikke nok, at de sælge dette i deres Huse og Boder, men mange Jøder og Jødedrenge løbe om Hus fra Hus dermed, animere og paanøde høje og lave at købe samme, hvorved Isenkrammerne blive betagne deres bedste Handling og ruinerede, som ikke alene er tvært imod de dem allern. forundte Lavs-artikler, men endog imod et senere Privilegium af 21. Marts 1769, som befaler, at Ingen maa handle med Isenkram, uden han er Kræmmer i Lavet og Interessent i Raadvaddams Fabrik, hvilken mellem Aar og Dag koster Isenkrammerne anseligt, og hvortil de ej have kunnet erholde nogen kongelig Understøttelse, ja end ikke Pengelaan. De ere med denne Fabrik komne i en anselig Gæld og kunne ingenlunde være i Stand til at fortsætte samme, naar dem af Jøderne skal betages deres Næring og den Handel, hvortil de og ingen anden er berettiget. Under det Navn Galanteri handle Jøderne, som sagt, med de fornemste Artikler af Isenkram, hvorfor det var at ønske, at det ved en kgl. allern. Anordning maatte blive fastsat, at Jøder ikke maatte handle med Isenkram og in Specie med Knap-per, Spænder, Daaser, Knive og Saxer. De øvrige, som Jøderne i Almindelighed handle med, ere fremmede, kostbare og kontrabande Varer, som de tildels indpraktisere og som ere unødvendige og tjene kun at forøge Overdaadighed, hvorved en Del Penge udføres af Landet og Fabrikkerne ruineres. Men saa længe Jøderne maa handle med fremmede Varer, kan dette ikke forebygges; blev det derimod befalet, at de ej maatte handle med andre end her fabrikerede Varer,

vilde Fabrikkerne og andre dermed vinde anseligt, og da vilde en Del af Jødernes Snighandel hæmmes. De have nu anmasset sig al Detailhandel, leve ypperlig, klæde sig prægtig, købe de bedste og bekvemmeste Huse i Staden for de Penge, de med Ret og Uret have vundet fra de Kristne, Landets Børn og tildels taabelige Indvaanere, og ville de formodentlig om en føje Tid drive Landets egne Børn af den kristelige Religion fra al Handel, thi med den sammenhængende jødiske Nation og de deraf mange underfundige, som ikke undse sig med paa hvad Maade, de kunne forskaffe sig Fortjeneste, er ingen Udkomme for nogen oprigtig Handlende. Supplikanten beraaber sig paa at vil indføre Penge i Landet, men det bliver vist ikke mange, og inden kort Tids Forløb vil han ufejlbar udføre langt flere, end han har indført, af unødvendige og kontrabande Varer, saasom The- og Kaffetøj paa Kobber med Sølv belagt, hvorved et stort Bedrageri i Tiden kan begaas, da dette Kobbertøj kan sælges for rent Sølv, og for andre deslige Varer, som aldrig burde indføres og forhandles. Det vilde og være meget ubilligt, at saadan en fremmed Jøde fra Berlin, som endog er ung og uerfaren, fordi han har forlibt sig i en Jødepige, her skulde nedsætte sig og tage Brødet fra Landets Børn og Indfødte, som have lært deres Handling, er paalagt svære Byrder og som befatte sig kun med det reelle og nyttige, soutenere Fabrikkerne, indføre ej uden det nødvendige og det som er tilladt“ osv.

Da det 20. Jan. 1783 befalede, at alle Knapper til Mandfolkeklæder herefter alene skulde være af Tøjet eller af Silke eller Kamelhaar, søgte Lavet om, at Kongen vilde afkøbe Lavets Medlemmer deres store Oplag af Knapper, hvormed de ifølge Lavsartiklerne skulde være forsynede.

Carsten Casse (1783—84)

valgtes 1783 af Magistraten til Oldermænd, uagtet en anden havde flere Stømmer.

Da der var ankommet en Ladning Nelliker, Muskat og Muskatblommer, Kanel og Kardemomme med Skibe fra Ostindien og flere Ladninger kunde ventes, indstillede Oldemanden 28. Juni 1783, at disse fine Specerier ikke skulde være indbefattede i de ostindiske og kinesiske Varer, som det if. Plakaten af 1. Nov. 1748 var alle og enhver tilladt at handle med, idet man hidtil kun havde faaet dem fra Holland. Ved Reskript af 15. Okt. bestemtes det derpaa, at det alene var Lavet og dem, som fik særdeles Bevilling, forbeholdt at handle i smaa Partier med Nelliker, Muskat, Muskatblomme, Kanel og Kardemomme.

Lorenz Bertelsen (siden Agent) (1784—94) udvalgte til Oldemand 1. April 1784 ved de fleste Stemmer.

25. Juni 1784 blev der indgivet følgende Ansøgning til Kongen i Anledning af de Privilegerede; „Den store Naade og Omhu, Deres kgl. Majestæt og højsalige Forfædre har vist og daglig viser for Undersaatternes Vel, at enhver kunde leve og ernære sig i den Vej, hvortil han fra Ungdommen har anvendt sin Tid og Formue, give os paa Urte- og Isenkræmmerlavet her i Staden dets Vegne Frimodighed til allerunderdanigst at andrage, hvorledes dette Lav, som nu bestaar af 94 Kræmmere, der i 12 à 14 Aar i det mindste have tjent som Dreng og Svende, førend de ere blevne Kræmmere, daglig præjudiceres saavel af de privilegerede Handlende som andre, der uden Tilladelse handle.

„Foruden Kræmmerne er der ved Lavet 164 Svende og Dreng, som alle have haft Haab om af de Lavet allern. forundte Artikler og Privilegier nu og siden ved Urte- og Isenkramhandelen at erhverve deres Levebrød, men dette Haab aftager bestandig, da andre udenfor Lavet Handlendes Tal Tid efter anden forøges, der er til Skade dels for disse selv, dels for Lavets Interessenter og dels for Andre i Almindelighed. Thi bemeldte privilegerede Handlende ere for største Delen

Tjenere, Kuske og Gaardskarle, der ere udgaaede fra Bondestanden, hvori de kunde være Landet mere tjenlige, samt Folk, som have andre borgerlige Næringsveje, saasom Spækhøkere, Øltappere, Tømmer- og Mursvende og andre Haandværksfolk, saa og Jøder samt Værtshusholdere, hos hvilke sidste Skippere, Skibsfolk og fremmede Handlende fra Lybæk, Hamborg, Holland og andre Steder søge og indlogere sig og for hvilke Værter ofte i det mindste Tolden og Konsumtionen er Fortjenesten. Alle disse Handlende have kun liden eller ingen Indsigt i Handelen, købe Varerne ofte dyrt, sælge dem under Indkøbsprisen forat faa Penge og om kort Tid blive yderlig gældbundne, hvorpaa forhen har været mange og nu i denne Tid ere nogle Exempler, hvilket foraarsager ikke alene, at de selv med Familier blive forarmede, men endog at deres Kreditorer tabe anseligt og at Kræmmerne i Lavet enten maa sælge deres Varer med Tab eller intet handle, hvorved disse med Familier ligeledes blive ruinerede, og er deraf alt en Del fattige Kræmmere og Enker med Børn de andre Interessenter til Byrde, hvori de privilegerede Handlende ingen Del tage. Det, de Privilegerede handle med, er for en Del saadanne Varer, som ikke ere meget nødvendige, saasom Kaffebønner, Sago, Caroliner Ris, engelske og hollandske Oste, lybske og brunsviger Pølser m. m., og jo flere, der da handle med sligt, jo mere tiltager Yppigheden af dets Brug til Skade for det almindelige. Disse Handlende have ved adskillige Lejligheder og Foregivender erhvervet allernaadigste Privilegier at handle med kinesiske, ost- og vestindiske Varer samt det, som her i Landene voxer og fabrikeres, men under Skin heraf, og af det, at der i nogle af disse Privilegier er indført de Ord: „med videre“, handle de med de fleste Sorter Urtekramvarer, undtagen nogle faa Specerier, Farvestoffer og andre til Manufaktur- og Malerarbejde henhørende Materialier, som enten ere dem for kostbare eller kun lidet afsættelige, hvilke

sidste Lavets Interessenter dog ere pligtige at falholde“.

„Iblandt de privilegerede Handlende kunne vi med Vished sige, at Jøderne endog ere de skadeligste saavel for Lavene som det almindelige, da de ikke alene selv, men endog deres Karle og Dreng, ja endog, fra disse ere 7 à 8 Aar, løbe om med al Slags Kram, især Isenkram og Galanterier, som tildels ere indpraktiserede, og Ting, der kun tjene at forøge Overdaadighed“. De Privilegeredes Tal ere 6—700, der umuligt kunde ernære sig uden enten at være Kontrabandister eller at leve af Kredit“. Urtekræmmerne søgte derfor om, at det ved et Reskript maatte befales, at ingen maatte handle med andre Varer end med dem, der udtrykkelig nævnedes i deres Privilegier.

1791 klagede tre Personer over, at det ved Toldboden var blevet dem nægtet at indklarere Nürnberger-Varer, fordi ingen udenfor Isenkræmmerlavet maatte forskrive Varer, der nævnes i dette Lav's Artikler. De skrive herom: „For omtrent 100 Aar siden og maaske mere¹⁾ ere vore Forfædre komne herind til Byen og have etableret denne Handel. Handelen er stedse dreven upaataalt af Isenkræmmerlavet indtil i Aaret 1785, da Lavet fandt for godt at klage over os til Politimesteren, som ved Kendelse afviste Sagen til Hof- og Stadsretten, der igen afviste Sagen til Politikammeret, hvorved det forblev. Under denne Sag beviste vi, at vi og vore Forfædre i en Tid af næsten 100 Aar havde indklareret og handlet med de samme Varer, hvilke vi endnu handle med, uden at Isenkræmmerne derimod have moveret noget“. De meddele dernæst en udførlig Fortegnelse over de Sager, de handlede med.

Isenkræmmerne gjorde opmærksom paa, at Nürnbergerne hidtil baade havde handlet med Kobberstykker,

¹⁾ Om Nürnbergerkræmmere i Kristian V's Tid se Kjøbenhavns Hist. og Beskrivelse V. 148.

Landkort og Dukketøj, indtil de i de sidste Tider havde udvidet Handelen til Varer, der stred imod Isenkræmmernes Lavsartikler.

Ved Rentekamrets Skrivelse af 12. Nov. 1791 blev det tilkendegivet Isenkræmmerne, at de ikke kunde nægte Sværdfejerlavet selv at forskrive de Sabel- og Kaardeklinger, det behøvede.

1791 søgte 102 Borgere og privilegerede Handlende Kongen om fri Handel, hvorfor de tilbøde hver at stille 1000 Rdl. til Kongens Raadighed. Denne vamble Ansøgning begynder saaledes: „Alle Undersaatter søge i Kongen en Fader, med deres Blod forsvare de ham og hans helligede Familie, og fra denne Faders Stol nyde de til Gengæld Beskyttelse, Naade, Mildhed og Retfærdighed. Disse Dyder er ingen uden Han mægtig nok til at udføre i al sin Storhed. Lig en strømmende Flod udbredes disse Velgærninger over det hele Land, Orden iagttages, Velstand forøges og den bedagede Konge skuer som hin Frode den Fredegode fra sin høje glimrende Trone ud over et Land, som hans Velgærninger have velsignet. Han ser lykkelige Borgere, han ser en voxende Efterslægt, som skylder Ham enhver glad Time. Hvilken kongelig Glæde! Hvilken Henrykkelse!¹⁾ Oldingen dør, hans gode Søn bestiger hans vigtige, hans ærværdige Sæde, Nationen omringer Kongestolen, velhavende og mægtig erindrer den Faderens Dyder, optegner dem til evig Velsignelse, og den rørte Søn træder med ny og velgørende Handlinger i den forgudede Faders Fodspor. Dette er en Afbildning paa den oldenborgske Stamme, saaledes have vi, vore Fædre og Forfædre kendt den. Vor Kærlighed er voxet, den er bleven et beundrende Ordsprog imellem Udlændinge, den er bleven en prøvet, en frygtelig Værn om Dans Trone. Vor Hengivenhed véd ingen Grænser, vor Tillid til vor Konge bliver af ham selv

---

¹⁾ Det er den vanvittige Christian den Syvende, man tiltaler saaledes!

daglig opmuntret, hans Velgærninger gøre os dristige og hans Mildhed forvisser os om Bønhørelse“.

Med Rette kunde Oldermænden 2. Dec. 1791 erklære herom: „Vanvittig Smiger, hentet fra Frode den Fredes Tid, overgaaende til de glade Udsigter, som Bevilgen af Supplikanternes Ansøgning i vore Tider vilde aabne for Handelen og vort kære Fødeland, behøver Sandhed ej at besvare, men at Danmarks Konger have helligholdt den Pagt, de indgik med Folket, at de have hellig holdt det Løfte, hver enkelt Mand, hver enkelt Borger blev givet, det er Sandhed, ej Smiger, og det er i Kraft af Kongens Bud og i Medhold af denne Sandhed, at jeg underdanigst formener, at Supplikanternes Ansøgning ingen Reflektion fortjener“.

Kancelliet resolverede ogsaa 11. Febr. 1792, „at det bør forblive ved Anordningerne og de Supplikanterne meddelte Bevillinger“.

9. Jan. 1792 modtog Oldermænden følgende Brev undertegnet af Lavets Medlemmer:

Ærbødigst Pro Memoria!

Det er unægtelig en af de behageligste Pligter med Taknemlighed at erindre sine Velgørere. Aldrig have vi mere levende følt denne Glæde end nu, da vi skal aflægge Deres Velbyrdighed vor ærbødigste og inderligste Taksigelse for den Omhu, hvormed De nu i en Rad af Aar har vaaget over vore ofte misundte Rettigheder. Især have vi i den senere Tid haft de uimodsigeligste Beviser paa Deres Velbyrdigheds utrattede Iver og Virksomhed for Lavet, hvoraf vi og have høstet de gladeste Frugter. Stedse vil derfor enhver af os med den erkendtligste Glæde yde Dem den Tak, De har saa retmæssig en Fordring paa. Men det er os ikke nok, at vi ene ere besjælede af denne Følelse. Vi ønskede ogsaa at kunne vise vore Efterkommere, at vi ikke have været uskønsomme mod en retskaffen Medborgers Værd. Vore Fædre oprejste forhen en værdig Broder, den afdøde Kommerceraad Titchen et

erkendeligt Minde. Deres Velbyrdighed vilde gunstigst tillade, at vi følge Fædrenes Exempel og pryde vor Forsamlingssal med Deres Portræt, malet af Hr. Professor Juæl. Saaledes tro vi paa den mest passende Maade at overlevere til Efterkommerne Erindringen om den Mand, hvilken de saavel som vi skyldte saa meget. Vi haabe vor Begæring opfyldt og henleve stedse Deres Velbyrdigheds

Tjenere.

1793 begyndte en langvarig og bitter Strid med Silke- og Klædekræmmerlavet, der vilde formene Urtekræmmerne deres Handel med Baand, Bændler og Traad. Oldemanden skrev herom 11. Juli, at hvor saadan Handel fandt Sted, kunde den ikke være til Fornærmelse for Silke- og Klædekræmmerne, da man nødvendigvis maatte købe Varerne af dette Lav. I 50 Aar var der ikke sket nogen Erindring imod denne Handel, og Urtekræmmerne havde aldrig handlet med kulørte eller sorte Silkebaand, men hvis der hos en og anden fandtes Lærredsbaand, Bændler og Traad, da solgtes saadant ikke til Fornærmelse for Silke- og Klædekræmmerne, men gives bort i Skillingsvis til dem, som købe i Urteboderne. Derimod fandtes i en Del Silke- og Klædekræmmerbutikker alle Slags Daaser, Urkæder, Berloqver og adskillige Instrumenter, som det er forbeholdt Isenkræmmerne at handle med, hvilket han længe havde tænkt paa at paatale.

En Urtekræmmer erklærede, at han havde købt en Smule Baand hos en Silke- og Klædekræmmer og i Fremtiden vilde blive ved med denne Handel, og hvis det blev forbudt, da burde hine tilholdes at holde deres Boder aabne Søndag Aften, „som er den bekvemmeste Lejlighed for enhver Tjenestepige“. „Det er ellers latterligt, at den saakaldte Jøde obligeret tillades at gaa og raabe med Silke og Baand paa Gaden og derimod en Urtekræmmer, som køber sine Varer hos ovenmeldte, skal søges at forbyde“. Inidlertid lode

Silke- og Klædekræmmerne ved Politiet gøre Under-søgelse hos Urtekræmmerne, der nu indgik med en An-søgning til Kongen, men fik det Svar ved en Kancelli-skrivelse af 7. Dec. 1793, „at det dermed vil have sit Forblivende ved Lavsartiklerne og ved Lands Lov og Ret“.

Jens Friborg (1794—1805)

tiltraadte som Oldermann Januar 1794.

I Anledning af Kristiansborg Slots Brand 26. Feb. 1794 tegnede Urtekræmmerne sig for 1075 Rdl. strax og i Terminer 1275 Rdl., ialt 2350 Rdl.

Den store Ildebrand 5. Juni 1795 ramte en stor Mængde Urtekræmmere, idet 33 bleve husvilde. De fleste fik dog indrettet foreløbige Butikker. Den be- kendte Urtekræmmer Sundorph byggede saaledes et Hus paa Slotspladsen, hvilket en Samtidig udtrykker saa- ledes ved Skildringen af den lille By, der rejste sig her: „Der løber en Art af Ny Boldhusgade; der ser man en Sundorphs, Wismars og Erichsens Huse igen i det Smaa ved Siden af hverandre, saa at Øjet smiler og Hjertet drager den opbyggelige Slutning: Saa har da ikke den ødelæggende Lue kunnet adskille gode Ven- ner og Naboer; den fortærede deres Boliger, den for- drev deres Husguder, men disse flygtede Arm i Arm over til Kristiansborgs ærværdige Skygge, og Handelens Genius fulgte med dem og sagde: her skulle I blive forenede, som I vare før; end her imellem Brandstedet skal Kløverbladet grønnes“.¹⁾

Da en Person udenfor Lavet søgte om Bevilling til Handel udenfor Vesterport, erklærede Oldermannen 5. Nov. 1796: „Jeg har aldrig hørt, at Vesterbros Be- boere have været forlegne for Urtekramvarer, ikke heller have de haft nogen Grund, efterdi der desværre i sidste Sommer har været alt for mange, saasom ad- skillige af de brandlidte Urtekræmmere der maatte

¹⁾ Citeret i R. Nyerup, Kjøbenhavns Beskrivelse S. 205—206.

opslaa deres Boder og formedelst Mangel paa Afsætning levede kummerlig. Det lidet af Urtekramvarer, som bruges af Beboerne paa Vesterbro, kan let faas, da der bor 3 Urtekræmmere indenfor Porten i Frederiksberggade“.

I et kgl. Reskript af 28. Dec. 1796 hedder det, at Skipper Mikkel Wichmann fra Rostock havde andraget, at han i 16 Aar ligesom hans Fader før ham havde faret paa Kjøbenhavn og indført tørrede Frugter, saasom Æbler, Pærer, Kirsebær, Blommer eller saakaldte Svedsker, Valnødder og Botfeldske Roer, og taget Ladning tilbage herfra af Sukker og Sirop, men Urtekræmmerlavet havde nu i nogle Aar villet forbyde ham at sælge sine Varer til andre end det. Det bevilgedes ham derfor, at naar han ved sin Ankomst først falbød sine tørre Frugter til Oldemanden, og Lavet ikke købte hele hans Ladning inden 2 Dage, maatte han uhindret sælge fra sit Fartøj i Lispundevig og derover til andre af Stadens Indbyggere, hvad der var tilbage.

20. Feb. 1796 lod Oldemanden en Rundskrivelse omgaa af følgende Indhold:

„Efter den igaar tagne Resolution i Forsamlingen skulde jeg herved anmelde for samtlige Lavsbrødre, at som det er enhver tilladt at forhandle sine Varer, som han bedst véd, vil og kan, saa er det paa den anden Side ubilligt, at Andre der indesidde med gode Varer, der fra første Haand ere næsten og mere end dobbelt saa dyre som de, der hændelsesvis paa Avktioner ere indkøbte, skønt de dog kunne være brugelige. Jeg skulde derfor paa Lavets Vegne anmode samtlige Herrer Lavsbrødre at entholde sig fra at avertere Priser i Aviserne paa Rosiner og Corender ringere, end de fra første Haand kunne have, i Mangel deraf maa den eller de, som saadant gøre, vente, at jeg ligesaa offentlig paa Lavets Vegne bekendtgør, at de saadan anbudte Varer ere havarede og hos enhver Urtekræmmer til samme Pris at bekomme“.

1797 søgte Jens Schoustrup om kgl. Bevilling til at sælge Urtekramvarer, hvilket tidligere var blevet ham nægtet. Han havde ved Ildebranden maattet stanse sin Næringsvej som Eddikekrygger og derpaa købt en anden Gaard for høj Pris, men da den ny Toldrulle havde nedsat Tolden paa fremmed Eddike, vilde der i Fremtiden ingen Fortjeneste blive ved Eddikebryggeri. Han havde desuden ved Konferensraad Hansens Død mistet sin Tjeneste som Fuldmægtig ved den vestindiske Handel. Oldermændene erklærede imidlertid, at Schoustrup ikke alene var en af de 102 Personer, der 1791 søgte om Bevilling til Urtekramhandel, men endog en af Formændene, der forsikrede, at han nok skulde bringe det saa vidt, at Urtekrammerne skulde faa et Stød til evig Erindring. Der var ingen særlig Grund for ham til at fornærme et Lav, der bestod af mere end 90 til dels fattige Medlemmer; han selv var derimod en formuende Mand, der havde kunnet købe Grosserer Hansens store Gaard paa Amagertorv, hvorved han strax kom i Drift baade med sit Eddikebryggeri og sin Butikshandel. Oldermændene viser fremdeles, under hvilke gunstige Forhold, han havde virket i mange Aar. Schoustrup forblev ogsaa som Eddikebrygger og Thehandler, hvorimod hans Sønner oprettede Urtekramhandel i den gamle bekendte Ejendom paa Amagertorv.

8. Juni 1797 søgte Oldermændene Kongen om, at Thara af adskillige Varer maatte blive rigtigere bestemt og ordnet paa en anden Maade, dels forat fremkalde en hastigere Expedition paa Toldboden, dels forat fremme Handelen. Som Følge heraf udstædtes et kgl. Reskript af 9. Dec. 1797, hvorved Tharaberegningen nærmere bestemmes.

Døtrene af Jøden Simon Philip Goldstikker, der 12. Marts 1762 havde faaet kgl. Bevilling til at handle med Urtekram, ansøgte Kongen 1797 paa følgende Maade: „Vor Fader er død og vi have ingen Brødre, men vore Omstændigheder ere kun maadelige. Den allernaadigste Bevilling viser selv, at den er given forat

erstatte et Tab af 12000 Rdl., som vor Fader havde laant Entrepreneur Mingotti¹⁾ til at anskaffe Operaklæder og som denne ikke kunde betale“. De søgte derfor om Tilladelse til at fortsætte Faderens Handel, da Privilegiet til Faderen ogsaa strakte sig til dennes Sønner“.

Fuld af Harme erklærer Oldermændene: „Endelig er det kommet saa vidt, at endog Fruentimmer søge at trænge sig ind i de Urtekræmmerlavet forundte Rettigheder“.

Næste Aar udbrod Oldermændene: „Næppe findes noget Lav i Staten, som er udsat for saa mange Fornærmelser og Indgreb i deres Rettigheder som Urtekræmmerlavet“. Da var der en Skibskirurg Mathias C. Schmidt, der søgte om Handelsret, idet han beraabte sig paa sin Tjeneste i Hæren og Flaaden og paa at han var gift med Enken efter Jens Ryssensteen, der havde haft Bevilling paa Handel med Sukker, Sirop og Kaffe.

8. Maj 1798 udstedte Oldermændene en Instrux for de 4 Lavsbrødre, der vare udnævnte til at inkvirere om uberettiget Handel, hvilken Undersøgelse mindst skulde foregaa engang hver Maaned.

11. Jan. 1799 forhøjedes Lavsskriverens Løn til 150 Kr. aarlig paa Grund af, at Forretningerne vare meget tiltagne med Erklæringer i Sager ved Politi- og Hof- og Stadsretten. Aaret efter blev Lavsbudets Løn forhøjet til 130 Rdl.

Da Marcus Moses Salomonsen 1800 søgte om at faa Privilegium som Urtekræmmer, erklærede Oldermændene blandt andet: „Naar Supplikanten foregiver, at han har været udenlands i Handelsaffairer, da gør dette ham ikke fortjent til at faa Del i Lavets Rettigheder, thi en Jøde driver Handel over den hele vide Verden

---

¹⁾ Pietro Mingotti, Direktør for et italiensk Operaselskab, indkaldtes 1747 af Frederik V. Han gik fallit 1755 og døde i Armod 1758 (Overskous Theaterhistorie, 2. Del).

med alle Ting i ethvert Fag, men kan ikke derved lære, hvad der i det hele til Handelen udfordres og behøves. Supplikanten foregiver dernæst at være indtraadt i Kompagni med sin Broder, som har erholdt Rettighed til at forhandle Urtekram. Er dette rigtigt, skal jeg forbeholde Lavets Paatale imod samme som stridende imod Lavets Bydende. Dersom enhver anden paa saadanne Grunde skulde kunne blive Urtekræmmer, er jeg temmelig vis paa, at flere Jøder og Andre ville melde sig og attraa samme Rettighed, og hvad bliver da Følgen andet, end at Lavets Interessenter blive undertrykte og ruinerede“.

Til de i Slaget 2. April 1801 Saarede og de Faldnes Efterladte tegnedes i Lavet 409 Rdl.

Ved Urtekræmmer Reimards og Hustrus Testamente skænkedes der Lavets Fattige 1000 Rdl., hvorfor der blev købt kgl. Obligationer.

Ifølge Magistratens Opfordring blev der 2. Okt. 1801 givet den Oplysning, at der i de sidste 3 Aar var indkommet 46 Begæringer om Optagelse i Urtekræmmerlavet af Personer, der enten ikke havde tjent de lovbefalede 5 Aar som Svend eller slet ikke have tjent i Lavet.

1802 havde Rebslagerne anlagt Sag imod en Urtekræmmerenke, fordi hun havde solgt Snorer, og Lavet paatog sig at føre Sagen for Højesteret. Paa Lavsamlingen 9. April vedtog man herefter ikke at slutte Forlig om nogen Sag, som Lavet havde ladet foretage ved Politiretten imod ulovligt Handlende, da dette formentes upassende baade mod Oldermænd og Sessionen.

I en Skrivelse til Gen. Land- Øk. og Kommercekollegiet af 12. Maj 1802 berette Isenkræmmerne følgende om Raadvaddam:

„Foruden de mange Værksteder, som ere indrettede til forskellige Haandværk, er der anlagt Vandhamre, Valse- og Klippeværk samt Slibe- og Polermaskiner, hvilket tilligemed Fabrikkens Indkøb har kostet Interessenterne over 150,000 Rdl., foruden at man i den Anledning har maattet nedlægge en Vand-Melmølle,

hvis aarlige Indtrader vare 600 Rdl. Fabrikken staaer for hver Mands Øjesyn og Bedømmelse; Vandhamrene, Valse- og Klippeværket blive om føje Tid færdige, og vi ønske intet heller, ligesom vi ogsaa herved bede, at det høje Kollegium vil vise os den Bevaagenhed engang at tage samme i behageligt Øjesyn, naar Direktionen derom maatte blive underrettet“.

1802 gjorde Kobbertrykker J. S. Schiøtt¹⁾ et Forsøg paa at fortrænge de daarlige Nürnberger Billeder; det var hans Hensigt „ikke alene at levere bedre Figurer end de Nürnbergske, der saavel kunne tjene Børn til Fornøjelse som at give dem Idée om Figureernes rigtige Dannelse, som for ogsaa i sin Tid at levere Dele af Naturhistorien, hvorved Børn kunne blive bekendte med Ting, hvorom de ellers af Mangel paa kostbare Hjelpekilder maatte blive uvidende“. Isenkræmmerne lovede at støtte ham ved at gøre Bestillinger hos ham, hvis han leverede Billederne til samme Pris som de fra Nürnberg forskrevne.

31. Maj 1803 ansøgte Isenkræmmerne hos Kongen om at faa et særligt Lav, der var skilt fra Urtekræmmernes. I de senere Tider var Isenkræmmernes Tal meget forøget, medens de tidligere vare for faa til at udgøre et Lav for sig. Deres Handelsarter vare af afvigende Natur mod Urtekræmmernes, og havde kun det fælles, at de vare Detailhandel, hvorimod Interesserne vare forskellige. Da Oldermændene valgtes ved Stemmerflerhed, vare de sædvanlig Urtekræmmere, der ikke forstod sig paa Isenkramhandel. De maatte betale de samme Lavsudgifter som Urtekræmmerne, hvis Tal dog var 3 Gange saa stort. Oldermannen erklærede hertil, at Adskillelsen var ham ligegyldig, men adskillige Isenkræmmere havde dog været Oldermænd, saaledes Baadh og Freese hver i mange Aar; Agent Bertelsen og han selv havde aldrig afgivet nogen Erklæring af Vigtighed for Isenkræmmerne uden først at have ind-

¹⁾ Se om ham Erslews Forf. Lex. og Suppl.

hentet Erklæring hos Direktionen for Raadvad Fabrik. Ogsaa Bemærkningen om Udgifterne til Lavet vare ikke rigtige, thi der svaredes kun 3 Rdl. for hver aaben Butik, og saaledes at 2 Kompagnoner kun regnedes for 1 Bidragydende. Hvis Lavene bleve adskilte, anmodede Oldermanden om, at visse Ting som Sy- og Knappenaale, Grifler, Blyantspenne, Søm- og Fingerbøl, der ikke vare indførte i Lavsartiklerne, men hidtil havde været fælles Handel, ikke maatte blive en særlig Handel for Isenkræmmerne. Kancelliet erklærede imidlertid 10. Sept 1803, at man ingen Anledning fandt til at gøre Hans Majestæt Forestilling om den ansøgte Adskillelse.

9. April 1804 stiledes følgende Ansøgning til Kronprinsen:

Underskrevne Augustin Cyrille Gamél, som takker det højeste Væsen og Skæbnen for at have ført mig til Danmark, gentager, ganske stolt af at være en Undersaat af en saa god Fyrste, Eden om oprigtig Hengivenhed og om en ubrødelig Troskab. Et Bevis paa min Hengivenhed for Nationen er, at jeg har forbundet mig med samme ved de stærkeste Baand, idet jeg har ægtet et anstændigt Fruentimmer, med hvem jeg har 4 Børn og Haab om at faa flere. Ved at se min Familie tiltage, er det min Pligt at forøge min Vinskibelighed forat bidrage til de Midler, hvorved de kunne anstændigen opfostres og gives en Opdragelse Faderhjærtet værdig. Haarskærerprofessionen, som jeg driver, er om Sommeren ikke tilstrækkelig til at underholde mig, dette er den Aarsag, der har foranlediget mig at bruge den Frihed at henvende mig til Nationens Hoved, til en god Fader, som føler denne Titels hele Vægt, for at ansøge om at ville have den Godhed at tilstaa mig et Privilegium paa at kunne sælge Produkter fra Provence, saasom friske Frugter, syltede Frugter, Aqaviter, Olie, vellugtende Sager og Likører, Artikler, som jeg for den største Del kan have fra min Familie paa en Fædrenerav, som jeg skal modtage. Værdige, min Herre, at

kaste et Godheds Blik paa en af deres Undersaatter og gør en hel Familie lykkelig. Det er med den dybeste Ærbødighed, jeg vover at kalde mig min Herres Deres meget ydmyge og lydige Tjener.

Uagtet Oldermænden bad Magistraten om ikke at reflektere paa denne Ansøgning, bevilgedes den dog af Kongen 25. Maj 1804, hvorved Familien kom ind paa en Vej, der førte til Erhvervelse af de store Kapitaler, der i vore Dage paa saa mange Maader ere komne nyttige Formaaler til Gode.

14. Avg. 1804 fik Bogbinder C. F. Bergmann Privilegium paa at handle med Protokoller, Lommebøger og beskaaret Papir, derimod bevilgedes ikke hans Ansøgning om at udsælge alle Slags Papir, da Oldermænden havde paavist, at almindeligt Skrivpapir af alle Sorter kunde faas i enhver Urtebod.

Da Urtekræmmer Peter Kaufmann søgte Kongen om Bevilling til at sælge Cikorie, som han selv brændte og maledede, og dertil havde skaffet sig Stadsphysicus Scheels Attest om Cikories Uskadelighed, erklærede Oldermænden 21. Avg. 1804: „Jeg har for mere end 20 Aar siden fra Førslevs Have i Sælland erholdt Cikorierødder, der ved at blive brændte og maledede vare overmaade gode og velmagende til Kaffe samt efter Doktorers Vidnesbyrd aldeles uden Skade for Sundheden, men da Prisen paa samme i Betragtning af den megen Indsvinding ved Brændingen blev saa kostbar, kunde jeg ikke uden Tab for mig selv fortsætte denne Handel. Imidlertid beviser dette, at god Cikorie voxer og kan faas her i Landet“.

Urtekræmmerne Jakob Holm, Nikolaj Jakob Grawe, F. Bertelsen, J. M. Aagaard, H. Holm, Thomsen, Martensen & Co., Zimmer, Sundorphs Enke & Co. og Weybeks Enke & Søn søgte 14. Maj 1804 Kongen om Tilladelse til at tage visse Varer paa Kreditoplæg. De kunde ikke tage Borgerskab som Grosserere uden at nedlægge deres Detailhandel og der var ingen Pakhuslejlighed til at benytte den ved Toldforordningen givne

Tilladelse til Transitoplag. I deres Indstilling give de bl. a. følgende Fremstilling af Handelens Fremgang:

„Tilforn erholdt man Middelhavets Varer over Lybæk og Hamborg. Vel søgte man ved Kommerceforordningen af 1742 at forbinde vore Handlende at indforskrive Varerne fra første Haand, men det varede længe, forinden Kjøbenhavns Handlende vidste at nytte deres for Entreporthandelen gode Stilling. Det var kun en enkelt Handlende, som lod en Ladning komme direkte fra Middelhavet til Kjøbenhavn, men da Afsætningen til Østersøen endnu ikke var kommen i Gang, var Afsætningen i Landet i Konkurrencens med Lybæk og Hamborg altid uvis og ofte forbunden med Tab, ogsaa fordi Handelen var bunden ved Told- og Kommerceforordningen, og de Undtagelser, som bleve givne enkelte Mænd efter foregaaende Ansøgning, vare indskrænkede til Tid og Sted og vare ikke almindelig bekendte at kunne erholdes. Det kgl. General-Toldkammer skønnede viseligen, at Handelen ikkun trives der, hvor der gives en lovbestemt Frihed, passende med Beliggenheden af Landet og dets Søfart; derfor blev Kredit- og Transitoplaget udvidet til flere Varer og at nyttes af flere Handelsborgere, end det tilforn var tilladt“.

„Siden 1794 har ogsaa Entreport-Handelen saaledes tiltaget i Kjøbenhavn, at man ej alene ganske har op hørt med at forskrive tilladelige Varer fra Lybæk og Hamborg, men at endogsaa mange af Østersøens Stæder nu tage foruden ost- og vestindiske Varer ogsaa Middelhavets Varer i Kjøbenhavn. Disse sidste indforskrives dog alligevel sjelden ved Grosserere, men derimod ved undertegnede og nogle andre Urtekræmmere, som dels selv have Skibe eller fragte dem til den Fart. Formedelst Kreditoplaget og Afsætningen til Østersøen er denne Handel af Betydenhed, men en Hindring er endnu tilbage for os til at føre denne Handel i sin Udstrækning. Det møder nemlig ofte, at vi i Middelhavet for vor udsendte Cargaison, eller fordi Prisen

eller Mangel paa fuld Fragt opmuntrer dertil, erholde Vine og Brændevine og andre saadanne Varer, som ikke høre til vor Handel, som vi ved Lejlighed eller ved Avktion paa Børsen lade sælge. Strax ved Udløsningen kan sjelden saadant Salg finde Sted og vilde stedse være forbundet med Tab, saafremt man var nødsaget til Salget strax. Saadant Tab er dog den visse Følge eller man til Skade for Handelen og Søfarten maa ophøre dermed, efterdi det er os ikke tilladt at tage andre Varer paa Kreditoplæg end dem, vi efter vort Borgerskabsbrev ere berettigede at handle med“.

1805 gik Friborg af som Oldermænd. Denne agtede og dygtige Mand har efterladt sig Optegnelser om sit Liv, af hvilke der senere gives Uddrag.

Kaptejn, siden Major, J. M. Aagaard (1805—18)
valgtes til Oldermænd 13. Marts 1805.

Urtekræmmer Mads N. Færck, der havde været 2 Aar i Forbedringshuset paa Grund af Tyveri, klagede over, at Oldermændene ikke tilsagde ham til Lavsmøderne, og Oldermændene forespurgte hos Magistraten, om han ikke kunde være fritaget for denne Tilsigelse. Færck var endog indigneret over, at han ikke var bleven tilsagt i den Tid, han var i Forbedringshuset, hvilket Oldermændene i et Brev til ham selv havde undskyldt med, at man ikke vilde krænke ham i hans ubehagelige Stilling. Kancelliet mente imidlertid (Skr. 11. Okt. 1806), at det ikke kunde nægtes Færck at møde ved Lavssamlingerne, fordi han havde været i Forbedringshuset, men derimod saa længe hans Bo stod under Skiftebehandling.

Ved Reskript af 20. Juni 1807 udskiltes Isenkræmmerne som et særligt Lav; deres Lavsartikler ere daterede 5 Juni s. A. Isenkræmmerne valgte derpaa Major Lassen til Oldermænd, da de troede, at en saadan skulde udnævnes forat forhandle nærmere med Urtekræmmerens Oldermænd om forskellige An-

liggender vedkommende Udskillelsen, men Urtekræmmerens Oldermænd mente, at dette Valg var ugyldigt, da der ikke var nogen Magistratsperson tilstede, hvilket Lavsartiklerne paabød. Kancelliet godkendte imidlertid Major Lassens Valg 20. Juni 1808.

7. Dec. 1807 opfordrede Oldermændene Lavet til at sammenskyde Bidrag til Bygningen af en Chalup, der skulde tilbydes Regeringen til Brug i Krigen mod England.

1809 oprettede H. J. Klemp¹⁾ et Undervisningsinstitut paa Vesterbro, hvor Detailhandlersvende kunde erhverve sig Handelskundskaber og deri aflægge Prøve. Oldermændene kunde imidlertid ikke indse Nødvendigheden deraf og fandt de Kundskaber, der skulde meddeles, overflødige for Svendenes borgerlige Stilling.

1809 ansøgte Hør- og Urtekræmmerne i Forening om at maatte indskrives som Grosserere uden derved at tabe deres Ret til Detailhandel. Kommercekollegiet vilde dog, ved Reskr. af 28. Dec. 1809, ikke udvirke en saadan uindskrænket Tilladelse, men lovede at ville søge at udvirke en saadan Modifikation. i Kommerceforordningen af 4. Avg. 1742, hvorefter Detailhandlerne kunde opnaa en større Udvidelse af deres Rettigheder i Henseende til Kvantiteten af de Varer, med hvilke det var dem tilladt at handle.

Ved Reskript af 29. Sept. 1810 tillod Kongen, „at Interessenterne i Kjøbenhavns Handelslav, som i deres Udsalg ere bundne til en vis Kvantitet af Maal og Vægt, paa derom indgiven Ansøgning, maa af Kjøbenhavns Magistrat meddeles Bevilling til uden Indskrænkning ogsaa en gros at handle med samme Vareartikler, som de ere berettigede til at handle med en detail, imod at de af denne udvidede Næring svare forhøjet Næringsskat“.

¹⁾ Om ham se Erslews Forf. Lex. Han var tillige Forstander for Christianis Institut paa Vesterbro.

I Juli 1810 tilstillede Kancelliet Magistraten til Betænkning en Skrivelse, hvori det var andraget, „at ikke sjelden Mangel paa Lejlighed til ved Tjeneste hos en anstændig Familie at erhverve Livets Underhold er en af de virksomste Aarsager, der bevæge Piger her i Staden til at søge Underhold paa en ulovlig og for dem selv ødelæggende Maade“. Magistraten skulde derfor opfordre Lavene til at antage Fruentimmer i Lære som Dreng og Svende. Oldermændene erklærede hertil, at Lavet kun havde liden Anvendelse for Kvinder. „Jeg frygter for, at Lavet vilde blive ligesaa slet tjent med Fruentimmer paa den foreslagne Maade, som disse med at lære en saa liden Del af Urtekramhandelen, da Øjemedet at anbringe dem til noget, hvorved de kunde ernære sig selv anstændigen og gavne Samfundet, næppe ved Handelsfaget vil vorde opnaaet.

1812 førte Urtekræmmerne Proces med Vinhandlerne, der vilde formene dem at sælge Vineddike.

Da Kommissionen ang. Handelsberettigelser indhentede Oldermændenes Betænkning om adskillige Punkter, svarede denne derpaa 12. Maj 1813. I Anl. af, at det skulde staa enhver frit for i sit 18. Aar at underkaste sig Svendexamen uden at have tjent som Dreng hos en Lavinteressent, skrev han: „Lavets Interessenter tage i Almindelighed fattige Børn i Lære og i Læretiden give dem alle Fornødenheder. I de første Aar har Husbonden ingen synderlig Nytte af Drengen, der, uvant med at omgaas Vare, Vægt og Maal, ofte forvolder Tab og Skade, hvorfor Erstatning skulde have i den større Nytte, Drengen længer hen i Tiden kunde gøre. Saadanne Dreng komme som oftest i Lære strax, efter de ere konfirmerede, og blive Svende omtrent i deres 20. Aar. Til at være en duelig Urtekræmmer er det ikke nok at have Kundskab om Varernes Beskaffenhed og Behandlingsmaade, hvilket er det theoretiske, men det praktiske at kunne i Gærningen paa rette Maade behandle og konservere dem, hvortil udfordres en vis Færdighed, som ikke lettelig læres i en ind-

skrænket Tid, men ved lang Øvelse og Opmærksomhed, hvorom der vanskelig kan aflægges Prøve under en Examen. Erfaring har stedse været den bedste Læremester, men denne kan ikke erhverves i den korte Tid, man behøver til at lære nogle theoretiske Sætninger eller Regler for med Held at overstaa en Examen. Der gives Hoveder, som indsluge al Verdens Visdom, men ere ligefuldt ubrugelige i det daglige Livs Forretninger, fordi de have manglet Tid til Fordøjelse og Erfaring til Vejleder. Iblandt saadanne tænker jeg mig til Exempel et Jødehoved, udrustet med det Jøderne særegne Handelsgeni. Hvor mange 14 Dage skulde vel et saadant Hoved behøve for heldigen at udholde den paatænkte Examen? men alligevel mangler Personen de Færdigheder, som lang Øvelse alene giver. Hvis dette Forslag skal blive et Lovbud, da er det meget at befrygte, at Jøderne, hvilke i den senere Tid kun altfor meget have fundet Lejlighed til at fremtrænge sig paa mange Maader, der ikke have været gavnlige for Staten, ogsaa ville for største Delen bemægtige sig Handelslavens Næringsvej“.

Oldermanden erklærer videre, at til at være en duelig Urtekræmmersvend hører: 1) at han skal kunne læse og skrive nogenlunde rigtigt det danske Sprog, 2) regne de 4 Specier i hele og brudne Tal samt være bevandret i det enkelte Bogholderi, 3) kende paa det nøjeste alle de Varer, der vedkomme hans Fag, vide deres forskellige Arter og Boniteter, om de ere gode, middelmaadige eller slette, om de ere forfalskede og hvorpaa Forfalskningen kendes, hvorledes Varer, som kunne bedærves, bedst konserveres og 4) være vel øvet i Varernes Behandling, Udsalg og Beregning i Prisen.

Af en duelig Urtekræmmer-Interessant kan man fordre: 1) at han skal kunne skriftlig udarbejde et Emne over en eller anden Handelsgenstand i et nogenlunde korrekt dansk og tydsk Sprog. 2) Udregne med Færdighed Factura, Calculation, Disconto, Assurance, Havari- og Interesse-Centrer. 3) Kende de handlende

europæiske Staters forskellige Møntsorter samt Vægt og Maal og vide, i hvad Forhold de staa til vort Lands Mønt, Vægt og Maal. 4) Have gode Kundskaber i Handelsgeografien og vide fra hvilke Steder, han kan have Varerne fra første Haand og for letteste Pris. 5) Kende Varernes Beskaffenhed og Egenskaber paa det nøjeste, de falske fra de uforfalskede, de mere gode fra de mindre gode og i alle Tilfælde vide at konservere dem for Bedærvelse.

1813 opgjorde Oldermændene Regnskabet for 1807—12, hvorved Lavet fandtes at have Underballance af over 4600 Rdl., hvorfor der paalignedes hver Interessent 40 Rdl. Paa Grund af Underballancen tilbød Urtekræmmer Bentzen & Søn at betale 200 Rdl. istedenfor 12 Rdl. til Kanonbaaden. Aagaard havde nemlig 1808 lagt Pengene ud til denne og fik først Udlægget efterhaanden. 1816 bevilgedes ham 200 Rdl. som Godtgørelse for hans Tab, og de øvrige resterende 1085 Rdl., naar Lavskassens Tilstand tillod det.

Da Kancelliet havde tilmeldt Magistraten, at det kunde være tjenligt at formindske Søgningen efter og Forbrugen af fremmede Varer ved at paalægge alle Kræmmere at være Interessenter i en eller anden indenlandsk Fabrik, erklærede Oldermændene, at Lavet ikke handlede med andre Fabrikvarer end Papir, Olie og Lak, og for disse Produkter var der ikke Mangel paa Fabrikker, men vel paa Materialier, og derfor vilde Formaalet i denne Henseende fuldkommen opnaas, naar der altid var Forraad nok af disse.

26. April 1816 modtog Major Aagaard følgende Adresse:

„Det er Undertegnede vitterligt, at en Skrivelse med Underskrift „Endel af Lavet“ er bleven Deres Velbaarenhed tilsendt. Foranlediget af denne Skrivelses Indhold, for saa vidt samme har Hensyn til Deres Velbaarenhed, give vi os den Frihed herved at henvende os til Dem med følgende. Endskønt vi ere overbeviste om, at De er hævet over enhver Skumler, der bag Anonymi-

tetens Skjul sniger sig om, og vi saaledes tør smigre os med, at fornævnte anonyme Skrivelse ingen Indflydelse vil have paa Deres Beslutning at modtage eller ikke modtage et nyt Valg, saa tro vi dog dels af Pligt mod Lavet, dels af Pligt mod os selv at burde ved nærværende offentligen tilkendegive Dem ej alene vores uskrømtede og varme Tak for den kraftige Medvirkning til Lavets Vel, De saa ufortrøden har vist det under Deres Bestræbelse, og vort oprigtige Ønske, at De fremdeles maatte vedblive samme, men og at vise, at i det mindste Ingen af os undertegnede have haft Andel i et Skrift, der maa anses med yderste Uvillie af enhver, der kender vort Lav og hvad Deres Velbaarenhed har virket for samme. Vi anse bemeldte anonyme Skrivelses Indhold at være for ussel med Hensyn til, hvad deri anføres Deres Velbaarenhed betræffende, til at man skulde værdige den nogen Gendrivelse. Den almindelige Erkendelse af Deres Borgerværd, offentligen hædret og stadfæstet af vor skønsomme og retfærdige Konge, den Tillid, Lavet ved flere Gange at vælge Deres Velbaarenhed til dets Styretalsmand og kraftige Opholder af dets Rettigheder ligesaa umiskendeligen som skyldigen har vist Dem, er mere end tilstrækkelig til at tilintetgøre den lave Skumler, der har været for fej at fremtræde offentligen. Vi smigre os derfor med, at De vil velvilligen modtage vores nærværende Bøn om at tillade, at De i denne Lavssamling atter kommer paa Valg og at De derefter vil modtage Valget“.

1816 fik Oldemanden Underretning fra Kancelliet om, at 32 Personer i Nyboder havde faaet Bevilling til at sælge Urtekram.

Samme Aar søgte flere The- og Porcellainshandlere Kongen om Tilladelse til at handle med Altona-Cikorie, norsk Blaafarve, dansk Stivelse, dansk Vineddike, Papir og Lak, hvid og grøn Sæbe samt Seglgarn, Citroner og Appelsiner, hvilke Varer Urtekrammerne forment dem at handle med, desuden Peber, Allehaande

Salpeter og bengalsk Indigo; de gjorde desuden opmærksom paa, at Urtekræmmerne handlede med Varer, der ikke nævnedes i Lavsartiklerne, nemlig Rom, Peberrod og flamske Sild.

Oldermanden erklærede hertil 5. Avg. 1816, at til de først nævnte Varer vare de if. deres Lavsartikler eneberettigede, og hvad The- og Porcellainshandlerne havde anført som Grund, at de ligesaa godt kunde handle med Appelsiner og Citroner, „som enhver Sælge- og Amagerkone sælger offentlig paa Gaderne“, da erkendte Lavet ikke andre berettigede til Omløb paa Gaden dermed end Søetatens Folk under de Betingelser, som indeholdes i Frdn. 10. Marts 1725 2. Kap. § 3 og 26. Dec. 1770 § 1. Urtekræmmernes Ret til at falholde Rom, Peberrod og flamske Sild „indeholdes til dels i den ældre Lovgivning og er ialfald hjemlet i Hævd fra Arilds Tid“.

Sagen kom for Politiretten og Prokurator C. M. Hansen mødte for Lavet, hvorimod Modparten protesterede, fordi Prokuratorer ikke maatte give Møde i denne Ret, men Kancelliet resolverede 26. Sept. 1816, at dette var ham uforment i Egenskab af Lavsskriver. Kancelliet indrømmede ved Skr. af 16. Okt. 1816, at Handelen med de først nævnte Varer ikke kunde tillades The- og Porcellainshandlerne, og den med Peber, Allehaande, Salpeter og bengalsk Indigo vilde blive at afgøre i Overensstemmelse med Kanc. Skr. 28. Marts 1816. ¹⁾

Paa en fornyet Ansøgning fra nogle The- og Porcellainshandlere om andre Handelsbegunstigelser og lettere Adgang til Urtekramhandel erklærede Oldermanden sig 22. Febr. 1817 paa lignende Maade. Han

¹⁾ Hermed sigtes til, at Simon Wallich forespurgte, om hans Bevilling til at handle med ost- og vestindiske samt kinesiske Varer i Forening med hans Borgerskab som The- og Porcellainshandler hjemlede ham Ret til at handle med Peber og Indigo, hvortil Kancelliet ansaa ham for berettiget.

siger, at disse 4 Ansøgere Drachmann, Koefoed, Bohn og Knudsen vare bekendte som velhavende og tildels rige, at hver af dem besad større Formue end 6—8 Urtekræmmere og afgave Bevis for, at denne Næring gav tilstrækkeligt Udkomme, naar Tallet ikke var for stort.

16. Juni 1817 tilskrev Magistraten Oldermændene, at „ligesom det ved Anordningen af 23. April d. Aar er bestemt, at de, der herefter vinde Borgerskab som Urtekræmmere i Kjøbenhavn, ikke maa handle med de Isenkramvarer, hvormed Isenkrammerne efter deres Lavsartikler ere berettigede til at handle, samt at de ej heller maa handle med fremmede Liqveurer, hvilken Handel skal være Vinhandlerne alene forbeholdt, saaledes bør ogsaa denne Bestemmelse gælde for alle de Urtekræmmere, hvilke siden Juni Maaned 1812 ere blevne meddelte Borgerbreve imod den deri indeholdte Klavsul, at de skulle være tilfredse med de Indskrænkninger, som herefter maatte blive fastsatte for slige Handlende, uagtet andre lige Handelsberettigede ej ere samme underkastede“.

Ved samme Anordning af 23. April 1817 bestemtes det bl. a., at ingen maatte blive Svend i noget Handelslav, førend han var 18 Aar gammel og havde staaet i Lære i 5 Aar, og ingen kunde blive Interessent i noget Handelslav, uden han havde været Svend i mindst 3 Aar og havde tjent i Lavet som saadan.

Der bestemtes ogsaa Examinere for Drengene og Svendene, i hvilken Anledning Oldermændene 12. Maj 1817 gjorde Indstilling om denne Examens Beskaffenhed, og 16. Juni meddelte Magistraten i Henhold dertil nærmere Bestemmelser. De udlærte Drenges theoretiske Prøve skulde bestaa af: a) Regning af Reguladetri og Diskonto. b) Simpel udenads Regning eller Regning i Hovedet, som daglig forefalder med Hensyn til Detailhandelen. c) Almindelig Bogføring og Begreb om de dertil hørende Bøger. d) At skrive korrekt Dansk og Tydsk og deri at kunne forklare sig over en opgiven

Materie. e) Kundskab om indenlandsk Maal og Vægt. f) Kundskab om de her cirkulerende Pengesorter. g) Kundskab om de Pligter, der paahvile ham med Hensyn til hans Husbonde i Særdeleshed og Lavet i Almindelighed.

Ved den praktiske Prøve skulde han a) forklare sig over Varernes forskellige Godhed. b) Hvorledes de bedst behandles og konserveres. c) Kundskab om de til Handelen hørende Varer. d) Have Kundskab om den forskellige Emballage, hvori Varerne hidkomme og hvad Thara derfor godtgøres.

Den udtjente Svends theoretiske Prøve bestod i: a) Rente- og Vexelberegning. b) Kundskab om Vexelretter og Omgang med Vexler. c) Kundskab om inden- og udenlandsk Vægt og Maal og sammes gensidige Forhold. d) Læse og skrive saavel Dansk som Tydsk, iøvrigt og deri at kunne forklare sig over en opgiven Materie. e) Handelskorrespondance i begge Sprog med fuldkommen Kundskab i Handelsgeografi. f) Forstaa at anvende det enkelte Bogholderi. g) At vide hver Stats Mynt, hvorledes den vexles samt hvilket Forhold Kursen staar til Hamborger Bank og hollandsk Kurant. Svendenes praktiske Prøve var i at a) kende alle de til Lavets Handel henhørende Varesorter og forklare sig over sammes Kvalitet og hvorledes de bedst konserveres. b) Fra hvilke Steder de faas fra første Haand og hvad Thara der i Almindelighed gives. c) Forfatte en ordentlig Kalkule paa Varer fra flere Steder efter et dertil opgivet Thema. d) At kunne gøre Rede for Omgangen med Toldbodens praktiske Forretninger, for saa vidt Lavet vedkommer.

Der skulde gives Drengene de to Karakterer godt og temmelig godt. Examen skulde holdes i Nærværelse af et Medlem af Magistraten, Oldermændene, 2 Bisiddere og 6 af Lavets Interessenter, foruden Drengens Principal, dog havde denne sidste intet Votum i Henseende til de Examineredes Antagelse eller Karakter.

Ifølge en Opgivelse fra Magistraten var der 1817 292 Personer, der havde Bevilling som The- og Porcelainshandlere og til at handle med ost- og vestindiske samt kinesiske Varer.

8. Dec. 1817 fremlagdes i Anledning af Forordningen om Examen et trykt Forslag fra Overkrigskommissair J. R. Kieler om Oprettelsen af et Handelsinstitut, og det bestemtes, at Lavets Medlemmer inden 8 Dage skulde tilkendegive Oldermænden, om de havde nogen, der skulde benytte Institutet. Ved Skr. af 15. Maj 1818 billigede Kancelliet Oprettelsen af dette Institut.

8. Dec. 1817 overtog Lavet en Aktie paa 600 Rdl. i Glasfabrikken i Friederichsfeld i Sydslesvig, hvori hvert Medlem af Lavet skulde deltage med lige stor Part, og hver ny Interessent skulde bidrage med 3 Rbd. en Gang for alle.

Peter Kaufmann (1818—24)
valgte til Oldermænd 29. April 1818.

9. Maj tilskrev den ny Oldermænd Magistraten, at Sukkerraffinadørerne solgte Sukker i Partier paa 2 og 4 $\mathfrak{R}$, uagtet de vare advarede i hans Formands Tid, og bad Magistraten om at foranledige, at de foreviste deres mulige Berettigelse til Handel med kinesiske, ost- og vestindiske Varer. Magistraten henholdt sig imidlertid til den ovenfor givne Oplysning om Detailhandlerne.

29. April frasagde J. N. Werdelin sig sin Stilling som Eftersøger efter Uberettigede med følgende Skrivelse:

„Herved tager jeg mig den ærbødige Frihed at bede mig fritaget for det mig paalagte Kald at være, hvad man med et nedværdigende Ord kalder Jager, af Aarsag at jeg tror, at den Tid er forbi, som bestemtes dertil, og fordi jeg nu ingen Tid har tilovers, da det for mig som for de fleste Andre dagligen bliver hel vanskeligere paa en redelig Maade at erhverve sig Udkommet, særdeles formedelst det altfor store Antal

Handlende, Staden i Almindelighed og Lavet i Særdeleshed tæller, der i Forening med Pengevæsenet og derved opkomne almindelige Stansning i alt drager en stor Mængde i skrækkelig Armod og Elendighed, og jeg endelig har maattet følt, at det paa denne Maade at arbejde for Lavet har skaffet mig Had og Forfølgelse, enden at jeg har set megen anden Nytte heraf, end at det onde er blevet værre.

„Ved denne gode Løjlighed være det mig ærbødigst tilladt at foreslaa, om det ej for Lavet vilde være sømmeligere, om det i Begæring til høje Vedkommende ansøgte om og fik udvirket, at det blev Politiassistenternes Sag, hver i sit Kvarter, strengt at paase, at den ene Borger ikke gjorde Indgreb i den andens Rettigheder, og at Politiassistenten selv efter Angivelse indstævnedede de skyldige og søgte dem overbeviste og dømte uden Lavets videre uanmodede Indvirkning; for denne Forøgelse i deres Forretninger og til Opmuntring for dem burde Lavet billigen opofre sin Del af de indkommende Mulkter til dem, da enhver Interessent vist kunde og vilde erstatte Kassen det igen, naar han kunde se sig betrygget i den Handel, hvortil han opofrede sin bedste Tid, har betalt en for Begynderen ikke ringe Sum og hvorfor han yder svære Skatter og Afgifter til Staten og Lavet, men som han nu maa dele med den hele Hær af Thehandlere, Melhandlere, Pottehandlere, Høkere, Mosestrosbekendere, og hvem kan opregne de utallige, der overalt og paa alle mulige Maader endog dagligen i Aviserne sorgløse skade Lavet endog uden at skatte til Staten det ringeste derfor.

„Alvorligere og med langt større Held vilde Politiet paa denne Maade kunne frede om vores og alle Andres Rettigheder og den fra flere Synsmaader upassende og skadelige Maade, at Borgeren skal for Retten fremdrage og selv tale sin Sag med Borgeren for Næringsindgreb, noget der avler Fjendskab, Had og Forfølgelse, opirrer Gemytterne og rækker Samfundets

første Støtte, Enigheden vilde ophøre. Justitsen griber jo Tyven, søger ham overbevist og dømt endog uden Jager, hvorfor da ikke den, der gør Indgreb i min lovlige Haandtering. Lignelsen er haard, men dog passende“.

24. Juni fik Lavet fra Oldermændene for Silke-, Ulden- og Lærredskræmmerlavet igen en Advarsel mod at sælge Traad og Baand, da de Skyldige i modsat Fald vilde blive „indkaldte for Politiretten til Mulkets Erlæggelse“. Urtekræmmerens Oldermænd svarede, at de fleste Urtekræmmere vistnok vare uvidende om, at denne Handel var en Fornærmelse, og bad om, at Sagen maatte stilles i Bero, indtil det var blevet undersøgt, om der var nogen Hjemmel herfor.

7. Avg. 1818 indgav Oldermændene i den Anledning følgende Andragende til Kongen:

„Siden Mands Minde have Urtekræmmerlavets samtlige Interessenter foruden de i Artiklerne af 10. Juni 1693 bestemte Varer tillige udsolgt kulørte og hvide Bændler, sribede dito, Christiansfeldter Forklædebaand, alle Sorter Barattes Baand, simple sorte Silke-Piskebaand og Kantebaand, sorte Silkelidser og hvide og sorte Traad-dito samt alle Kulører Sysilke og Traad. Denne Handel er stedse hengaaet upaataalt¹⁾, og skønt jeg forgæves har søgt at finde Lovbud, som hjemler Urtekræmmerlavet samme, bestyrke dog Omstændighederne, at disse enten maa gives i specielle allerhøjeste Resolutioner eller og at Lavet ved Domstolene maa være kendt berettiget til denne Handel, thi fra de ældste til yngste Lavsinteressenter har stedse været antaget som Lov, at Ingen maatte sælge ovennævnte Alenvarer stykkevis eller Sysilke og Sytraad i Bundter eller efter Vægt, men ikkun Alenvis og Dukkevis. Ogsaa dette har været anset som Indgreb i Klædekræmmerlavets Rettigheder, om nogen gav sig af med at udsælge andre Kulører Silkebaand. Saadanne Ved-

¹⁾ Som det ses foran, er dette dog ikke Tilfældet.

tægter synes nødvendigen at maatte have en eller anden legal Oprindelse, thi det er ikke let tænkeligt, at de ellers kunde være blevne vedtagne med en saadan Nøjagtighed.

„Uagtet Urtekræmmerlavet, om en anden Lov gives, har Hævd paa denne Handel, har Klædekræmmerlavet dog for nyligen advaret det imod denne Handel, og som en Følge af min Uvidenhed om Hjemmel for Handelen fandt jeg det forsigtigst at tilraade Urtekræmmerlavets Interessenter indtil videre at nedlægge samme, men Følgen heraf er dels, at mange, som før i denne Smaahandel fandt en Hjælp til deres for ikke Faa knappe Udkomme, haardt savne samme, dels at den Bekvemhed, som det har givet Tyende og Almue at komme i Urteboden, hvoraf ere flere i hver Gade, købe for 1 β Traad eller Silke osv., er tabt og at de derimod nu fra mange Steder i Byen f. E. paa Kristianshavn, Amalienborg, Kalleboderne og flere Steder maa spille mere Tid for at gaa efter saadan en Ubetydelighed, end det hele er værd. Hvorfor denne Smaahandel er kommen under Urtekræmmerlavet, har jeg forgæves søgt Oplysning om, men rimeligt synes det, at da Klædekræmmerlavet i de tidligere Tider for det meste kun bestod af velhavende Mænd, der lidet eller intet bekymrede sig om slig Smaahandel, ja, hvilket endog er faktisk, ej engang vilde sælge sine Varer i de smaa Kvantiteter, Urtekræmmerne solgte samme, men i hele og halve Stykker, Lod osv., de alle vare etablerede i Byens Midte, dette har opfordret Urtekræmmerne til at anlægge slig Handel forat ophjælpe Folkets Trang og spare dem Tidsspilde. Udsalget kan i sig selv ikkun være af nogen Vigtighed for den mindre formuende Urtekræmmer, thi de fleste af dem, der have Formue til at drive deres Handel i noget Omfang, have for længe siden afskaffet hine Artikler.

„Men da det netop nu er den mindre formuende Mand, som trænger til Hjælp, tillader jeg mig allerunderdanigst at formene, at det ikke syntes aldeles

billigt, naar Klædekræmmerlavet vil søge at genvinde en Rettighed, som det henved 100 Aar har givet Slip paa og som efter i saa lang en Tid at have været enten aldeles hos Urtekræmmerne eller i det mindste delt blandt dem og Klædekræmmerne, ikke mere for disse kan anses savnet. Er det Princip rigtigt, at den, der i Hævds og over Hævds Tid har ladet en Ret upaataalt, taber mindre ved at miste samme end den, der i samme Tid har brugt den, da bør jeg allerunderdanigst haabe, at Deres Majestæt med Naade vilde billige den Bøn, jeg paa Urtekræmmerlavets Vegne her allerunderd. frembærer, og jeg tør saa meget mere nære den Fortrøstning, som Urtekræmmerlavet har lidt betydelig Afgang i dets Handelsart ved de mange Bevillinger, der ere udstædte til The- og Porcellainshandlere, til Handel med ostindiske, vestindiske og kinesiske Varer og for nyligen atter har maattet se Ret til nogle af dets Handelsvarer uddelt til en Mængde smaa Familier i Nyboder. Vel staar det Lavet aabent at faa denne Sag paakendt ved Domstolene, men om det endog var passende, vilde det medføre en ikke ubetydelig Udgift for Lavet paa denne Maade at vinde den formentlig hjemlede Ret, med mindre Deres Majestæt i Henseende til Sagens særdeles Omstændigheder allernaadigst maatte forunde Lavet Beneficium paupertatis og fri Sagfører“.

I Henseende til § 1 i Lavsartiklerne, der bestemmer, at de som gøre Lavet Indpas, tredie Gang skulle miste alle de Varer, de handle med, afgav Oldermænden 7. Avg. 1818 en Ansøgning til Kongen, hvori han gør opmærksom paa, at denne Bestemmelse ikke mere er overensstemmende med Tiden og at Kongen 1810 havde forandret en saadan Straf til en Bøde. Han søger derfor om, at der for tredie Gang kunde idømmes Bøde paa 100—200 Rdl. og i Gentagelsestilfælde det dobbelte af den sidst udredede Bøde.

Ved Anordning af 23. April 1817 ophævedes den Bestemmelse, at Interessenternes Sønner ikke behøvede

at indskrives som Dreng, men i en Alder af 18 Aar kunde indskrives som Svende. Derfor opfordrede Oldermændene 27. Avg. 1818 Lavsbrødrene til snarest muligt at faa deres Sønner indførte i Bøgerne.

Da Silke-, Ulden- og Lærredskræmmerlavet igen gjorde Indsigelse imod Urtekræmmerens Handel med Baand og Traad og disse derfor paany søgte om kgl. Bevilling, svarede Kancelliet 22. Okt. 1818, at det ingen Anledning fandt til at forestille Sagen for Hans Majestæt.

Paa Foranledning af en Skrivelse fra Magistraten indstillede Oldermændene 11. Jan. 1819:

1. At enhver Urtekræmmer, der, efterat være tilsagt til at hembære en Lavsbroders, hans Hustrus eller Børns Lig, ikke møder i det seneste $\frac{1}{4}$ Time efter den bestemte Tid, eller Aftenen førend Begravelsesdagen og ikke saa betimelig skriftlig har tilmeldt Oldermændene lovligt Forfald med Sygdom, uopsættelige huslige Sysler eller deslige, at en anden kan blive tilsagt til Møde i hans Sted, skal anses som modvillig udebleven og bøde til Lavets Fattigkasse de allerede bestemte 2 Rdl. Sølv eller med Hensyn til Pengevæsenet en højere passende Mulkt, som i Gentagelsestilfælde stedse fordobles.

2. At Mulkt i Mangel af Formue afsønes som Bøder til offentlige Stiftelser.

3. At Lavsbudet eller den Mand, som har besørget Tilsigelsen, hans Erklæring under Eds Tilbud at have besørget Tilsigelsen maa, naar intet andet Bevis kan have, bevirke, at den Tiltalte enten skal fri sig med sin Ed eller være skyldig, naar Budet beediger sin Erklæring.

Ved Magistratens Skr. af 3. Sept. 1819 tilsendtes Oldermændene Plakater, der ved Begravelser forbød Beværtning med dækket Bord og Blomsterstrøning, førend Graven var tilkastet.

Fra Jan. 1819 opkrævedes Medlemmernes Kontingenter kun med 10 Rigsbankdaler Sedler.

6. Nov. 1819 gjorde Oldermænden Forslag til nogle Forandringer i Henseende til Lavsmøder, som Magistraten ønskede at foretage for Lovene i Almindelighed.

28. Dec. 1822 andragede han om, at de foreslaaede Forandringer maatte ske, da Lavets Tilvæxt gjorde det byrdefuldt at sammenkalde hele Lavet i ethvert vigtigt Tilfælde og det var vanskeligt at opnaa et ordentlig Resultat. Se herom videre Side 195—97.

Spækhøkerne gjorde 1820 Indsigelse imod, at Urtekræmmerne solgte indenlandske Oste under Navn af Sveitzerost, og fremstillede, „at det er bekendt, at for nogle Aar siden nogle Sveitzere nedsatte sig her i Landet, disse leverede Oste hertil Staden af deres eget Hollænderi, der dog ene er dannet af den Mælk og Fløde, vort eget Land afgiver“. Oldermænden erklærede 23. Marts: „Det er bekendt, at Urtekræmmerlavet i dets første Tider maatte forsyne sig med næsten enhver Vareartikel fra Udlandet, lige indtil Perlegruber (Gryn), og saaledes fik det ogsaa sine Oste over Havet, men skulde den Omstændighed, at Varerne vare fremmede, ikkun berettigede Lavet til at forhandle samme, da vilde det ej heller være berettiget at sælge Cikorie, Sæbe, Sukker, Krap, Tobak og mange flere Artikler, som nu mere eller mindre fabrikeres eller dyrkes i Landet. Fornuftigvis maa man derimod forklare Ordet „fremmed Ost“ derhen, at man derved har villet tilkendegive, at Urtekræmmerne skulde og maatte ikkun handle med de finere Oste, men de simpleere være Spækhøkerne forbeholdne“.

Under 4. Maj 1820 afgav Oldermænden følgende Erklæring: „Urtekræmmernes, The- og Porcellainshandlernes og mange flere Handlendes Antal bebudede allerede nogle Aar tilbage, at talrige Familier vilde sukke under Armodens tunge Kaar. Denne Tidspunkt er desværre allerede for Haanden, og den er gaaet frem med saa raske Skridt, at Fortvivlelse for Udkomme omgiver mange Familier. Dette er især Tilfældet med Urtekræmmerne, og det er gaaet saa vidt, at Trængselen

endog efter min moralske Overbevisning har forledet flere ulykkelige Urtekræmmere til det forhadte Skridt at bortleje deres Borgerret forat tilfredsstille Livets første Krav; mange Pensionister har Lavet og dertil søges meget efter Bidrag for en og anden alene paa hældende Fod staaende Interessent. Der gives Urtekræmmere, som i Gennemsnit ikke sælge mere end for 10 til 12 Rdl. daglig“.

Under 8. Maj 1820 udfærdigedes følgende Skrivelse fra Magistraten til Oldermændene:

„Det kgl. danske Kancelli har under 27. f. M. tilskrevet os saaledes: Urtekræmmer J. A. Top her af Staden har i en hertil indkommen Skrivelse, hvorover Kjøbenhavns Magistrat under 8. f. M. har afgivet Erklæring, ytret den Mening, at ved Udtrykket „engelsk Sprut, som forekommer i Urtekræmmerlavets Artikler af 10. Juni 1693, forstaas Porter og engelsk Øl og derhos forespurgt, om Urtekræmmerne som en Følge heraf kunne anses berettigede til at udsælge disse Varesorter. Efter desangaaende at have brevvexlet med det kgl. Gen. Toldkammer og Kommercekollegium skulde man til behagelig Efterretning og videre Bekendtgørelse for Vedkommende tjenstligst melde, at der efter bemeldte Collegii Ytrende, saa vidt vides, ikke eksisterer noget Slags Øl, bekendt under Navnet Sprut, da det Øl, som tillaves af Grankogler, hedder Sprucebeer og først i de nyere Tider er kommet i Brug, især paa Skibene formedelst dets antiskorbutiske Egenskaber, hvorimod de i Lavsartiklerne omtalte engelske Sprut anses for et Slags smaa røgede Sild, som ogsaa undertiden tilføres hertil og har Benævnelse af Sprutt eller Sprøtt, og som en Følge heraf kunne Urtekræmmerne ikke være berettigede til at udsælge ovenmeldte Ølsorter“.

Formændene for The- og Porcelainshandlerkorporationen søgte Kongen om Rettighed til Handel med Cikorie, Vineddike, Stivelse, Sæbe, Citroner og Appel-

siner, men herimod gjorde Oldermændene 17. Nov. 1820 kraftig Indsigelse, og det ansøgte bevilgedes ej heller.

11. Dec. 1820 gjorde Oldermændene for Silke-, Ulden- og Lærredskræmmerlavet paany Indsigelse mod Urtekræmmerens Handel med Baand og Traad og mod, at de afhændede disse Varer under Navn af Tilgift.

Magistraten afkrævede 1821 Oldermændene en Erklæring om Nyttens af lovbefalede Handelsbøger, hvorpaa denne svarede 16. Feb. 1821:

„Det har ofte været Genstand for mange tænkende Mænds Ønsker at kunne holde Optegnelse over deres Udsalg, men alle de, jeg kender, have maattet opgive dette, fordi anstillede Forsøg have vist, at det ikke alene vilde blive et uhyre vidtløftigt Arbejde, men endog uoverkommeligt at fuldføre med Orden i en Detailhandel. Grunden hertil er meget simpel; de fleste Urtekræmmere have ikke større Forraad af Varer end dem, som ere anbrukne og hvoraf de Tid efter anden forsyne deres Butik; de derimod, som have større Forraad og for saa vidt kunne anses som Grosserere tillige, holde vist, i det mindste jeg for min Del, en saakaldet Varebog, hvori hver Vare har sin Konto, men hvorfra afskrives hele Tønder, Foustager, Sække, Kasser osv., hvad enten de udsælges fra Lageret eller derfra udgaa til Forraadskammeret for Butikken; ere Varerne overførte her, da kan Udsalget ikke undergives anden Kontrol end den, enhver god Husfader kan give sit Husvæsen. Man kan vel vide, hvad Skuffer, Dunke m. v. af Butiksindretninger kan modtage, men dette er ikke nok; Skuffer og andre Gæmmer i Butikken modtage ikkun smaa Beholdninger og de udtømmes saa at sige aldrig, fordi man ikke kan vente til det allersidste Øjeblik med at fylde samme, og der saaledes altid er nogen Rest. Skulde man nu holde Varekontoer for Butikken, da blev det nødvendigt, at man hver Gang, Fyldning skete, eftervejede Resten i Skuffen og tilvejede Fyldingen. Dette lader sig ej gøre, efterdi, naar nogle Pund sælges, man da først

maa tage det, som er i Skuffen, forat dette ikke ved at paadynges friske Varer skal bedærvs, og i Skuffen hente det videre til Forsyning. Men i det Øjeblik, saadanne Expeditioner foregaa, giver Køberen ikke Tid til denne Vejning frem og tilbage, Notering osv., og dog skulde dette være det eneste muligt, der kunde paatænkes med en Varekonto.

„Vejning og Optegnelse af Udsalget fra Butikken maa derimod anses aldeles umuligt, efterdi Udsalget gaar i en saa yderlig Detail, at saare mange smaa Partier udsælges enkelte skillingvis og Libhaverne til nogle Tider af Dagen kunne tilstrømme i saadant Antal, at det er fast umuligt med et ellers tilstrækkeligt Antal Betjente at expedere dem hurtig nok. Det skulde da være et eget Menneske, som skulde befatte sig med saadanne Optegnelser, men dette kan Handelen ligesaa lidet lønne, som den kan bære Omkostningerne paa Skrivematerialierne. Jeg anser det derfor aldeles uanvendeligt at gøre Optegnelse af Udsalget hos Detailhandlere, og til Forsikring herom vil jeg blot paabe- raabe mig, at saa mange agtværdige Mænd have pønset herpaa, men maatte opgive deres Ønske for til deres egen Betryggelse at føre Kontrol med deres Betjente. Varekontoer kunne derfor ikkun tænkes hos Grosserere, hvor hverken Udleveringerne ere saa hyppige, hvor der er særegne Betjente, som forestaa Udleveringen og derover holde Bog. Desuden vilde slige Optegnelser ikke kunne gøre almindelig Nytte, da den almindelige Fattigdom har medført, at mange Urtekræmmere ikke have meget større Forraad, end Butikken indeholder. De Bøger, som maa anses nødvendige ved en vel ordnet Detailhandel og hvorover jeg som Oldermann ogsaa examinerer ved de forefaldende Examina, ere:

1. En Kladebog, hvori anføres, hvad der udsælges paa Kredit samt modtages udenfor selve Butikshandelen i Varer eller Penge. Den udgør saaledes Urtekræmmer- nes Dagbog, Journal og Memorial.

2. En Hovedbog, som holdes efter Klade- eller Dagbogen. At føre den á jour er ikke let muligt, fordi Tiden dels ikke tillader det, dels Varer udleveres betingelsesvis. Det højeste, som her kunde fordres, formener jeg, er at den i det mindste er ført til de sidste 8 Dage.

3. En Brev-Kopibog.

4. En Fortegnelsesbog over Varer, som forsendes for andres Regning udenbys.

5. En Kassebog.

6. En Vexel-Kopibog, hvori indføres de Vexler, man enten trækker eller køber til Varenes Dækning.

7. En Acceptbog, hvori anføres de Vexler, som accepteres af Urtekræmmeren, eller Ordre paa hans Vegne.

8. En Kalkulationsbog, hvori gøres Beregning over Varer fra fremmede Steder.

1821 gjorde Lavet Indsigelse imod, at Isenkræmmerne solgte Eau de Cologne, Riga-Balsam, lugtende Sæbe, Olie og Essencer, hvorimod disse gjorde gældende, at de nævnte Varer ikke omtaltes i Lavartiklerne; disse Varer kaldtes Galanterivarer, til hvis Salg Isenkræmmerne vare berettigede.

Samme Aar gjorde Oldermændene gældende ligeoverfor Frugthandlerne, at disse kun maatte handle med friske Frugter og ikke med Figen og raspet Hjortetak. Siden stævnedes Urtekræmmerne Frugt- og Vildthandlerne for Politiretten, fordi de solgte Appelsiner og Citroner. Disse sidste vandt imidlertid Sagen, og Kancelliet billigede dette ved Skr. 9. Juli 1821.

2. Juni 1821 søgte Oldermændene Kongen om, at Drengenes Læretid maatte forlænges til 7 Aar. Der var indskrevet i Aarene

1767—76	50	Interessenter	107	Svende	137	Dreng
1807—16	92	—	141	—	223	—
1817—20	42	—	104	—	155	—

hvilket viste en stærk Tilstrømning. „Skulde nu Tilvæksten fremdeles tiltage i samme Forhold, medens Folkeformerelsen ordentligvis ikkun antages at fordobles i et uforligneligt længere Tidsrum, da vilde Deres Majestæt allernaadigst bifalde, at Urtekræmmer-Svende og Drengene ville i nogle faa Aar blive aldeles uden Forhold til Folkemængden. Hverken Staden eller de vinde derved, thi disse, der intet kende uden Handel, maa, naar de ere indskrevne som Svende, for det meste gaa ørkesløse og falde tidlig eller sildig Staten til Byrde, denne taber i deres nyttigere anvendte Evner en Mængde unge Mennesker, der som Haandværkere, Agerdyrkere eller paa anden Maade kunde gavne“.

8. Avg. 1821 afgav Oldermændene følgende Erklæring om Konditornæringen:

„Efter de i Forordningen af 16. April 1681 og i Lavsartiklerne af 10. Juni 1693 kundgjorte Bestemmelser henhørte Konditori oprindeligt under Urtekræmmer- og Sukkerbagerlavet, thi at Sukkerbageri er det samme som Konditori, viser den i Lavsartiklernes § 2 forekommende Vareklasse med Overskrift „Conditor og indsyltede Vare“, men langt hen i Tiden opstod efterhaanden en Borgerklasse under Benævnelsen Konditor, der foruden at udøve de Rettigheder, der ved Artiklerne hjemles Sukkerbagerlavet, tillige giver sig af med Udskænkning i Huset, og det, uden at tidligere etablerede Lav have nogen Refusion for den udøvede Rettighed. Hvori disse Mænds Ret egentligen bestaar, synes at være tvivlsomt, naar man tager Hensyn til, at de ikke ere Interessenter i Lavet og at dette forud var berettiget til at tilvirke og udsælge alt, hvad Konditorerne give sig af med, og naar det derhos tillige bemærkes, at Lovgiveren maa antages at erkende, at Konditori eller Urtekramhandel særskilt kan udøves af en Lavsinteressent, ligervis som dette er anordnet for Silke-, Ulden- og Lærredskræmmerlavet i sammes Artikler af 1688, men at trække en Grænse imellem en

Konditor udenfor Lavet og dem, som ere i Lavet, synes ligeledes ugørligt, da de første i saa Fald egentlig ikke fik andet til overs end Udkænkning, og paa den anden Side at antage, at de ikke alene skulle have samme, men endog større Rettigheder end Lavs-Konditore, synes man ej heller vel at kunne antage, saa meget mindre som de ikke bære lige Byrder med disse eller ere paadragne den Forpligtelse at skulle falholde Konditorier. Man maa derfor ordentligvis antage, at de ere privilegerede Personer, hvis Næringsvejs Omfang Lovgiveren har forbeholdt sig nærmere at bestemme. De fleste nu bestaaende Konditore have ingensinde, saaledes som de synes at formene, været Medlemmer af Urtekræmmer- og Sukkerbagerkompagniet, og det vilde ej heller paa anden Maade kunne have ladet sig udføre end ved at indskrænke dem blot til Konditori, da, naar undtages de, som tillige ere Lavsinteressenter, de øvrige ikke have lært Urtekramhandelen, og det kan saaledes ej heller anføres, at de stiltiende have adskilt sig fra Lavet. Derfor at tilstede dem Ret til at udlære Subjekter med Adgang til at blive Konditore, vilde formentligen være Indgreb i Urtekræmmerlavets Rettigheder, ligesom der paa den anden Side som en Følge af, at Supplikanterne ikke ere undergivne noget Lavs Forpligtelser, ingen Kontrol vilde gives med, at de foregivne Subjekter virkeligen lærte, hvad de burde vide, og i en passende Tid. Derfor kunde en Examen eller Prøve ej være tilstrækkelig Borgen, da dels Examen ikkun kan anstilles eksempelvis, dels der ved Konditoriet som i flere andre borgerlige Stillinger forefalder adskilligt, der ikkun læres gennem flere Aars Erfaring, og hvis Mangel svækker den Tryghed, Borgerne bør have om det, de købe. Paa Grund heraf formener jeg, at Supplikanterne som Ikke-Lavsinteressenter ej bør tilstedes Ret til at udlære Subjekter med Adgang til at blive Konditor, men at saadant som hidtil maa være forbeholdt de Konditore, som ere Interessenter i Lavet.

„Hvad angaar Kukkenbagernes Ret, da er det neppe rigtigt den Udstrækning Supplikanterne formene at samme kunde tillægges, thi da Lavsartiklerne hjemle Lavs-Sukkerbagerne Ret til al Slags Bagværk med Sukker, kunne Kukkenbagerne ej heller være berettigede til at lave Bagværk med Puddersukker, ligesom de formentligen ej heller burde have udelukkende Ret til det øvrige Bagværk (Butterdej og Bagværk, hvis Bestanddele ere Puddersukker, Sirop, Honning, Mel og Smør), og det saa meget mindre, som deres Rettighed formentligen oprindeligtvis ikkun har gaaet ud paa det saakaldte Nürnberger Bagværk“.

Efter en udførlig Motivering forespurgte Oldermænden 18. April 1822 i Kancelliet, „om ikke Urtekræmmerne fremdeles som hidtil siden Mands Minde beføjet kunne anse sig berettigede til at falholde alle Slags Varer, som ere beslægtede med de i Lavsartiklerne udtrykkeligen benævnte og henhøre under Specier og Drogisteri, forsaavidt de ikke udtrykkeligen ere forbeholdne andre Lav eller Apothekerne, og navnlig Puddersukker, Sirop af Sukkere, Arrak, Salep og Sago, uanset om de ere opkomne i Handelen, siden Lavsartiklerne emanerede, eller i disse udtrykkeligen ere emanerede“. Kancelliet svarede 4. Juni, at „man overlader denne Sag til Domstolenes Afgørelse“.

Da Glashandlerne søgte Magistraten om en Udtalelse om Omfanget af deres Handel, erklærede Oldermænden 25. Okt. 1822:

Af Grundbestemmelserne for Handelens Inddeling „efter Varernes Natur“ faar man Vished for, at Glashandelen oprindeligen er underlagt Urtekramhandelen, hvilket desuden bestyrkes ved Lavsartiklerne af 10. Juni 1693, hvor under Urtekramhandel henføres „Glas og Flasker med Skruer og uden Skruer“. At nu denne Handelsret ikke alene strækker sig blot til Drikkeglas og Flasker, ses saavel deraf, at her ikke handles om visse Slags Glas eller Flasker, hvorimod her tales i almindelige Udtryk, som deraf, at der, da Lavs-

artiklerne emanerede, næppe gaves nogen Glashandler. Urtekræmmerne tro sig derfor ikke alene berettigede til at sælge Glasvarer under enhver Form og Skikkelse, men endog i Skiver eller tilskaarne Ruder til Vinduer, og dette sidste bestyrkes derved, at siden Glarmesterne ikke ere Købmænd og saaledes ikke maa sælge Glas, Grossererne ikkun maa sælge i hele Kurve, vilde det ellers være umuligt for den fattige Glarmester eller Haandværker at erholde dette, naar han ej har Evne at købe en hel Kurv eller Kiste.

1822 stævnedes The- og Porcelainshandlerkorporationen 6 Urtekræmmere, fordi de solgte Arrak, Sago, St. Croix raa Sukker, Sirop af Sukker samt Salep, hvilken Sag Lavet paatog sig. Politiretten frikendte dog de paagældende Urtekræmmere for Tiltale. Sagen gik derpaa til Højesteret, der 1823 stadfæstede Politiretsdommen. Herved blev det slaaet fast, at de almindelige Bevillinger kun gave Handelsret med visse benævnte vestindiske Varer og at Urtekræmmerne vare berettigede til at handle med forskellige Varer, uagtet disse ikke udtrykkelig vare nævnte i Lavsartiklerne.

Ved Kancelliskrivelse af 24. Dec. 1822 forklaredes nærmere den Bestemmelse i Forordningen af 23. April 1817, at den Husbonde, der er Skyld i, at hans Dreng ikke har lært, hvad han burde vide, ikke alene skal betale Omkostningerne ved hans Oplærelse, men endog straffes med Bøde fra 100 til 200 Rbd., saaledes, at en saadan Tiltale skal være aldeles privat og maa overlades vedkommende Lærling eller hans Værge, eftersom Udfaldet af Examen ikke godtgør, at Husbonden er skyldig, da Skylden muligvis ogsaa kan ligge hos Lærlingen selv, hvilket maa antages erkendt fra dennes Side, naar ingen Klage føres.

Paa Ansøgning fra flere Godsejere erklærede Kancelliet 17. Sept. 1822, at det ikke kan tilstedes dem at overdrage Udsalget af de paa deres Gaarde fabrikerede Sveitzeroste til hvem, de ville, men at de kunne faa Bevilling til at have Udsalg ved en bestemt Person,

naar de søge derom, „ligesom de og kunne falholde den ommeldte Vare hos enhver Urtekræmmer eller Spækhøker“.

Da Oldermændene søgte Kancelliet om Tilladelse til at anvende Bestemmelsen i Reskriptet af 11. Sept. 1744 om at nægte Lavets Medlemmer at holde mere end een Dreng, svarede Kancelliet 4. Feb. 1823, „at da adskilligt taler for Gavnigheden af ovennævnte Reskripts Bud, in specie at derved gives større Lejlighed for Svendene til at faa Emploi og at tillige Interessenternes Tal i et saa talrigt Lav kunde noget formindskes, saa finder Kollegiet det rettest, at Reskriptet sættes i Exekution, forat man kan erfare dets Virkninger, hvorhos dog Dispensation kan ventes, hvor i enkelte Tilfælde Billigheden taler for samme“.

Paa Kancelliets Forespørgsel, om Købmænd i Helsingør eller de der i Lavet udlærte Svende havde Adgang til at blive Interessenter i Urtekræmmerlavet i Kjøbenhavn, svarede Oldermændene afvisende 24. Maj 1823, saa meget mere som Lavet i Helsingør særlig var oprettet for Alenhandelen. Desuden vare de gamle Bestemmelser i Forordningen af 16. April 1681 ophævede ved Frdn. 23. April 1817 § 18, hvori det udtrykkelig bestemmes, at Lære- og Svendearbejde skulle være udtjente paa det Lav selv, hvori man attraar at blive Interessent.

En Magistratsskrivelse af 24. Sept. 1823 indeholder følgende om Detailhandlernes Forhold til Grossererne:

„Det er kommet under Overvejelse, hvor vidt den Detailhandlerne ved Reskript af 21. Sept. 1810 forundte Adgang til at erholde Bevilling til Handel en gros med de Vareartikler, til hvis Forhandling en detail deres Borgerbreve hjemle dem Rettighed, bør fremdeles vedblive med Hensyn til det Indgreb, herved foraarsages Grossererne i deres Handelsberettigelse. I denne Henseende er bemærket, at udi nærværende Tider, da enhver Stats Regering i større eller mindre Grad begunstiger deres egen Handel og Skibsfart, samt

Nationer, som forhen toge liden aktiv Del i Evropas Handel, nu have antaget en modsat Fremgangsmaade, er det for de herværende Grosserere, der kun kunne tilbyde faa af Landets egne Frembringelser paa fremmede Markeder, af megen Vigtighed ogsaa at kunne drive indenlandsk Handel for baade selv at kunne bestaa og beskæftige deres Skibe, men at de heri hindres, naar Detailhandlerne tillige maa handle en gros, efterdi deres Stilling i Egenskab af Detailhandel ene kan forskaffe dem større Bekendtskaber og flere indenlandske Handelsvenner, end det for Grossererne er muligt at erhverve, og formedelst deres hyppige Vareomsætninger og den Lejlighed, de ved Detailhandelen have til stundum at anbringe mindre gode Varer, kunde de endog ofte undersælge Grossererne. Det er tillige anmeldt at være uoverensstemmende med Billigheds og Reciprocitets Grundsætninger, at Grossererne skulle holdes strengt til alene at maa sælge de dem foreskrevne større Varepartier og derimod Detailhandlerne dele Grosserernes Privilegier uden tillige at dele Byrderne, ligesom disse og ved at løse Bevilling til Handel en gros erholde Oplagsrettighed, hvilken Begunstigelse dog formenes oprindeligt at være bestemt alene for Grossererne. Ved en Forandring heri forudsættes end videre Skibsfarten at ville ophjælpes, naar Grossererne ved saaledes at erholde Afsætning tillige sættes i Stand til at kunne indlade sig i større Foretagender. Søgningen efter Vexler paa Udlandet vil da komme paa færre Hænder, og paa den anden Side vilde ingen overspændte Varepriser være at befrygte, da Grosserernes Talrigheid sikrer tilstrækkelig Konkurrence. Endelig er bemærket, at Staten desuden kan antages at lide et absolut Tab ved Varernes Forskrivning i mindre Kvantiteter, som stedse maa indkøbes dyrere og ofte betales med indirekte Remboursement, uden at enhver Detailhandler ved Udsalget her bringer denne Forskel i Beregning. I Henhold til Foranførte er derfor andraget paa, at enhver, der har Borgerskab som Detail-

handler, maatte forbydes Udsalg af Varer i større Kvantiteter, end hvad der som Minimum er tilladt Grossererne at udsælge“.

Oldermanden gav en Erklæring herom af 22. Okt., hvori han søger at vise Skadeligheden af en saadan Forandring. Ved Reskriptet af 1810 var der imidlertid givet Detailhandlerne saa store Begunstigelser paa Grossererens Bekostning, at man ikke kan undre sig over, at Urtekræmmerne ivrig maatte forfægte deres Sag, medens det er tydeligt, at disse ved baade at kunne sælge i store og smaa Partier havde en Forret fremfor Grossererne, der kun maatte sælge en gros.

Ved en Politiretsdom af 20. Dec. 1823 kendtes Urtekræmmerlavet uberettiget til at sælge lybske Pølser, hvilken Handel mentes at henhøre under Hørkræmmerlavet. Oldermanden indgav derpaa en Ansøgning til Kongen, hvori han fremstillede, at denne Vare maatte høre ind under Urtekræmmerne, „fordi den regnes til de finere og kostbare Spisevarer, er af fremmed Oprindelse, indeholder Kryderi, og da Drogeri efter de bedste Handelslexica tillige indbefatter saadanne Varer, som bruges i Køkkenet, og naar man nu antog, at Urtekramhandel var indskrænket til de i Lavsartiklerne benævnte Varer, maatte man og forudsætte, at hver Gang en ny Vareartikel opstod i Handelen, der da skulde gøres en ny Lov fornøden for at bestemme, hvem Handelen dermed tilkom. Det er fremdeles i en Politiretsdom af 30. Okt. 1822, som den 12. Juni f. Aar allern. er stadfæstet i Højesteret, antaget, at alle ny Varer, som passe med Handelens Natur, herunder henhøre. End videre er det ved fire afhørte aldrende Urtekræmmere oplyst under Sagen, at Handel saavel hermed som med westphalske Skinker, Hamborger Oxebryst og dito Tunger bestandig alene er dreven af Urtekræmmerne“. Oldermanden søgte derfor om fri Proces for Højesteret i denne Anledning.

Kancelliet resolverede 13. Marts 1824, „at ligesom Urtekræmmerne hidindtil have været berettigede til at

drive Handel med de nævnte Varesorter, saaledes kan Magistratens Erklæring af 14. Sept. 1820, der bestemmer de Frugt- og Vildthandlerne samt Spækhøkerne tilkommende Rettigheder, ikke være Urtekræmmerne hinderlig i at fortsætte den af dem hidtil drevne Handel“. Derved, skulde man synes, bortfaldd den de paagældende Urtekræmmere idømte Bøde, men 24. April resolverede Kancelliet, at Politirettens Dom hverken er eller kan være forandret ved denne Resolution, der blot gaar ud paa for Fremtiden at give Urtekræmmerne Adkomst til at falholde de omhandlede Varer tilligemed de øvrige Næringslav.

2. Feb. 1824 gentog Oldermænden sin Ansøgning fra 1821 om, at Læretiden maatte forlænges til 7 Aar. Tilstanden havde ikke forbedret sig; i Aarene 1820—23 var der i Gennemsnit aarlig tilkommet 11 Interessenter, 26 Svende og 31 Lærlinge. I den ældre Tid, da Læretiden var 7 Aar, maatte Interessenterne klæde Lærlingen, hvorved der gaves fattige Forældre Lejlighed til at sætte deres Sønner i Lære, men siden Tidens Indskrænkning besørge Forældrene selv Klæderne, hvorved Vejen stoppes for de Fattige til at faa deres Børn anbragte ad denne Vej.

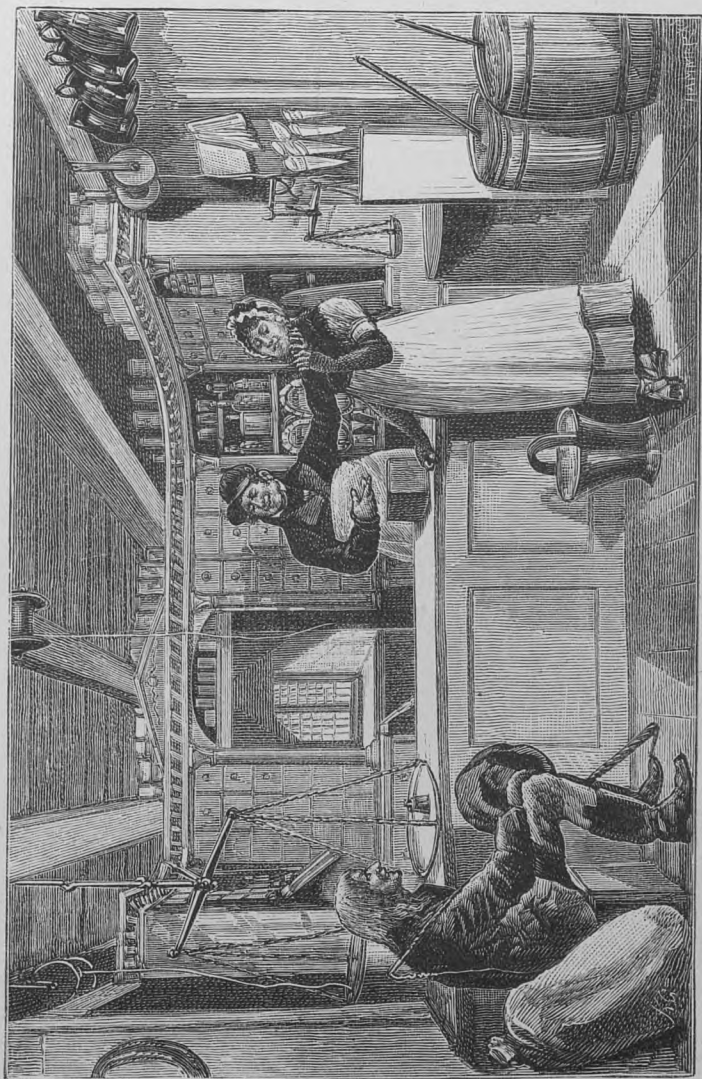
Samtidig indgav Oldermænden Indstilling til Kongen om Afskaffelse af forskellige Misbrug i Lavet. Nogle Interessenter udlaante deres Navn til Uberettigede, andre stode i Forbindelse med Omløbere og Uberettigede, der solgte Varer under Indkøbspris. End videre var det blevet almindeligt at give Nytaar til Tjenestefolk. Herom skriver Oldermænden: „Ved Reskript af 3. Nov. 1750 er det allern. forbudt Urtekræmmerne og de, som handle med Urtekramvarer, at give Tilgift og Foræringer ved deres Købmandskab og derfor fastsat Straf. Noget efterat jeg var valgt til Oldermænd, fandt jeg Anledning til at bringe Interessenterne dette allern. Forbud i Erindring, men det har ikke haft den tilsigtede Nytte, dels fordi saa længe det er almindeligt, at andre Handlende give Douceur til Nytaar,

er det næsten umuligt for Urtekræmmerne at undgaa samme Uorden, dels saa længe der ikke tillige existerer Straf for den, som modtager slige Foræringer, blev Risikoen altid paa Giverens Side, og man bør vel forudsætte, at iblandt Modtagerne gives mange, der, ligesom naar Pigerne købe paa Fiskerhuset, faa 2 Skilling pr. Pund, endog ville prætere det som en Ret. Imidlertid trykke Nytaar og Foræringer mange Handlende, og der gives vist kun faa Urtekræmmere, som ej paa denne Maade bortøde henved 100 Rbd., og for ikke faa gaa vel flere Hundrede Rbd., som de siden ofte surt savnede. Vel kan slig Skænk og Gave ikke medføre saa store Onder som i Embedsforhold, men hvo tør borge for, at den Handlende ikke søger at godtgøre sig det paa Varernes Pris, maaske og paa Vægt og Maal, og det gaar saaledes egentlig paa Tyendets Herskabs Regning. Ej heller kan den Mulighed fornægtes, at Tyendet derved forledes til at søge andre Udsalgssteder, end Husbonden anviser, er skødesløs i at betinge nøjeste Pris eller at paase Vægt og Maal“. Oldermændene søgte derfor Kongen om følgende:

a. At enhver Urtekræmmer under en passende Mulkt skal over Indgangen til sin Butik til samme Tid, som han aabner der, have anbragt paa et iøjnefaldende Sted med store tydelige Bogstaver sit Navn.

b. At den Urtekræmmer, som bortlejer eller laaner eller paa anden Maade tillader nogen at benytte sit Navn, Borger- eller Lavrets til derpaa at drive Handel, for Ubertiggede indklarerer eller tager Varer paa Kreditoplæg til derpaa at lade indskrive Lærlinge eller holde Svende, skal have tabt sin Borgerret og Lavrets, og at den, som deltager i saadant ulovligt Misbrug, skal foruden de ellers sædvanlige Bøder for ubertiggiget Handel til Politikassen og Lavet, end videre erlægge en Mulkt, $\frac{1}{2}$ Del til Politikassen og $\frac{1}{2}$ Del til Angiveren, som jeg med Hensyn til, at total ulovlig Urtekramhandel maa endog anses for et større Retsbrud end ved Handel en gros med en enkelt Artikel, vover

Urtebod fra første Halvdel af det 19de Aarhundrede.

at indstille til 100–200 Rbd. Sølv, som i Gentagelsestilfælde stedse fordobles. og naar han som Svend eller Lærling er indskreven paa Lavet, desuden miste den herved forundte Ret i Lavet.

c. At hvor den Urtekræmmer, som ikke stadigen har fortsat Handelen, ikke har sit Navn anbragt som under å anmærket over Indgangen til sin Butik, ikke stadigen er ved Handelen, samme forestaar og deri deltager, hvis Formues Forfatning er almindelig bekendt at være ringe, som ikke har sin Bopæl paa Stedet i det til Butikken stødende Lokale, eller i Tilfælde, at Lokalet ikke kan yde ham Bopæl i Nærheden deraf, har Forretninger andre Steder, der medtage det meste af hans Tid, eller som ikke selv antager, bespiser, lønner og logerer sine Handelsbetjente, han skal have Formodningen imod sig, at Handelen ikke føres for hans egen Regning, og naar han ikke godtgør det modsatte, dømmes til at have sin Borgerret og Lavret som Urtekræmmer forbrudt.

d. Den, som køber af uberettiget Handlende, skal anses med samme Straf som Sælgeren, og naar Køberen er Medlem eller har nogen Ret i det Lav eller Korporation, som ved Salget forurettes, med det dobbelte, saaledes at Mulkten i ethvert Gentagelsestilfælde stedse fordobles.

e. At Forbudet i Reskriptet af 3. Nov. 1750 mod Skænk og Gave ved Handel og Udsalg udvides til alle Handlende, og at den, som modtager samme, forfalder i samme Mulkt som Giveren, og som for dem begge stedse fordobles i Gentagelsestilfælde.

Dernæst vover jeg allerunderdanigst at bemærke den Fremgang, Lavet har gjort til at efterkomme det allernaadigste Bud i § 8 i Lavartiklerne af 10. Juni 1793. Saaledes har dels Lavet dels enkelte Interessenter anlagt og understøttet følgende Fabrikker og Produktionsanlæg, som for største Delen ere i fuld Drift:

Et Sukkerraffinaderi, Salpeterværker, en Kridtpibefabrik, flere Oliemøller, Sæbesyderier tilligemed

Forhandling af indenlandsk Sæbe, der nu aldeles har fortrængt den fremmede, ved en Aktie paa 600 Rbd. rede Sølv i Friederichsfelder Glasfabrik, flere Blaaafarve- og Blaadraabe-Fabriker til Blyants Forædling, flere Punschextrakt-, Chokolade-, Lak-, Penne-, Blæk-, Fyrsvamp-, Sennop-, Løvetands-, vellugtende Olive- og dito Vande-Fabriker.

„Desuden har det understøttet Forhandling af indenlandsk Stivelse og Pudder, som nu har fortrængt det fremmede, Salg af efter fremmed Tilberedelsesmaade efterlavede Oste og Pølser, ligesom af Seglgarn og Papir. En Interessent driver et betydeligt Krudtværk¹⁾. Ogsaa flere give sig af med selv at nedlægge og henkoge indenlandske Frugter og Safter til Forhandling, ligesom i det hele flere tænkssomme Urtekræmmere stedse stræbe efter mere og mere at bringe indenlandske Produkter i Handelen. Fremdeles har Lavet indrettet en ved taalelige Bidrag stedse voxende Fond til Understøttelse for nyttige Fabrikanlæg, som vedkomme dets Handel“.

Paa denne Indstilling svarede Kancelliet 16. Marts 1824,“ at det i saa Henseende vil have sit Forblivende ved de paagældende Anordninger“.

Paa Lavsmødet 19. Juli 1824 gjorde Oldermændene bl. a. opmærksom paa forskellige Politiretsdomme, saaledes en af 9. April, hvorved Urtekræmmerne ere kendte berettigede til at sælge præparerede Malerverer og Fernisser og Malerne kun til at sælge de præparerede Malerverer, enhver selv har tilvirket, men ikke Fernisser, om de end selv have tilberedt dem, hvoraf fremgik, at Urtekræmmerne vare berettigede til at sælge præparerede Farvevarer.

Kaptain Henrik Holm (1824—30)
valgtes til Oldermænd 19. Juli 1824.

Han gentog sin Formands Ansøgning om Læretidens Forlængelse til 7 Aar, og endelig kom Kancelliets

¹⁾ Det var Donse, der tilhørte Urtekræmmer Bentzen 1798—1826

Svar af 14. Sept., at Kollegiet ikke fandt tilstrækkelig Anledning til at bevirke nogen Forandring i den ved Anordningen af 23. April 1817 bestemte Læretid.

27. Avg. 1824 indgav Oldermændene til Magistraten følgende Forespørgsel:

„Ved det kgl. danske Kancellis Resolution af 1. Nov., kommuniceret 10. Nov. f. Aar, er det bestemt, at Interessenterne i Silke-, Ulden- og Lærredskræmmerlavet ikke ere berettigede de Svendene og Drengene vedkommende Forretninger at lade udføre ved Fremmede. I denne Anledning giver jeg mig den Frihed at forespørge, om denne Resolution ej analogice kan anvendes ved Urtekræmmerlavet“. Magistraten erklærede 8. Sept., at den ikke skønnede rettere, end at anførte Resolution ogsaa er anvendelig paa Urtekræmmerlavet.

28. Avg. 1824 indgav Oldermændene, de Ældste og de Tilforordnede følgende Ansøgning til Kongen:

„I Medhold af Urtekræmmerlavets Artikler af 10. Juni 1693 bestyres Lavets Anliggender ordentligvis af Oldermændene, men naar Tvist imellem Husbonde og Svend eller Lærling opstaar, skal han efter § 18 tilkalde fire Lavbrødre for tillige med ham derpaa at kende, ligesom endnu efter § 24 tilkommer tvende Nøgleforvarere eller Bisiddere. Foruden disse Afdelinger af Bestyrelsen gave Bestemmelserne i § 10, at Varer, som af Fremmede falholdes, skulde under Udsalget henligge under Lavets Lukke og at dette havde Forkøbsret, meget ofte Anledning til, at flere Interessenter af Lavet samledes paa det da ejende Kompagnihus forat bedømme, om tilbudne Varer kunde antages til Afsætning mellem Interessenterne eller tages paa Oplag osv. Efterat saaledes i flere Aar i forskellige Øjemed var afholdt Samlinger, uden at der egentlig gaves nogen Orden for, hvem der i disse Samlinger skulde give Møde, blev i en af nogle Interessenter den 7. Dec. 1729 afholdt Samling besluttet, at Lavet for Eftertiden skulde have en Repræsentation, bestaaende

af Oldermænden og 6 Assistenten, hvortil Bisidderne ogsaa traadte; de skulde samles første Torsdag i hver Maaned forat deliberere om, hvis (hvad) fra en og anden maatte være indkommet eller nogen kunde have at proponere.

„Efter den Tid findes dels maanedlig dels oftere saadanne Forsamlinger at have fundet Sted under Navn af „Session“, og hvor Oldermænden da har bekendtgjort, hvad Lavet vedkommende kunde være passeret, er blevet afgjort en og anden hastende Genstand, Lavet eller, enkelte Interessenter eller deres Betjente vedkommende, delibereret i Anledning af fordrede Erklæringer, om Handelsforetagender osv., og denne Session har saaledes været et Raad for Oldermænden, hvorimod nu de fornævnte smaa Komiteer bortfaldt.

„Da ved Anordningen af 23. April 1817 de fuldstændigere Examina bleve fastsatte ved Lavet og Magistraten bestemte et lige Antal Medlemmer, som Sessionen udgør, til Examenskommitterede, blev ogsaa dette Hverv underlagt Sessionen. Iøvrigt var det og bestemt, at Sessionens Medlemmer udvælges af Lavet og afgaa i en vis Orden.

„Saaledes har Urtekræmmerlavet i henved 100 Aar haft en af det selv valgt Repræsentation og fundet sig vel tjent dermed, men for nogle faa Aar tilbage opstod hos en og anden Tvivl om saadanne Samlingers Lovlighed paa Grund af Lavsartiklernes § 11, og siden er nogen Ængstelighed opstaaet hos et og andet af Sessionens Medlemmer for at give Møde, hvorved deres Forhandlinger ere noget lammede. Hin i næsten et helt Aarhundrede fulgte Skik har ogsaa haft de bedste Følger for Lavet, efterdi dels Oldermænden i et og andet Tilfælde hastigen har kunnet gennem disse af Lavet valgte eller sanktionerede Mænd høre Lavets Villie og saaledes uden at udsættes for Bebrejdelser handle med mere Tryghed, dels man af saadanne faa vel kan erfare en Mening af det hele, men dette næsten er umuligt, naar den skal søges gennem et saa stort

Antal, som Lavet bestaar af. Ogsaa har der existeret Tilfælde, hvor det udtrykkeligen har været paalagt Oldermændene at erklære sig efter Overlæg med nogle Interessenter, og han har da ikke været forlegen i at vælge sine Raadgivere.

„Da nu Urtekræmmerlavet bestaar af henved et Par Hundrede Interessenter og der saavel i Grosserer-societetet som i nogle Lav, ja endog i Korporationer allern. er bestemt Kommitterede som Repræsentanter af hele Foreningen, saa vove vi, som nu ere de ældste Interessenter og for Tiden udgørende den vedtagne Session, allerunderd. at ansøge om, at Urtekræmmerlavet fremdeles som hidtil maa repræsenteres af en Session, bestaaende af Oldermændene, 2 Bisiddere og 6 Assistenten eller Kommitterede, som alle i en vis Orden udnævnes af Lavet og saa paa sammes Vegne kunde handle efter de nærmere Bestemmelser, som i en Lavsamling maatte vedtages“. Dette bifaldt Kancelliet 21. Dec. 1824.

Da Oldermændene nægtede en Urtekræmmer at faa en Lærling indskreven paa Grund af, at han ikke holdt sorteret aaben Bod med Indgang fra Gaden, fik han 15. Sept. 1824 Medhold af Kancelliet. Vedkommende Urtekræmmerens Virksomhed indskrænkede sig nemlig til at tilberede Farvestoffer for Husflid i en ingenlunde lys Kælder i en Gaard, hvilket ikke kunde anses som en ordentlig Urtekræmmerhandel.

Da Sekretair Muhle 1824 vilde lade slaa en Medaille i Anledning af Børsens Indvielse for 200 Aar siden, subskriberede 8 Urtekræmmerne hver paa et Exemplar a 10 Rbd.

I Maj 1825 vilde Oldermændene lige overfor Gen. Toldkammer- og Kommercekollegiet gøre gældende, at Lavet var eneberettiget til Handel med Glasvarer. Imidlertid havde nogle „her i Staden etablerede saa kaldte böhmiske Traad- og Glashandlere troet sig eneberettigede til Udsalg af nævnte Varer, men det er uden Tvivl noksom almindelig bekendt, at Urtekræmmer-

lavets Interessenter stedse have handlet med Glasvarer, hvortil Lavartiklerne ogsaa give fuldkommen Anledning. Saa længe Norges Glasværker havde sine Vareoplæg her i Staden, har ogsaa Oplagsforvalteren stedse afgivet saadanne Artikler deraf, som Urtekræmmerlavet kunde forhandle, og der var ej heller i fordums Tid noget Glasværk i Danmark. Nu er der allerede flere saadanne Værker i Hertugdømmerne, og vil man antage, at de norske Glasvarer anses som fremmede, saa blive uden Tvivl ogsaa de i Hertugdømmerne senere anlagte Glasværkers Varer at erkende som indenlandske“.

Da Lavet var Interessent i det foran nævnte Glasværk Friederichsfelde i Hytten Amt, søgte det om at faa sine Rettigheder haandhævede og derunder uindskrænket Frihed til Udsalg af alle Sorter Glas, som hidtil, ikke alene fra denne Fabrik, men fra alle andre i Hertugdømmerne. Det var vel ved Politiretsdommene af 7. Juni 1823 og 8. Jan. 1825 bestemt, at Lavets Handel var indskrænket til visse Slags, men disse Domme vedkom kun enkelte Interessenter, og Retten havde ikke kendt en Bevilling fra 25. Avg. 1727, hvorved det blev tilladt Hans Henrik Meer at sælge alle Slags bøhmiske skaarne Glas uforment af Urtekræmmerlavet.

1 Avgust 1825 indgav de 4 Handelslav i Forening en Ansøgning til Kongen angaaende Avktioner, om at det maatte forbydes ved saadanne at sælge Varer i saadanne Partier, som ere Genstand for Detailhandel, undtagen Rester af Boer, og at intet maa sælges, som ikke tydelig er betegnet i Katalogerne. Hertil svarede Kancelliet 11. Okt., at „det i den omhandlede Henseende vil have sit Forblivende ved de gældende Anordninger“.

29 Okt. 1825 afgav Oldemanden en Erklæring forat vise, hvorledes Hørkræmmerne, der ved Anordning af 23. April 1817 havde faaet Tilladelse til at handle med Hør- og Hampefrø, nu vilde gøre Indgreb i Urtekræmmerens Handel ved at begære Ret til Handel med andre Frøsorter, der behøvedes i Landbruget, saasom

Kløverfrø, Rajgræs, Rapsfrø og Spergelfrø. Under 1. Dec. resolverede Kancelliet, „at saavel Hørkræmmerlavets som Urtekræmmerlavets Interessenter anses berettigede til at handle med de omspurgte Frøsorter“.

1826 udgav Lavsskriveren Prokurator C. M. Hansen et Skrift, der havde Interesse for Lavet. Dets Titel er: Juridisk Haandbog for Handlende, indeholdende: Anmærkninger til Lavsartiklerne for Urtekræmmerne og Sukkerbagerne, grundede paa Lovgivningen, Resolutioner og Domme, saa og Erindringer med Hensyn til flere Borgerklassers Handelsret, samt Udvalg af de vigtigste Anordninger, som vedkomme Handlende i Almindelighed, med Anmærkninger. Bogen er 13 Ark stor og indeholder mange Oplysninger af Betydning for Lavets retslige Forhold. Om Prokurator Hansen se videre Side 206.

N. C. Schlichtkrull (1830—33)

valgtes til Oldemand efter Holms Død 27. Avg. 1830. De fleste Stemmer fik H. P. Sundorph, men han vilde ikke tage imod Valget.

Agent J. A. Top (1833—37).

1. Juli 1833 blev der oprettet en Understøttelseskasse, hvis Formaal skulde være Understøttelse til Husleje, Begravelse, Konfirmation og Sygehjælp. Indtægterne bestod dels i frivillige Bidrag en Gang for alle, dels i Fjerdingaarsbidrag paa 3 Mk. af hver Interessent.

Samme Dag vedtog man at anvende 500 Rdl. af Lavets Midler til en eller anden offentlig Stiftelse, hvis Lavets Interessenter kunde opnaa Ret til at sælge Lys af indenlandsk Fabrikat.

Samme Aar ydede Interessenterne 192 Rdl. til en Medaille i Anledning af Kongens Helbredelse og Hjemkomst 3. Avgust.

1834 anmodede Politidirektøren Lavets Medlemmer om med sædvanlig Velvillie at overveje, om de kunde

forskaffe de arbejdsløse Mennesker i Stiftelsen paa Ladegaarden noget hensigtsmæssigt Arbejde.

Samme Aar vedtog man i Anledning af Kongens Jubelfest at oprette en Stiftelse, hvilket nærmere vil blive omtalt senere.

Urtekræmmersvendene N. G. Nissen, T. Mørch, I. H. Mygind og J. F. Prosch fremkom med et Forslag om Oprettelse af en Hjælpekasse for trængende Svende, hvilket ogsaa blev velvillig modtaget i Lavet, der søgte kgl. Stadfæstelse, men Kancelliet svarede, at da Kassen var frivillig, maatte Konfirmation anses for ufornöden. 1836 udkom en trykt Beretning, udgivet af Kassens Bud Hans Henrik Thomsen (nævnes ikke i Erslews Forf. Lex.), hvoraf ses, at Kassen er stiftet 28. Avg. 1834 af N. C. Nissen, T. Mørch, I. H. Mygind og I. F. Prosch. Det første Aar havde Kassen 110 Medlemmer.

Paa Lavsmødet 1835 fremkom en Besværing over, at Lavinteressenterne skulde bære Ligene af de forrige Interessenter og af Enker, der nød Understøttelse af Lavet, skönt disse ikke længer kunde anses for at være Interessenter, da de havde maattet afgive deres Borgerbreve samtidig med, at de nedlagde Forretningen. Det blev dog vedtaget, at man skulde forholde sig som hidtil.

Ved Reskript af 13. Avg. 1835 blev det forment Urtekræmmerne at handle med Lys, undtagen for saa vidt udenbys Lysestøbere overdrog dem saadanne til Forhandling.

Ved en Politiretsdom af 17. Okt. 1835 blev det afgjort, at Urtekræmmerne upaataalt af Apothekerne maatte sælge Vitriololie, Cremortartari, Violrod og Lakritssaft, hvorimod Handel med Sennesblade var forbudt.

1836 vedtoges det at give Oldermannen, Skriveren og Budet en fast Løn, saaledes at Indskrivningspengene saavel af Svende og Drengene som af Interessenter tilfaldt Lavkassen og Nytaarsgave til Skriveren og Budet

bortfaldt. Oldermændens Løn fastsattes da til 400, Skriverens til 400 og Lavsbudets til 275 Rbd.

3. Nov. 1826 drøftede man i Sessionen de Midler, hvorved man kunde bibringe de unge Mennesker, der fremstillede sig til Examen, forøgede Kundskaber. Aaret efter blev der nedsat en Kommission, bestaaende af Didrichsen, Sjelle og Hørring, L. Petersen, A. V. Adrian og den anonyme Forslagsstiller, hvis han kunde udfindes. I Avgust 1837 vedtoges Kommissionens Forslag om Oprettelse af en Skole.

1837 førtes for Højesteret en Sag mellem Lavet og Glashandlerne, der afgjordes til Fordel for Urtekræmmerne. Lavet udredede ogsaa Omkostningerne i en Sag, som Urtekræmmer Tyreke og Vinhandlerlavet førte for Højesteret om Handel med Cognak.

B. Schaldemose (1837—62).

Efterat Oldermændene havde indhentet Kancelliets Erklæring af 9. Marts 1837, at Kancelliet ikke fandt Føje til at afgøre, om D. Capozzi var berettiget til at handle med de ham tilladte Varer, uden for saa vidt de kom fra Italien, anlagde Lavet Sag imod Capozzi; denne fik imidlertid 24. Avg. kgl. Privilegium til Handel, uden Hensyn til hvor Varerne kom fra.

Den 13. og 17. Juni 1837 faldt 2 Politiretsdomme, den ene, at Porcellains- og Pibehandlere vare berettigede til at handle med Tobak, men Hørheglere ikke, den anden, at Urtekræmmerne vare berettigede til at sælge Voxlys, men ikke Talglys, og at der ingen Fordel maatte tages paa Lys, der solgtes for udenbys boende Lysestøbere; ved en Dom af 24. Juni kendtes Urtekræmmerne uberettigede til at sælge Rigabalsam. Ved en Kancelliskrivelse af 29. Marts bestemtes det, hvorledes Urtekræmmerne kunde betinge sig Godtgørelse for Udsalg af Lys fra udenbys boende Lysestøbere.

16. Sept. 1837 forespurgte Oldermændene hos Politidirektøren, om det kunde antages, at Handel med Rom

var udelukket fra de sædvanlige Bevillinger til Handel med kinesiske, ostindiske og vestindiske Varer og at det ikke kunde formenes saadanne benaadede Personer at tilberede og sælge Punchextrakt.

Samme Aar vedtog man at gøre et Uddrag af de væsentlige Pligter, som paahvile Svende og Lærlinge, lade det trykke og uddele.

1838 gav man Urtekræmmer C. W. Bech et Gratiale af 50 Rdl. for Oplaget af hans Lærebog for Lærlinge, der ved Skolens Oprettelse nu ikke længer vilde finde Afsætning.

Samme Aar nedsattes et Udvalg til at fremsætte Forslag om Nytaars og Tilgifts Afskaffelse, men dette blev uden Udbytte.

3. Maj besluttede man at give Professor Friedrich (Inspektør ved Efterslægtsens Realskole) et Honorar af 75 Rdl. for hans Interesse for Lavets Undervisningsanstalt for Lærlinge.

I Juni anlagde Lavet Sag mod Gæstgiveren i „Solen“, der havde handlet med Syltetøjer og Agurker m. m. for Urtekræmmer Høegs Regning paa Nørrebro; denne sidste maatte give Oldermændene sit Æresord paa ikke i Fremtiden at lade saadan Handel udøve af Uberettigede.

Ved Reskript af 28. Avg. meddelte Kancelliet, at det ikke fandt nogen Anledning til at andrage paa Forandring i Reskriptet af 20. Avg. 1834, hvorved det betingelsesvis tillodes Urtekræmmerne at holde to Lærlinge. Ej heller paa et Andragende om Forandring af Reskriptet af 18. Feb. 1816 om Handel i Nyboder fandt Lavet nogen Imødekommen i Kancelliet.

I Maj 1839 vedtog man, at Undervisningstiden i Lavets Skole skulde være fra 7 til 10 istedenfor 7 til 9, naar det kunde ske uden særlig Udgift for Principalen.

I Oktober holdtes den første Examen ved Skolen, bestaaende af en skriftlig og mundtlig Del. Til den første skulde Svendene have 4, men Lærlingene 3 Timer,

og den, der ikke bestod ved denne, nægtedes der Adgang til den mundtlige Prøve. 1842 blev der dog givet 6 Timer til den skriftlige Prøve.

Ved en Politiretsdom af 3. Dec. kendtes Urtekrammerne uberettigede til Handel med Porcellain, og nogle Dage efter kendtes de uberettigede til at handle med Snørrottinger (Spanskrør).

Ved en Politiretsdom af 10. Marts 1840 kendtes de uberettigede til at sælge Kartoffelmel.

8. Maj 1840 meddelte Oldermændene en Oversigt over Skolekassens Tilstand, der havde en Underballance paa 84 Rdl., og henstillede, om Skolen burde hæves ved Skoleaarets Udløb, da det ringe Antal, som besøgte den, lod befrygte, at Underballancen vilde stige betydelig. Der stemtes dog for, at Skolen vedblev; Spørgsmaalet om dens Vedbliven behandledes oftere, men Lavskassen vedblev at give Tilskud indtil Lavets Ophævelse.

I September 1840 tilstillede Selskabet for Trykkefrihedens rette Brug Lavet et Exemplar af Otto Müllers Skrift om Lavsvæsenet.

Da Lavets Skole skulde have et andet Lokale, lejede man 1841 et i Laxegade Nr. 211, 2 Sal hos Institutbestyrer Wulfsen mod aarlig Leje af 45 Rdl.

I Vinteren 1841—42 ydede Interessenterne til den veldædige Bospisningsanstalt 241 Rdl., 1843—44 236 Rdl.

19. April 1843 udkom en Plakat, hvorved det forbydes Kræmmerne at handle med Gift.

1844 underrettede Kommissær Nohr med flere Oldermændene om, at de havde dannet en Forsamlingsforening, og sendte et Exemplar af deres Vedtægter, hvilket Oldermændene igen tilstillede Politidirektøren.

1844 vedtoges det at yde Pensioner og Understøttelser af Lavskassen, naar Understøttelseskassen ikke havde tilstrækkelige Midler. Samme Aar vedtog man en ny Instrux for Lavsbudet, hvis Løn sattes til 300 Rdl.

1845 vedtoges det paa Lavssamlingen at indgive en Forestilling i Anledning af den ny Helligdagsanordning, om hvor vidt Lukning burde finde Sted før Kl. 9.

Samme Aar forhøjedes Oldermandens Løn til 600 Rdl.

28. Sept. 1845 indviedes Lavets Stiftelse i Hoppenslænge, hvortil man havde sammensparet Midler siden 1834. Vi ville senere give en samlet Udsigt over dens Bygningshistorie.

Aaret 1847 var mærkværdigt for Lavet ved Oprettelse af en Urtekræmmerforening. Ophavsmanden til denne var R. C. W. Ottesen, der indbød til et Møde 26. Feb., ved hvilket 33 Medlemmer tegnede sig. Foruden Ottesen, der foreløbig blev Formand, bleve A. Schlichtkrull, F. Bentzen og Waldemar Schiødte, Medlemmer af Bestyrelsen, der skulde lade Indbydelse udgaa til de andre Lavsinteressenter. Formaalet for Foreningen skulde være, at Medlemmerne ved Sammenkomster skulde lære hinanden at kende, hvorved gensidig Tillid og Sammenhold vilde kunne erhverves. Der skulde være Sammenkomst en eller to Gange maanedlig, hvor der skulde diskuteres om Urtekræmmernes fælles Interesse, ligesom man vilde bekoste Afholdelse af Foredrag om interessante Handelsanliggender og deslige.

Paa det første Møde, 25. Marts, holdt Formanden en Indledningstale, hvori han paaviste, hvorledes Regeringen selv havde nødvendiggjort Associationsaand imellem de forskellige Borgerklasser, medens den tidligere havde ladet Foreninger opstaa under sit Formynderskab.

I Urtekræmmernes Næringsdrift herskede mange Misbrug, som de havde paaført sig selv, saaledes de velbekendte Jule- og Nytaarsgaver og de daglige Tilgifter til Kunderne og deres Tyende. Ligeledes skulde

Foreningen tænke paa Midler til at hæmme navnlig den Maade, hvorpaa Falbydelser udfærdigedes i Bladene.

Paa samme Møde valgtes til Formand R. C. W. Ottesen og til Bestyrere A. Schlichtkrull og F. Bentzen. Ligeledes vedtoges det at udgive ugentlige Uddrag af interessante Handelsberetninger.

Senere vedtog man at leje et Lokale, hvor Medlemmerne kunde komme sammen engang hver Uge, og her skulde fremlægges Børsenhalle, Handelstidenden, Toldbodlisten og Bestyrelsens nyeste Handelsberetning, hvilken iøvrigt hver Tirsdag skulde omdeles trykt til alle Medlemmer. Formanden havde forhørt sig, at der hverken fra Politiets eller Magistratens Side var noget til Hinder for Foreningens Tilværelse.

Foruden de ovenfor omtalte Sager behandlede i Møderne Urtekræmmernes høje Ansættelse til Nærings-skat, hvorom der blev indgivet Andragende til Magistraten og Kancelliet. Der blev ogsaa af og til holdt Foredrag, navnlig omtales med stor Tilfredsstillelse et af Professor Johnstrup om Flydevægtens og Grædestokkens Anvendelse.

Foreningen vedvarede til ind i 1849. Foran dens Forhandlingsprotokol har R. C. W. Ottesen skrevet:

Da denne Forening blev ophævet paa Grund af, at den som saa mange andre Børn kom for tidlig til Verden, skænkede den sin Kassebeholdning 100 Rdl. til Urtekræmmerlavets Kasse. Da jeg næsten har konsigneret alt, hvad heri er fremstillet, og den indeholder ikke uinteressante Momenter fra hin Periode, saa meget mere som jeg arbejdede sammen med Mænd, der følte Frihedens Morgenrøde opstaa, saa tillader jeg mig ifølge Deres ærede Tilladelse at overrække Dem denne lille Erindring som et ringe Bevis paa Hengivenhed, Taknemmelighed og Højagtelse.

S. T.

Hr. R. Stensballe,
Formand for Urtekræmmerforeningen.

Paa Lavssamlingen 1848 meddelte Oldermændene en Udsigt over, hvad der var gjort til Afskaffelse af Tilgift og Nytaarsgave, og der oplæstes Udkast til et Andragende derom.

Paa Lavssamlingen 1849 forespurgte Oldermændene, om Interessenterne vare tilfredse med Lavsskriveren Prokurator Hansen (der havde været i denne Stilling i 38 Aar), men ingen ytrede sig uden til Fordel for ham og hans Vedbliven i Embedet. Han døde imidlertid i Løbet af Aaret, hvorpaa Cand. jur. H. M. From udnævntes i hans Sted med 200 Rdl.'s Løn.

I disse Aar ydede Lavskassen aarlig Bidrag til Bospisningsanstalterne.

4. Jan. 1849 afgav Bestyrelsen følgende Erklæring om et Forslag af L. V. T. Sandberg om Udvidelse af Kjøbenhavns Handel ved en Frihavn: Vi ere enige med Hr. Sandberg i, at netop nærværende Tidspunkt vilde være særdeles gunstigt for Opnaaelsen af dette Øjemed og at det vistnok vilde være i hele Handelsstandens velforstaaede Interesse og dens Pligt med Kraft og Iver at virke og arbejde derfor. Vi føle os overbeviste om, at Oprettelsen af en Frihavn, saaledes som af Hr. Sandberg foreslaaet, vilde være en Foranstaltning, der vil bidrage meget til, at Stadens Handel kunde udvides til et Omfang, som Staden ifølge sin Beliggenhed og øvrige Forhold synes at have Krav paa. Vi formene, at en saadan Frihavn væsentlig vilde fremme den større Produkt-Export og Speditions-Handel, idet man tør antage, at her da vil kunne blive et Oplagssted for Nordens og Østersøens Produkter ligesom ogsaa Lagere af Manufaktur- og Fabriks-Varer fra forskellige Lande, hvor disse frembringes, medens ogsaa den mindre Export og Provinsialhandel ved det bestaaende Kreditoplagssystem vilde faa et mere udvidet Marked at arbejde i. At de Varer, der indførtes til Konsum i Staden, maatte fritages for Øresundstolden, vilde vistnok være det heldigste Middel til at fortrænge Hamborg, Lybæk, Kiel og øvrige Stæder fra de Vare-

og Speditionsforretninger med Staden og Provinserne, som de med saa megen Snille have vidst at tilvende sig og som det ikke har været de største direkte Handelspladser muligt at træde i Konkurrence med, hovedsagelig paa Grund af Øresundstolden, som ogsaa den nære Beliggenhed i Forening med de hurtige Kommunikationsmidler, hine Stæder ere i Besiddelse af. Hvor væsentlig en Indflydelse saaledes denne Begunstigelse tilligemed Oprettelsen af en fast Dampskibslinie imellem de vigtigste i Forslaget nævnte Steder maa antages at være, ligger klart for Dagen“. Da Sandberg havde Avdiens hos Finansminister Grev Sponneck, ytrede denne, at en Frihavn hellere burde oprettes af Private end af Staten, men lovede ikke at tabe Sagen af Syne.

23. Feb. 1849 ansøgte Bestyrelsen Finansminister Grev Sponneck om Nedsættelse af Told paa Sukker, Cikorie, Olie og Glasvarer, og i den Anledning havde C. C. Tryde og A. Schlichtkrull Avdiens hos Ministeren, hvorom de gave følgende Beretning: „Hans Højvelbaarenhed modtog Andragendet meget forekommende og indlod sig i en temmelig vidtløftig Underholdning med os, hvori han tilsagde os, saa snart det var muligt, at tage Sagen under Overvejelse, ligesom han erklærede at have henliggende Bunker af Akter, der angik Omarbejdningen af Toldtariffen, hvorved vort Andragende da ogsaa vilde blive drøftet, og forment han, at nævnte Omarbejdning vilde blive fremmet paa det hurtigste og mulig endnu i dette Aar kunde forelægges Rigsforsamlingen. Hans Excellence indrømmede os, at de paaankede Toldsatser vare høje, ligesom han erklærede ikke at være nogen Ven af Beskyttelsestoldsystemet, men saa dog megen Vanskelighed og Betænkkelighed ved at ophæve dette. Med Hensyn til raffinerede Sukkere udtalte han, at Forholdet mellem Tolden paa raa Sukkere og raffinerede ikke i noget Land var lavere end her, ligesom at saavel Sukkerraffinaderierne som ogsaa Grosserersocietetet vilde modsætte sig denne

Toldnedsættelse. Med Cikorie saa han den største Vanskelighed for Nedsættelsen deri, at naar Tolden blev lavere, vilde let kunne ske Defraudation ved at brændt Kaffe indførtes blandet med Kaffesurrogater, hvilket Toldopsynet ikke let vilde kunne paase, og at Grunden til, at Tolden var ansat saa uforholdsmæssig høj, netop maatte søges heri, da-man af Frygt herfor havde fundet, at Tolden for alle brændte Kaffesurrogater maatte sættes i Forhold som brændt Kaffe til raa. Rigtigheden af de anførte Grunde, at Tolden paa Olie og Glasvarer ligeledes var uforholdsmæssig, indrømmedes os ogsaa, uden at der dog om disse tvende Artikler rejste sig nogen nærmere Diskussion“.

28. April 1849 indgav Urtekræmmer- og Hørkræmmerlavet i Forening en Indstilling til Indenrigsministeriet, der gik ud paa, „at det maa bevilges enhver navnlig i Kjøbenhavn bosat berettiget Handlende, uanset Forordningen af 24. Nov. 1790, i Kommission at forhandle alle Landets Produkter i raa og forædlet Tilstand i saadanne Colliers og i saadanne Kvantiteter, hvori de af vedkommende Producenter og Handlende i Rigets forskellige Provinser fremsendes, naar bemeldte Colliers og Kvantiteter ej ere under et hensigtsmæssigt nærmere bestemt Minimum“.

Da Haandværkerforeningen i Juni 1849 tilstillede Bestyrelsen et Udkast til en Taksigelsesadresse til Kongen for Grundloven, sendtes Adressen tilbage, da man ikke fandt Anledning til at lade den cirkulere blandt Interessenterne i Lavet.

I November 1849 valgtes Urtekræmmer J. M. Søegaard til Medlem af en Kommitte af Medlemmer af de 5 Handelslav til at overveje Næringsforholdene. Aaret efter indgav denne Kommitte sin Betænkning til Indenrigsministeriet.

1851 klagede Urtekræmmer Harald Bloch over, at Interessenterne ikke i sin Tid vare blevne underrettede om, at Urtekræmmerne ikke vare berettigede til at

sælge Salt, og han ønskede, at Lavsbudet maatte faa en Irettesættelse for sin Forsømmelse.

21. Juni 1852 søgte Bestyrelsen Finansministeriet om, at Kreditoplag paa The herefter maatte tillades paa 10—20 R istedenfor 50 R , i det Varen kom i originale Pakninger paa 1, 2, 6, 10 og 12 R 's Daaser, og da disse meget søgtes fra Sverig, Norge og Finland, vilde endnu mere kunne afsættes, naar der kunde ske Af-skrivning af mindre Partier.

• Under 28. Nov. 1853 meddelte Magistraten Indenrigsministeriets Skrivelse af 14. Nov. i Anledning af et Andragende fra Lysestøberkorporationen, hvori det paalægges at indskærpe de Paagældende for Fremtiden nøje at iagttage Bestemmelserne i Reskr. af 13. Avg. 1835.

10. Marts 1854 klagede Bestyrelsen til Indenrigsministeriet over „Foreningen for billige Livsfornødenheder“, der drev Detailhandel og det fra Udsalg i Pilestræde og Elsdyrsgade. Denne Forening optog Medlemmer mod et Tilskud af 2 Rdl. engang for alle, og udsolgte Urtekramvarer ikke til Indkøbspris, men med en vilkaarlig Avance af 5—10 pCt., paa enkelte Artikler 30—40 pCt. Med en saadan Forening kunde Urtekrammerne ikke konkurrere, da de maatte svare Skatter og Lavsgæbyrer og have Udgifter til Butik og Folkehold, medens en Forening var skattefri.

Paa Lavssamlingen 1855 vedtoges det at tillade Stiftelsens Bestyrelse under særdeles Omstændigheder som Dyretid og streng Vinter at tilstaa Stiftelsens Beboere en forhøjet Understøttelse.

23. Feb. 1856 indgav Bestyrelserne for de 5 Handelslav et Andragende til Indenrigsministeriet i Anledning af Lovforslaget om Næringsloven, om det maatte forundes dem at gøre sig bekendte med dette, inden det forelagdes Rigsdagen, og afgive Betænkning derover, da de frygtede for, at den paatænkte Lov vilde medføre en grænseløs Ulykke for de Næringsdrivende og det almene Vel.

25. Marts 1856 maatte Oldermænden give Erklæring, hvorfor en gift Svend ikke kunde faa Tjeneste i Lavet. Grunden dertil var, at Urtekramhandelen i Almindelighed gav saa lidet Udbytte, at en Lavsinteressent med en Dreng næppe kunde finde det nødvendigste Erhverv og de mere velstillede holdt vel 1—2 Svende, men kunde let blive forsynede med saadanne til en Løn af 150—200 Rdl. Det var derfor ikke tænkeligt, at nogen vilde give 5—600 Rdl. til en Svend, der havde været letsindig nok til at stifte Familie, hvilken Sum var det mindste, han behøvede. Dertil kom, at en Svend maatte være i Butikken fra Kl. 6 om Morgenen til Kl. 10—11 om Aftenen og saaledes aldeles var afskaaren fra Familieforhold.

5. Okt. 1856 indgav Bestyrelsen et Andragende til Finansministeriet om at tilvejebringe et større Forraad af Skillemynt, da Mangelen derpaa ofte bragte de Handlende og Kunderne i Forlegenhed.

7. Juni 1857 sendte Bestyrelsen en Adresse til Urtekræmmer L. B. Olivarius i Anledning af hans Guldbryllup.

1857 var der igen Forhandling om at søge det saakaldte Nytaar afskaffet, og det vedtoges at tiltræde en af A. Schlichtkrull opsat Forpligtelse til for Fremtiden ikke at give de omspurgte Jule- og Nytaarspræsenter, dog under visse Betingelser. I dette Øjemed nedsattes en Kommitte først af A. C. Øst, Adolph Trier og A. Schlichtkrull, siden af C. C. Tryde, R. C. W. Ottesen, Julius Meyer, A. W. Adrian, men uden Resultat lige som de andre foregaaende Forsøg i den Retning.

Ved Skrivelse af 20. Juni 1860 skænkede Urtekræmmer F. A. Dithmer 500 Rdl. til Lavets Trængende.

1860 vedtoges det, at Navnene paa dem, der havde skænket og i Fremtiden skænkede Kapitaler til Stiftelsen, skulde optegnes paa en i dens Lokale ophængt Mindetavle.

Ifølge Næringsloven af 29. Dec. 1857 skulde Lavet tilligemed alle andre Lav ophæves fra 1. Jan. 1862, dog

saaledes, at der kunde dannes fri Foreninger med ny Vedtægter, der skulde stadfæstes af Indenrigsministeriet. Paa Lavssamlingen 29. Januar 1861 fremkom derfor et Udkast til Dannelse af en Urtekræmmerforening, og der nedsattes et Udvalg bestaaende af R. C. W. Ottesen, W. Schiødte, J. Rosenberg, A. Schlichtkrull og Th. Bentzen. Vedtægterne for Foreningen vedtoges 16. Maj og stadfæstedes af Kongen 26. Nov.

Ved Lavets Slutning i Dec. 1861 bestod dette af 413 Interessenter med 185 Svende, 216 Lærlinge, 35 Betjente udenfor Lavet og 131 Arbejdere.

Det sidste Møde i Lavet holdtes 17. Marts 1862. Da ejede Lavkassen: 11100 Rdl. i Obligationer, 1200 L. Sterling i Obligationer, 402 Rdl. 2 ß i Kassebeholdning.

Desuden ejede Lavet Stiftelsen i Hoppenslænge.

Med Lavsvæsenets Ophævelse svandt mange ned-
arvede Forhold, og efterhaanden forandrede de bedre
Tider og de voxende Krav til Velvære i den Grad
Livet, at de Yngre næppe kunne fatte, under hvilken
Tvang deres Fædre levede i deres Ungdom. Fra den
ældre Tid er der allerede foran omtalt flere Klager fra
Drenge over deres haarde Behandling¹). Hvorledes en
Dreng havde det ved Midten af forrige Aarhundrede
ses af følgende Beretning fra Urtekræmmer J. C. Fri-
borg, der 1795—1805 var Oldemand, og som har efter-
ladt sig Optegnelser om sit Levned.

Han kom i Lære hos Urtekræmmer Jens Walbohm
paa Hjørnet af Laxegade og Admiralgade og blev
samme Aften Aar 1761, som han var kommen til Kjø-
benhavn, ledsaget af sine Slægtninge Kl. 10 $\frac{1}{2}$ til Princi-
palen. Herpaa ville vi indføre hans egne Ord.

¹) Side 35—38, 53, 70.

Principalen var ikke hjemme, men Drengen Søren Møller, som Nytaarsdagen derefter blev Svend, tog imod mig og med Anstand fortalte mig, at jeg nu maatte finde mig i at være, hvad en Dreng bør være. Han lærte mig strax at tage Vægtskaalerne i Haand samt viste mig de Skuffer, som mest bruges, lod mig endnu samme Aften veje $\frac{1}{8}$ $\text{\textcircled{R}}$ Kandis m. m. Kl. 11 slet kom min Husbond og Madame hjem fra en Visit hos hans Broder, som boede ved Nyhavn og var Urtekræmmer. Disse toge meget venlig imod mig, hvilket gav mig Mod. Boden blev nu strax lukket, og jeg fulgte med Søren op paa hans Kammer og sov rolig ved hans Side til Kl. 6 om Morgenen, da Vægteren trak i en Snor, som var gjort fast ved hans Arm. Til Ulykke var Vægteren fuld og trak saaledes i Snoren, at han trak Søren udaf Sengen; han bandede og skældte Vægteren ud udaf Vinduet, hvilket gjorde en saadan Allarm, at jeg vaagnede i megen Alteration, men da jeg hørte, hvad der var sket, lo jeg ved mig selv, men det turde jeg ikke lade ham se.

Saasnart vi vare i Klæderne, viste Søren mig mit Morgenarbejde, som bestod i at oplukke Vinduesskodderne for to Fag til begge Gaderne; vel vare de øverste Skodder for en Dreng paa $14\frac{1}{2}$ Aar og liden af Væxt et besværligt Arbejde, men jeg fandt mig saavel derudi som i at bære Sukker osv. fra Byen og hjem, stedse tænkende paa min Faders sidste Ord til mig, da jeg forlod hans Hus. Et halvt Aar maatte jeg staa paa Prøve og blev saaledes ikke indskreven førend Paaaske 1762. Imidlertid løb Tiden hurtig for mig; thi jeg fik i ordentlig Tid god Mad og Drikke. Efter to Aars Forløb fik før omtalte Søren Møller en Tjeneste i Norge, og jeg maatte nu forestaa Butikken alene; dette var mig ukært, da det gjorde Skaar i min Udgang, skønt jeg dog maatte hente de fleste Varer i Byen, men jeg maatte komme snarere hjem; thi naar jeg var ude, skulde Husbonden selv staa i Boden, og da han var en gammel og meget knarvorn Mand, kunde han

ikke omgaas Pigerne saa godt som jeg, og det gjorde mig stedse ondt, naar vi tabte vores Næring eller noget af den. Jeg havde af Møller lært at spøge og omgaas mildt med Pigerne og venskabelig med hver anden, men Walbohm, som havde tjent i de gode Tider, da man svarede Folk: Vil I ikke have det, kan I lade det ligge, — var ikke passende i en Urtebod nu.

Imidlertid var det ikke saa godt at være Dreng paa de Tider som nuomstunder. Jeg var indskrevet paa 7 Aar, i hvilken Tid min Husbond skulde give mig baade uldne og linnede Klæder samt Sko og Strømper. Jeg modtog strax en ny brun Vadmels Kasseking, som, naar den var slidt nok paa den ene Side, blev vendt, og for at have noget at gaa med saalænge fik jeg en dito ny; med Buxer blev jeg maadelig aflagt, da jeg ikkun fik et Par sorte Skindbuxer aarlig, som jeg selv maatte rimpe sammen om Aftenen. Af Søndags-Klædninger bekom jeg i de 7½ Aar to: den første — efter tre Aars Forløb — en gammel blaa Stoffes, som Husbond havde brugt og kasseret nogle Aar før, dertil et Par gamle, sorte Ems Buxer. Denne Klædning holdt mig i tre Aar, da jeg fik en gammel brun Klædes Klædning, som havde været to Gange vendt; den kom til at passe mig godt, men til Ulykke var den Side, som nu kom ud, saa plettet, at jeg vel kunde bruge den, men ikke til min Fornøjelse. — Deraf ser man, at det ikke betydede meget, naar en Mand holdt sin Dreng med Alt, især da til en saadan Kasseking brugtes 6 Alen; en Alen brunt Vadmæl kostede i de Tider 24 á 28 β , og var det meget fint, 30 á 32 β , et Par Sko, hvoraf jeg brugte 1 á 2 Par aarlig, kostede 7 á 8 Mrk. osv.

Imidlertid var jeg glad og vel tilmode i den Tid, jeg var Dreng, skønt mine Frihedstimer ikke vare flere end hveranden Søndag i Kirke fra 9 til 11 og derfra hjem i Boden. Aarlig en Gang i Dyrehaven fra Morgen til Aften, de første tre Aar med Herskabet selv, hvor jeg da bag paa Kareten gjorde Tjenerens Pligt og spiste tilligemed min Husbonds Svogers Dreng —

siden Urtekræmmer Jens Lund paa Kultorvet — ved et lidet aparte Bord i samme Stue af den Mad, de selv fik. I Skoven (et Aar i Kollekolle, et Aar ved Brede og et Aar ved Bellevue) fornøjede vi os med Smaapigerne fra Klædekræmmer Høde Hans Bruns Hus, da Madam Brun var min Madames Søster. Ogsaa deres Dreng stode bag paa Kareten; vi vare altsaa fire Dreng, som spiste ved det lille Bord, men ved Spadseren i Skoven droge vi stedse de tre Piger til os og vi forstode at moro dem og de os, — de Gamle havde vigtigere Beskæftigelser for.

I de fire sidste Aar fik vi Dreng Lov at tage paa vor egen Haand i Dyrehaven. Dertil gaves os almindelig 1 Rdlr. med den Advarsel at fare ordentlig afsted og ikke leje Ridehest ved Kilden osv. Om Morgenen mødtes vi da ved Nørreport, og naar vi vare samlede, akkorderede vi med den første den bedste Bonde at køre os til Kilden. For hele Dagen tog han 6 à 7 Mrk. for Vognen, men han levede da godt med os; thi vi frokosterede først ved Kilden, og bestilte derefter Middagsmad i Bellevue eller Klampenborg, gik saa tilbage igen og saa Kunster af Linedansere etc. Bonden maatte følge os til Taffels og nød af de samme Retter som vi og drak derefter Kaffe og The med os — Det er dog vist, at de tre første Aar, da jeg tog ud med Principalerne, morede jeg mig langt bedre end i de fire sidste, da jeg gik paa egen Haand“. — —

At der her i Byen gaves Fortjeneste, især for det Lav, jeg var bleven Dreng i, tilstaar jeg. Tager jeg ikke meget fejl, bestod Interessenternes Antal af 58 Mænd, men de begyndte allerede da at fordærve det for Efterkommerne, idet de fleste antog 2 Dreng forat spare Svendelønnen. Ikkun faa af Kræmmerne ordinerede selv deres Varer. Urtekræmmerne Tidemann, Reimardt, Møller og Titken vare især Leverandører for de andre. Rar og Casse vare søgte af Farvere og Malere. Strax efter min Ankomst hertil blev Berthelsen stor Leverandør, derefter kom Kirckhof

som bar Navnet „Sødebroder“, men hans Handel var saadan, at hvad han ordinerede til 18, solgte han for 13. Dette gav Brødrene Jacobsen, som begyndte 1768, Anledning til, saasnart han fik Varer paa Toldboden, at købe samme af ham til saadanne Priser, at de baade sparede Told og Fragt; herved bleve de rige Folk og lagde Grundvold til en stor Handel, men Kirckhof blev forarmet og var efter 2 á 3 Fallitter glad ved at blive Vært paa Komediehus-Salen. — Der var i Begyndelsen, da jeg kom til min Husbond, ingen Mangel paa kurant Mønt: Dukater, Kroner, Rigsorter, Ti-, Otte- og To-Skillinger validerede meget stærkt; ikkun En- og Halv-Skillinger gav man Opgæld paa for at bruge dem i Detailhandel. Men i Aaret 1763 eller 64 begyndte Fem-Rigsdaler-Sedler, og saa begyndte Dukaterne at mindske; et Par Aar derefter var det altsaa nødvendigt at give os Rigsdaler-Sedler, men disse vare ikke saasnart satte i Cirkulation, før Kroner, To-Marker, Rigsorter etc. ogsaa mindskede, og omsider blev Smaamønten mindre eller færre til 1771 eller 72, da de store Kobber-Enestekskillinger kom i Brug.

Endelig kom den 31te December 1768, og denne Aften blev jeg kaldet ind for at spise med Herskabet til Aften. Min Principal fortalte mig nu, at uagtet jeg efter min Lærekontrakt endnu havde $\frac{1}{4}$ Aar tilbage at tjene som Dreng, vilde han dog til Bevis paa, at han var fornøjet med min Opførsel, fra i Morgen af gøre mig til Svend, og til den Ende gratulerede han mig og ønskede mig al Held i Fremtiden. Min Svendeklædning med videre kunde jeg tage op med mig i Aften eller lade det bie til i Morgen tidlig; det laa samlet oppe i Storstuen. Madamen, hvis Yndest jeg stedse havde haft i min Lære, gratulerede mig ogsaa, og efterat de begge havde givet mig nogle advarende Læreregler for Eftertiden, fik jeg Ordre Kl. 10 $\frac{1}{2}$ at lukke Boden, og dermed var min Drengetjeneste forbi. Gud være lovet, som lod det lykkes for mig!

han friede mig for Fristelser og frelste mig fra det Onde!

Den 1ste Januar 1769 stod jeg tidlig op og tændte Lys for at bese min Svendestads. Den bestod udi en fin kanelbrun Klædes Kjole, Vest og Buxer, Alenen af Klædet købt for 4 Rdlr., som paa den Tid var den højeste Pris, man gav for Klæde, 6 fine Kraver, 6 Par Ærmer med Mansjetter, 6 Halsbind, 6 nye Hørlærreds-Skjorter, 6 Halsklude, 1 Par Silkestrømper og 1 Par nye omkeerte Sko, saa og en liden Sølv-Kammerkaarde, et Garniture Sølvspænder og et lidet Sølv-Bindspænde, endvidere en brunagtig Kasseking af fint Vadmel til 2 Mrk. 4 β pr. Alen, et Par sorte Skindbuxer samt 1 Par hvide Uldstrømper. Det var mig en sand Glæde at se denne Rigdom, men jeg skyndte mig at blive paaklædt, lod hente Handsker og gav for første Gang 24 β for at lade mig frisere. Efter denne halve Times Tortur var jeg snart i Klæderne og glemte ikke at sætte Kaarden i Gehænget, tog saa til min nye Hat og forføjede mig nu ned til min Principal og hans Kone for at aflægge min Tak for deres Godhed og vise dem min Person. De tog meget artigt imod mig, og Manden gav mig 4 Rdlr. i Otteskillinger og 1 Rdlr. i Toskillinger. Ved den Lejlighed forandrede han sit i min Læretid brugte fortrolige „Du“ til „I“, Madamen sit „I“ til „Han“, Jomfruen sit „Han“ til „De“ og den 56 Aars Pige, som havde tjent der, længe førend jeg kom, forandrede ligesom Madamen sit „I“ til „Han“. Nu forføjede jeg mig paa Gaden, ikke glemmende at se til min Kaarde, som fortalte mig, at jeg i Dag var en anderledes Karl end igaar, da jeg maatte feje min Husbonds Rendesten. I disse stolte Tanker gik jeg igennem Laxegade og Ulkegade til Nelligegangen; der mødte mig det første Uheld i min Svendestand, idet jeg lige udenfor min Mosters Dør gled paa en Isklump og faldt i hendes Rendesten; til min Lykke skaanede jeg mine smukke hvide Strømper og fik ikkun en liden Plet paa det højre Buxelaar. Jeg skyndte

mig at ringe paa Gadedøren, og oplukket af Pigen spurgte jeg om min Bedstefader og Moster, men hun faldt i Staver ved i saa pyntet en Herre at se lille Jens, som ellers plejede at vise sig i en brun Vadmels Kasseking med et Sortlærreds Forklæde hæftet op til den ene Side; thi paa den Tid var det Skik, at Urtekræmmerdrengene altid gik saaledes, naar de gik Ærinder i Byen.“

To Medlemmer af Urtekræmmerforeningen have meddelt følgende om deres Læretid under Lavet til Brug for nærværende Skrift. Den ene Meddelelse lyder saaledes:

I korte Træk vil jeg søge at skildre en Urtekræmmerdrengs Stilling for ca. 50 Aar siden, det er min egen Historie, jeg fortæller i efterfølgende Linier.

Den 30. August 1841 begyndte jeg min Fremtidsbane som Urtekræmmerdreng, Lærling kaldtes man ikke den Gang. Jeg præsenterede mig for Svenden, som tog meget haanlig imod mig, han skulde nemlig skifte og jeg afløse ham; Principalen var desværre bortrejst i nogle Dage. Svenden gjorde sig al mulig Umage for at gøre mig ked af Pladsen og faa mig bort, men det lykkedes ham ikke. Den første Dag syntes aldrig at faa Ende, dog efterat jeg havde fejlet Butikken og øst 2 store Sumpe, som hver Aften og hver Morgen maatte tømmes, naar Oversvømmelse skulde undgaas, blev Klokken 11 og Butikken lukkedes. Jeg fik anvist mit Sovested, som bestod af nogle sammentømrede uhøvlede Bræder, og det blev sagt mig, at Vægteren vilde kalde paa mig hver Morgen Kl. 4 $\frac{1}{2}$, da Butikken om Sommeren skulde være lukket op Kl. 5, om Vinteren derimod først Kl. 6.

Principalen og jeg bleve efter faa Dages Forløb alene om at passe Forretningen, vi havde meget at bestille, saavel By- som Landhandel, men kun en Karl om Formiddagen, og som Følge heraf maatte jeg daglig gøre endel af hans Arbejde, jeg maatte ofte feje Gaden, køre med Trillevoغن belæsset med Varer til Fragtmændene, og om Vinteren ikke sjælden hugge

Rendestenen op, naar Gadekommissæren paabød, at den skulde ophugges.

Som ovenfor sagt begyndte min Læretid den 30. Aug., men da Drengene kun 2 Gange om Aaret bleve indskrevne i Urtekræmmerlavets Protokoller, nemlig Januar og Juli, maatte jeg vente med at blive indskrevet til 2. Januar 1842 og tabte derved 4 Maaneder af min Læretid; Kontrakten blev udstedt og lød paa, at jeg skulde være 5 Aar i Lære, have Kost og Logi og ellers intetsomhelst andet.

Den lange Arbejdstid blev der ofte talt om af Principalerne indbyrdes, og efter mange Omstændigheder bleve de enige om at lukke Butikkerne Kl. 10 om Aftenen; denne Aftale holdt sig dog ikke længe, inden en Maaned holdt vi igen alle aabent til Kl. 11.

Friheden var just ikke stor, vi havde alle Lov til at drive Handel baade Søn- og Helligdage, naar blot Butiksdøren var „blændet“ d. v. s. et Brædt eller en Skodde anbragt for Ruden i Døren, saa var Loven sket Fyldest og enhver havde Lov til at handle; men var Døren ikke blændet, blev man mulkteret, naar Patrouillen, som bestod af 2 Politibetjente og 2 Vægttere i fuld Uniform og med Morgenstjernen paa Skulderen, opdagede det; oftere end hveranden Søndag fra Kl. 4, 5 om Eftermiddagen kunde der ikke være Tale om at faa fri, og Svendene havde ej heller synderlig mere Frihed.

Saa kom Helligdagsanordningen 1845, som paabød Butikkernes fuldstændige Lukning om Søn- og Helligdage fra 9 til 4, saa jublede baade Svende og Drengene for Friheden, men desværre for tidlig. Principalerne mente, at de unge Mennesker ikke havde godt af den megen Frihed, men sørgede for, at der var indvendigt Arbejde nok, som saa rart kunde gøres i den Tid, Butikken var lukket; jeg fik ikke mere Frihed, end jeg havde haft tidligere.

Da saa 5 $\frac{1}{2}$ Aar vare gaaede, indstilledes jeg til at

tage Svendeexamen, som bestod i Regning, Skrivning, Varekundskab og Indpakning af forskellige Varer.

Den anden Meddelelse er af Foreningens nys afdøde Formand Hr. Hellfach:

Da jeg var en 14 Aars Dreng, blev der af mine Forældre lagt Planer for min Fremtid, og mange Ting blev mig foreslaet, til hvilke jeg ikke følte Lyst. Født paa Landet, om end af Forældre udenfor Bondestanden, var jeg saa indlevet med Bønder, og mest vant til at omgaas disse, at jeg ikke kunde tænke mig med Lyst at gaa til nogen Livsgærning, der ikke kunde udføres imellem den Befolkning, hvori jeg var opvoxet. Da jeg altsaa ikke selv kunde bestemme mig for, hvad jeg vilde være — thi det, jeg helst vilde være, var Bonde eller Landmand, og dette maatte jeg, af hvilke Grunde veed jeg ikke, ikke blive — blev jeg ikke længer spurgt om min Mening i saa Henseende, og man valgte da for mig, at jeg skulde til Kjøbenhavn og lære Urtekramhandelen; endskønt hele min Familie var ukendt i Kjøbenhavn, blev der opspurgt en Lære til mig hos en af Byens største Urtekræmmere, og den 1. Maj 1840 tog jeg med et tungt Hjerte Afsked fra mit Hjem for mod Pakkeposten at sendes til min nye Bestemmelse. Hvad det vil sige at rejse nogle og tyve Mil med Datidens Postbefordring under Navn af Pakkepost, er der vist kun meget faa Nulevende, der have noget Begreb om. Alene Rejsen gennem Sjælland varede omtrent 1 Døgn. Tænk nu en Bondedreng, der omtrent aldrig havde været udenfor sit Fødesogn, fremmed og alene foretage en saadan Rejse, lidende af Hjemve og opfyldt af bange Anelser for Fremtiden, og man vil kunne tænke sig, hvorledes min Sindstilstand var; dertil kom, at der ikke i den store By, hvortil jeg var adresseret, var et eneste Menneske, som vilde tage venligt imod mig.

Dog var der en, som jeg vel ikke kendte, men hvem min Huslærer havde beordret til at tage imod mig og vise mig hen til mit nye Hjem, og denne

Mand, en Snedkersvend, som jeg ikke før havde seet, saa jeg heller aldrig siden. Han førte mig altsaa til Forretningen og afleverede mig som en anden betroet Vare.

Saalænge han fulgte mig, var det dog, som om jeg havde en Ven i al denne Vrimmel, men da jeg var afleveret, følte jeg mig i højeste Grad forladt. Det var en Søndag Eftermiddag den 1ste Maj, at jeg saaledes blev afleveret i den Forretning, som fremtidig skulde optage mig; der var 2 Svende, som Kommisserne dengang kaldtes i Forretningen, men da det var Søndag Eftermiddag, var der kun een hjemme. Han tog altsaa imod mig, besaa mig, og da han formodentlig fandt, at jeg ikke var meget interessant, skyndte han sig med at skille sig af med mig snarest muligt, i det han sendte mig op paa første Sal, hvor Principalen boede, for at jeg kunde fremstille mig der. Principalen var ikke hjemme, men hans Hustru tog meget venligt imod mig, og søgte med Venlighed at live mig lidt op, som hun nok kunde se, jeg trængte til, uden at jeg tror, at det lykkedes hende i nogen væsentlig Grad. Da hun havde underholdt sig med mig en lille Tid, syntes hun vistnok, at det var bedst at lade mig forsvinde, thi hun fulgte mig da ned i Butikken og overleverede mig til den hjemmenværende Svend, med Anvisning til ham om at gøre mig foreløbig bekendt med mine nye Pligter og Arbejde, samt at jeg den resterende Del af Søndagen skulde begynde med at studere Varekundskab, ved at trække den ene Skuffe ud efter den anden og se hvad der var i, og erkyndige mig om, hvad jeg ikke kendte. At min Varekundskab den Eftermiddag ikke blev synderlig beriget, er en Selvfølge efter den Stemning, hvori jeg var. Svedsker, Rosiner, Mandler og lignende Sager vare de Ting, der lagde mest Beslag paa mig og som hin første Eftermiddag var et Lyspunkt i Tilværelsen. Jeg længtes meget efter at maatte komme i Seng, men i saa Henseende gjordes der mig ikke noget Tilbud. Da saa Klokken blev 10¹/₂,

anviste Svenden mig et Rum i Nærheden af Butikken, hvor der henstod iblandt andre Ting 1 Kost, 1 Skuffe og en Skarnbøtte, hvis Anvendelse jeg nu paa denne Tid efter min Ankomst om Aftenen skulde gøre mig bekendt med. Nu skulde nemlig Butikken fejles, det var Drengens Arbejde, og det blev det ved at være for mig i de $5\frac{1}{2}$ Aar, jeg var i Lære, lige indtil den allersidste Aften af min Læretid, nemlig Aftenen før jeg tog Svendeexamen.

I mit Hjem vilde jeg ikke have haft noget imod at haandtere Kost og Skuffe, men havde maaske ogsaa gjort det med Lyst, her derimod forekom det mig dog at være en noget underordnet Bestilling, men Vanen var her som ofte den anden Natur, og da nogen Tid var gaaet, fandt jeg mig godt deri.

Jeg skal nu gaa over til at fortælle, hvad der ufravigelig hørte til Drengens daglige Pligter.

Jeg begyndte med at fortælle, at jeg Kl. $10\frac{1}{2}$ om Aftenen skulde feje Butikken saaledes, at denne kunde være ren og ryddelig Kl. 11, til hvilken Tid der lukkedes. Den Tid havde man faste Skodder for Butikkerne, som sprang op, naar der trykkes paa en Fjer indvendig, disse Skodder skulde jeg dernæst lukke i og endelig sætte en Jernstang for Døren. Det er en Selvfølge, at alle Mand skyndte sig i Seng, thi om Morgen paa Slaget 5 om Sommeren, og 6 om Vinteren skulde Butikken igen være aaben, saa det vil ses, at Nattehvilen ikke var lang. Naar Butikken saa om Morgenen var lukket op, begyndte Drengens første Dagværk med at gøre Butikslamperne istand til om Aftenen. Da jeg kom i Lære og flere Aar efter, brugtes der raffineret Lampeolie til Butiksbelysning, og i en nogenlunde stor Butik skulde der saaledes ikke saa faa Lamper til. Jeg havde, saavidt jeg mindes, 5 à 6 Lamper at gøre istand hver Morgen; disse skulde klippes pænt lige, fyldes med Olie, og da Lamperne i Reglen vare af Messing, skulde de holdes pænt pudsede, Lampeglassene ikke at forglemme, som ogsaa maatte

være blanke og vel pudsede, naar man vilde vel fare. Naar dette var besørget, var imidlertid Madamen (dengang var en Urtekræmmers Kone endnu ikke Frue) kommen i sit Køkken, og jeg blev da skikket til Bageren at hente Tvebakker til Theen om Morgen. Dog skal jeg bemærke, at den Bestilling blev jeg fri for efter et Par Aars Forløb. Naar saa Tvebakkerne vare afleverede, skulde jeg bringe 3 Spølkummer The og 3 Tvebakker paa en Bakke ned i et Rum bag Butikken, som i daglig Tale kaldtes Bagbutikken og hvor Folkene indtog deres Maaltider paa Middagsmaden nær, som man spiste ved Principalens Bord. Frokost og Aftensmad maatte jeg ligeledes afhente, ligesom bringe tomme Spølkummer og Tallerkener tilbage til Køkkenet igen. I den Lære, hvor jeg var, var man nemlig bange for, at en Pige eller Karl skulde komme i Butikken indenfor Disken, idet man da gik ud fra den Forudsætning, at de vilde stjæle. Karlen fik saaledes aldrig Lov til at komme i Pakkælder eller Pakloft, uden at Drengen var med for at passe paa ham. Naar Karlen ikke var beskæftiget, skulde han opholde sig i en Brændekælder og save og hugge Brænde, eller i det mindste lade, som han gjorde det. Det taaltes nemlig ikke, at Svend, Dreng eller Karl nogen sinde satte sig ned eller hvilede sig den lange Dag igennem. Dog kunde dette ikke overholdes, da der ikke uafbrudt kunde være Beskæftigelse for Personalet navnlig i Morgen-, Middags- og Aftentimerne, men saasnart Principalen eller Hustruen var i Anmarsch, maatte man altid give sig Udseende af at være beskæftiget med et eller andet, da man ellers blev spurgt, om man ikke kunde finde paa noget at tage sig for, og betydet, at man ikke holdt Folk til at staa og drive. Det er en Selvfølge, at dette strænge Paabud ikke kunde overholdes, navnlig af en Dreng i Voxealderen, thi det maa dog være klart, at f. Ex. 18 Timers Dag om Sommeren for en Dreng ikke vilde kunne udholdes, uden at han engang imellem maatte stjæle sig til at

sidde ned. At læse en Avis var aldeles forbuden Frugt, jeg tror forresten ikke, der holdtes andre Blade end Adresseavisen. Forinden jeg nu gaar over til at tale om Fritiden, skal jeg kun gøre den Bemærkning, at Kosten var god og rigelig, og Omgangen lige saa, naar man var pligtopfyldende til det yderste. Jeg havde nær glemt at fortælle, at til Drengens Gærning hørte ogsaa dette hver Lørdag Aften at hente en Spand Vand ved Posten, og med en Gulvklud vaske Disk, m. m. inden Fejningen paabegyndtes.

Hvad Fritid angaar, da var der ikke meget deraf, men for en Dreng som mig, der ikke havde et eneste Bekendtskab, var det ogsaa i det første Aar uden Betydning. Reglen var, at saavel Svend som Dreng havde hver anden Søndag Eftermiddag fri, fra den Tid man havde spist til Middag. Svendene skulde være hjemme til Lukketid altsaa Kl. 11, Drengen 1 Time før, altsaa Kl. 10. Da jeg nu, som omtalt, ikke havde noget Bekendtskab, troede jeg, at det var saa naturligt, at jeg maatte opholde mig paa Folkeværelset den Søndag Eftermiddag, det var min Fridag. Jeg kunde ønske at sove lidt for hele Ugen, hvor Sønnen var saa knap tilmaalt, men den Vildfarelse blev jeg snart bragt ud af. Vilde jeg ikke gaa ud, skulde jeg være i Butikken. Naar jeg nu ser tilbage derpaa, tror jeg nok, at det var et forfejlet Opdragelsessystem. Jeg gik altsaa ud, naar det var min Tur, for at lære Byen og de forskellige Bydele at kende, men mine Ture vare kun korte, thi da man i Læretiden ikke maatte være i Besiddelse af en rød Skilling, hvor skulde man saa gaa hen? Til Aftensmادتid var jeg da hjemme og blev hjemme. Svendene i den Forretning skulde, som ovenfor nævnt, være hjemme Kl. 11, men kunde undtagelsesvis faa Tilladelse til at blive længer ude, dog er derved at bemærke, at Gadedørsnøglen fik de ikke Lov at laane, den kom ikke ud af Huset. Drengen skulde saadanne Søndage vente oppe og lukke dem ind. Det samme gjaldt, naar Herskabet en enkelt Gang var ude,

hvilket dog ikke gik tidt paa. Det var haarde Konditioner for en Dreng, hvem Nattesøvn i Forvejen var saa sparsomt tildelt.

Den Periode, som jeg her taler om, var i Begyndelsen af Fyrerne, da man endnu handlede hele Søndagen, som det hed, for blændede Døre; det vil sige, at naar Klokken var 9, blev der sat et Træskod for Ruderne i Butiksdøren, hvilket Træskod blev borttaget igen Kl. 4. Blev dette ikke overholdt, blev eller kunde man blive noteret af den fra 9 til 4 omvandrende Patrouille. Saa kom Helligdagsanordningen 1845, som paabød Butikkernes Lukning om Søndagen fra 9 til 4, ligesom al Handel forbødes i dette Tidsrum. Denne Anordning hilstes med Jubel af saavel Svende som Drengene. Det var jo et stort Tillæg til den i Forvejen knappe Fritid.

I Begyndelsen syntes Principalerne ikke om denne Forøgelse af Fritiden for Folkene, og havde allehaande Paaskud til at holde dem hjemme. Om ikke andet saa skulde der ryddes op paa Loft og i Kælder. Dog varede det ikke længe, inden disse Extraarbejder om Søndagen faldt bort, og saavel Svende som Drengene kom til at nyde godt af disse Søndagstimer.

Som jeg før omtalte, havde man som Dreng ikke nogensomhelst Raadighed over Penge, og ifølge Kontrakten, som man dengang maatte indgaa paa, var det udtrykkelig bestemt, at man i Læretiden ikke maatte findes i Besiddelse af Penge eller Penges Værd uden Principalens Vidende.

Som et Kuriosum skal jeg anføre, at Drengen 1 Søndag hvert Aar om Sommeren fik en Specie, altsaa 4 Kroner, til at tage i Dyrehaven for, Dyrehavspenge kaldtes dette Beløb. Da slog man rigtig Gækken løs. Man kørte fra Triangelen paa de dengang brugelige 2- eller 3-sædede Bøndervogne uden Fjedre, almindelig den Gang benævnet Kaffemøller, for 1 Mark til Skoven. Hjemturen kostede det samme, og var der altsaa 10 Mark = 3 Kr. 33 Øre til at gøre sig tilgode for i

Skoven. Den første Gang, denne Fornøjelse faldt i min Lod, havde jeg saa liden Anvendelse for Penge og en saadan Mangel paa Bekendtskab, at jeg ved Hjemkomsten leverede Principalen de 10 Mark tilbage, hvilke han ogsaa ganske rolig tog imod.

Lavets ældste Segl.

Lavets nyere Segl.

III.

Urtekræmmer-Foreningen.

Ved Udgangen af 1861 ophørte ifølge Næringsloven af 29. December 1857 det henved 170 Aar gamle Urtekræmmerlav, og den nu bestaaende Forening dannedes af Medlemmer af Urtekræmmerlavet, 17. Marts 1862 afholdtes det første Møde efter Lavets Ophævelse, hvortil saavel Lavsinteressenterne som Medlemmerne af den tidligere i 1847 dannede Urtekræmmerforening vare indbudte. Medlemstallet var paa dette Tidspunkt 381. Lavets Regnskab for 1861 fremlagdes, og derefter blev der foretaget Valg af Bestyrelse for den saaledes nydannede og eneste Urtekræmmerforening. Til Formand valgtes Lavets mangeaarige Formand H. B. Schaldemose, og det aarlige Kontingent fastsattes til 4 Rdl.

Ved Generalforsamlingen i 1863 blev der stillet følgende Forslag:

1. om Ophævelse af den Forpligtelse, der i Lavets Tid paahvilede enhver Interessent, at betale 28 Rdr. til Stiftelsen.
2. om Fritagelse for at betale 3 M. for Vedtægterne, og
3. om Opførelsen af en Stiftelse.

Det vedtoges, at der skulde afstemmes skriftlig over disse Forslag paa Lister, som skulde cirkulere mellem

Interessenterne. Ved Bestyrelsesmøde d. 23. April s. A. meddeltes Resultatet af Afstemningen, som var følgende: til Punkt 1 afgaves 136 Ja 200 Nej, til Punkt 2 334 Ja 8 Nej, til Punkt 3 336 Ja 12 Nej. Omdeling af Foreningens Vedtægter uden Betaling var saaledes vedtaget, ligesom Bestyrelsens Forslag om Opførelsen af en ny Stiftelse, hvorefter det bestemtes, at et Andragende til Indenrigsministeren skulde udfærdiges for at opnaa den fornødne Indvilligelse til Forandring af Vedtægterne i Overensstemmelse med Resultatet af den skriftlige Afstemning.

Den 23. Juli 1863 blev efter forudgaaet skriftlig Tilsigelse afholdt ekstraordinær „Generalforsamling“ hvor følgende blev foredraget.

„Da Indenrigsministeriet i Svar paa den indgivne Ansøgning om Konfirmation paa en Forandring i Foreningens og Stiftelsens Vedtægter, i Henhold til de ved Generalforsamling af 27. Marts d. A. vedtagne Bestemmelser om Opførelse af en ny Stiftelsesbygning m. m., har forlangt disse Bestemmelser affattede som Tillægsparagrafer til Foreningens Vedtægter, forelagte og vedtagne paa en Generalforsamling, forventer Bestyrelsen Generalforsamlingens Samtykke til at maatte ansøge Indenrigsministeriet om Konfirmation paa følgende Tillægsbestemmelser for Foreningens Vedtægter af 28. November 1861, nemlig:

§ 19.

„Den Foreningen tilhørende Kapital, som den 1. Januar 1863 udgjorde 16,200 Rdlr., maa i Henhold til Foreningens Vedtægter § 21 anvendes til Opførelse af en ny Stiftelsesbygning.

§ 20.

„Hvad Opførelsen af en saadan Bygning maatte komme til at koste udover den Sum, som Stiftelsen ejer, maa tilskydes af Foreningens Midler.

§ 21.

„Skatter og Reparationer ved Foreningens nuværende Stiftelse saavel som Gratialer og Understøttelser til Beboerne af den nuværende Stiftelse og til Foreningens Medlemmer maa udredes af Foreningens Kasse alene.

§ 22.

„Bestemmelsen i § 13, om at $\frac{1}{10}$ af Foreningens aarlige Bruttoindtægt skal henlægges til et Fond for en eventuel Udvidelse af Foreningens Stiftelse eller til Opførelse af en ny, erklæres ved de ovenanførte Foranstaltninger for opfyldt, og bortfalder saaledes nu.

§ 23.

„Paragraf 15 i Foreningens Vedtægter forandres saaledes: Bestyrelsen bemyndiges til for Fremtiden uden Betaling at udlevere Aftryk saavel af fornævnte Vedtægter som af Stiftelsens Vedtægter til indtrædende Medlemmer som til enhver, der vinder Borgerskab som Detailhandler her i Staden.

„Da Ministeriet har givet Tilsagn om, at naar de ansøgte Forandringer affattes i den fornævnte Form, og vedtages af Generalforsamlingen, den ansøgte Konfirmation vil kunne forventes, formener Bestyrelsen det rigtigt ved denne Forsamling at foreslaa Valget af en Bygningskommitte, der bemyndiges til, i Forening med Bestyrelsen at foretage Køb af Grund og lede Opførelsen af Bygningen i Henhold til den ved sidste Generalforsamling og derpaa fulgte skriftlige Afstemning givne Fremstilling, og foreslaas denne at bestaa af 3 Medlemmer udenfor Bestyrelsen.

„Skrivelsen fra Ministeriet af 2. Juli d. A. oplæstes, og samtlige foranstaaende Paragrafer 19, 20, 21, 22, 23 vedtoges enstemmigt. Til Bygningskommitte blev valgt H. P. Harbo, I. C. Bondrop og L. Petersen. Generalforsamlingen besluttede, at der af Bestyrelsen i Forening med den valgte Bygningskommitte udarbejdedes

en Instrux for Bygningskommitteen; som skal vedtages af en ny Generalforsamling.

„Da Ministeriet i sin Skrivelse fordrer, at de ovenfor nævnte Tillægsparagrafer skulle være tiltraadte af mindst Halvdelen af Foreningens Medlemmer, blev der foretaget skriftlig Listefstemning, som gav det Resultat, at 340 stemte for og 9 imod, og saaledes var Opførelssn af en ny Stiftelse vedtaget.

I 1865 anlagdes forskellige Sager imod Urtekræmmere for Salg af brændt og malet Kaffe iblandet med Kaffesurrogater. I den Anledning vedtoges det paa en extraordinær Generalforsamling d. 2. Avgust 1865, at Bestyrelsen skulde afgive den Erklæring til Politidirektøren, at blandet Kaffe for Fremtiden skulde blive solgt saaledes, at Emballagen var forsynet med et Stempel eller Mærke „blandet“.

Endvidere bemyndigede Generalforsamlingen Bestyrelsen til at konferere med Politidirektøren for at søge de mod Urtekræmmerne anlagte Sager hævede.

D. 3. Avg. 1865 indgav Bestyrelsen følgende Andragende til Politidirektøren:

„Ved den igaar Aftes af Urtekræmmerforeningens Medlemmer afholdte extraordinære Generalforsamling vedtoges det af de Tilstedeværende med stor Majoritet, at Medlemmerne forpligtede sig til, forsaavidt de ikke aldeles kunde ophøre med at sælge brændt og malet Kaffe blandet med Surrogater, da kun at udlevere Køberne saadan Kaffe i Emballage, der tydelig er paatrykt Mærket „blandet“.

„Idet vi ærbødigst tillade os herom at underrette D.Vbh., vil en Deputation af Bestyrelsens Medlemmer anmode Dem om Audiens for at modtage Deres højtærede Meddelelse, om denne Foranstaltning vil blive antaget som betryggende, og om der kan indrømmes Medlemmerne en kort Frist til Iværksættelse heraf.

„Bestyrelsen tillader sig at ansøge D.Vbh. om, at naar denne Foranstaltning definitivt iværksættes, Tiltale

imod Medlemmer, som have solgt blandet Kaffe, da maa bortfalde, og de allerede idømte Mulkter eftergives.

Kjøbenhavn d. 3. August 1865.

Allerærbødigst.

Paa dette Andragende svarede Politidirektøren skriftlig den 5. Avgust saaledes:

„Bestyrelsen for Urtekræmmerforeningen har i Skr. af 3. dennes meddelt mig, at det paa en af Foreningens Medlemmer afholdt extraordinær Generalforsamling af de Tilstedeværende med stor Majoritet er vedtaget, at Medlemmerne forpligtede sig til, forsaavidt de ikke aldeles kunde ophøre med at sælge brændt malet Kaffe blandet med Surrogater, da kun at udlevere Køberne saadan Kaffe i Emballage, som tydeligt er paatrykt Mærket „blandet“, og har den ærede Bestyrelse derfor forespurgt, om denne Foranstaltning vil blive antaget for betryggende.

„I Anledning heraf maa jeg indskrænke mig til at henvise til den af mig under 3. Juni d. A. udstedte Bekendtgørelse, ved hvilken vedkommende Handlende i Henhold til Forordningen af 11. April 1840 §§ 49—52 advares om, at de ved at sælge saadanne Kaffeblandinger, som Bekendtgørelsen omtaler, under Navn af Kaffe, uden udtrykkelig Angivelse af den stedfundne Blanding, paadrage sig Ansvar efter de ovenanførte Bestemmelser. At sælge deslige Blandinger, naar de ikke sælges for andet, end hvad de virkelig ere, nemlig Kaffeblandinger, ikke Kaffe, kan vel ikke anses for stridende imod Loven, men da denne Handel altid vil være forbunden med adskillige Misligheder, baade for Sælger og Køber, kan jeg ikke andet end tilraade, at den ophører, og at Kaffe og Kaffesurrogater herefter altid sælges hver for sig. Ialtfald bør ganske vist, til Betyggelse for begge Parter, saadanne Blandinger ikkun udleveres til Køberne i Emballager, der udvise, at det, de indeholde, er en Kaffeblanding og ikke Kaffe.

Crone.

Mundtlig ved den tilstedede Audiens svarede Politidirektøren, med Hensyn til Anmodningen om at indrømme kort Frist for Iværksættelsen af Stempling af Emballagen, at han mulig vilde opsætte Undersøgelserne i 8 Dage, og gav Tilsagn om at ville konferere med Dommeren om, hvorvidt Sagerne imod de Medlemmer, hos hvilke Politiet havde ladet købe Kaffe, brændt og malet, som ved Undersøgelsen havde vist sig at være blandet, kunde frafaldes. Derimod erklærede han, at de allerede idømte Mulkter ikke kunde eftergives, da dette laa udenfor hans Omraade, og dette kun kunde ske efter Ansøgning til Hans Majestæt Kongen.

Herefter udgik følgende Cirkulære til Medlemmerne:

„Idet Bestyrelsen bringer dette til Dhrr. Medlemmers Kundskab, skal den, da den paa Opfordring er bleven blandet ind i denne Sag, som iøvrigt ligger udenfor dens Omraade, da den savner al Berettigelse til at blande sig i Dhrr. Medlemmers Maade at forhandle Varer paa, tillade sig at anmode Dhrr., der enten have givet sig af med at forhandle brændt malet Kaffe blandet med Surrogater eller ville forhandle en saadan Blanding, at træffe Foranstaltning til i den ovennævnte korte Frist at kunne stemple en saadan Vare med det i Politidirektørens Skrivelse nævnte Mærke „Kaffe-blanding“, og vil det, naar dette finder Sted, betragtes som mindre væsentligt, ogsaa mundtlig at underrette Køberen om, at Kaffen er blandet.

„Bestyrelsen ser sig ikke kompetent til at efterkomme det ved Generalforsamlingen udtalte Ønske, af Foreningens Kasse at udrede de Mulkter, som enkelte af Dhrr. ere idømte, uanset at Generalforsamlingen dertil vilde bemyndige den, da den herved vilde afgive en indirekte Erklæring om, at Forhandlingen af saadanne blandede Varer har fundet Sted i Almindelighed, hvortil den er aldeles uberettiget.

„Bestyrelsens Anmodning til Dhrr. Medlemmer, som have opfordret den til at blande sig i denne Sag, er som den i sit tidligere Cirkulære har tilladt sig at

berøre, „at de ville ophøre at sælge Kaffe blandet med Surrogater, og sælge Kaffen for sig og Surrogater for sig.“

Kjøbenhavn d. 5. August 1865.

H. B. Schaldemose. A. Schlichtkrull.
 Andreas Buch. P. J. Homann. V. Schiødte.
 H. Hansen. J. C. Sølling.

I Bestyrelsesmøde 22. August 1865 fremlagde Formanden en skriftlig Begæring fra 42 Medlemmer om, at der snarest muligt maatte sammenkaldes en extraordinær Generalforsamling, og at der paa denne fremsattes Forslag til saadan Forandring af Foreningens Vedtægter, hvorved jevnlige Sammenkomster for at drøfte Spørgsmaal, der angaa fælles Interesser, indføres, og hvorved Foreningens Bestyrelse anmodes om, mere direkte at virke til Interessenternes Tarv end efter de nu gældende Love.

Bestyrelsen vedtog at svare herpaa, at en Generalforsamling uopholdelig skulde blive sammenkaldt, naar Bestyrelsen fik Meddelelse om, hvorvidt der fra Dhrr. Andrageres Side vilde fremkomme et Forslag i den ovennævnte Retning, og underrettedes om, hvem der paa Generalforsamlingen vilde fremkomme med Forslaget, da et saadant Forslag ikke fandtes at kunne udgaa fra Bestyrelsen.

Derefter afholdtes d. 7. September 1865 en extraordinær Generalforsamling efter Begæring af Dhrr. J. A. Neiiendam, J. Thorning og Chr. E. Hansen paa egne og 42 andre Medlemmers Vegne, hvorved nævnte Herrer fremkom med Forslag til Valg af en Kommitte, hvis Opgave det skulde være at fremkomme med Forslag til Forandring i Foreningens Vedtægter, som i foranstaaende Skrivelse var foreslaaet.

Det vedtoges, at det skulde nedsættes en Kommitte bestaaende af 5 Medlemmer og at disse skulde vælges

ved skriftlig Afstemning paa Lister, som snarest muligt skulde omsendes.

Efter at bemeldte Lister havde cirkuleret blandt Medlemmerne, blev Resultatet af Stemmeafgivningen, at følgende Herrer valgtes med vedføjede Stemmeantal.

Hrr. J. Thorning	97 St.
„ J. A. Neiiendam . . .	79 St.
„ J. Rosenberg	68 St.
„ Edv. Clausen	54 St.
„ R. C. V. Ottesen . . .	53 St.
„ Chr. E. Hansen . . .	48 St.
„ A. Schlichtkrull . . .	25 St.
„ E. B. Salomon	19 St.

D. 3. November s. A. var Bestyrelsen samlet for at forhandle om Indvarsling af en Generalforsamling for at fremlægge Forslag til forandrede Vedtægter for Foreningen, udarbejdede af den i dette Øjemed nedsatte Komitee.

Bestyrelsen vedtog, at Forslaget skulde omsendes trykt til Medlemmerne, og at der ved Tilsigelsen til Generalforsamlingen tillige skulde omdeles et Forslag fra Bestyrelsen, samt dens Betænkning over Komiteens Forslag, saalydende:

1. Forslag til forandrede Vedtægter for Foreningen, udarbejdede af den ifølge Generalforsamlingens Beslutning af 7. September valgte Kommitté bestaaende af Dhr. J. Thorning, J. A. Neiiendam, E. Clausen, R. C. V. Ottesen og Chr. E. Hansen.
2. Forslag fra Foreningens Bestyrelse:

For at Dhr. Medlemmer kunne gjøre sig bekendte med Komiteens Lovforslag, har Bestyrelsen troet det rigtigt at lade dette medfølge, samt fremstille sit eget Forslag og udvikle Grundene til, at dette fremkommer.

„Ovennævnte Kommitté, hvem det ifølge ovenfor citerede Generalforsamlings Beslutning blev overdraget

at fremkomme med Forslag, som sigte til en saadan Forandring af Foreningens Vedtægter, at der ved disse bestemmes jevnlige Sammenkomster for at drøfte Spørgsmaal af fælles Interesser, og hvorved det paalægges Bestyrelsen mere direkte at virke til Interessenternes Tarv, end efter de nuværende Love, har istedetfor saadanne Forandringer udarbejdet aldeles nye Vedtægter, hvori væsentlige Forandringer udenfor de ovennævnte ere foretagne, og de i 1861 konfirmerede Vedtægter næsten totalt kuldcastede. Det er et langt mere omfattende Skridt og et helt andet Hverv, end der var overdraget Kommitteen.

„Bestyrelsen formener, at der ikke foreligger nogen Grund til en Forandring af Vedtægterne, og i ethvert Fald ikke til en saa gennemgribende. Ihvorvel Bestyrelsen nærer den Formening, at en merkantil og selskabelig Forening er ønskelig og forhaabentlig vil kunne virke meget godt, tror den dog ikke, at den bør underlægges Foreningens Bestyrelse, der formentlig som hidtil hovedsagelig bør være financier.

„Saadanne Bestemmelser i Vedtægterne, som at Bestyrelsen for at arbejde hen til at fremme Medlemmernes fælles Vel, saavel med Hensyn til deres Handelsinteresser som deres øvrige borgerlige Forhold, at fremkalde et selskabeligt Forhold imellem Medlemmerne og tilvejebringe det størst mulige Sammenhold, indbyrdes Bekendtskab og Tillid, samt virke belærende og dannende, at danne Arrangements-Kommitte, der i Tilfælde, at et Medlem maa søge Akkordt med sine Kreditorer, kan om ønskes undersøge den Insolventes Stilling og anbefale ham etc., er jo tilvisse et stort og skønt Formaal, men en Bestyrelse, der kunde paatage sig et saadant Hverv, vil vistnok vanskelig findes. Bestyrelsen tror, at det er rigtigt, at der til Dannelsen af en merkantil og selskabelig Forening, der sætter sig et Formaal, som der kan være Haab om at naa, sker en Indbydelse af Mænd, der maatte føle sig kaldede til at stille sig i Spidsen derfor, og Adgangen dertil aabnes mod et saa

lavt Kontingent som muligt for enhver Detailhandler, samt at det bestemmes, at Urtekræmmerforeningen be- myndiges til af sine Indtægter at give et aarligt Tilskud til Bestridelse af Udgifterne ved en saadan Forening.

„Bestyrelsen skal desuden ikke undlade at frem- hæve, at Urtekræmmerforeningen, naar den skal kunne vedblive at give sine Trængende Understøttelse i et nogenlunde Forhold, som den plejer, ikke vil være istand til at udrede de Udgifter, den paatænkte Forening vilde medføre, uden at maatte angribe Foreningens Grundkapital, hvilket Vedtægterne forbyde, og hvortil Sanktion formentlig heller ikke vil kunne erhverves, og skal tillade sig at fremsætte en Oversigt over, hvad Foreningens Kapital omtrent vil udgøre, naar den under Arbejde værende Stiftelse er fuldført og betalt, som over anslaaede Indtægter og Udgifter, og vil denne Oversigt vise det begrundede i Bestyrelsens Udtalelse.

„Af de Forandringer i Vedtægterne, som Kommitteen har foreslaaet udenfor dem, det var den overdraget at fremkomme med Forslag om, skal Bestyrelsen tillade sig at bemærke om Følgende:

„§ 12. Det er vistnok den rigtigste Maade, som de nærværende Vedtægter bestemme med Hensyn til Understøttelse og Fribolig etc., da Erfaringen har vist, at et retfærdigt og upartisk Skøn i deslige Sager lettere naas i en engere Kommitte end ved Afstemning ved en Generalforsamling.

„§ 14. Bestyrelsen maa paa det Bestemtteste fra- raade, at en Generalforsamling bestaaende af $\frac{1}{10}$ af Medlemmerne med $\frac{2}{3}$ af Stemmerne (altsaa af 400 Medlemmer 27 Stemmer) skulde have besluttende Myndighed til Forandring af Lovene, Anvendelse af Grund- fond etc.

„§ 33. Bestyrelsen formener det urigtigt, at Ad- gang til Belæggelse af Stiftelsen udvides til Interessenters

og Enkers Efterladte, da derved saavel Sønner som Døtre blive adgangsberettigede.

„Bestyrelsen skal derimod tillade sig at stille følgende Forslag:

1. At der udstedes Indbydelse til Dannelsen af en merkantil selskabelig Detailhandlerforening, hvis Formaal skal være:
  - a. Ved ethvert lovligt og liberalt Middel at virke til Gavn for Medlemmernes Handelsinteresser.
  - b. At foranstalte jevnlige Sammenkomster i Vintermaanederne mindst een Gang ugentlig, hvor Diskussion om alt, Medlemmernes Handelsforhold vedkommende, finder Sted, hvor Foredrag af almennyttigt og interessant Indhold af og til afholdes, Fremvisninger af Vareprøver og deslige findes, og iøvrigt saadan selskabelig Underholdning, som maatte antages at medvirke til, at Sammenhold og Tillid blandt Medlemmerne tilvejebragtes.
2. At der enten udvælges en Kommitte, eller at Mænd, der dertil maatte føle sig opfordrede, stille sig i Spidsen for en Indbydelse til Dannelsen af en saadan Forening, hvortil aabnes enhver Detailhandler Adgang, med et saa lavt Kontingent som muligt.
3. Naar 100 Medlemmer have tegnet sig, konstituerer Foreningen sig, vælger en Bestyrelse og affatter sine Love.
4. At Urtekræmmerforeningen maa bidrage et vist aarligt Tilskud af sine Indtægter, f. Ex. 100 Rdl. aarlig til Hjælp og Bestridelse af Udgifterne ved den nævnte Forening.

H. B. Schaldemose. A. Schlichtkrull. P. J. Homann.

H. Hansen. P. C. Holm. J. C. Sølling.

Vald. Schiødte.

„Aar 1865 d. 15de November blev efter skriftlig Tilsigelse afholdt extraordinær Generalforsamling af Urtekræmmerforeningens Medlemmer. Formanden aabnede Generalforsamlingen, idet han gjorde denne bekendt med, at der konform med Indbydelsen forelaa tvende Forslag, et fra den af Generalforsamlingen af 7de Septbr. d. A. valgte Komitee, og et fra Foreningens Bestyrelse. Han gjorde Forsamlingen bekendt med, at Bestyrelsen havde valgt Hr. A. Buch til Dirigent, og Hr. Schlichtkrull til Ordfører for Bestyrelsen.

„Hr. Buch overtog Dirigentposten, bad Forsamlingen ytre sig om de vedkommende Forslag i deres Helhed og gav Ordet til Hr. Thorning, der paa Komiteens Vegne talte til Forsvar for denne, der ikke, saaledes som Bestyrelsen havde anført, var gaaet udenfor sit Hverv, og forment, at den kun havde udført, hvad den forrige Generalforsamling havde paalagt den. Han maatte beklage, at der i Komiteens trykte Forslag var indløbet Fejl, navnlig i § 3. Bidraget var anført til 2 Rdl. istedetfor 3 Rdlr. Naar Bestyrelsen mente, at Komiteens Forslag var aldeles nye Love, da maatte han benægte dette, og gøre Forsamlingen opmærksom paa, at Komiteens § 1 er Foreningens § 1, § 2 er § 17, § 3 er §§ 30 og 36, § 4 er § 2, § 5 er § 23, § 6 er § 12, § 7 er §§ 9—11—15, § 8 er § 29, § 9 er § 18, § 10 er § 24, § 11—13 er § 33, § 12 er §§ 2 og 4, § 14 er § 35, § 15 er § 37, § 16 er § 14, § 17 er § 9, § 18 er § 26, og troede saaledes at have godtgjort, at Komiteen ikke var gaaet væsentlig udenfor de gamle Love. Han haabede, at Forsamlingen var enig med Komiteen om, at der ikke, som Bestyrelsen mente, skulde være tvende Foreninger. Vel indrømmede han, at Bestyrelsens Forslag havde meget tilfælles med Komiteens, men der var en væsentlig Forskel, og den bestod deri, at i Bestyrelsens Forslag blev alt Arbejdet kastet paa den nye Forenings Bestyrelse. Han kunde ikke forstaa, at Bestyrelsen, der ifølge sin Oversigt over Indtægter og Udgifter har en Underballance af

circa 1000 Rdlr., dog vilde give 100 Rdlr. til den nye Forening. (En Difference mellem Bestyrelsens Oversigt over Indtægter og Udgifter og den til Komiteen af Formanden meddelte, viste Hr. Schlichtkrull at hidrøre fra Kassebeholdningen, der ikke begge Steder var medtaget).

I Henseende til de enkelte §§ i Komiteens Forslag anførte han § 12, som nemlig skulde formaa Medlemmerne til at vise mere Interesse for Generalforsamlingerne, og formente, at Bestemmelserne i Wads Legat hentydede paa, at denne havde haft en lignende Tanke. Komiteen vilde ikke strængt holde paa den i § 13 anførte Bestemmelse om $\frac{1}{10}$ af Foreningens Medlemmer, men vilde være tilbøjelig til at forandre dette til $\frac{1}{5}$.

„Forslaget om Belæggelsen af Pladserne i Stiftelserne er efter de gamle Love og maa være misforstaaet af Bestyrelsen. Sluttelig anbefalede han Komiteens Forslag til Antagelse og fraraadede paa det stærkeste at dele Foreningen i en Understøttelses- og en merkantil Forening.

„Hr. L. Petersen forlangte Ordet for at gøre Medlemmerne opmærksomme paa, at naar den foregaaende Taler i Forbigaaende havde berørt, at Bestyrelsen ikke havde indbudt Medlemmerne til Rejsegildet, saa var det sket af Økonomi og altsaa i Medlemmernes Interesse.

„Hr. Schlichtkrull motiverede Bestyrelsens Bemærkning, at Komiteen var gaaet udenfor sit Hverv. Kun under den sidste Passus, „at fremkomme med Forslag, hvorved det paalægges Bestyrelsen mere direkte at virke til Interessenternes Tarv, end efter de nuværende Love“, kan Komiteen indskyde sin Ret til en saa stor Forandring af Lovene, og Retten bliver desuagtet tvivlsom, saa meget mere som Forslaget i mange Ting ikke er til Interessenternes Fordel. Det er Bestyrelsens Mening, at man med de Midler, der staa til dens Raadighed, ikke kan paatage sig yderligere betydelige Udgifter, og naar man har foreslaaet at anvende 100 Rdlr. til den nye Forening, saa vil dette være et Bevis paa, at den nuværende Bestyrelse er velvillig

stemt imod saadanne Forandringer, som den tror muligt kan være til Interessenternes Gavn. Underballancen vil forhaabentlig blot være tilsyneladende, idet 20 Understøttelsesberettigede ville faa Plads i den nye Stiftelse.

„Hr. Thorning mener, at Bestyrelsen i Status først har beregnet Obligationerne, og navnlig jyske Kreditforenings til Kurs og derefter Renten af det udkomne Beløb, men det oplyses af Schlichtkrull, at Renten er beregnet af Obligationernes Paalydende.

„Hr. Clausen synes det af økonomiske Hensyn unødvendigt, at Komiteens Forslag var blevet trykt, og det syntes ham ligesaa forunderligt, at Bestyrelsen havde vovet at fremkomme med et Forslag, lige som det forekom ham, at der aldeles ikke kunde være nogen Tvivl om, at man jo burde nægte, at et saadant Forslag kom under Afstemning. Komiteen havde indbudt 3 af Bestyrelsen til deres Møder, dengang mødte de ikke, nu kom de med et nyt Forslag for at danne 2 Selskaber, hvilket vil adsplitte den nuværende Forening og være dens Undergang.

„Schlichtkrull gjorde Clausen opmærksom paa, at Bestyrelsen var berettiget til at komme med sit Forslag.

„Neiiendam troede at have udfundet, at Bestyrelsen var kommen i en Stilling, som den ikke forud havde tænkt sig. Den var efter hans Mening inkonsekvent; den havde først sagt, at den kun havde med Understøttelse at gøre, og nu kom den med Forslag i merkantil Retning for at lokke Komiteen over paa sin Side, men han fraraadede at holde 2 Selskaber og raadede til at slutte Forhandlingerne.

„Da ingen flere forlangte Ordet, satte Dirigenten under Afstemning ved Haandsoprækning, om Komiteens Forslag skulde sættes under Diskussion. Dette blev antaget med Majoritet.

„Dirigenten gjorde Forsamlingen opmærksom paa, at den rimeligvis ikke var beslutningsdygtig. Budet havde opgivet, at kun 136 Medlemmer vare mødte,

medens Loven fordrede 196, men da de Mødendes Antal ikke vidstes med Sikkerhed, foreslog han Ballotation. Udfaldet heraf var 115 for, 20 imod Forslaget, og da Forsamlingen saaledes ikke var fuldtallig, blev Resultatet efter en lang og trættende Debat dette, at Bestyrelsen skulde raadspørge en Jurist, om simpel Majoritet havde Gyldighed ved en ny Generalforsamling, som i saa Tilfælde snarest muligt skulde indkaldes.

H. F. Schaldemose. A. Schlichtkrull. H. Hansen.
 And. Buch. P. C. Holm. V. Schiødt.
 I. P. Homann. I. C. Sølling. Jul. Meier.

„Aar 1865 den 30te November, Eftermiddag Kl. 6, blev der efter forudgaaet skriftlig Indbydelse afholdt extraordinær Generalforsamling.

„Formanden aabnede Mødet og overdrog Hr. Schlichtkrull at være Bestyrelsens Ordfører.

„Ordføreren underrettede Forsamlingen om, at Bestyrelsen ifølge den ved sidste Generalforsamling stedfundne Debat om Fortolkning af Vedtægternes § 16 havde raadspurgt Hr. Overretsprokurator Simonsen, som var tilstede og som Formandens Repræsentant og paa hans Vegne dirigerede Forsamlingen, og udbad sig Medlemmernes Tilladelse dertil. Tilladelsen gaves, hvorefter Hr. Simonsen fremstillede sig. Han indtog sin Plads og takkede for den viste Tillid, hvorefter han af Ordføreren udbad sig Underretning om, hvad der forelaa, hvorefter han gav Ordet til Ordføreren, der meddelte, at et Forslag til Forandring af Foreningens Vedtægter, udarbejdet af en i dette Øjemed nedsat Kommitte, forelaa til Afstemning. Han meddelte Forsamlingen, at Dirigenten havde erklæret, at ifølge Vedtægternes § 16 kunde end ikke den ringeste Forandring i disse finde Sted uden i Overensstemmelse med Paragraf-Bestemmelsen, og opfordrede Dirigenten til at sætte sig i Kundskab om, hvorvidt et saa stort Antal Medlemmer var tilstede, at Afstemning kunde finde Sted. Dirigenten oplæste § 16 og udviklede, at der

ikke fandtes noget andet Middel til Løsning af Spørgsmaalet end Paragrafbestemmelsen, hvor ønskeligt det end kunde være, at denne, naar det ved en Forsamling ikke kunde blive opfyldt, kunde modificeres. Han udbad sig Oplysning om, hvor mange kontribuerende Medlemmer Foreningen talte. Ordføreren meddelte, at der var 396.

Ved Tælling af de Tilstedeværende viste det sig, at der var 124 Medlemmer tilstede. Dirigenten foreslog at udsætte Mødet $\frac{1}{2}$ Time, hvilket med Majoritet vedtoges.

Efter Udløbet af denne Tid begyndte Dirigenten Forhandlingerne med at oplyse, at der nu var 133 Medlemmer og at der saaledes manglede 65 Medlemmer i det Antal, der efter § 16 skulde være tilstede, og at der saaledes ikke kunde foretages noget i den foreliggende Sag. Han opfordrede Ordføreren til at meddele, om han paa Bestyrelsens Vegne havde noget at foredrage. Ordføreren erklærede intet videre at have at meddele; da den foreliggende Sag nu ved tvende Forsamlinger ikke havde kunnet komme til Afstemning, maatte han udtale, at Bestyrelsen ikke agtede derom at sammenkalde flere Forsamlinger, men maatte henstille til Medlemmerne, hvorvidt disse ønskede Sagen paany foretaget ved den første ordinære Generalforsamling i Marts Maaned næste Aar.

Derefter gjordes der fra Oppositionen forskellige Forsøg paa at rejse Diskussion om andre Sager, som gik udenfor Dagsordenen, hvilket imidlertid af Dirigenten forhindredes.

Efter at saaledes Generalforsamlingen var sluttet og Bestyrelsen havde forladt Lokalet, forsattes Mødet som et privat Møde, ledet af Oppositionen, og dannedes samme Aften en ny Forening under Navn af:

Kolonialvarehandlerforeningen.

Denne Forening vandt i Begyndelsen stor Tilslutning; i April 1866 var Medlemmernes Tal 270, i Oktober

280. I Maj 1866 aabnede den en Skole med omtrent 50 Elever, og til ugentlige Sammenkomster lejedes et Lokale, om Sommeren et udenfor Byen med Have. Navnlig vare Sammenkomsterne om Vinteren godt besøgte, stundum af henved 150 Medlemmer; der fremvistes Vareprøver og drøftedes Emner af Vigtighed for Handelen, ligesom der holdtes Foredrag af almennyttigt Indhold. Ogsaa søgte man — men forgæves — at afskaffe Nytaarsgaverne. 13de Febr. 1866 holdtes en vellykket festlig Sammenkomst, der indlededes med Oplæsning af Skuespiller Mantzius. Et varigt Minde satte Foreningen sig dog ved Oprettelse af en Laane- og Hjælpekasse, som efter Foreningens Ophør vedblev at virke under Ledelse af Thehandler E. B. Salomon som Formand, ligesom den virker den Dag idag. Meningen var med Laanekassen at yde mindre Laan fra 500 Kr. til 2000 Kr. til Interessenter, som trængte til saadanne Laan, imod Kaution og 4°/_o Rente og ¹/₁₂ Afdrag hver Termin. Hjælpekassen skulde støtte trængende Interessenter eller disses Enker med Skolepenge til deres Børn i gode Skoler, eller lignende. Laane- og Hjælpekassen virkede godt med de smaa Midler, den havde at raade over, men det er først i de sidste Aar, at Hjælpekassen ret har været istand til at virke, efter at Laanekassen har opsamlet det i Lovene fastsatte Beløb 12,000 Kr. og saaledes Renterne af denne Kapital kan anvendes til Hjælpekassen. For at kunne være Medlem af Laane- og Hjælpekassen, og for at kunne komme i Betragtning ved de Goder, som den yder, betales et aarligt Kontingent af 2 Kroner, eller 50 Kr. een Gang for alle for et livsvarigt Medlem. Afdøde Thehandler Salomon virkede ihærdigt i over 20 Aar for denne Kasse, hvorfor Foreningen skylder ham stor Erkendtlighed. Efter hans Død overtog Sønnen Grosserer Th. E. Salomon Kassens Ledelse som Formand, og vil han forhaabentlig følge sin Faders Fodspor i Interesse for denne Sag, der har stiftet og altid vil kunne stifte saa uendelig meget godt. Det er en Selv-

følge, at Laanekassen kun er bestemt for Urtekræmmere, saa at kun disse eller disses Enker kunne være Medlemmer.

Alle Medlemmerne af den ny Forening Kolonialvarehandlerforeningen vare Medlemmer af Urtekræmmerforeningen, men ikke omvendt. Man havde saaledes det Særsyn, at den ny Forening, som jo egentlig var en Opposition mod det Bestaaende, eller vel egentlig mod den konservative Bestyrelse, undertiden kom i Modstrid med sig selv, og saaledes allerede ved den første Generalforsamling, som Urtekræmmerforeningen afholdt den 27de Marts 1866 efter Kolonialvarehandlerforeningens Dannelse, hvor altsaa begge Foreningers Medlemmer vare mødte som Medlemmer af begge Foreninger.

Paa denne Generalforsamling havde nemlig Urtekræmmerforeningens Bestyrelse in pleno besluttet sig til at nedlægge sine Mandater, men der havde forinden Generalforsamlingen cirkuleret en skriftlig Opfordring til Bestyrelsen om at vedblive at fungere et Aar endnu. Denne Opfordring var underskrevet af 225 Medlemmer, hvoraf ogsaa en stor Del af Kolonialvarehandlerforeningens Medlemmer, og den udtalte tillige en Tak baade til Formanden og Bestyrelsen for dens Virksomhed.

Efter denne indtrængende Opfordring besluttede Bestyrelsen foreløbig at fungere, indtil den under Arbejde værende Stiftelse i Læssøesgade var færdig og beboet, men knyttede dog dertil den Betingelse, at der i det Tidsrum, den fungerede, ikke foretoges nogen Forandring i Foreningens Vedtægter. Ordføreren erklærede endvidere, at Bestyrelsen havde det Haab, at de Differencer, der havde vist sig imellem endel Medlemmer og Bestyrelsen, vilde kunne udjævnes, og at den vilde bestræbe sig for at tilfredsstille alle Parter.

Hr. R. C. V. Ottesen troede ikke at kunne stole paa, at Bestyrelsen vilde gennemføre det; han antog det for absolut nødvendigt, at Kolonialvarehandlerforeningen og Urtekræmmerforeningen gik op i hinanden,

og anmodede Bestyrelsen om at erklære sig bestemt herom. Han fremhævede, at Kolonialvarehandlerforeningen virkede for flere gavnlige Foretagender, som Oprettelsen af en Skole for Lærlinge, en Forespørgsel til Fabrikanter og Mellemandlere, om en saadan Overenskomst kunde tilvejebringes, saa vi kunde faa Lov til at være her. Man ser heraf, at der altsaa allerede dengang, 4 Aar efter Næringsfrihedens Indførelse, af Fabrikanter og Mellemandlere gjordes Indgreb i Urtekræmmernes Virksomhed. Dirigenten oplyste, at da han havde været tilstede ved flere Bestyrelsesmøder, kunde han bevidne, at Bestyrelsens Medlemmer vare besjælede af Ønske og Haab om at kunne udjævne den Meningsforskel, der fandt Sted, og at de haabede, at om end ikke en Forening i den Form, som Udkastet foreslog, en Forening dog kunde tilvejebringes, saaledes at Hovedformalet vilde naas.

1866 den 10de April overtog Bestyrelsen den i Læssøesgade nu fuldførte Stiftelse.

1867 den 20de Marts afholdtes Generalforsamling, hvor der efter den tidligere lønnede Formands Død valgtes en ulønnet Formand. Valgt blev Hr. B. Steensballe, hvorved Formandsposten altsaa blev en Ærespost, og Foreningen sparede et ikke ubetydeligt Beløb.

Ved Generalforsamlingen den 23de Marts 1868 ophævedes Kolonialvarehandlerforeningen, som derpaa gik op i Urtekræmmerforeningen, efter at endel Lovændringer, som førstnævnte Forening havde foreslaaet, vare vedtagne.

I Oktober 1868 vedtoges det i et i den Anledning sammenkaldt større Møde, at der oprettedes en Skole for Handelslærlinge.

I nogle Aar gik Foreningen sin rolige Gang indtil 1872, da Spørgsmaalet om Julegavernes Afskaffelse satte Sindene i Bevægelse, og efter Forslag fra 29 Medlemmer indkaldtes der en ekstraordinær Generalforsamling for at diskutere dette Spørgsmaal, hvor der rettedes

indstændig Anmodning om at virke for denne Sag, hvilket Forsamlingen lovede.

I Sommeren 1880 blev Foreningens fleraarige Formand Hr. Stensballe syg, og valgte Bestyrelsen af sin Midte Hr. Martin Jensen, der i 1883 afløstes af Hr. N. E. Hellfach. I 1884 vedtoges det, at Urtekræmmerforeningen vilde samarbejde med andre Foreninger om Søndagslukning, hvorimod tidlig Lukning om Hverdagen ikke vandt nogen Sympathi. I 1884 afsluttede Foreningens Bestyrelse en Overenskomst paa 10 Aar med det kgl. octroierede alm. Assurance Kompagni, hvorefter Kompagniet hvert Aar udbetalte Urtekræmmerforeningen 20 % af de Assurancepræmier, som betaltes af de Medlemmer af Urtekræmmerforeningen, som tegnede deres Assurance hos Kompagniet. Meningen hermed var af den saaledes indvundne Provision at danne en Fond, hvis Renter skulde anvendes til Legatportioner for Trængende i Foreningen, og det blev paa en Generalforsamling vedtaget at danne en Fond af den saaledes indkomne Provision af Assurance under Navn af Assurance Legatfonden. Ved N. E. Hellfachs kraftige Agitation lykkedes det allerede det første Aar at skaffe stor Tilslutning til Sagen. Det var jo ogsaa en god Sag, idet man her skabte Kapital af Intet, thi assurere skulle alle, og saaledes ogsaa betale Assurancepræmie, og det var derfor naturligt, at man assurerede hos et Selskab, der gav Foreningen pekuniære Fordele. Allerede det andet Aar saa Foreningen sig istand til af de saaledes indvundne Beløb at udbetale 5 Legatportioner, og efter 8 Aars Forløb var der allerede samlet et Beløb af cirka 5000 Kr., som altsaa, saalænge Foreningen bestaar, vil uddele Renten deraf i Legatportioner á 40 Kr. I 1890 blev denne Fond udvidet ved en Gave af Formanden paa 5000 Kr., saa der er Haab om, at denne Fond i Tiden vil kunne stifte baade stor Gavn og Glæde i Foreningen.

I Begyndelsen af 1886 stiftedes der af Medlemmer af Embedsstanden en Forbrugsforening for Embeds-

beklages, at Tilslutningen til disse Kursus ikke har været saa stor som ønskeligt. I 1883 dannedes ved frivillige Bidrag en Skolefond, der i 1891 var voxet til c. 7000 Kr. Meningen med denne Fond var, at den i Tidens Løb skulde voxe sig saa stor, at den kunde give gratis Undervisning til alle de Lærlinge, som maatte ønske det. Dertil er vel endnu et stort Spring, men man ved jo ikke, hvad Tiden kan bringe og om en eller flere Velgørere kunde betænke denne Fond, som forøvrigt hvert Aar vokser lidt ved, at lidt af Renten aarlig lægges til Kapitalen.

I 1888—93 har en anonym Giver hvert Aar skænket en Sum, som udelukkende skulde anvendes til Gymnastikundervisning for Urtekræmmerlærlinge. Disse Gymnastikkursus, som afholdtes Søndag Formiddag, vare godt besøgte og vandt megen Tilslutning hos de Unge, ligesom disse Kursus ogsaa have vundet Principalernes Sympathi. Det maa dog bemærkes, at den til Gynastikundervisningen skænkede Sum ikke skænkedes til Urtekræmmerforeningen, men til Laane- og Hjælpekassen, hvorigennem den saaledes kom Urtekræmmerforeningen tilgode.

I 1884 blev Thehandler E. B. Salomon paa sin 70aarige Fødselsdag optaget som Æresmedlem begrundet paa hans utrættelige Virken i Laanekasse- og Hjælpeforeningen.

I 1886 oprettedes paa Forslag af Hr. C Sølling en ny Institution i Urtekræmmerforeningen, nemlig Kredsformandsinstitutionen. Man inddelte Byen i 28 Kredse, og ansatte en Kredsformand i hver Kreds. Meningen hermed var, at Kredsformanden skulde være et Mellemlid imellem Bestyrelsen og Medlemmerne, og saavel søge at vække Interessen for Foreningen og dens Møder som virke for lokale Interesser og for ny Tilgang af Medlemmer. Denne Ordning har ogsaa ved mange Lejligheder gjort sit store Gavn, men man tør dog næppe sige, at den har svaret til Forventningerne.

Omtrent paa samme Tid dannede Urtekræmmerne paa Vesterbro en Handelsforening under Navn af Vesterbros Handelsforening, og Urtekræmmerne paa Frederiksberg en lignende under Navn af Frederiksberg Handelsforening. Disse to Foreninger stode ikke i nogensomhelst Modstrid til Urtekræmmerforeningen, men virkede loyalt saavel i den mindre som den større Forenings Interesse. Særlig virkede disse to Foreninger heldigt for de lokale Interesser i deres Kreds. I Efteraaret 1891 dannedes der en lignende Handelsforening for Nørrebros Vedkommende.

Ifølge Loven skal Brændevinsskatten for Kjøbenhavn fastsættes hvert tredie Aar af Magistrat og Borgerrepræsentationen. Denne Skat, som var ansat til 100 Kr. om Aaret, har Foreningen stedse bekæmpet, hver Gang den har været for i Borgerrepræsentationen, for at faa den nedsat, men bestandig uden Held. Man er altid gaaet ud fra, at det er en ubillig og uretfærdig Skat, idet den lille Handlende maa betale den selv samme Skat som den største Grosserer. Dertil har Magistraten intet Hensyn taget, da den som Motiv til Bibeholdelse af Skatten, som den iøvrigt ifølge Loven kan forhøje til 200 Kr., anfører, at Beskatningen skulde tjene til at indskrænke Forbruget af Brændevin, hvilket imidlertid ikke har været Tilfældet.

I 1888 udarbejdedes efter en Generalforsamlings Beslutning nye Vedtægter og Love for Foreningen, hvilke traadte i Kraft d. 1ste Januar 1889. Paa Vedtægterne erhvervedes kongelig Konfirmation.

Samme Aar forelagde Magistraten i Borgerrepræsentationen Forslag til Bestemmelser for Petroleumshandelen i Kjøbenhavn. Disse foreslaaede Bestemmelser vare saa rigoristiske, at Petroleumsaftapning for de Handlende omtrent vilde blive en Umulighed. Foreningen indgav da til Magistrat og Borgerrepræsentation en Indstilling om lempeligere Vilkaar for de Handlende. Uagtet et Mindretal i Borgerrepræsentationen varmt talte de Handlendes Sag, blev Magistratens Forslag

dog vedtaget og indgivet til Justitsministeren til Stadfæstelse. Foreningen indgik da til Ministeren med et indtrængende Andragende om Nægtelse af denne, hvorpaa Sagen forblev uafgjort indtil 1890, da Ministeren indsendte til Magistraten et meget modereret Forslag til Ordningen af denne Sag, for at denne og Borgerrepræsentationen kunde udtale sig derom. Ministerens moderate Forslag blev ikke vedtaget, hvorimod det i Borgerrepræsentationen atter blev skærpet i en overoverdentlig Grad, trods de Indstillinger, der atter denne Gang blev gjort fra Foreningens Side til Borgerrepræsentationen. Man gik atter efter Sagens Udfald i Borgerrepræsentationen til Justitsministeren for at forhindre, at Magistratens Forslag fik Stadfæstelse. Justitsministeren, som saaledes to Gange havde seet, hvor store Divergenser, der var imellem Magistraten og de Handlende, overhuggede nu Knuden ved under 4de Juni 1891 at udstede en Bekendtgørelse angaaende Salg af brandfarlige Vædsker, der vel ikke fuldt ud kom de Handlende imøde, men som dog var en Del lempeligere end de tidligere af Magistraten stillede Forslag. De i nævnte Bekendtgørelse fastsatte Bestemmelser traadte i Kraft 1. November 1892.

I November 1888 sendte Foreningen en Deputation bestaaende af Dhrr. Chr. A. Munck og Chr. Sølling forat overrække Kongen Foreningens Lykønskning i Anledning af Hs. Majestæts 25aarige Regeringsjubilæum.

I 1889 dannedes ved privat Initiativ et Udvalg iblandt Foreningens Medlemmer for at virke hen til Afskaffelsen af Jule- og Nytaarsgaver. Der fandt det første Aar en energisk Agitation Sted, og Resultatet var over Forventning, idet en stor Del Urtekræmmere i 1889 undlode at give, navnlig hele det store Nørrebrokvarter, som skriftlig havde forpligtet sig til at betale 1000 Kr. for Brud paa Underskriften. Men Begejstringen faldt ligessaa hurtig, som den var rejst. 14 Dage efter Nytaar begyndte Nørrebros Urtekræmmere, det vil sige nogle af dem, at fortryde, hvad de vare gaaede ind

paa, og begyndte hist og her at avertere, at til næste Jul gaves igen Julegaver, enkelte stillede endog for det kommende Aar dobbelte Gaver i Udsigt. Herved fik denne Sag et føleligt Knæk, og endel af det oprindelig dannede 24 Mands Udvalg tabte Modet og faldt fra, da de saa, at denne Sag, som i de sidste 30—40 Aar jevnlig var bragt frem af Bestyrelsen uden Resultat, nu skulde friste en lignende Skæbne i deres Hænder. Der var dog nogle, som energisk fastholdt Tanken, og Resterne af det gamle Udvalg henvendte sig nu til Bestyrelsen for at forlange dens Medvirkning. Paa en ekstraordinær Generalforsamling blev det da vedtaget, at der skulde dannes et Fællesudvalg, bestaaende af 5 af det private Udvalg og 5 af Urtekræmmerforeningens Bestyrelse for at virke videre for Sagen. Det var ikke nogen let Opgave, der blev stillet dette Fællesudvalg. Der blev i 1890 forsøgt med personlig Agitation i enkelte Bydele, men det viste sig ikke at være til nogen Nytte. Der var kommen Tvivl ind i Gemytterne om Sagens Gennemførelse. Fællesudvalget indskrænkede sig da til igennem stadige Bladartikler og Annoncer i Bladene at indvirke saavel paa Kræmmerne som paa Publikum, og i 1890 viste det sig ogsaa, at Fællesudvalgets Virksomhed ikke havde været forgæves. Udgiften til Julegaver blev i sin Helhed ikke saa lidt formindsket, idet enkelte Kræmmere brød med det gamle System at give Julegaver, andre indskrænkede Gaverne, og endelig var der ikke saa faa af det københavnske Publikum, der ikke vilde modtage Julegaver. Efter hvad der Aaret forud var passeret ved Nørrebros Frafald, maatte dette siges at være et godt Resultat, og om end den Maade at arbejde paa for Fællesudvalget kunde være langvarig, haabløs var den dog ikke, og man besluttede sig da til i 1891 at fortsætte Arbejdet paa samme Maade. Det viste sig da, at der ogsaa ved Julen 1891 var gjort Fremskridt, enkelte Kræmmere holdt op at give, enhver søgte at formindske Udgifterne saa meget

som muligt, og atter dette Aar frabad endel af Publikum sig Julegaver. Det synes saaledes, som denne Maade at arbejde paa er den eneste mulige for med Tiden at faa Julegaver fra Urtekræmmerne ud af Verden, og Tiden vil vise, om fortsatte Bestræbelser i den Retning ikke en Gang ville føre til et for de Handlende gunstigt Resultat.

Den 20de Juni 1890 indgik Urtekræmmerforeningen i Forening med Manufakturhandlerforeningen og Isenkræmmerforeningen til den Kommission, der var nedsat til at revidere Næringsloven af 1857, som havde vist sig ved sin altfor udstrakte Frihed at have beredt saa mange og store Forviklinger for den mindre Handel, med følgende Indstilling:

Til
Kommissionen for Næringslovens Revision.

Hans Excellence Indenrigsministeren udtaler i sin allerunderdanigste Forestilling til Hs. Majestæt Kongen af 17de Maj, at han anser det for ønskeligt, at nævnte Forestilling bringes til offentlig Kundskab, af Hensyn til, at Interessen for Kommissionen og dens Gærning vides at være tilstede hos en stor Del af Befolkningen. Der synes heri at ligge en Opfordring for dem, for hvem Næringslovens Revision kan have Interesse, til at udtale sig, og i den Anledning er det, at undertegnede Formænd paa vore Foreningers Vegne tillade os at henvende os til den højtærede Kommission.

Man tør maaske nok sige, at ingen Stand er bleven mere uheldig berørt af Næringsloven af 1857 end de forskellige Handelsbrancher i Kjøbenhavn, og da der ikke er givet disse Lejlighed til, i Lighed med det øvrige Land, igennem en eller flere Repræsentanter i den nedsatte Næringslovs-Kommission, at udtale sig om den foreliggende Sag, tillade vi os at henvende os til den højtærede Kommission for i al Ærbødighed at andrage paa, at vore Udtalelser i en for alle Samfunds-

klasser saa vigtig Sag som denne ikke maatte blive upaaagtede, men at den højtærede Kommission vil tage vore Udtalelser under Overvejelse.

Fra gammel Tid har Handelsstanden i sin Helhed nydt en vis Anseelse, og tro vi ogsaa nok at turde sige, at de før 1862 bestaaende Handelslav kunde glæde sig derved. I de mange Aar, der ere gaaede, siden Lavene gik over til Foreninger, tør man imidlertid ikke paastaa, at denne Anseelse er bleven bevaret, og hertil maa vistnok Grunden søges i Næringsloven af 1857. Den har sikkert været for rundhaandet ved kun at inddele Borgerskaberne i 5 Klasser, og burde efter vor Mening Detailhandlerborgerskabet kun omfatte, hvad der ligger i selve Ordet, en aldeles ringe Handel, hvortil der hverken behøves Forkundskaber eller Handelsuddannelse, hvorimod vi tillade os at formene, at al anden Handel maatte klassificeres paa en anden Maade end hidtil. Paa samme Tid, som saa godt som al Slags Handel skulde drives paa Detailhandlerborgerskab, bestemmer Næringsloven, at der kan tages særskilt Borgerskab paa Vinhandel og Tømmerhandel. Det er os ufatteligt, at Næringsloven har kunnet tage en saadan Bestemmelse, da enhver Detailhandler har Lov til at handle med Vin og Tømmer. Vi tro, at hvis der istedetfor Detailhandlerborgerskabet kom et Købmandsborgerskab, der gav samme Rettigheder som det nuværende Detailhandlerborgerskab, selv om et saadant Borgerskab blev dyrere, og Detailhandlerborgerskabet kun kom til at omfatte, som anført, hvad der hedder ringe Handel, da vilde dette allerede blive et Gode for den kjøbenhavnske Handlende. Naar dertil kunde føjes, at Ingen efter visse Aars Forløb kunde erhverve Købmandsborgerskab uden at have staaet mindst 4 Aar i Lære, og at der gaves Lærlingen Lejlighed til at underkaste sig en Examensprøve ved Læretidens Udløb, forsaavidt han maatte ønske det, og at ingen Lærling kunde antages uden ved Lærekontrakt, da vilde Handelsstanden være hjulpen ind i det rette Spor igen, og det

vilde vistnok, naar en lille Aarrække var gaaet, vise sine gavnlige Virkninger. Dertil kommer, at naar den kjøbenhavnske Handlende blev Købmand (istedetfor Detailhandler), og han var pligtig at uddannes som saadan, saa vilde Begrebet „Købmand“ være ens for alle Landets Handlende i Kjøbenhavn og Købstæderne, og en Samvirken mellem disse langt lettere end nu. I Henhold hertil vilde det saaledes blive ønskeligt, at Næringsloven fordrede, at der for Købmandsstanden i Kjøbenhavn oprettedes en Examenskommission, der vælges efter Indenrigsministerens Bestemmelse, og som vilde have at give enhver Lærling, som indstillede sig til Examen efter Læretidens Udløb, et Examensbevis. Der er ingen Tvivl om, at Indførelsen heraf vilde have en heldbringende Virkning paa de unge Mennesker, som derved vilde faa et Maal at kæmpe for, der vilde anspore deres Ærgærrighed til at erhverve sig saa mange Kundskaber som muligt i den Tid, de frekventerede den Undervisning, som det allerede nu ifølge Lærlinge-loven er enhver Principals Pligt at give sin Lærling. At Handelsstanden ved en saadan Foranstaltning Tid efter anden vilde blive langt bedre rekruteret, end det nu i mange Aar har været Tilfældet, kan der vel næppe være nogen Tvivl om, og vilde en saadan Foranstaltning blive en mægtig Løftestang i kommende Tider.

Om Borgerskab som Materialist skulde være nødvendig at bibeholde, tør vi ikke udtale os om, men dog bemærke, at Købmandsborgerskabet ligesaavel kunde passe for dem som for de nuværende Detailhandlere, da deres Omsætningsomraader ere de samme.

For Høkerhandelens Vedkommende skønne vi ikke, at der trænges til forandrede Bestemmelser.

Paa Næringslovens § 34 skal man tillade sig at henlede den højtærede Kommissions Opmærksomhed. Nævnte § siger nemlig med klare Ord, at ingen Handlende maa have Butik paa flere Steder i den samme Kommune. Dette Lovbud overtrædes vitterlig mange Steder til Skade for andre Handlende, idet der benyttes

en eller flere Slægtnings Navn til at drive Handelen paa, og vil saadant Forhold næppe kunne forandres, med mindre Loven kan træffe saadanne skærpene Bestemmelser ved Meddelelse af Borgerskabet, at slig Lovovertrædelse vil kunne undgaas, eller Retten, naar slig Overtrædelse paatales, vil gaa ind paa langt mere omfattende Undersøgelser end hidtil, og Straffen blev langt strengere end nu.

Saa vel ved Falbyden i Butiksvinduer som ved Averteren og i Smug søges ofte Salg i Smaat fremmet for udenlandsk Regning, og tillade vi os derfor at henlede Opmærksomheden paa § 36, der i høj Grad trænger til skærpene Bestemmelser, for at de Misbrug, som i Henhold til denne § finder Sted, kunne forhindres. At saadanne Lovovertrædelser betragtes som uberettiget Næringsbrug og straffes som saadan med en lille Bøde, vil ikke kunne hæmme den Slags Forretninger, der tidt drives til stor Skade for de øvrige Handlende.

I Forbindelse hermed skulle vi tillade os at nævne §§ 37—42. At Omløben med Varer har taget et stort Opsving, langt ud over hvad Forordningen af 23de April 1845 har ment, er en Kendsgærning. Vel er det maaske nok Manufakturhandlerne, hvem denne Omløben med Varer mest berører, men der finder ogsaa her i Kjøbenhavn en aldeles uberettiget Omløben med Varer Sted, til Gene for næsten alle Handlende, og der er endogsaa visse Fag, hvor denne Omløben antager temmelig storartede Dimensioner, foruden som foran nævnt i Manufaktur, i mange af Urtekræmmernes Artikler, i Papirhandlerne, i Frugt- og Vildthandlerne o. fl. a. I særlig Grad finde disse uberettigede Salg Sted fra de Vogne, der køre omkring med Spiritus, Eddike, Sodavand, Øl og Sennop m. m. Hvis disse nævnte Forretninger indskrænkede sig til at levere omkring i Byen, hvad der forud var bestilt, da vilde Forretningen være aldeles legitim, men naar der støves omkring i Husene for at afsætte Varer, da er det dog vistnok et stort Overgreb imod de Handlende, som

kun ere henviste til for en nu for Tiden temmelig høj Husleje kun at have eet Udsalgssted, og er denne foran nævnte Omløben med Varer maaske en ikke uvæsentlig Aarsag til, at saa mange maa bukke under i Konkurrencen. Vi bede derfor den højtærede Kommission, at denne Sag maa blive taget under særlig Overvejelse.

Forordningen af 8de Juni 1839, som endnu ifølge § 42, første Punktum, er ved Magt, turde utvivlsomt trænge til nøjagtigere Bestemmelser.

Uagtet vi ikke skulle komme ind paa at omtale den Del af Loven, som ikke vedkommer vore Foreninger, vil det maaske dog ikke være ubeskedent at henpege paa, om der er større Berettigelse for Industri-drivende og Haandværkere til at have flere Udsalg i den samme Kommune, end for den Handlende, som kun maa have eet.

Sluttelig skulle vi kun tillade os at ønske, at § 40 fik saadanne Bestemmelser, som umuliggjorde adskillige Avktioner, hvor Varerne detailleres saaledes ud, at hvert Nummer er et komplet Detailsalg. Her sigtes navnlig til Avktioner i Manufaktur, Kolonial og Galanteri.

Vi haabe, at den højtærede Kommission gunstig vil modtage denne vor ærbødige Henvendelse.

Kjøbenhavn, den 20. Juni 1890.

Med Højagtelse
ærbødigst

N. E. Hellfach,   J. O. Gjerulff,
Formand f. Urtekræmmerfor.   fung. f. Manufakturhandlerfor.

C. T. L. Galle,
Formand for Isenkræmmerfor.

Efter forudgaaende Forhandlinger dannedes d. 14. November en Forening af følgende 14 Handelsforeningers Formænd, nemlig:

Blomsterhandlerforeningen.
 Cigarhandlerforeningen.
 Frederiksberg Handelsforening.
 Glas og Porcellainshandlerforeningen.
 Handelsforeningen af 5. Juni 1864.
 Høkerforeningen.
 Isenkræmmerforeningen.
 Korn- og Melhandlerforeningen.
 Læderhandlerforeningen.
 Manufakturhandlerforeningen.
 Manufakturhandlerdetaillistforeningen.
 Papirhandlerforeningen.
 Urtekræmmerforeningen.
 Vesterbros Handelsforening,

som et „staaende Udvalg for de kjøbenhavnske Handelsforeninger“. Dette staaende Udvalgs Opgave skulde være, i Lighed med Haandværkernes Fællesrepræsentation at varetage Detailhandlerstandens Interesse i alle mødende Tilfælde, særlig overfor Avtoriteterne. Hvis det kan lykkes det staaende Udvalg ved sin Virksomhed at skaffe sig Anerkendelse hos Avtoriteterne, saa er det Meningen at forandre Navnet til Fællesrepræsentation. I 1891 var der af det staaende Udvalg gjort Indstilling i Anledning af Toldloven og Helligdagsloven til Næringslovs Kommissionen, og til det i Landstinget nedsatte Udvalg i Anledning af Lovforslaget om urigtige Varebetegnelser.

Foreningen havde i 1892 den Sorg at miste sin Formand Herr. N. E. Hellfach, som efter et kort Sygeleje afgik ved Døden den 6. April. Han havde i de 10 Aar, han stod i Spidsen for Foreningen, med aldrig svigtende Interesse og Dygtighed ledet dens Anliggender saavel udadtil som indadtil, ligesom han ogsaa i en sjelden Grad forstod at samle Medlemmerne om sig. Han har sat sig et varigt Minde i Foreningen ved Stiftelsen af Assurance Legatfonden, som han, ved i Begyndelsen at gaa fra Dør til Dør blandt Medlemmerne for at faa

dem til at tegne Assurance gennem Foreningen, fra Intet har bragt op til at eje c. 5000 Kroner foruden 5000 Kr., som han selv skænkede til den. Renten af denne Kapital i Forbindelse med Renten af, hvad der i Aarets Løb indkommer i Assurance-Provision, uddeles i Portioner paa 40 Kr. aarligt til trængende Medlemmer eller deres Enker. For Tiden uddeles 10 Portioner aarligt og Fonden vil sandsynligvis 1904, til hvilken Tid Overenskomsten med Assurance-Selskabet er sluttet, eje 17 á 18,000 Kr. Foreningens Medlemmer have vist deres Paaskønnelse af hans nidkære Virken for dem ved at lade rejse et Monument paa hans Grav. Dette blev afsløret ved en lille Højtidelighed.

Næstformanden Hr. Conrad Rømer, der havde fungeret under Hr. Hellfachs Sygdom, valgtes paa det første Bestyrelsesmøde efter den i Marts afholdte Generalforsamling enstemmigt til Foreningens Formand. Denne afløstes igen 1893 af Hr. Chr. A. Munck.

Følgende Formænd have virket siden Foreningens Stiftelse:

H. B. Schaldemose (Lavets Formand fra 1837)	1862—1866.
Andr. Buch	1867—1867.
R. Steensballe	1867—1880.
Martin Jensen	1880—1883.
N. E. Hellfach	1883—1892.
Conrad Rømer	1892—1893.
Chr. A. Munck	1893—

Medlemsantallet har været:

i 1862 383	i 1873 426	i 1884 572
- 1863 391	- 1874 450	- 1885 577
- 1864 383	- 1875 441	- 1886 612
- 1865 379	- 1876 448	- 1887 605
- 1866 379(?)	- 1877 463	- 1888 662
- 1867 381	- 1878 471	- 1889 683
- 1868 473	- 1879 483	- 1890 649
- 1869 467	- 1880 492	- 1891 641
- 1870 413	- 1881 511	- 1892 606
- 1871 408	- 1882 522	
- 1872 410	- 1883 557	

Der staar nu tilbage at meddele en Udsigt over de Midler, hvorved Foreningen har virket ud over de fælles Handelsinteresser, ved Legater, Stiftelser og Skole.

Foreningens Status var den 1. Januar 1893:

1. Stiftelsen i Hindegade	Kr. 36752.00
2. Stiftelsen i Læssøesgade	— 46097.00
3. Jydske Købstads Obl. 4 %	— 3000.00
4. Ny do. do. Obl. 4 %	— 10000.00
5. Kjbh. Kreditkasse Obl. 4 %	— 23600.00
6. Øst. Kreditforenings Obl. 4 %	— 15000.00
7. do. do. Obl. 3½ %	— 16300.00
8. Jydske Landejendomme 3½ %	— 4000.00
9. Kreditk. for Landejendomme 3½ %	— 1000.00
10. Kreditf. for Kjøbenhavn og Omegn 4 %	— 3000.00
11. Landmandsb. Hypothek-Obl. 3½ %	— 4000.00
12. Prioritet à 4 %	— 8000.00
13. do. à 5 %	— 7000.00
14. Sukkerraffinadør D. V. Dons og Hu- strus Legat i Overformynderiet	— 8000.00
15. Assurancelegatfonden.	
Obl. i j. Landejendomme	
3½ %	Kr. 6000.00
do. i Landmb. Hypothek	
3½ %	— 1000.00
do. i Øst. Kreditf. 3½ %	— 1000.00
do. i do. do. 4 %	— 2000.00
Kontant Beholdning.	— 521.99
	— 10521.99
16. Kassebeholdning	— 3065.85
	<u>Kr. 199336.84</u>

Fra Lavet modtog Foreningen 1862:	
Stiftelsen i Hindeg. vurd. til. 18376 Rdl.	
Stiftelsens Formue ca.	16800 —
Lavets egen Formue ca.	22000 —
	57176 Rdl. = Kr. 104352
Status 1. Januar 1893.	— 199336
Fremgang	Kr. 94984

Desuagtet er der i Aarene 1862—92 uddelt i Legater, Huslejhjælp og andre Understøttelser . Kr. 124961.55	
Skatter og Reparation af Stiftelserne	— 50737.77
Tilskud til Skolen siden 1883	— 3013.66
	ialt . . . Kr. 178712.98

Naar dertil føjes, at Foreningen i sine Stiftelser har 40 Friboliger, maa det vel siges, at dens Virksomhed har været til Gavn for mangfoldige trængende Medlemmer. Et saadant Resultat vilde imidlertid ikke have kunnet naas uden enkelte Medlemmers Godgørenhed. Allerede i Lavets Tid vare forskellige Legater oprettede, men i Foreningens Tid er deres Tal betydelig forøget. Disse Velgøreres Navne bør ikke fattes i nærværende Skrift.

Allerede i de senere Aar af Lavets Tid vare følgende Kapitaler skænkede:

1842. Ved Kaptajn Presses Testamente	4000 Kr
1842. Kaptejn N. Friborg en lille Kapital.	
1851. Ved J. P. Lilballes Testamente.	1000 —
1857. Grosserer Georg Holm og Hustru Henriette Holm i Anledning af deres Sølvbryllup	2000 —
1858. Ved Thomas Bierstedts Testamente	1000 —
1859. Agent F. C. Bruun	4000 —
1860 Agent J. From og Hustru	4000 —
1860. Fru Fries	200 —

I Foreningens Tid tilkom følgende:

1864. O. S. Wads Legat til 4 trængende Interessenter eller Enker, der af Mangel paa Plads ikke have kunnet faa Bolig i Stiftelsen	6000 Kr.
1867. Sukkerraffinadeur D. W. Donses Enke Julie, født Stolberg, Legat til Brændselshjælp i Portioner à 50 Kr., 4—5 Portioner halvaarlig af Overformynderiet c.	8000 —
1867. Den 1866 ophævede Handelsbetjentforenings Legat, hvis Rente indtil videre skulde tilfalde 4 af Foreningens Trængende	5600 —
1868. Lorenz Schultzes Enke Sofie, født Berntsen, ved Testamente af 22. September 1859 til Stiftelsen.	8000 —
1872. Grosserer J. L. Lohr, imod at en bestemt Enke fik Fribolig i Stiftelsen i Hindegade	2000 —
1872. S. P. Jensens Arvinger	2000 —
1872 og 1875. Lars Petersens Julelegat til Beboere af Stiftelsen i Læssøesgade, sidstnævnte Aar i Anledning af hans 80-aarige Fødselsdag, ved hvilken Lejlighed han blev Foreningens Æresmedlem	2000 —
1873. Ludvig Aagaard til en trængende Urtekræmmerenke hver 12. Maj.	200 —
1873. Steensballes Julelegat, indsamlet 25. Marts ved et Festmaal for Formanden Hr. Stensballe forat give denne et synligt og varigt Bevis paa Medlemmernes Anerkendelse af hans Nidkærlighed, 700, og Aaret efter fra en Pseudonym 200 Kr.	1000 —
1875. Grosserer Fritz Dithmer en Gave til Foreningen i Anledning af hans 25-Aars	

	Jubilæum som Borger foruden en tidligere Gave	2000 Kr.
1879.	Major Frederik Peter Edvard Rabens Enke Olivia Andrea Christine, født Wilken, Legat til 2 trængende Urtekræmmere eller deres Enker	4000 —
1883.	Ditlev Rosenstands Gave, imod at han selv og hans Stivmoder modtage Renten i deres Levetid.	1000 —
1883.	K. F. Krog, Gave af 200 Kr. at fordele strax blandt Stiftelsernes 40 Beboere og desuden som Gave til Foreningen	1000 —
1883.	Ved Grosserer J. L. Lohr og Hustrus Testamente imod at vedligeholde deres Gravsteder paa Assistens-Kirkegaard til Skødets Udløb	1000 —
1883.	Fra Kaptejn Høyer og hans Enke Johanne Gotliebines Dødsbo til Beboerne af Stiftelsen i Hindegade.	10000 —
1884.	Hans Hansen i Anledning af hans 50-aarige Borgerjubilæum til Beboerne af Stiftelsen i Læssøesgade	500 —
1885.	Adalberts Vetts Enke imod Vedligeholdelse af hendes Gravsted	500 —
1885.	Assurancelegat paa 5 Portioner à 40 Kr., oprettet af det Beløb, der blev indvundet ved en Oøverenskomst med det kgl. octr. alm. Assurance-Kompagni for Varer og Effekter ca.	5000 —
1885.	Ferd. Fog, imod Vedligeholdelse af Gravsted	800 —
1886.	P. J. Homann, imod Vedligeholdelse af Gravsted	500 —
1886.	P. W. Beer og Enke, Gave til For-	

	eningen imod at Renten udbetales En-	
	ken i hendes Levetid	5000 Kr.
1887.	Brødrene Cloetta til Stiftelsen i Læs-	
	søesgade	1000 —
1887.	Grosserer J. L. Schouboe i Anledning	
	af hans 50-aarige Borgerjubilæum til Be-	
	boerne af Stiftelsen i Læssøesgade efter	
	en navngiven Enkes Død.	1000 —
1888.	Grosserer E. F. Poulsen, henlagt til	
	Stiftelsen i Læssøesgade	2000 —
1888.	J. S. Møinichen, imod i sin Levetid	
	at oppebære Renten	4000 —
1888.	Enkefru Ipsen, imod at Renten tilfalder	
	en navngiven Person i dennes Levetid	1187 —
1889.	T. F. Hellebrandt, til Stiftelsen i	
	Læssøesgade.	2000 —
1890.	H. U. Clausen	1000 —
	Ubekendt Aar L. C. Müller	200 —
1890.	N. E. Hellfach til Assurancelegatet	
	efter Giverens Død, imod at Foreningens	
	Hovedkasse skal være pligtig til at ud-	
	rede, hvad den merkantile Kasse ikke	
	maatte være i Stand til i Anledning af	
	Udgivelsen af et Festskrift ved Lavets	
	og Foreningens 200-Aars Jubilæum . .	5000 —
1891.	Amsel Meier til Stiftelsen i Hindegade	
	efter Testators 2 Søstres Død.	20000 —
1892.	Frøken Camilla Hellfach imod i sin	
	Levetid at oppebære Renten	2000 —

Saaledes er der i Aarene 1862—93 skænket For-
 eningen til velgørende Formaal over 100000 Kroner,
 foruden de mange mindre Summer, der af og til ere
 givne til øjeblikkelig Uddeling.

Stiftelsen i Hoppenslænge (nu Hindegade).

I Lavsprøtollen for 20. Februar 1834 er indført følgende: „De tilstedeværende Interessenter vedtog at indrette en Stiftelse for trængende Interessenter og Enker i Anledning af H. M. Kongens den forestaaende 14. April dette Aar indtræffende 50-Aars Jubelfest for hans Indtrædelse i Statsraadet, og i denne Anledning at tillægge samme et hensigtssvarende Navn. Til Grundfond tegnede forskellige Interessenter sig strax dels for Bidrag en Gang for alle, dels aarligen eller for visse Aar, ligesom det og vedtoges, at Cirkulaire herom skal præsenteres de fraværende Interessenter.“

I det første Aar indkom 2560 Rdl. og en Bankobligation, og der nedsattes en Kommitte bestaaende af C. A. Been, A. Didrichsen, H. Schaldemose, P. C. Deichmann, J. Dauw og Kaptejn H. Bohn, der i Forening med Sessionen skulde udarbejde Statuter for Stiftelsen. Ved kgl. Resolution af 21. Februar 1835 bevilgedes det, at ny Interessenter skulde betale 28 Rdl. til Stiftelsen. Paa Forslag af Urtekræmmer Böttger udsendtes 1838 et nyt Forslag om Ydelse af flere frivillige Gaver, og ved rigelige Bidrag steg Fonden 1844 til 14000 Rdl. Paa Forslag af C. C. Tryde, der allerede 1838 vilde have haft Bygningen opført, nedsattes 15. November 1843 en Bygningskommitté, bestaaende af H. P. Harboe, J. C. Bondrop og C. C. Tryde. Disse fik en særlig Bemyndigelse 23. Februar 1844 til at sætte Arbejdet i Gang og købte for 3200 Rdl. en ubebygget Grund i Hoppenslænge, over hvis Bebyggelse de tilvejebragte et Overslag. Resultatet af deres Virksomhed fremgaar af følgende Beretning paa Lavsmødet 15. Maj 1845:

Bygningskommitteen vil herved tillade sig i et sammentrængt Hele at gøre Dem, mine højagtede Kolleger, bekendte med, hvad der er passeret siden sidste Lavsforsamling. Det er Dem, mine Herrer, bekendt, at en Diskussion sidst foraarsagede, at der blev balloteret,

om vi skulde begynde at bygge eller ikke bygge; Resultatet blev 114 Stemmer for og 40 Stemmer imod. Efter dette satte Bygningskommitteén sig i Virksomhed, men da den købte Grund tilbød en Byggelængde af $28\frac{1}{2}$ Alen, idet vi i den fingerede Tegning, som vi tillode os at fremvise, ikkun havde en Længde af $26\frac{1}{2}$ Alen, hvilket var foraarsaget ved, at Kommitteén nødvendig maatte have Tegning og Overslag færdige, for derefter at motivere deres Forhandlinger, og først efterat have set et gunstigt Resultat søgte at faa opspurgt en Grund, saa fremkom den i Sessionsforsamlingen den 9. Maj 1844 med Indstilling, om den maatte benytte hele Grundens Længde, hvorved Bygningens Endeværelser vandt et ikke ubetydeligt Fladeindhold, men som ogsaa vilde foraarsage en større Udgift, saaledes at Bygningen vilde komme til at koste 13630 Rdl. istedenfor efter første Beregning 12675 Rdl.

Denne Indstilling indvilgede den samlede Session, som denne Dag var aldeles fuldtallig, og alle underskreve Kommitteéns Forhandlingsprotokol. I samme Sessionsmøde protesterede et af Sessionsmedlemmerne imod, at Bygningskommitteén maatte vælge, hvilken Murmester den vilde. Endskønt dette nu ganske stred imod Kommitteéns Bemyndigelse og lettelig af en eller anden kunde blive gjort anvendeligt for enhver anden af de Haandværkere, som Kommitteén vilde antage, saa fandt Referenten, da vedkommende nedlagde sin Protest, sig beføjet til paa Bygningskommitteéns Vegne strax at fordre dette Spørgsmaal afgjort, hvorfor det blev besluttet Tirsdagen den 14. Maj at afholde et samlet Stiftelseskommittee-Møde for lovligt at faa dette Spørgsmaal afgjort.

Paa dette Møde blev det bestemt:

1. At den samlede Stiftelseskommittee bemyndigede Bygningskommitteén til at antage enten Hr. Bygningsinspektør Bindsbøll, Arkitekt Stilling eller Winstrup til at have det specielle Overtilsyn med Bygningens Fuldførelse saavel som og som Konsulent om Planens

hensigtsmæssige Udførelse, samt at Bygningskommitteens bliver bemyndiget, med hvilken af disse Herrer, den kan faa til at paatage sig dette Hverv, at akkordere et vist Honorar, som af Hr. Oldermænden udbetales i Lighed med de andre Udgifter Stiftelsen angaaende.

2. At § 1 i Bemyndigelsen af 23. Februar 1844 ej kan forstaas saaledes, at ethvert Foretagende af Bygningskommitteens kan henlægges til Ansvarlighed, og saaledes kan foraarsage Hindringer i Arbejdets Udførelse, men kun naar forstaas som Ansvarlighed for Pengenes rigtige Anvendelse.

3. Som Følge af de Forandringer, Arkitekten mulig kunde anse tjenlige, maa det i Referatet ansatte Beløb af 12675 Rdl. bortfalde.

Bygningskommitteens henvendte sig herefter til Bygningsinspektør Bindsbøll, der var villig imod et Honorar af 200 Rdl. at paatage sig dette Hverv. Han blev derefter den 18. Maj tilskrevet saaledes:

Hr. Bygningsinspektør Bindsbøll anmodes venskabeligst om at afgive Erklæring, om der med Føje kan indvendes noget imod vedfulgte Tegning til en Stiftelse for Urtekræmmerlavets Trængende samt om Bygningen derefter kan opføres durabelt og forsvarligt. Ligeledes udbedes, om De vil bevise os den Venskab at gennemgaa og afgive Erklæring om vedfulgte Overslag og navnlig, om Murtykkelserne ere beregnede tykke nok og om Grunden efter disse er beregnet dybt nok lagt.

Den 11. Juni modtoges Hr. Bindsbølls Svar tilligemed en ny Tegning. Disse tilligemed Bygningskommitteens Bemærkninger bleve refererede i et Stiftelsesmøde den 13. Juni, men da Mødets Medlemmer ikke kunde blive enige om en fast Beslutning, vedtoges det at hæve Mødet og anmode Hr. Bindsbøll om at give personligt Møde ved næste Samling den 18. Juni. Alle Medlemmerne tilligemed Hr. Bindsbøll vare tilstede med Undtagelse af Hr. Agent Top og H. P. Harboe, der havde meldt Forfald. Efterat Hr. Binds-

bølls Tegning og Forslag tilligemed Bygningskommitteens Betænkning vare gennemgaaede og efterat Hr. Bindsbøll havde erklæret intet at have at udsætte paa den af Tømmermester Frost & Søn forfattede og af Bygningskommitteens fremlagte Regning, blev besluttet at antage dennes Tegning med de Forandringer, som Inspektør Bindsbøll maatte anse passende med Pilleinddelingen, forat Skillerummene kunne, saavidt muligt, komme midt for Pillerne, som og med Façadens Ydre, samt med hvad han ellers i det hele maatte finde passende i denne Hensigt at foranstalte.

Som Følge af denne Resolution opfordrede Bygningskommitteens Hr. Bindsbøll til at angive, hvilke Forandringer og Bestemmelser han ønskede at anvende ved den approberede Tegning, hvorpaa han afgav følgende Svar:

Grunden skulde udlignes og sættes i Vaterpas paa $3\frac{1}{2}$ Stens Tykkelse i Grundlaget, $2\frac{1}{2}$ Alen dybt fra Jordens Overflade, hvorefter Grunden opføres paa 3 Sten, 2 Alen høj til Jordskorpen, til Gavlene og Skorstensvængene paa $1\frac{1}{2}$ Sten og til Skillerummene paa 1 Stens Tykkelse, over Jorden 1. Etage $2\frac{1}{2}$ Sten, 2., 3. og 4. Etage 2 Sten og 5. Etage $1\frac{1}{2}$ Stens Mur, forresten efter Overslaget af 20. April 1844, kun med den Bemærkning, at al Puds maa være $\frac{1}{2}$ Tm. tyk og at der nedlægges Sandstensbaand imellem 4. og 5. Etage samt et dito over den underste Etage og indmures Kampe-Sokkelstene, Jorden udgraves 1 Alen under hele Huset og Husets nødvendige Dybde bliver $14\frac{1}{4}$ Alen.

Denne betydelige Forandring ved Murtykkelsen, Grundens Dybde, Kampe-Sokkelsten, Sandstensbaand, Jords Bortkørsel, Bygningens større Dybde, der alt udfordrede betydelig større Arbejdskraft og i Særdeleshed et Tillæg af c. 30000 Mursten med behøvende Kalk og Sand, foraarsagede, at Bygningskommitteens maatte forskaaffe sig ny Overslag, som selvfølgelig ikke vare ubetydelig større. Fra den 25. Juni til 8. Juli sluttedes

Akkord med Tømmermester Frost & Søn og Murmester C. L. Quist, begyndte Udgravningen, indlagdes Vandrender, udflyttedes Plankeværket, købtes Murstenene og alt Tømmeret, Kalken og Grundstenene og Mursandet, sluttedes Akkord med Gørtlermester Jensen, Snedkermester A. D. Andersen, Malermester J. P. Rüberg, og bestiltes de behøvede Sokkel- og Trappestene.

Ved at udgrave Grunden til For-, Bag- og Ende-
Façaderne viste det sig, at Grunden til For- og Ende-
façaderne vare extra gode af fast Blaaler, hvorimod
Grunden til Bagfaçaden bestod af Opfyldning og maatte
derfor pæles. Hr. Bindsbøll blev strax tilkaldt, der
beordrede 6 □ Tmr. Pæle og 10 Tmr. pommerske Stræk-
holte, ligesom han erklærede, at For- og Endegrunden
vare udmærket gode, hvor strax kunde begyndes at
henlægges Grundsten; Pilloteringen paabegyndtes den
9. Juli med 6 Mands Rambuk og to Tømmersvende;
den 13. Juli lagdes første Kampe-Grundsten i det nord-
østlige Hjørne henimod Borbergaden i Forsiden, ingen
Plade eller Erindring blev nedlagt. Den 16. Juli blev
Pilloteringen færdig og vare Strækholtene lagte og den
17. lagdes den første Mursten i det sydvestlige Hjørne
henimod Borbergaden i Bagsiden; samme Dag bestiltes
de behøvede Sandstensbaand.

Udgravningen til Skorstenene og Skillerummene fort-
sattes, men det viste sig snart, at ogsaa her maatte
pilloterer, hvorom Hr. Bindsbøll strax blev averteret,
og fortsattes hermed efter samme Forholdsregler som
med Bagfaçaden. Den 29. Juli sluttedes Akkord om
Smedearbejdet med C. D. Schæbel; den 6. Avgust var
Pilloteringen færdig og Strækholtene lagte og den 7.
Avgust begyndte atter Murarbejdet med 4 Mursvende
og fortsattes uafbrudt indtil Tagets Rejsning. Tømmerne
havde nogle Dage forud begyndt at tilhugge Tømmeret,
den 20. lagdes første Bjælkelag og sattes de dertil
svarende Skillerum. Efter Bygningskommitteens Op-
fordring foretog Hr. Bindsbøll et Oversyn over Byg-

ningens Fremme, hvorved han afgav følgende skriftlige Erklæring:

At Undertegnede ved den 21. dennes at bese den under Arbejde værende Stiftelse for Urtekræmmerlavets Trængende har fundet Arbejdet saa vidt fremmet, at det første Bjælkelag var lagt, samt at Arbejdet var forsvarlig og godt udført, det bevidner paa Forlangende

Kjøbenhavn den 22. Avgust 1844.

G. Bindsbøll.

Fra den 20. Avgust til 19. Oktober fortsattes Arbejdet uafbrudt, i hvilket Tidsløb der blev sluttet Akkord med Blikkenslager Engmann om Tag- og Vandløbsrenderne, samt købtes de behøvende Tagsten og de nødvendige Søm og Dykkerter, ligesom der den 21. September modtoges en Skrivelse fra Hr. Bindsbøll saaledes lydende:

Da jeg idag var paa Bygningen, saa jeg 3 Bjælkelag lagt og alt forsvarlig og godt udført.

G. Bindsbøll.

Den 19. Oktober rejstes Spærreværket og Kranzen hejsedes Kl. 5 om Eftermiddagen; ved denne Lejlighed bærede Bestyrelses-Medlemmerne og en Del Lavs-Interessenter Bygningskommitteen med deres Nærværelse. Bygningens Opførelse til Rejsning blev saaledes udført i ca. 14 Uger med 4 Mursvende og 4 Tømmersvende med passende Haandlangere og Arbejdsfolk.

Den 29. Oktober skete første Vurdering til Assurance, hvorefter det til den Dag opførte blev assureret for 9000 Rdl. Sølv. Arbejdet fortsattes herefter med 5 Mur- og 5 Tømmersvende, ligesom der ogsaa sluttedes

Akkord med Glarmester Pickel om Glarmesterarbejdet, med Tømmermester Frost om 4 pommerske Vadske-render. Da Bygningskomiteen fandt, Bygningen vilde tabe meget i Udseende ved ej at anvende nogen Sirat over Gadedøren, lod den Tømmermester Frost gøre et Oprids, der blev forevist for og antaget af Hr. Bindsbøll. I denne Anledning sluttedes Akkord med Stenhugger Becken om en Sandstens Konsol og to Bremerstens Baser, med Murmester Quist gjordes Aftale, at Murpolerer Buk maatte trække Frisen, Pladen, Kapitælerne og Lisenerne, hvortil blev leveret behøvende Cement. Den 6. December blev Bygningskomiteen opfordret at erklære sig, om det ikke var rigtigere at lade Bygningen henstaa til midt i Sommeren, før den blev panelet, i hvilken Anledning Inspektør Bindsbøll skriftlig blev anmodet om at give Erklæring, hvorpaa erholdtes følgende Svar:

Endskønt der vel nok kan være noget at risikere ved at opsætte Panelet i Vinter paa Stiftelsen, maa dette dog ske for ikke at opholde Arbejdet og kan saaledes forsvares.

G. Bindsbøll.

Hertil indstillede Bygningskomiteen i et Sessionsmøde den 11. December følgende: Det er ikke klart, hvad Inspektøren egentlig mener med denne Erklæring, den vil derfor tillade sig at fremsætte sin Mening. Bygningen er som bekendt opført af aldeles ny, extra gode Materialier, iagttagende alle mulige Forsigtighedsregler og har nu alt i flere Uger været under Tag; at denne Bygning skulde til April Flyttedag indeholde Fugtighed, der kan være skadelig for Beboernes Sundhed eller foraarsage Bedærv paa Panel og Døre, er næsten utænkeligt, naar man tager i Betænkning, hvilken betydelig Mængde Vand, nye Flensborger Mursten kunne indsuge, og at disse saaledes vistnok kunne indsuge al

den Fugtighed, der er tilstede; at Muren udkaster det saakaldte Mursalpeter, er aldeles uundgaaligt ved enhver ny Bygning og vil næppe have nogen Virkning indvendig i Bygningen. Komiteen mener derfor, at naar der bliver iagttaget den Forsigtighed, at Panelet ved Træproppe bliver sat $\frac{1}{4}$ Tomme fra Muren og der paa passende Steder i Panelet bliver gjort smaa Huller til Luftens Cirkulation imellem Panelet og Muren, saa ville alle Forsigtighedsregler være iagttagne og Komiteen kan ikke tænke sig nogen Risiko. At opsætte Beboelsen til Oktober vil foruden at foraarsage større Omkostninger i de forskellige Udgiftsbrancher, ogsaa foraarsage et Lejetab for vore Trængende, der mindst regnet kan anslaaes til 600 Rdl., hvilket vist ikke bør blive upaaagtet. Komiteen udbeder sig derfor en bestemt Erklæring: 1) Om Arbejdet skal fortsættes efter første Bestemmelse eller 2) om Bygningen skal først være færdig til Beboelse til Oktober 1845, hvorpaa erholdtes følgende Svar:

Da den samlede Bestyrelse ikke anser sig kompetent til at belægge Boligerne og det ej heller kan antages, at Statutterne og Reglementet vilde kunne blive færdige, end sige sanktionerede saa betimelig, at de Paagældende kunne i Tide opsige deres nuhavende Boliger, saa bestemtes, at Stiftelsens Belæggelse senest skal ske til Oktober Flyttetid 1845 eller om muligen tidligere.

Den 3. Januar 1845 sluttedes Akkord med Jærnstøber Løvener om Kakkellovnene, den 10. Januar blev Assurancen forhøjet til 11500 Rdl., den 28. Januar sluttedes Akkord med Jærnstøber Lunde om Pladerne til Ildstederne, den 21. Februar blev efter Indstilling til Sessionen en Mand antaget til at holde Vagt, da der var forøvet et ubetydeligt Tyveri, den 17. Marts vare Tømrerne færdige med deres Arbejde paa Bygningen, den 18. Marts blev besluttet, at Lokummet skulde opføres i det sydøstlige Hjørne af Gaarden med

fire Afdelinger, indrettet til Tønder, Taget belagt med Zink og Kranen anbragt i den ene Portstolpe; i det nordvestlige Hjørne lige overfor skal opføres et Materialskur med Afdeling til Kalkgrube. Den 5. April sluttedes Akkord om Gaardens Udgravning, med Tømmermester Frost & Søn om Plankeværket, Lokummets og Materialhusets Opførelse, med Blikkenslager Engmann om Zinktaget.

Paa Grund af, at Urtekræmmer F. C. Bagger tilbød, imod at faa Fribolig paa Stiftelsen fra April til Oktober Flyttedag dette Aar, at have det nødvendige Tilsyn med Alt Stiftelsen vedgaaende, hvorved det Vagthold, Kommitteen hidtil har maattet holde, bortfalder og som fra 15. April til 15. Oktober ikke kunde blive udført under ca. 150 Rdl., blev dette med Hr. Oldermændens Tilladelse tilstaaet.

Den 17. April vare Murerne færdige med deres Arbejde paa Bygningen paa Smaating nær, som ikke kan udføres, før Snedkeren er færdig. Den 15. Maj blev Assurancen forhøjet til 13800 Rdl.

Det vil nu ikkun staa tilbage at forklare Dem, mine Herrer, hvad denne Bygning vil koste, naar den er aldeles færdig til Beboelse. Dette vil imidlertid ikke med en bestemt Talstørrelse endnu for bestemt angives, men det er Bygningskommitteen kært, at den kan meddele den ærede Forsamling, at Indkøbet af Materialierne har lykkedes den saaledes, at Bygningen selv, endskønt den er bleven 2 Alen længere, $\frac{1}{4}$ Alen dybere og er anvendt en Grundlæggelse af respektive $2\frac{1}{2}$ Alens istedenfor 2 Alens Dybde til Façaderne og $\frac{3}{4}$ Alen til Skillerrummene, forlignet som $3\frac{1}{2}$ Stens istedenfor $2\frac{1}{2}$ Stens Tykkelse, ligesom Murene i de to Etager ere $\frac{1}{2}$ Sten tykkere og Stedet selv ikke ubetydelig højere end som var bestemt, samt anvendt til Sandstensbaand i Forfaçaden og Kampesokkelstene om hele Bygningen, ikkun vil koste 12950 Rdl., istedenfor som vi i vort første Overslag havde sagt om den meget mindre Bygning med betydelig mindre Murtykkelse 12675 Rdl.

Dette er imidlertid ikkun for selve Bygningen, hertil vil blive at tillægge: For Pilloteringen, Gaardens Udgravning og Brolægning, Lokummet, Materialhuset og Plankeværk med Port samt forskellige Duceurer ca. 1090 Rdl. Endvidere maa tillægges Grundens Købesum, Prokurator-Salair, Vandets Indlægning, Taxationsforretninger, Assurance-Præmie, Skatter, Vagthold, Inspektør Bindsbølls Salair, Brandredskaber etc. ca. 3950 Rdl., ialt ca. 17990 Rdl.

Saa vidt Beretningen. Den færdige Bygning kom i det hele til at koste 18376 Rdl. 7 Sk., hvilken Sum med Undtagelse af en Gæld til Lavkassen paa 2500 Rdl. var indkommen ved frivillige Bidrag og Afgift af Urtekræmmerborgerskab.

Med Hensyn til Bygningen bør det endnu tilføjes som karakteristisk for Tiden i Modsætning til vore Dage, at da der i Juli 1844 var Tale om at forsyne Bygningen med en Indskrift, bemærkede Bygningskommitteén, „at den stemmer for aldeles ingen Inskription og mindst paa Façaden, thi hvortil en Inskription, efter vor Mening ikkun til at sætte et varigt Minde om, hvem der har stiftet denne Fribolig, men skulde det bedste, det varigste Minde ikke ligge i Beboernes Taknemlighed, saa længe den Generation lever, der kan mindes den Mand, der 1834 opvakte Spiren til Velgæringen, og naar en ny Generation bebor Bygningen, vil dog varm Taknemlighed ikke udeblive, men efter vort Begreb er en opsat Erindring intet, ikkun til en kort Tid at opvække en utidig Opmærksomhed og i længere Tid at opsamle Smuds og Støv. Skal der endelig anbringes nogen Inskription, da mener Bygningskommitteén, at den bedst kunde og burde anbringes i Gangen, lig hvad der er sket i „Meyers Minde“ og det kgl. Frederiks Hospital“.

Senere kom der en Tavle i Stiftelsen med Navnene paa dem, der havde stiftet Legater til den.

I Anledning af Stiftelsens Fuldendelse indstillede Kommitteén, at endskønt den var bemyndiget til af

Stiftelsens Kasse at udbetale, hvad der behøvedes til Duceur, Drikkepenge og Rejsegilde, saa fandt den det dog rigtigst at gøre opmærksom paa Udgifterne ved dette sidste; „det er nemlig brugeligt ved slig Lejlighed foruden at give hver enkelt Polerer, Svend og Arbejder en Duceur i Penge, da tillige ogsaa et godt Gilde eller Traktement. Vore Polerere have imidlertid i de andres Navn udbedt sig, om vi i dettes Sted vilde forhøje Penge-Duceuren og ikkun give nogle Flasker Vin ved Kransen; dette Forlangende fandt Kommitteen ganske passende med dens Anskuelse og har bestemt at ville give Tømmerpolereren til Deling imellem sig og hans Svende og Forbundtere 20 Rdl., til Murpolereren ligeledes til Deling imellem sig og hans Svende 20 Rdl. og 10 Rdl. til Deling imellem Handlangeren og Kalkslageren, samt 12 Flasker Vin og for 1 Rdl. Brød eller Kager ved Kransen.“

Da der 16. Juni 1845 var blevet tildelt Friboliger til 6 Urtekræmmere og 14 Enker og Gaardspladsen med Udbygningerne var bleven færdig, Værelserne panelede og tapetserede, hvilket sidste fuldendtes 16. September, bleve Kong Christian den Ottende og Dronning Karoline Amalie indbudte til at bese Bygningen, inden den blev taget i Brug af Beboerne. Det hedder bl. a. i denne Indbydelse: „Benævnte Bygningskommitte tager sig den allerunderdanigste Frihed at udbede sig den højkongelige Naade, om den maatte blive bæret med den elskede Monarks og vor dyrebare Dronnings kongelige Nærværelse forat bese denne Fribolig, inden den bliver beboet af et Antal af 51 Individuer af Deres Majestæts vel trængende og fattige, men dog af den mere dannede Klasse, lydige Undersaatter, og hvorved det højkongelige Herskab vilde skænke Medlemmerne af Bygningskommitteen et af de lykkeligste Momenter i deres Liv.“

I Protokollen er derefter indført følgende:

Den 28. September 1845 bærede Deres Majestæter Kongen og Dronningen Stiftelsen med deres højkongelige Nærværelse, hvor da alle Direktions- og Bygningskommitte-Medlemmer vare tilstede paa Hr. J. P. Sjelle nær, der havde Forfald. Efterat Deres Majestæter havde beset alle Lejlighederne, ja endog Lofterne, bevidnede Hans Majestæt Kongen Forsamlingen sin særdeles Tilfredshed og ønskede Stiftelsen alt Held og Velsignelse.

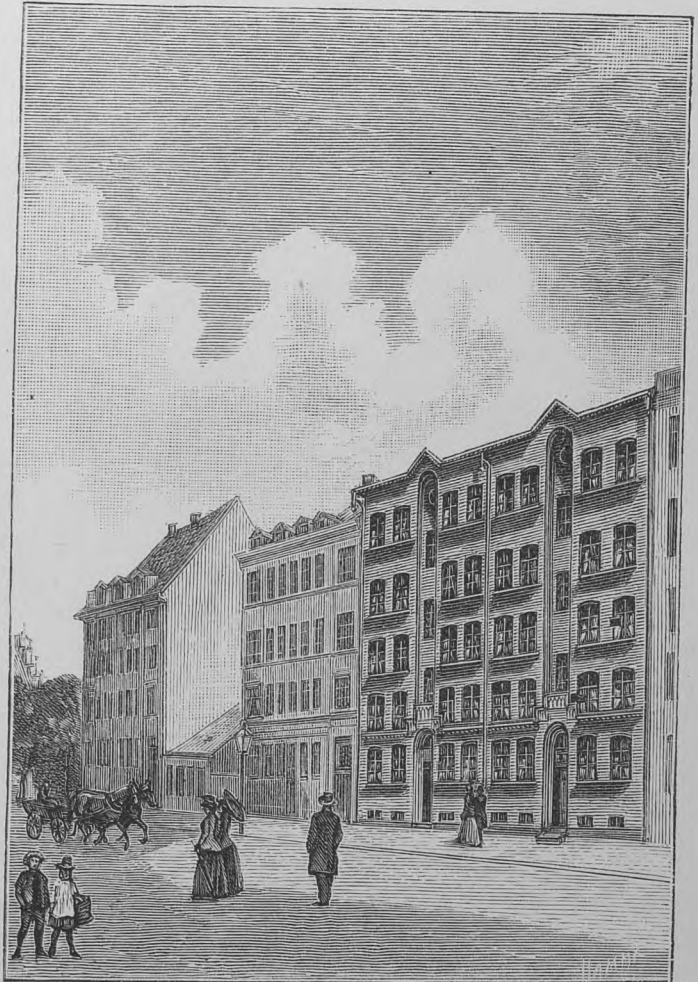
Ved denne Lejlighed overleveredes der Kongen en Ansøgning om at faa Told og Konsumtion godtgjort paa det Materiale, der var medgaaet til Bygningens Opførelse, i alt 677 Rdl. 2 Mark 10 Sk. Dette kunde imidlertid for Følgernes Skyld ikke bevilges, men Kongen skænkede Stiftelsen 400 Rdl., der Aaret efter bleve udbetalte af Statssekretariatet for Naadessager.

Om Stiftelsens Bygningshistorie udgav Kommitteen 1846 en kortfattet trykt Beretning og paa Lavsmødet 26. Marts 1846 bevidnedes der Kommitteen „Lavets særdeles Tilfredshed og Tak for den ufortrødne Beredvillighed, Anstrengelse og Dygtighed, hvormed den har udført det den overdragne Hverv.“

Til de første Inspektører udnævntes A. Buch, J. L. Lohr, L. Fogtmann, H. Lilballe, T. Wagener og T. Mørch.

Stiftelsen i Søgade (nu Læssøesgade).

Paa Generalforsamlingen 27. Marts 1863 vedtoges det at opføre en ny Stiftelse for den Kapital, der efterhaanden var bleven henlagt dertil, dels af Afgifter af ny Borgerskab, dels af frivillige Gaver, og efterat Indenrigsministeriets Samtykke var indhentet, købte man 17. November 1864 af Tømmermester Rubow en Grund i Søgade paa Nørrebro paa 1408 □-Alen for 1

Stiftelsen i Læssøesgade.

Rdl. □-Alen. 24. Juni 1865 overdroges Opførelsen til Murmester Lavrids Petersen ved Licitation for 21,000 Rdl. Den blev færdig til Beboelse i April 1866, da der tildeltes Fribolig til 20 Personer. I det hele kostede Opførelsen 23048 Rdl. 59 Sk.

Skolefonden.

Skolefonden oprettedes 13. Marts 1883 paa Initiativ af Dhr. Jacob Larsen og N. E. Hellfach, som ved personlig Agitation blandt Medlemmerne det første Aar fik indsamlet ca. 4000 Kr. Denne Fond har i de 10 Aar, den har bestaaet, bidraget henved 4000 Kr. til Lærlingenes Undervisning. Det er kun Skade, at en Sag som denne, hvorpaa der, særlig af ovennævnte Herrer, er ofret betydeligt Arbejde, ikke har fundet mere Støtte blandt Medlemmerne. Standens Dygtiggørelse maa jo tildels ske gennem Lærlingenes videre Uddannelse. Man maa jo indrømme, at saavel Kommisser som Lærlinge, ja vel ogsaa Principalerne, i Lavsvæsenets Tid sad inde med flere Kundskaber end det nuværende Slægtled, og det modsatte burde jo være Tilfældet. Skolefonden ejer nu 7339 Kr. Skolen oprettedes 1868.

INDHOLD.

	Side
I Lavets Tilbliven og Organisation	1.
II Lavets Historie 1693—1861	27.
III Urtekræmmerforeningens Historie 1862—93	226.
